

ГЛОБАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА
АКАДЕМІЯ БЕЗПЕКИ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА
АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В. А. ЛІПКАН, О. В. КУШНІР

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ
ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Монографія

За загальною редакцією В.А.Ліпкана

Київ
ФОП О. С. Ліпкан
2013

УДК 343.97 : 343.43

ББК 628.3

Л 613

Рецензенти:

- О. В. Кузьменко** — доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ;
- Р. А. Калюжний** — доктор юридичних наук, професор, заступник директора Юридичного інституту Національного авіаційного університету;
- М. Я. Швець** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ;
- В. С. Цимбалюк** — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України

Ліпкан В. А.

- Л 613 Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми** : [Монографія] / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір / За заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 376 с.

ISBN 978-966-2439-40-3

Монографію присвячено правовим та організаційним засадам взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. У роботі визначено такі поняття: «протидія торгівлі людьми», «взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми», «система протидії торгівлі людьми», «суб'єкт взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми». Проаналізовано стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють взаємодію суб'єктів протидії торгівлі людьми та міжнародні стандарти у цій сфері. Обґрунтовано позицію, що Стратегія протидії торгівлі людьми України має стати системоутворювальним документом у сфері нормативно-правового регулювання взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми в Україні.

Монографія буде корисною аспірантам, науковим та практичним працівникам та усім, хто цікавиться питаннями протидії злочинності, зокрема протидії торгівлі людьми.

УДК 343.97 : 343.43

ББК 628.3

ISBN 978-966-2439-40-3

© ФОП О. С. Ліпкан, 2013.

© В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір, 2013

GLOBAL ORGANIZATION OF ALLIED LEADERSHIP
ACADEMY OF OPEN SOCIETY SECURITY
ACADEMY OF SCIENCE OF HIGH EDUCATION
OF UKRAINE

V.A. LIPKAN, O.V. KUSHNIR

**LEGAL AND INSTITUTIONAL
FUNDAMENTAL PRINCIPLES
OF INTERACTION BETWEEN ENTITIES
COMBATING HUMAN TRAFFICKING
IN UKRAINE**

Monograph

Kyiv
Publisher O. S. Lipkan
2013

Publisher O. S. Lipkan

Legal and institutional fundamental principles of interaction between entities combating human trafficking in Ukraine

V. A. Lipkan, O. V. Kushnir

Development Editor: Oxana Kuzmenko
Assistant Editor: Rostislav Kaluzny
Aditorial Assitant: Mykola Shwetz
Technology Project Manager: Catrin Boyko
Marketing Manager: Irina Mychaylenko
Marketing Communication Manager: Olena Lipkan
Art Director: Olexander Novikov
Print Buyer: Dmytro Lepeshin

© 2013, O.S.Lipkan.

© V.A. Lipkan, O.V.Kushnir

ALL RIGHTS RESERVED. No part of this work covered by the copyright hereon may be reproduced or used in any form or by any means — graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, Web distribution, information storage and retrieval systems, or in any other manner — without the written permission of publisher/

Printed in Ukraine

ISBN 978-966-2439-40-3

Permission Editor: Olga Mashkova
Text Designer: Volodymyr Lipkan
Photo researcher: Galina Lipkan
Copy Editor: Olena Lipkan
Illustrator: Olexander Novikov
Cover Images: Private photos
Cover Printer: Dorado Druk
Printer: Dorado Druk

For more information about our products, contact us at:
www.natsecurity.com.ua

For permission to use material from this text or product, submit a request at:
wacademic@gmail.com

Any additional questions about permissions can be submitted by email to
goalleadership@gmail.com

Lipkan V. A.

L 613 Legal and institutional fundamental principles of interaction between entities combating human trafficking in Ukraine : [monograph] / V. A. Lipkan, O. V. Kushnir / Edited by V. A. Lipkan. — K. : O. S. Lipkan, 2013. — 376 p. ISBN 978-966-2439-40-3

The monograph is devoted to legal and institutional fundamental principles of interaction between entities combating human trafficking in Ukraine. The work defines such definitions as «human trafficking», «combating human trafficking», «interaction between entities combating human trafficking».

In the research is developed and provided scientifically based proposals to improve the efficiency prevention of trafficking; generalized the international experience combating human trafficking and the main ways of borrowing it in Ukraine and also defined the directions of improving police cooperation with other entities combating human trafficking.

To Strategy of combating human trafficking in Ukraine special attention was payed. It should become the backbone document in regulatory cooperation in the field combating human trafficking.

Monograph will benefit graduate students, researchers and practitioners, and all those interested in combating crime, including trafficking.

ЗМІСТ

BRIEF CONTENTS	8
CONTENTS	10
ПЕРЕДНЄ СЛОВО	13
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	25
1.1 Генеза теоретико-правових ідей щодо взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми в сучасній адміністративно-правовій доктрині.	26
1.2 Стан адміністративно-правових досліджень, присвячених проблематиці взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми	39
<i>Дослідження, що стосуються безпосередньо взаємодії</i>	41
<i>Дослідження, що стосуються суб'єктів протидії торгівлі людьми</i>	47
1.3 Понятійний апарат взаємодії СПТЛ	56
1.4 Системний вимір взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми . . .	74
<i>Аксіологічний аспект взаємодії</i>	75
<i>Акмеологічний аспект взаємодії</i>	76
<i>Інформаціологічний аспект</i>	77
<i>Онтологічний аспект взаємодії</i>	77
<i>Гносеологічний аспект взаємодії</i>	78
<i>Ідеологічний аспект взаємодії</i>	78
<i>Праксеологічний аспект взаємодії</i>	79
<i>Антропологічний аспект взаємодії</i>	80
<i>Епістемологічний аспект взаємодії</i>	82

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	83
2.1 Мета та завдання взаємодії суб'єктів ПТЛ	84
2.2 Функції взаємодії СПТЛ	86
2.3 Принципи взаємодії СПТЛ	90
2.4 Види та форми взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.	112
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ..	131
3.1 Адміністративно-правові відносини у сфері протидії торгівлі людьми.	132
3.2 Адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії торгівлі людьми.	143
3.3 Структурні елементи системи протидії торгівлі людьми.	150
3.4 Розмежування адміністративно-правової компетенції суб'єктів протидії торгівлі людьми	168
РОЗДІЛ 4. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	183
4.1 Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми	184
4.2 Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми. .	209
РОЗДІЛ 5. ОСНОВНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	217
5.1 Діяльність Ради Європи у сфері протидії торгівлі людьми	228
5.2 Участь громадянського суспільства у протидії торгівлі людьми ..	237
5.3 Важлива роль ЗМІ в консолідації демократичного суспільства у протидії торгівлі людьми.	238
РОЗДІЛ 6. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	241
6.1 Процес інституціоналізації торгівлі людьми.	249
6.2 Напрями удосконалення взаємодії міліції з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми	257
6.3 Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми.	263
6.4 «Soft law» у сфері протидії торгівлі людьми.	268
ВИСНОВКИ	271

CONCLUSION.....	286
ДОДАТКИ.....	299
Додаток 1. Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми до 2020 року	299
Додаток 2. Інформація щодо спеціалізованих установ, закладів та організацій, які надають послуги особам, які постраждали від торгівлі людьми.	304
Додаток 3. Міжнародні та українські неурядові організації, які фінансово підтримують та реалізують ґендерні проекти в Україні	316
Додаток 4. Регіональні та закордонні відділення Центру допомоги громадянам України за кордоном	319
Додаток 5. Кількість кримінальних справ, порушених за ст. 149 КК України	322
ТЕЗАУРУС.....	323
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	340
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МОНОГРАФІЇ..	361
КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ	363
Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми.	363
Трансплантація органів	365
Політичне есе	367
СЛОВА ДЯКИ.....	370

BRIEF CONTENTS

PART 1. THEORETICAL BASIS OF INTERACTION BETWEEN ENTITIES COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE . .25

Chapter 1. Genesis of theoretical legal ideas about the interaction between entities combating human trafficking in modern administrative law doctrine	26
Chapter 2. The level of science research, centered at problem of interaction between entities combating human trafficking	39
Chapter 3. Key definitions of research, centered at problem of interaction between entities combating human trafficking	56
Chapter 4. The system dimation of interaction between entities combating human trafficking	74

PART 2. METHODOLOGICAL BASIS OF INTERACTION BETWEEN ENTITIES COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE 83

Chapter 1. The purpose and tasks of interaction between entities combating human trafficking	84
Chapter 2. The functions of interaction between entities combating human trafficking	86
Chapter 3. The principles of interaction between entities combating human trafficking	90
Chapter 4. The types and the forms of interaction between entities combating human trafficking	112

PART 3. THE SYSTEM OF ENTITIES COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE 131

Chapter 1. Administrative and legal relations in combating human trafficking	132
Chapter 2. Administrative and legal status of entities combating human trafficking	143

Chapter 3. The structural elements of system entities combating human trafficking	150
Chapter 4. Differentiation of administrative and legal competence of entities combating human trafficking	168
PART 4. THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING	183
Chapter 1. International standart of combating human trafficking	184
Chapter 2. International cooperation in combating human trafficking ...	209
PART 5. MAIN FORMS OF ACTIVITY PUBLIC INSTITUTIONS IN COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE.....	217
Chapter 1. Council of Europe activities in combating human trafficking	228
Chapter 2. Civil society participation in combating human trafficking ...	237
Chapter 3. Important role of media in consolidation democratic society at combating trafficking	238
PART 6. THE STATE POLICIES IN COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE	241
Chapter 1. The process of institutionalization of human trafficking	249
Chapter 2. Directions of improvement of interaction police with other entities combating human trafficking	257
Chapter 3. The Strategy of development system of entities combating human trafficking	263
Chapter 4. Soft Law in combating human trafficking	268
CONCLUSION	286
APPLICATIONS	299
TEZAURUS	323
USED LITERATURE	340
USEFUL BIBLIOGRAPHY.....	363
GRATITUDE	370

CONTENTS

BRIEF CONTENTS	8
CONTENTS	10
PREFACE	13
PART 1. THEORETICAL BASIS OF INTERACTION BETWEEN ENTITIES COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE ..	25
Chapter 1. Genesis of theoretical legal ideas about the interaction between entities combating human trafficking in modern administrative law doctrine.....	26
Chapter 2. The level of science research, that centered on the problem of interaction between entities combating human trafficking	39
<i>Research, relating to directly interaction.....</i>	<i>41</i>
<i>Research, relating to directly interaction between entities combating human trafficking.....</i>	<i>47</i>
Chapter 3. Key definitions of research, that centered on the problem of interaction between entities combating human trafficking	56
Chapter 4. The system dimation of interaction between entities combating human trafficking	74
<i>Axiological aspect .....</i>	<i>75</i>
<i>Acmeological aspect.....</i>	<i>76</i>
<i>Ontological aspect .....</i>	<i>77</i>
<i>Epistemological aspect.....</i>	<i>77</i>
<i>Gnoseological aspect .....</i>	<i>78</i>
<i>Ideological aspect.....</i>	<i>78</i>
<i>Praxeological aspect .....</i>	<i>79</i>
<i>Anthropological aspect .....</i>	<i>80</i>
<i>Epistemic aspect.....</i>	<i>82</i>

PART 2. METHODOLOGICAL BASIS OF INTERACTION BETWEEN ENTITIES COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE	83
Chapter 1. The purpose and tasks of the interaction between entities combating human trafficking	84
Chapter 2. The functions of the interaction between entities combating human trafficking	86
Chapter 3. The principles of the interaction between entities combating human trafficking	90
Chapter 4. The types and the forms of the interaction between entities combating human trafficking	112
PART 3. THE SYSTEM OF ENTITIES COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE	131
Chapter 1. Administrative and legal relations in combating human trafficking	132
Chapter 2. Administrative and legal status of entities combating human trafficking	143
Chapter 3. The structural elements of system of entities combating human trafficking	150
Chapter 4. Differentiation administrative and legal competence of entities combating human trafficking	168
PART 4. THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING	183
Chapter 1. International standart of combating human trafficking	184
Chapter 2. International cooperation in combating human trafficking ...	209
PART 5. MAIN FORMS OF ACTIVITY PUBLIC INSTITUTIONS IN COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE.....	217
Chapter 1. Council of Europe activities in combating human trafficking..	228
Chapter 2. Civil society participation in combating human trafficking ...	237
Chapter 3. Important role of media in consolidation of democratic society in combating trafficking	238
PART 6. THE STATE POLICIES IN COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN UKRAINE	241

Chapter 1. The process of institutionalization of human trafficking	249
Chapter 2. Directions of improvement of interaction police with other entities combating human trafficking	257
Chapter 3. The Strategy of development system of entities combating human trafficking	263
Chapter 4. Soft Law in combating human trafficking	268
CONCLUSION	286
APPLICATIONS	299
TEZAURUS	323
USED LITERATURE	340
USEFUL BIBLIOGRAPHY.	363
Criminal & legal description of the trafficking	363
Transplantation of human bodies	365
GRATITUDE	370

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Чому я вирішив започаткувати таку серію?

Передусім мене спонукало внутрішнє переконання у необхідності подолати той штучний бар'єр, за якого нинішнє покоління і прийдешня генерація втрачають свій іманентний докорінний зв'язок. Сучасні проблеми розвитку науки в Україні набули системного характеру, але до болю прикро, що нині бракує спорідненості між науковими поколіннями.

Здебільшого ті, хто вже здобув науковий ступінь, дуже прискіпливо і почасти суб'єктивно ставляться до здібного молодого покоління, а ще й намагаються нав'язати небезталанній молоді своєрідну панщину — безмежне удосконалення власних теоретичних досліджень.

Такий інтелектуальний сепаратизм почасти перетворюється на наукову «дідівщину», коли певні групи докторів наук унеможливають захист дисертацій, прикриваючись сумнівними гаслами про «необхідність удосконалення і глибшого вивчення предмета дослідження».

Отже, нині в науці справжнісінька монополія на певні теми, на прями досліджень, що не лише негативно впливає на саму науку, а й призводить до сумнівів у світло науки, змушує молодь замислитись про здатність до самостійної роботи. Причому нині в Україні поняття наукової школи чомусь опинилось майже поза законом, особливо це стосується правових наук. Роль держави — це окрема тема, на жаль, в Україні наука ледь животіє на маргінесі.

Ще хотів би привернути увагу до системи підготовки наукових кадрів, яка потребує докорінної зміни. Переконаний, що варто вивчати досвід інших країн, особливо США, де мені пощастило навчатися. Зокрема, в університетах США підготовка наукових кадрів здійснюється за тими напрямками, за якими вже працюють провідні науковці, таким чином наявність наукової школи там — це основний рушій подальшого розвою науки. Саме тому, наприклад, у професора Інституту національної безпеки Університету Делаве-

ру (США) М.Дж.Мілера, який присвятив свій науковий пошук проблемам міграції, немає учнів, які досліджували б проблеми реформування юстиції в США або питання відшкодування шкоди учасникам кримінального судочинства через неправомірні дії органів державної влади.

Більш того, порядок унормування і формування аспірантського корпусу визначається не адміністрацією закладу, а самими професорами, які власноруч одбирають собі аспірантів. Кожен професор відповідає за наукове розроблення певної тематики, кожен рік на це затверджується бюджет, в рамках якого і здійснюється набір найбільш кмітливих і творчих аспірантів. Тому бажання недолугих спудеїв пересидіти в аспірантурі кілька років — там нездійсненне. Тож ніколи не розв'яже проблем жорсткий адміністративний контроль, яким хизуються українські ВНЗ, адже річ не в тім, аби ті, хто поступив — захистили дисертації. Питання у збереженні наукових традицій, розвитку наукових шкіл і наукового руху до нових горизонтів пізнання.

Неправильне розуміння цього призвело до легітимації положення, закріпленого в настановах ВАК, про те, що тема докторської дисертації не може повторювати кандидатської. Утім, пробачте, про яку тоді наступність у науці може йтися, коли чиновники забороняють автору обрати напрям дослідження на все життя, щоб поступово, відповідно до вимог оформлення робіт кандидатського і дисертаційного рівня досліджувати обрану проблему?

Кандидатська дисертація є початком наукового шляху, а докторська має слугувати його органічним продовженням. За таких умов можна буде говорити і про цілісність, і насамкінець про системність дослідження, і про безперервність наукового зростання особистості.

Переконаний, що визначальна роль у підготовці фахового та компетентного науковця має належати науковому керівникові. Від його компетенції, педагогічної майстерності, особистих якостей, вміння мотивувати та сприяти у подоланні фрустрацій на тернистому науковому шляху залежить якість кінцевого продукту — ступінь вартості наукового фахівця. Науковий керівник, наче батько, який, узявши за руку, веде крізь терни до зірок, буремним світом науки, де чимало клипнів, а головне — так важко повірити у власні сили, і так легко зневіритись у можливість наукових перемог. Тому керівник, на мою думку, за даного випадку є своєрідним **ordo ordinans** — упорядковуючим початком. Не вдаючись у філософський зміст даного поняття, яке запропонував І.Г.Фіхте, я хотів би на-

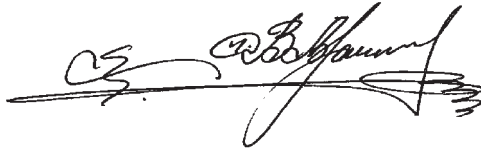
голосити на директивному значенні керівника, на необхідності підвищення його відповідальності за формування наукових шкіл.

Саме тому я і вирішив започаткувати випуск серії книг, в яких знаходили б своє відлуння результати, квінтесенція спільної роботи наукового керівника і його учня. Причому одразу ж зауважу, що як на мене, то уособлює обумовлений порядок єдине упорядковане начало для молодого науковця — його керівник. Тому братиму до уваги не тільки ті роботи, де я фактично виступав офіційно закріпленим науковим керівником, а й ті, де безпосередньо був тим упорядковувачим началом для аспіранта і сприяв його становленню як майбутнього науковця.

Разом із керівником і його учнем безпосередню участь в реалізації проголошеної мною концепції бере спеціалізована Вчена Рада, члени якої своїми порадами сприяють подальшому нахненню в удосконаленні роботи.

Відтак, серія **«ORDO ORDINANS»** — це моя наукова позиція і конкретний внесок у **пропаганду системної науки в Україні**, в якій наукове співтовариство, що складається з вчених, молодих дослідників і майбутніх науковців як найбільш фаховий, інтелектуальний та обізнаний шар української історичної нації — являє собою єдиний, цілісний інтелектуальний континуум, епістемологічну спільноту — еліту, яка має формувати дороговкази майбуття та прогресивного розвитку нашої держави.

**З непохитною вірою
в переможну ходу науки**

В. А. Ліпкан

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВРУ** — Верховна Рада України;
ГПУ — Генеральна Прокуратура України;
ГУМВС — Головне управління внутрішніх справ;
ДБЗПТЛ — Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми;
ДСБЕЗ — Державна служба боротьби з економічною злочинністю
ДКР — Департамент карного розшуку;
ЄС — Європейський Союз;
ЗМІ — засоби масової інформації;
ЗО — злочинна організація;
КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення;
КК — Кримінальний кодекс;
КПК — Кримінально-процесуальний кодекс;
ЛВ — лінійний відділ;
МВС — Міністерство внутрішніх справ;
МЗС — Міністерство закордонних справ;
МОМ — Міжнародна організація з міграції;
НАПрН — Національна академія правових наук;
НБУ — Національний банк України;
НУО — неурядові організації;
НЦБ — Національне центральне бюро;
ОБСЕ — Організація безпеки і співробітництва в Європі;
ОВС — органи внутрішніх справ;
ОЗГ — організована злочинна група;
ООН — Організація Об'єднаних Націй;
ПТЛ — протидія торгівлі людьми;
РВ — районний відділ;
РУ — районне управління;
СБУ — Служба безпеки України;

- СНД** — Співдружність незалежних держав;
СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік;
США — Сполучені Штати Америки;
УБТЛЗПМ — Управління боротьби з торгівлею людьми та злочинами проти моральності;
УМВС — управління внутрішніх справ.

ВСТУП

Актуальність теми. Розбудова незалежної правової держави потребує створення умов для розвитку інтересів особи, суспільства і держави, що, своєю чергою, має обумовлюватись забезпеченням ефективного захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз. Тож необхідно на новій основі підходити до формування як самої системи правоохоронних органів, так і до побудови окремих її складових, зокрема підсистеми протидії торгівлі людьми (далі — ПТЛ), враховуючи, що генезис та еволюція суб'єктів зазначеної підсистеми нерозривно пов'язані з розвитком статусу центральних органів державної виконавчої влади.

Недостатність правового та науково-методологічного підґрунтя, базуючись на якому можна було б удосконалити діяльність у сфері взаємодії суб'єктів ПТЛ, обумовлює актуальність комплексного дослідження питань, пов'язаних із адміністративно-правовим аспектом взаємодії суб'єктів ПТЛ.

Отже, брак системного та комплексного дослідження суспільних відносин у сфері протидії торгівлі людьми та супровідних явищ, необхідність впровадження дієвих форм протидії цьому явищу, а також відсутність належного наукового забезпечення діяльності органів державного управління з протидії торгівлі людьми зумовлює актуальність теми дослідження, її теоретичну та практичну важливість.

При написанні дослідження автори використовували деякі наукові праці з галузі адміністративного права, зокрема В. Б. Авер'янова, В. Г. Афанасьєва, Д. М. Бахраха, В. Т. Білоуса, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, В. В. Галунька, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, Є. В. Додіна, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, З. Р. Кісіль, Л. В. Ковалю, Т. О. Коломонець, В. К. Колпакова, Є. Б. Кубко, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, Б. М. Лазарева, В. А. Ліпкана, Л. Ф. Морозова, Н. Р. Нижник, В. І. Олефіра, В. Ф. Опришка, Н. М. Осипової, О. П. Полінця, В. Г. Поліщука, В. П. Портнова, П. М. Рабіновича, В. І. Ремньова, Л. А. Савченко, А. О. Селіванова, А. І. Сироти, С. Г. Стеценка, М. С. Студені-

кіної, Ю. О. Тихомирова, М. М. Тищенко, Р. Й. Халфіної, В. В. Цветкова, В. Є. Чиркіна, Ю. С. Шемшученка, В. С. Шестака, В. К. Шкарупи, К. В. Шоріної.

Вагомою джерельною базою слугували також роботи з тематики у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема: О. М. Бандурки, Т. І. Возної, В. О. Іващенко, В. А. Козака, Г. Л. Кохан, В. М. Куца, К. Б. Левченко, Я. Г. Лизогуба, О. М. Надьон, О. М. Орлеана. Однак попри багатоманітність наукових джерел, жодної монографічної роботи з проблематики взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, в якій комплексно б розглядалися відповідні питання, досі немає, що також є додатковим аргументом щодо актуальності обраної нами теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. На основі узагальнення правозастосовної діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми, аналізу вітчизняного і зарубіжного законодавства, практичних наробок зазначених суб'єктів розробити та надати науково обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності протидії торгівлі людьми.

Отже, необхідно:

- окреслити історіографію дослідження протидії торгівлі людьми у світовій та вітчизняній правовій доктрині;
- визначити ступінь наукової розробленості адміністративно-правових досліджень взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми;
- надати авторське бачення поняття взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми через виокремлення підходів до його визначення, а також відмежування від інших споріднених понять; розробити класифікацію принципів взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми;
- класифікувати взаємодію у сфері протидії торгівлі людьми; надати авторське бачення поняття форми взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми та скласти перелік основних форм;
- охарактеризувати особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- здійснити розмежування адміністративно-правової компетенції суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- узагальнити міжнародний досвід протидії торгівлі людьми та визначити основні шляхи його запозичення в Україні;
- визначити напрями вдосконалення взаємодії міліції з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час організації та реалізації взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження складається із сукупності наукових методів, які застосовуються в комплексі для вирішення завдань дослідження та досягнення його мети. Базовою методологічною основою став загальнонауковий системний підхід, який обґрунтовує взаємозв'язок і взаємообумовленість соціальних процесів і суспільних явищ як елементів системи.

За допомогою діалектичного й історичного методів досліджено шляхи становлення і розвитку протидії торгівлі людьми в Україні, а також підходи до розуміння цього явища. Окрім того, історичні аспекти становлення системи протидії торгівлі людьми досліджувалися на підставі порівняльно-ретроспективного, історико-генетичного методів, а також методів екстраполяції і факторного аналізу (підрозділ 1.1). За допомогою соціологічного методу було з'ясовано позиції практиків у сфері протидії торгівлі людьми. Завдяки аксіоматичному методу були визначені вихідні параметри дослідження; індуктивний та дедуктивний методи застосовувалися при узагальненні та аналізі емпіричної інформації (підрозділ 1.2). За допомогою логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат, визначені сутність, загальні та особливі риси протидії торгівлі людьми (підрозділ 1.3).

Застосування формально-логічного та соціологічного методів дозволили визначити роль та місце суб'єктів протидії торгівлі людьми в державному управлінні, їх значущість для суспільства, а також застосовувалися при дослідженні особливостей категорійного апарату вітчизняного адміністративного права. За допомогою герменевтичного методу встановлювалася текстуальна сутність нормативних приписів законодавчих актів щодо правового статусу учасників суспільних відносин, що виникають у процесі протидії торгівлі людьми (підрозділ 3.2). Структурно-функціональний метод сприяв аналізу повноважень суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми, виявленню недоліків в їхній спільній діяльності, визначенню напрямів її вдосконалення (підрозділ 6.2).

За допомогою формально-юридичного методу, а також методу порівняльно-правового аналізу досліджувалися норми вітчизняного і зарубіжного законодавства, що дало змогу переосмислити вітчизняний досвід адміністративно-правового регулювання взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми (підрозділ 3.1). Статистичний та порівняльно-правовий методи використовувалися для окреслення напрямів удосконалення правових засад і практики застосування суб'єктами протидії торгівлі людьми своїх повноважень. Прогностичний аналіз, що передбачав виявлення тенденцій розвитку системи протидії торгівлі людьми, здійснювався з використанням методів прогнозування, а саме — методу екстраполяції, методу аналогії. Інформаційна і теоретична бази дослідження складаються з національного і зарубіжного законодавств, підзаконних нормативно-правових актів, міжнародних документів, що стосуються предмета дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності Міністерства внутрішніх справ України як головного суб'єкта протидії торгівлі людьми (проаналізовано результати діяльності за 2000–2012 роки).

Нормативна основа дослідження — чинне та попереднє законодавство України, перспективне адміністративно-процедурне законодавство.

Наукова новизна одержаних результатів. Пропонована робота є однією із перших у вітчизняній правовій науці комплексною монографічною розвідкою, що присвячена вивченню питань взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. Проведене дослідження системи органів, які взаємодіють у сфері протидії торгівлі людьми, та вивчення їх правового статусу надало можливість авторам сформулювати й аргументувати основні положення новизни дослідження, зокрема:

уперше:

- запропоновано розуміння поняття «взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми», у зв'язку з чим зазначено, що, незважаючи на поширеність поняття «взаємодія», донині немає єдиного загальноприйнятого визначення, а отже — і однозначного тлумачення, і консенсуального розуміння принципових положень взаємодії між суб'єктами протидії торгівлі людьми. Тому це поняття автором розглядається авторами як заснована на законах та підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом ді-

ральність різних суб'єктів ПТЛ, що полягає в раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам, з метою виявлення, попередження та припинення торгівлі людьми, а також усунення причин і умов, що їй сприяють;

- проаналізовано сучасний стан протидії торгівлі людьми в Україні та запропоновано авторську модель системи протидії торгівлі людьми через виокремлення трьох основних її компонентів — суб'єктів, що безпосередньо протидіють торгівлі людьми, та сформульовано її ознаки. Зазначена модель виглядає наступним чином: 1) державні суб'єкти протидії торгівлі людьми; 2) інші суб'єкти, що протидіють торгівлі людьми та визначаються Кабінетом Міністрів України; 3) міжнародні та громадські організації, що беруть участь у протидії торгівлі людьми;
- розроблено авторський проект Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми в Україні, головною метою якої є забезпечення такого рівня системи ПТЛ, який гарантував би забезпечення прав і свобод людини та громадянина, подальше зміцнення авторитету Української держави. Досягнення цієї мети можливе через реалізацію державної політики протидії торгівлі людьми;

удосконалено:

- пропозиції внесення змін і доповнень до законодавства України, зокрема запропоновано проект Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми;
- засади застосування міжнародного досвіду протидії торгівлі людьми, зокрема визначено конкретні напрями його запозичення;

набули подальшого розвитку:

- форми взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми в Україні: 1) розроблення та здійснення узгоджених заходів щодо запобігання, виявлення і розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; 2) здійснення комплексного впливу на соціальні передумови торгівлі людьми; 3) розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, розшук і затримання осіб, які їх вчинили; 4) обмін інформацією про наміри окремих осіб і способи вчинення ними злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; 5) внесення до відповідних закладів, міністерств і відомств пропозицій щодо усунення виявлених причин та умов, які спри-

яють вчиненню таких злочинів, а також пропозицій щодо змін та доповнень чинного законодавства;

- розроблення складових системи протидії торгівлі людьми в Україні, а саме: суб'єкта та його обов'язків, сфери функціонування суб'єктів і правоохоронних заходів;
- аргументація необхідності створення самостійного суб'єкта протидії торгівлі людьми в складі Міністерства внутрішніх справ України, як це було до 2012 року.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції можуть бути використані:

- *у правотворчій діяльності* — для вдосконалення нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про протидію торгівлі людьми», інших законодавчих та нормативних актів;
- *у правозастосовній діяльності* — при організації взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми (акт впровадження Управління боротьби з торгівлею людьми та злочинами проти моральності Департаменту карного розшуку МВС України від 25.04.2012 р.);
- *у науково-дослідній діяльності* — для проведення подальших досліджень щодо протидії торгівлі людьми і взаємодії в цій сфері;
- *у навчально-методичному процесі* — при підготовці розділів підручників і навчальних посібників з таких дисциплін, як адміністративне право, основи національної безпеки; при викладанні зазначених дисциплін, а також для підвищення рівня правової освіти населення (акт впровадження Навчально-наукового інституту менеджменту безпеки Університету економіки та права «КРОК» від 19.01.2012 р.).

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

- 1.1 ГЕНЕЗА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ІДЕЙ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ
- 1.2 СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРИСВЯЧЕНИХ ПРОБЛЕМАТИЦІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 1.3 ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ВЗАЄМОДІЇ СПТЛ
- 1.4 СИСТЕМНИЙ ВИМІР ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1 ГЕНЕЗА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ІДЕЙ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНИ

В умовах подальшої європейської та євроатлантичної інтеграції України, трансформації державних інститутів відповідно до європейських стандартів набуває пріоритетного значення розроблення нових форм і змісту забезпечення національної безпеки. Тому питання протидії таким злочинам, як міжнародний тероризм, контрабанда зброї, незаконний обіг наркотиків, торгівля людьми, нелегальна міграція сьогодні надзвичайно актуальне.

Точної інформації про торгівлю людьми у світі немає, оскільки злочини, пов'язані з нею, як правило, не виокремлюються у статистиці, дані про них збираються безсистемно та нерегулярно. Страх перед громадським осудом, погрози торгівців, перспектива депортації тощо стримують потерпілих звернутися по допомогу до офіційної влади та від співробітництва з нею у викритті злочинців, що сприяє латентності торгівлі людьми [1, с. 3].

Торгівля людьми — явище глобальне. Воно значно впливає на країни, що перебувають у стані політичної та економічної трансформації або постконфліктного стресу, які, як правило, і виступають країнами походження всесвітнього кримінального процесу торгівлі людьми [2]. Це явище сягає корінням у глиб століть і поширене, як мінімум, у 60 країнах світу, де стало одним із провідних і найбільш прибуткових у протиправній діяльності злочинних організацій. Інколи воно розглядається як атрибут давноминулого — елемент давньоєгипетської чи римської культури, негритянського рабства або слов'янського кріпацтва, хоча й найсучасніші демократії не можуть подолати це явище донині.

У процесі еволюції громадянсько-правових інститутів державний устрій та форми правління змінювалися. Рабство, як і работоргівля, починало набувати ознак злочинної діяльності. Уряди держав, прагнучи знищити работоргівлю, постійно намагалися знайти засоби боротьби з нею.

Визначення поняття «торгівля людьми» формувалося упродовж багатьох років, разом зі зміною історичних епох, із розвитком і гуманізацією суспільства та переглядом моральних канонів. Спочатку під

«торгівлею людьми» розуміли лише продаж людини в рабство. Работоргівля почалася з насильницького захоплення аборигенів Африки, значної частини Австралії, Азії, островів Тихого океану, Карибського басейну тощо. У деяких випадках майбутніх рабів купували за безцінь у місцевої влади [3].

У розвинених державах Стародавнього світу існував чіткий розподіл громадян на вільних і рабів. Для того, щоб вільна людина тих часів стала рабом, мала відбутись виняткова подія — насильницьке викрадення та продаж її у рабство. Від подібних випадків свобода вільного громадянина вже тоді охоронялася законами та силою держави. Характерною рисою «торгівлі людьми» тих часів було негативне забарвлення лише викрадення та торгівлі вільними громадянами. Тож уся історія держави та права Стародавнього світу і Середніх віків свідчить про те, що боротися з торгівлею людьми (викраденням та продажем у рабство вільної людини) суспільство почало набагато раніше ніж із самим рабством.

У джерелах вітчизняного права також можна знайти підтвердження караності «торгівлі людьми» як діяння, пов'язаного з викраденням вільних людей та продажем їх у рабство. Договір Олега з греками 911 р., «Руська правда» (ст. 29 Короткої редакції), Судебник Великого князя Іоанна III (1497 р., ст. 9–11), Соборне укладення царя Олексія Михайловича (1649 р., гл. XXII, де вперше передбачалось суворе покарання за викрадення жінок), Устави Петра Великого (Воїнський Устав, арт. 187, Морський Устав, кн. V, гл. 32, арт. 125), Зведення законів кримінальних 1832 р. (гл. VI) та інші джерела права передбачали нещадні покарання (переважно смертю) за викрадення та продаж вільної людини [4, с. 6; 5, с. 694].

Заслужує на увагу й розгляд окремих положень Статуту Великого князівства Литовського 1529 р., в якому було вдосконалено питання кримінально-правової охорони волі та правової недоторканності людини, натомість не передбачено відмову від порушення цих прав. Окрім того, його норми передбачали не тільки продаж людини, а й передання у користування людини за борги, під заставу, дарування тощо [6]. Цікавими є положення статті (7) 6 розділу 11, якими заборонялося навечно поневолювати вільних людей за будь-який злочин, тобто дозволялося тільки тимчасово передавати людину в користування, яка відпрацювавши, ставала вільною. Але якщо за людину сплачувались

великі кошти і вона не змогла їх відпрацювати, то повернення боргу покладалося на дітей [6]. Отже, у Литовському Статуті було передбачено як можливість повного поневолення селян, так і експлуатації їхньої праці тимчасово.

Важливий крок до правового забезпечення права людини на свободу було зроблено в процесі Селянської реформи 1861 р. зі скасуванням кріпацтва. Враховуючи те, що зазначена реформа проводилась відповідно до Зводу Законів Російської імперії, норми якого забороняли продаж людини, доходимо висновку, що **саме тоді відбулось імперативне закріплення неможливості купівлі-продажу людей**. Таким чином, реформою було зруйновано протиправний механізм, коли людина виступала об'єктом права власності.

Значне місце в історії боротьби з торгівлею людьми посідає «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р., яке передбачало відповідальність як за торгівлю людьми з метою перетворення їх на рабів, так і за продаж жінок із метою їх подальшої сексуальної експлуатації.

Враховуючи викладене, зазначимо, що торгівля людьми в тих чи тих проявах існувала упродовж багатьох століть, проте спочатку не розглядалась як соціально неприпустиме явище, оскільки цілком влаштовувала привілейовані верстви населення, що й було причиною відсутності у багатьох країнах законів, якими встановлювалася б її кримінально-правова заборона.

Із часом купівля-продаж людини, а також інші незаконні угоди щодо передання людини у користування дедалі більше привертали до себе увагу як елементи протиправної діяльності, у зв'язку з чим держави, реагуючи на зміни в суспільному житті, вимушені були ухвалювати відповідні закони, які передбачали б кримінальну відповідальність за вчинення таких дій. Зокрема, в Україні та Росії вирішення даної проблеми саме в такий спосіб знайшло своє віддзеркалення в «Кримінальному уложенні» 1903 р., яке стало завершальним етапом розвитку кримінального законодавства Російської імперії [3].

Щодо міжнародного простору, то тут, ще до створення ООН, Лігою націй було ухвалено низку міжнародних документів, спрямованих на припинення торгівлі людьми — міжнародні угоди з проблем «білого рабства» (1904, 1910, 1921, 1933 рр.) [7]. У подальшому закріплення принципу свободи і недоторканності особи здійснювалося в осно-

воположних нормативних актах міжнародного співтовариства. Так, у ст. 3 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй 10 грудня 1948 р., закріплено, що «кожна людина має право на життя, свободу і на особисту недоторканність». У ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, прийнятій 4 листопада 1950 р. в Римі державами-членами Ради Європи, записано: «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений свободи інакше як у випадках і в порядку, встановленому законом» [8, с. 56]. У ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 19 грудня 1966 р. в Нью-Йорку, зазначається: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту чи утримання під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений свободи інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом» [8, с. 98].

Вагомий внесок у міжнародну боротьбу з торгівлею жінками та дітьми зробила прийнята в 1949 р. Генеральною Асамблеєю ООН Нью-Йоркська Конвенція «Про боротьбу з торгівлею жінками та експлуатацією проституції третіми особами» [9], яка охопила положення всіх наявних тоді угод із цього питання. Ця Конвенція значно розширила коло дій, які держави домовилися вважати злочинними у сферах торгівлі людьми та сексуальної експлуатації. *Саме цією Конвенцією вперше було передбачено створення спеціальних органів, які виконували б функцію централізованого та координаційного апарату боротьби з торгівлею людьми, зазначено про необхідність обміну між державами інформацією у цій сфері, а також визначено, що її норми обов'язково повинні бути імплементовані у національне законодавство.*

Україна, що перебувала тоді в складі Радянського Союзу, приєдналася до цієї Конвенції 15 листопада 1954 р. І кримінальне законодавство нашої держави (за винятком окремих положень) було приведено у відповідність до цього міжнародно-правового документа.

Саме цей факт вважається нами початком і відправною точкою формування правової бази щодо протидії торгівлі людьми.

Надалі було ухвалено низку міжнародних угод, конвенцій, договорів, спрямованих на запобігання торгівлі жінками. Найбільш важливі з них — Конвенція ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» [10] (1979 р.), Віденська декларація [11], прийнята у 1993 р.

під егідою ООН на Всесвітній конференції з прав людини, Підсумкові матеріали IV Всесвітньої конференції зі становища жінок [12] (Пекін, 1995 р.), Гаазька міністерська декларація [13] (1997 р.), «Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї», який доповнював Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [14], Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 р.) та ін.

Щодо Радянського Союзу, то тут торгівлі людьми у своєму класичному вигляді не існувало. Це обумовлювалося «залізною завісою», яка значно ускладнювала будь-який зв'язок з іншими країнами і, особливо, виїзд за кордон. Але саме за радянських часів склалися передумови, які після розпаду СРСР призвели до швидкого розповсюдження цього явища. Так відбулося тому, що на момент розпаду Радянського Союзу міжнародні злочинні угруповання вже мали значний багаторічний досвід торгівлі жінками, яких вони вивозили з Африки, Латинської Америки, країн Південно-Східної Азії до Західної Європи, Північної Америки, Японії тощо. Секс-індустрія країн-реципієнтів була готова до прийняття тисяч нових жертв торгівлі людьми, і необхідним було лише пристосування власного досвіду до реалій країн колишнього СРСР. Реалізувавши це дуже швидко і з успіхом у середині 90-х рр. XX ст., вивезення торгівцями людьми жінок з Росії, України, Білорусі, Молдови, країн Прибалтики з метою експлуатації у секс-бізнесі набуло масового характеру.

У результаті вищезазначеного можемо дійти висновку, що лише у XIX — на початку XX ст. купівля-продаж людини та інші незаконні угоди щодо передання людини в користування привернули до себе увагу держави як елементи протиправної діяльності і набули адекватної реакції з її боку у вигляді формування правового поля протидії даним злочинам. Зважаючи на активізацію поширення цього явища, уряди держав були змушені ухвалювати відповідні закони як на міжнародному, так і на національному рівнях. Проте здійснений нами аналіз міжнародно-правових документів із питань боротьби з торгівлею людьми свідчить про те, що хоч дана проблема в попереднє століття постійно перебувала в центрі уваги світового співтовариства, заходи, які вживалися щодо її розв'язання, значно відставали від реальних подій і не були адекватним віддзеркаленням розвитку суспільних відносин у даній сфері.

На нашу думку, однією з причин цього стала відсутність як єдиного підходу до розуміння самого явища торгівлі людьми, так і єдиного, можна навіть сказати парадигмального, визначення поняття «торгівля людьми». Переконані, що це є суттєвою перешкодою для здійснення ефективної протидії цьому явищу, а тому далі здійснимо спробу сформулювати власне визначення поняття «торгівля людьми» та відповідно до нього обрати правильний підхід для глибокого наукового аналізу самого явища. Це надасть можливість сформулювати засади для вироблення державної політики протидії даним злочинам і, відповідно, слугуватиме науково обґрунтованим базисом їх вирішення у сфері взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Акцентуючи увагу на тому, що останніми роками в Україні не спостерігається суттєвого зменшення фактів торгівлі людьми [Додаток 1], вважаємо, що для всебічного осмислення наукової проблеми і формування подальших теоретичних конструкцій необхідне визначення поняття «торгівля людьми». Розуміючи, що визначення поняття це окремий теоретичний шар наукової проблеми, здійснимо аналіз його іманентних ознак через формування наявних підходів до самого визначення аналізованого поняття.

Аналіз наукової літератури [15–32], статистичних даних, власний досвід роботи уможливив твердження про різні підходи як до розуміння торгівлі людьми як явища, так і порізненість дефініцій, що їх пропонують автори. Досягненню цієї мети слугує виділення основних підходів до розуміння і трактування поняття «торгівля людьми». Розгляд кожного підходу окремо сприятиме формуванню адекватного розуміння сутності даного явища, звернення уваги не на форми його прояву, а на сутнісні й іманентні ознаки. Поза це запропонований нами підхід сприятиме формуванню підвалин до консенсуального його розуміння, позбавлення і вихолощення моноцентричного уявлення про дане системне явище. Більше того, важливе дослідницьке завдання у теоретичній царині тісно пов'язано із практичним — виробленням чіткого та ефективного механізму протидії.

Перший підхід. *Торгівля людьми розглядається як проблема порушення прав людини* [1, 20, 25, 44, 45]. Важливим етапом у ствердженні такої концепції стала Світова Конференція з прав людини, що відбулася у Відні 1993-го, де вперше насилля над жінками було визнано порушенням прав людини. Саме з позицій захисту прав людини в подаль-

шому розроблялася низка міжнародних документів із запобігання та боротьби з торгівлею жінками й дітьми з метою сексуальної експлуатації (це, наприклад, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р. (ратифікована Україною 21 вересня 2010 р.), де зазначено, що торгівля людьми є порушенням прав людини та порушенням гідності й недоторканності людини).

Ми вважаємо, що зазначений підхід хоч і є концептуально правильним, проте, розширюючи межі самого явища, значно звужує його змістовну сутність, визначаючи навіть не сторону, а окрему ознаку явища торгівлі людьми.

Другий підхід. Торгівля людьми розглядається як проблема боротьби зі злочинністю [7, 15, 45, 55, 62]. Стратегія протидії їй у даному контексті полягає у застосуванні кримінального покарання, розвитку міжнародної координації дій поліції та в інших заходах, що уможливають ефективніше переслідувати злочинців. У цьому розумінні боротьба з торгівлею людьми розглядається лише в контексті боротьби зі злочинністю. Водночас, здійснений нами аналіз практики європейських країн дає змогу стверджувати, що чимало потерпілих має негативний досвід спілкування з поліцією. Такий підхід несе значний ризик для потерпілих через використання їх як свідків у ході розслідування кримінальних справ без забезпечення належного захисту та подальшої підтримки. Дане розуміння визначення суті торгівлі людьми використовується насамперед представниками поліції та інших правоохоронних органів [15, с.8].

Зазначений підхід, незважаючи на важливість з позицій кримінально-правової оцінки, не дає уявлення про сутність самого явища «торгівля людьми», розкриваючи лише стадію правозастосування в процесі розкриття та розслідування злочинів.

Третій підхід. Торгівля людьми розглядається як проблема розподілу трудових ресурсів [15]. Аналіз проблеми у даній інтерпретації отожднює торгівлю людьми з експлуатацією людини, примушування її до виконання тих чи інших трудових функцій. Протидія торгівлі людьми з позицій даного підходу зводиться лише до створення належних умов праці, що виключають експлуатацію людини.

Це твердження не лише занадто звужує поняття, а й вибірково характеризує цілісне явище торгівлі людьми. Переконані, що трудова експлуатація людини має розглядатись не з огляду на організацію пра-

ці, а з огляду насильницького впливу на особу (осіб) з метою використання та привласнення результатів її (їх) праці.

Четвертий підхід. Торгівля людьми розглядається у контексті проституції [1, с.7; 15, с.8; 21; 129]. Такий підхід близький до другого підходу. Досліджуючи цей аспект, необхідно чітко розмежувати добровільну та примусову проституцію. У багатьох країнах проституція легалізована, а злочином є лише примус жінки до заняття проституцією (Німеччина, Нідерланди), але дозвіл на заняття проституцією у цих країнах надається лише громадянам із країн Європейського Співтовариства. Іммігранти, в тому числі з країн Східної Європи, що займаються проституцією у ЄС, підлягають відповідальності та депортації. Це спонукає їх до перебування на нелегальному становищі, тому у випадку порушення їхніх прав вони побоюються звертатися до поліції, очікуючи отримати більш негативні наслідки в результаті такого кроку.

Даний підхід ми вважаємо архаїстичним, оскільки позиціонування торгівлі людьми у контексті проституції вже давно не відповідає реальності сьогодення та виступає лише однією із форм самого явища. (Статистичні дані МВС України свідчать про суттєве збільшення фактів торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, у тому числі внутрішньодержавної, що означає перехід на іншу «модель» використання «рабської» праці).

П'ятий підхід. Одним із останніх та водночас найбільш тривожних проявів „еволюції міжнародного трафіка» є **незаконна трансплантація органів і торгівля ними** [87]. Незважаючи на те, що реальна боротьба з цим видом протиправної діяльності ведеться лише знедавна, його масштаби та рівень суспільної небезпеки вражають.

Детальний аналіз практики протидії злочинам указаної категорії свідчить, що в Україні набула розвитку мережа протиправної діяльності груп висококваліфікованих лікарів, які налагодили злочинний бізнес, пов'язаний із незаконною трансплантацією та торгівлею анатомічними матеріалами людини. Користуючись прогалинами в українському законодавстві, неврегульованістю законодавчих процесів на державному рівні та відсутністю дієвого контролю держави, злочинці забезпечують функціонування каналів постачання на закордонні „чорні ринки» абортивних матеріалів, нирок, кісток, стовбурових клітин, крові та інших анатомічних матеріалів, які коштують десятки й сотні тисяч доларів США.

Наприклад, у 2011 році МВС України задокументовано діяльність злочинної організації у складі 11 громадян України (4 висококваліфіковані лікарі і 7 вербувальників) та громадянина Держави Ізраїль (організатор), які тривалий час займалися вербуванням і переміщенням громадян України, Росії, Молдови, Білорусі та Узбекистану до Азербайджану й Еквадору з метою вилучення органів для подальшої трансплантації заможним реципієнтам — громадянам Ізраїлю та інших країн Західної Європи й Азії. Найбільшим попитом у злочинців користувались донори-жінки у віці від 18 до 25 років, які мали зразковий стан здоров'я.

У ході проведення оперативно-розшукових заходів ідентифіковано понад 50 потерпілих з України, Білорусі та Узбекистану, які були продані за кордон та повернулися назад без нирки, попереджено переміщення за кордон та вилучення органів у шести громадян, однак загальна кількість жертв так званих чорних трансплантологів, за наявними даними, сягає близько 400 осіб.

Річний дохід зловмисників від такого злочинного бізнесу за приблизними підрахунками, становив 18 млн. доларів США, з яких 15 млн. — чистий прибуток. Загалом від протиправної діяльності члени ОЗГ отримали більш ніж 40 млн. доларів США.

До цього (і без того перенасиченого переліку новітніх форм торгівлі людьми) слід додати також злочини у сферах репродуктивних технологій, сурогатного материнства, створення й функціонування банків пуповинної крові, застосування клітинної трансплантації та клітинної терапії. Адже більшість вітчизняних приватних клінік даного профілю фактично належать іноземним громадянам, і їхній зв'язок зі злочинним світом належно не відслідковується. Зокрема, аналіз крові певної вікової групи українців уможливорює створити антигени для фактичної дегенерації української нації з метою подальшого маніпулювання нею. Тому порушені нами проблеми, маючи важливе значення, потребують окремих наукових розробок і прийняття законодавчих актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин у даній сфері та захист української нації від генних злочинців.

Отже, синтезуючи дані підходи, хотіли б висловити власну позицію, що ґрунтується на вивченні як наукових джерел, так і правозастосовної практики, а також практики організації здійснення процесу протидії торгівлі людьми. Ми дійшли висновку, що усі інтерпретації

визначення даного поняття фокусують увагу лише на окремих аспектах проблеми торгівлі людьми, не віддзеркалюючи та не охоплюючи її системної сутності, не висвітлюючи системних взаємозв'язків.

Відтак, для створення ефективної та реально діючої системи протидії торгівлі людьми необхідним є застосування системного підходу до розв'язання зазначеної проблеми, за якого торгівля людьми має розглядатися і досліджуватися як багатоаспектне явище, що порушує права людини, проявляється у різних формах та здійснюється з метою експлуатації різних форм праці, сексуальної експлуатації або утримання у підневільному стані.

Зважаючи на викладене, формується не лише адекватне явищу визначення поняття торгівлі людьми, його основні риси, а й обираються відповідні заходи протидії, які умовно можна поділити на дві групи:

- 1) **перша група** — об'єднує репресивні напрями щодо боротьби з торгівлею людьми. Вони спрямовані на придушення організованої злочинності, нелегальної міграції та проституції [1, с.8]. Проте репресивні стратегії вимагають обережності під час їх застосування, оскільки можуть набути «реверсного характеру», нашкодивши самим жертвам;
- 2) **друга група** — об'єднує підходи, які базуються на ідеях підвищення та зміцнення гарантій захисту прав та основних свобод людини і громадянина, підвищення соціального статусу та подолання правового нігілізму, що в перспективі виключить саму можливість продавати чи купувати людей.

Отже, існують такі п'ять форм торгівлі людьми:

- 1) продаж жінок для сексуальної експлуатації;
- 2) продаж дітей із метою використання у жебрацтві або незаконного усиновлення;
- 3) продаж чоловіків, жінок та дітей з метою трудової експлуатації;
- 4) продаж чоловіків, жінок та дітей з метою незаконної трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини і торгівля ними;
- 5) здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою чи без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи передачі іншій особі.

Виходячи з цього, об'єктом торгівлі може бути будь-яка особа незалежно від статі та віку. Відповідно виділяємо чотири основні об'єкти торгівлі людьми:

- 1) діти — з метою незаконного усиновлення або використання у жебрацтві;
- 2) жінки — з метою сексуальної або трудової експлуатації;
- 3) чоловіки — з метою трудової експлуатації;
- 4) всі люди, незалежно від віку та статі, — з метою продажу й подальшого вилучення органів та інших анатомічних матеріалів для незаконної трансплантації.

Отже, дослідження історіографії даного питання доводить: нині відсутні узгоджені спільні міжнародні визначення поняття і, відповідно, єдині підходи до протидії даному явищу, яке набуває особливої важливості в умовах докорінної трансформації безпекових сфер у світовому просторі та зміцнення механізму правового захисту громадян.

Наразі необхідним є не лише виділення протидії торгівлі людьми як одного із пріоритетів державної політики України, а й реалізація всіх необхідних заходів (включаючи нормативно-правове, організаційне, інформаційне, психологічне, кадрове та інші види забезпечення), спрямованих на становлення та підтримання реально діючої та ефективної системи протидії цьому явищу.

Торгівля людьми як явище порушує загальні принципи моралі й справедливості, посягає на права та законні інтереси людей, породжує соціальну напругу та підвищує конфліктність всередині суспільства. Своїм існуванням це явище суттєво обмежує конституційні права і свободи людини, непоправно шкодить моральним засадам нації, іміджу держави, її владним можливостям як у національному, так і в міжнародному вимірі.

Про існування торгівлі людьми як негативного соціального явища вказували ще у XIX та на початку XX ст. М. М. Гернет [46–48], С. К. Гогель [49], В. Д. Дерюжинський [50], М. Д. Дурманов [51], Ф. Ліст [52], С. С. Шашков [53]. Як злочин міжнародного характеру його вивчали Л. Н. Галенська [54], І. І. Карпець [55], І. І. Лукашук [56], А. В. Наумов [56], Ю. А. Решетов [57]. Про торгівлю людьми транснаціональними злочинними групами згадували в наукових працях Г. О. Зорін [58], В. Е. Емінов [59], В. І. Куліков [60], А. І. Коннов [61], В. В. Лунеев [62] та ін.

Під час здійснення суб'єктами протидії торгівлі людьми своїх функціональних обов'язків, на підставі відповідних норм права, виникають адміністративно-правові відносини. Причому саме даний вид відносин є одним із ключових у діяльності зазначених суб'єктів. Водночас, репрезентативність наукових досліджень протидії торгівлі людьми з боку організації взаємодії існуючих суб'єктів правозастосовної діяльності є недостатньою. Слід визнати, що нині питання протидії торгівлі людьми виходять за рамки суто боротьби зі злочинністю і охоплюють цілий спектр політико-правових, соціально-економічних та інших проблем. Утім, здебільшого дані питання аналізуються у контексті профілактики та боротьби з даним злочинством, натомість вивчення повноважень кожного окремого суб'єкта взаємодії на науковому рівні залишається поза увагою.

Свою позицію щодо стану та розвитку ситуації у сфері протидії торгівлі людьми в державі висловлюють багато вітчизняних і зарубіжних вчених-юристів та практиків.

Натомість ця проблема ще так і не стала предметом розгорнутих наукових досліджень, коли нинішні стандарти прав і свобод людини і громадянина вийшли далеко за межі тих уявлень, які панували десятиліттями в умовах жорсткого адміністрування та централізації ще за радянських часів.

В Україні, починаючи з 90-х років, було опубліковано чимало робіт, присвячених аналізу різних аспектів явища торгівлі людьми, причому науковцями було розставлено нові акценти, які безпосередньо відображали соціальні та політичні зміни після розпаду Радянського Союзу.

Зважаючи на значну кількість наукових праць та для здійснення більш глибокого аналізу, усі дослідження у обраній нами галузі ми поділяємо на два періоди:

пострадянський або перехідний: до 2000 р. — зміна політичної, а згодом і суспільної свідомості призводить до стрімкого зростання проституції та сексуальної експлуатації. В цей період у роботах вітчизняних дослідників переважає підхід, за якого найбільшу увагу приділено проституції та торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Причому дослідження проводяться, переважно, у кримінологічному та кримінально-правовому аспекті;

новітній: 2000–2013 рр. — відбувається стрімке зростання масштабів явища торгівлі людьми, яке вже не лише супроводжується сексуальною експлуатацією та поєднується із нелегальною міграцією, а й

виникають та набувають розповсюдження нові форми торгівлі людьми: *трудова експлуатація* (за даними Міжнародної організації з міграції у 2010 р. 601 особа постраждала на території України від трудової експлуатації [86]), *торгівля людьми з метою незаконної трансплантації органів* [87] та інших анатомічних матеріалів людини. Окрім того, дедалі частіше розкриваються злочини, пов'язані з торгівлею людьми, скоєні у складі організованих, у тому числі транснаціональних груп. Внаслідок цього до дослідження зазначених вище аспектів можна долучати розвідки з міжнародного права й оперативно-розшукової діяльності. Саме у цей період відбувається становлення системи протидії торгівлі людьми.

У рамках першого періоду звернімо увагу на праці таких науковців як: Н. В. Аніщук [88], О. Г. Горбунова [89], Н. О. Гуторова [90–91], К. Б. Левченко [94], М. М. Максютя [95], В. О. Навроцький [96], О. С. Проневич [98], С. М. Ратушний [99], М. І. Хавронюк [100] та ін.

У дослідженнях зазначених вчених розкривається природа теоретичних та концептуальних засад протидії проституції та торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, аналізуються інституціональні причини та соціальні явища, вивчається розвиток теоретико-правових поглядів на існування й соціальну природу проституції та її наслідки, обґрунтовуються шляхи законодавчого регулювання шляхом декриміналізації проституції та подальшої її правової регламентації, розробляється та пропонується механізм вдосконалення діяльності правоохоронних органів, урядових та неурядових організацій з метою протидії торгівлі людьми в цілому та з метою сексуальної експлуатації. Можемо констатувати, що у цей період вивчення явища, яке нас цікавить, здійснюється переважно поверхово, здебільшого в межах наукових статей; без виходу на монографічний, у т.ч. дисертаційний рівень. Втім, більшість із викладених у них засад і положень нині вже втратили актуальність.

До другого періоду ми включаємо праці таких вчених, як: Н. М. Ахтирська [101], О. М. Бандурка [1], В. С. Батиргареева [102], М. Ю. Буряк [103], В. І. Варивода [104], В. К. Весельський [105], П. О. Власов [106], Т. І. Возна [107], І. О. Воронов [108], О. В. Гамарник [109], В. О. Глушков [110], Т. О. Денисова [111], В. М. Дремін [112], К. О. Дядюра [113], Н. О. Зелінська [114], В. О. Іващенко [115], В. А. Козак [116], Г. Л. Кохан [29], С. А. Кривошеєв [117], В. М. Куц [15, 45], Я. Г. Лизогуб [18, 37], Л. О. Ляпкіна [118], М. П. Михайлов [119] О. М. Надьон [3], А. М. Орле-

ан [4], В. М. Підгородинський [22], Н. В. Плахотнюк [32], А. С. Політова [2], Ю. І. Римаренко [52], Л. М. Сергеева [30], І. І. Серова [121] та ін.

Слід зауважити, що більшість монографій зазначених авторів присвячена загальнотеоретичному аналізу різних аспектів торгівлі людьми (Н. М. Ахтирська [101], В. І. Варивода [104], О. М. Бандурка [1], В. О. Глушков [110], В. А. Козак [116], В. М. Куц [15, 45], К. Б. Левченко [94], Я. Г. Лизогуб [18, 37], О. М. Надьон [3], А. М. Орлеан [4], В. М. Підгородинський [22], Л. М. Сергеева [30] та ін.), а комплексні дослідження управлінських питань діяльності правоохоронних органів у сфері протидії торгівлі людьми наразі відсутні.

1.2 СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРИСВЯЧЕНИХ ПРОБЛЕМАТИЦІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Нині як тема формування системи суб'єктів протидії торгівлі людьми в цілому, так і тема їх взаємодії в рамках правових наук ще не знайшли адекватного системного висвітлення. Аналіз праць, присвячених дослідженню питань правового регулювання протидії торгівлі людьми та безпосередньо взаємодії у процесі такої протидії, їх зіставлення із правозастосовною практикою свідчать про те, що донині у юридичній науковій літературі не вироблено парадигмального визначення поняття взаємодії і, відповідно, взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, не сформульовано критерії виділення видів та форм такої взаємодії, не визначено правових підходів до складових системи взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Втім, переважна більшість досліджень за тематикою торгівлі людьми в Україні побачили світ ще задовго до того, як були внесені суттєві корективи в українське законодавство (ст. 149 КК України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми», ратифікація Конвенції «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» тощо). Підґрунтям зазначених змін законодавства стала як загальна тенденція безпекоренесансу¹, так

¹ Липкан В., Бондаренко И. Ренессанс безопасности. Негосударственная система безопасности как атрибут государства / Владимир Липкан, Игорь Бондаренко // Российские вести. — 11 февраля 2013. — № 3–4 (2107–2108). — С. 2.

і нова акцентуація у безпековій парадигмі: безпека особи була проголошена найвищою соціальною цінністю, а отже, стала пріоритетною для держави та усіх владних органів.

Сучасний фрагментарний підхід до дослідження торгівлі людьми у межах лише правоохоронної сфери — в контексті боротьби зі злочинністю — вже не відповідає нинішнім реаліям, характеру та змісту загроз. Стратегія протидії такому явищу складається за цього випадку у застосуванні кримінального покарання, розвитку міжнародної координації дій поліції та інших заходів, що надають можливість ефективніше переслідувати злочинців. Така стратегія є продуктивною лише в контексті формування комплексних заходів протидії. Проте увага нині має акцентуватися на транснаціональному характерові злочинів у цій сфері, формуванні відповідних міждержавних угод та організаційних зусиль у протидії торгівлі людьми, які матимуть попереджувальний та профілактичний характер.

Саме тому постає нагальна потреба у з'ясуванні взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми як невід'ємної складової у процесі протидії, і, відповідно, визначенні напрямів такої взаємодії. Важливим дослідницьким етапом виступає визначення адміністративно-правових аспектів взаємодії, за допомогою якого можна вийти на новий системний рівень побудови еталонної моделі системи суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Здійснена нами концептуалізація наукових розвідок у загальнотеоретичному плані уможлиблює проаналізувати стан розробленості теми дослідження крізь призму виокремлення тих досліджень, де торгівля людьми, незаконна міграція та проституція були об'єктом дослідження.

Аналіз розвитку провідних розвідок свідчить, що ефективним нормативно-правове регулювання відносин взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є тоді, коли держава не лише декларує, а й створює реальні механізми, у тому числі правові для розвитку і реалізації, а також захисту законних інтересів особи.

За допомогою механізму забезпечення безпеки особи безпосередньо формуються умови для стимулювання, стабільного та стійкого розвитку творчого потенціалу. Адже функціонування реального дієвого механізму захисту прав, свобод та законних інтересів громадян та й в цілому безпеки особи є індикатором демократичності суспільства, реального ставлення держави до своїх громадян, рівня розвиненості та поваги до права.

Наразі безпека особи виступає багатомірним феноменом і відбиває не тільки контекст фізичного захисту особи від протиправних посягань, а й охоплює низку ключових для виживання і стабільного розвитку особи питань, важливе місце серед яких посідають правові². Саме тому окремої уваги потребують дослідження джерел виникнення та реалізації загроз безпеці особи, однією з яких і є торгівля людьми.

Дослідження, що стосуються безпосередньо взаємодії

Окремий пласт у роботах, присвячених дослідженню торгівлі людьми, становлять праці, в яких торгівля людьми розглядається як явище, що нерозривно пов'язане з організованою злочинністю та незаконною міграцією. У рамках цього підходу формуються найбільш «прості» засоби протидії — суворі візові режими на кордонах, криміналізація нелегальної міграції тощо. Україна на собі відчуває негативні наслідки застосування такого підходу з боку країн Європейського Співтовариства, які створюють нову «залізну завісу», відокремлюючись від так званих транзитних держав.

Серед дослідників, які вивчають дану проблему у проголошеному контексті, можна назвати таких вчених, як С. І. Братков, Я. Ю. Кондратьєв, О. В. Кузьменко, В. І. Олефір, Ю. І. Римаренко, І. І. Серова, Ю. С. Шемчушенко та ін.

Розпочнемо розгляд з наукового доробку *Шемчушенка Ю. С. «Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті»³*, який складається із 4-х томів та 25 розділів. У цій праці надається переважно кримінально-правова та міжнародно-правова характеристики явищ міграції та торгівлі людьми. У контексті розгляду суб'єктів протидії нелегальній міграції їх класифіковано на: 1) державні органи; 2) органи місцевого самоврядування; 3) громадські організації; 4) міжнародні представництва. Проте про взаємодію зазначених суб'єктів — інформації взагалі бракує. Основною ідеєю такої масштаб-

² **Лобода А. М.** Забезпечення безпеки особи органами внутрішніх справ / А. М. Лобода // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали IV науково-практичного семінару / Ред. колегія : В. К. Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 135–138.

³ **Шемчушенко Ю. С.** Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті. У 4-х т. К., 2001.

ної праці є констатуюче викладення матеріалу щодо правових основ протидії та міжнародних інституцій у зазначеній сфері, фактичне подання наявної нормативно-правової бази. Втім, це зрозуміло, оскільки дана праця є однією з перших, які заклали підвалини подальшого дослідження нелегальної міграції та торгівлі людьми.

Доволі ґрунтовним є дослідження *О.В. Кузьменко* «Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні»⁴, де викладено не лише правові, а й організаційні засади протидії нелегальній міграції. Крім того, обґрунтовано, що адміністративно-правова протидія нелегальній міграції на загальнодержавному рівні реалізується завдяки функціонуванню специфічного механізму, основними компонентами якого є організаційно-структурні утворення, адміністративно-правові заходи, нормативне забезпечення. Авторка зазначає, що цей механізм є системною складовою частиною загальнодержавного механізму впливу на соціально негативні явища. Виокремлюється думка, що ефективність протидії нелегальній міграції щільно пов'язана з удосконаленням координації її суб'єктів, інтенсивним використанням інтегративних властивостей системи, налагодженням внутрішніх і зовнішніх інформаційних зв'язків, створенням сучасної нормативної бази, яка відповідала б європейським стандартам. Проте матеріалів про деталізацію конкретних заходів із взаємодії і в цьому дослідженні бракує.

Вагомим доробком у дослідженні всіх аспектів міграції є робота *Ю. І. Римаренка* «Міграційні процеси у сучасному світі»⁵, однак і цей підручник оминає питання взаємодії у зазначеній сфері. Крім того, автор стверджував, що проблему нелегальної міграції та торгівлі людьми варто розглядати у контексті більш глобального та безпрецедентного явища — міжнародної міграції з усіма її наслідками. Він вважає, що це надасть можливість розглядати зазначені явища не лише з позицій міжнародно-правового чи національно-правового підходів, а й використовувати при аналізі цих феноменів інші парадигми, зокрема — народонаселенську (зміна генерацій людей та чинників, що її детермінують), політологічну (соціально-політичні координати), етнологічну (врахування етнічного ферменту), конфліктологічну (проблеми наці-

⁴ Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Кузьменко ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2000. — 18 с. — укр.

⁵ **Римаренко Ю. І.** Міграційні процеси у сучасному світі. Міжнародне міграційне право. Підручник. Університетський курс. — К., 2007. — 640 с.

ональної безпеки), соціологічну (соціальна мобільність населення), управлінську та психологічну (міграційні ідентифікації)⁶.

В. І. Олефір у монографії «Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми»⁷ також розглядає торгівлю людьми як структурний елемент нелегальної міграції (Розділ II), однак висвітлює переважно правові заходи, залишаючи поза уваги організаційну сторону. На нашу думку, такий підхід є певною мірою атавістичним, оскільки, враховуючи поширення таких форм торгівлі людьми, як експлуатація праці, використання у збройних конфліктах, насильницьке донорство та ін., нелегальна міграція не збігається з явищем торгівлі людьми. Тож визначення її як структурного елемента нелегальної міграції наразі не відповідає сучасному змісту даного явища, його іманентній природі та належності до іншого роду соціально-правових явищ.

Група авторів *В. К. Гіжевський, С. О. Мосьондз, С. С. Саїв* у своєму навчальному посібнику «Адміністративно-правове регулювання міграції та реєстрації фізичних осіб»⁸ також не розглядають ані питання взаємодії, ані проблеми формування та ефективного функціонування системи суб'єктів протидії у зазначеній сфері, наголошуючи винятково на правових аспектах у протидії порушенням міграційних та реєстраційних правил.

У навчальному посібнику *С. О. Мосьондза* «Адміністративно-правові основи міграційної політики в Україні»⁹ у розділі «Організаційно-управлінські питання державної міграційної політики» надається лише перелік суб'єктів, що діють у цій сфері, проте навіть не згадується про взаємодію цих суб'єктів, необхідну для ефективності здійснюваних заходів. Загалом, робота має констатуючий характер, в ній не порушено жодних наукових проблем, немає нових науково значимих результатів. На окрему увагу заслуговує вживання автором терміна «організа-

⁶ **Римаренко Ю. І.** Міграційні процеси у сучасному світі. Міжнародне міграційне право. Підручник. Університетський курс. — К., 2007. — 640 с. — С. 513

⁷ **Олефір В. І.** Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми. 2004. — 308 с.

⁸ Адміністративно-правове регулювання міграції та реєстрації фізичних осіб // Гіжевський В. К., Мосьондз С. О., Саїв С. С. 2008. — 200 с.

⁹ **Мосьондз С. О.** Адміністративно-правові основи міграційної політики в Україні. К. 2005. — С. 66.

ційно-управлінські», адже організація і є однією з функцій управління, тому використання даного терміна, принаймні в контексті дослідження, мало б бути обґрунтовано. Так само як суб'єкти протидії нелегальній міграції надано лише у вигляді переліку та витягу із законів їх основних функцій та завдань.

Дослідниця *І. І. Серова* у роботі «Міжнародно-правове регулювання процесу протидії нелегальній міграції»¹⁰ розглядає міжнародну інституційну систему та внутрішньодержавні заходи протидії торгівлі людьми, логічним довершенням якої, на нашу думку, могло б стати дослідження взаємодії у цій сфері. Однак *І. І. Серова* також оминає питання взаємодії, що робить її роботу вихолощеною.

У праці *Д. В. Голобородька* «Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії нелегальній міграції»¹¹, надано доволі ґрунтовний аналіз явища нелегальної міграції та адміністративної діяльності органів внутрішніх справ у цій сфері, виокремлено суб'єктів такої діяльності та визначено деякі напрями взаємодії: внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів щодо проведення спільних дій; визначення координаційного центру протидії нелегальній міграції; спільне розроблення плану заходів протидії з визначенням єдиної мети, конкретизацією завдань, способів їх досягнення та меж повноважень кожного суб'єкта; узгодження сил та засобів протидії; проведення спільних організаційно-тактичних нарад та навчань; налагодження інформаційної взаємодії; підбиття підсумків взаємодії, видання на їх основі аналітичних матеріалів та напрацювання практичних рекомендацій щодо подальшої взаємодії між суб'єктами.

Проте автор не запропонував обґрунтованого механізму взаємодії у сфері протидії нелегальній міграції та жодним чином не згадав про торгівлю людьми як одного із сунутніх явищ, часто пов'язаних з нелегальною міграцією.

Про протидію торгівлі людьми у контексті протидії нелегальній міграції згадується і у дисертаційному дослідженні *С. І. Браткова* «Запобігання нелегальній міграції підрозділами міліції громадської безпеки

¹⁰ *Серова І. І.* Міжнародно-правове регулювання процесу протидії нелегальній міграції. К., 2009. — 160 с.

¹¹ Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії нелегальній міграції : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д. В. Голобородько ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. — Д., 2009. — 20 с. — укр. С. 11

Міністерства внутрішніх справ України». Автор пропонує розробити та запровадити «Програму заходів запобігання нелегальній міграції», до якої він включає заходи, спрямовані на запобігання незаконному ввезенню мігрантів на територію України та торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та боротьбу з цими явищами. Однак у дослідженні немає конкретного механізму взаємодії у цій сфері та не зрозуміло, як саме зазначена Програма може бути впроваджена у практичну діяльність підрозділів органів внутрішніх справ, а також хто із суб'єктів правозастосовної діяльності відповідатиме за реалізацію цих заходів. *Тобто запропоновані заходи декларативні, науково необґрунтовані та відірвані від практики. Отже беззмістовні.*

Таким чином, в домінуючій частині досліджень, де розглядаються різноманітні аспекти протидії торгівлі людьми, бракує теоретичного аналізу питань взаємодії.

Отже, **міграція** — одна з найактуальніших проблем сучасної цивілізації. Останніми десятиліттями спостерігається значне поживлення міграційних процесів, пов'язане з політичними і соціально-економічними потрясіннями в житті багатьох країн світу¹². Не залишилася осторонь від цих наболілих процесів і Україна, перед якою нині постає завдання збереження своєї територіальної цілісності, конституційного ладу, недоторканності державних кордонів, зміцнення економічного, політичного та міжнародного статусу¹³.

З одного боку, наша держава перебуває на стадії пошуку власної міграційної політики. Чимало факторів чинять вплив на її формування. Найвагомішими з них є — невирішеність питання про зовнішньополітичні орієнтири, невідповідність декларацій Уряду України про пріоритет євроінтеграційних процесів реальному стану речей, коли Росія примусово впливає на ухвалення органами державної влади рішень в інтересах самої Росії. За цієї ситуації, коли державна влада виявляє слабкість у двобої за національні інтереси, формуються передумови згортання підтримки європейськими структурами нашої країни, а також нав'язування Росією алгоритмів на її користь за рахунок націо-

¹² Міграційне право в системі права України : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. І. Супруновський ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О., 2011. — 18 с. — укр. С. 8.

¹³ Адміністративно-правовий захист прав мігрантів правоохоронними органами України : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Є. В. Микитенко ; Запорізький Національний ун-т. — З., 2013. — 20 с. — укр.

нального багатства України. Це призведе до руйнування міграційної політики, унеможливить довгоочікувану перспективу євроінтеграції.

З *іншого* — Україна дедалі більше має координувати свою міграційну політику не лише з найближчим оточенням, а й з державами, доволі віддаленими географічно, які прямо або опосередковано мають відношення до міграційної ситуації в Україні. Відсутність визначеної міграційної політики, дотримання лише ситуативної поведінки при розв'язанні міграційних проблем, неефективність державної політики у сфері міграції, а також непрофесійність і заангажованість персоналу, що її реалізує — суттєво знижують можливості нашої держави стати активним гравцем на міжнародній арені та гальмує реалізацію стратегічного курсу України на інтеграцію в європейські структури¹⁴.

Для вітчизняної зовнішньої політики ця тема вельми актуальна, оскільки на сучасному етапі Україна є не лише одним із найбільших постачальників робочої сили до розвинених країн світу, а через географічне розташування перебуває на перехресті міграційних потоків, відіграючи роль транзитної зони на шляху до країн Європи. Окрім того, Україна набирає ваги як реципієнт іноземних громадян. У цьому аспекті неконтрольована міграція стає однією з головних загроз національній безпеці.

Аналіз вищезазначених праць за темою нелегальної міграції, а також внесених змін до законодавства і, відповідно, — до організації державного апарату України (зокрема реанімація створення Державної міграційної служби¹⁵) надає можливість стверджувати як про відсутність чітко окресленої та науково обґрунтованої моделі взаємодії суб'єктів протидії нелегальній міграції, так і про відсутність єдиного механізму, у межах якого відбувається розгляд взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми та суб'єктів протидії нелегальній міграції не як взаємопоглинаючих явищ, а як взаємопов'язаних елементів паралельних ланцюгів юрисдикційної діяльності.

¹⁴ Міграційні проблеми в зовнішній політиці України : Автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Ч. І. Качурець ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 20 с. — С. 1.

¹⁵ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади. Указ Президента від 09.12.2010 № 1085 ; Питання Державної міграційної служби. Указ Президента України від 06.04.2011. № 405.

Дослідження, що стосуються суб'єктів протидії торгівлі людьми

Причини торгівлі людьми потрібно шукати також у наявності зовнішніх чинників, серед яких слід зазначити відкриття кордонів, що спрощує можливості для туризму та пошуку роботи; інтернаціоналізацію тіньової економіки; формування міжнародних кримінальних об'єднань; катастрофічне зростання різниці між багатими та бідними країнами; глобалізацію економіки та міграції. І тут абсолютно зрозуміло, що ліквідувати ці глобальні чинники практично неможливо. Втім, потрібно їх вивчати, розуміти, щоб враховувати у діяльності з протидії торгівлі людьми, формувати алгоритми управління ними.

Важливим чинником, який сформувався та виявився вже на початку нового століття, є наявність так званої соціальної мережі за кордоном. За даними дослідження Міжнародної організації праці, у більшості мігрантів як благополучних, так і жертв торгівлі людьми, за кордоном працює хтось із родичів чи близьких друзів, що сприяє поінформованості про можливість працевлаштування за кордоном, а також значно полегшує процес виїзду.

Однак фрагментарність даних розвідок, незважаючи на розгляд різноманітних форм, методів і засобів протидії [44, 45], призводять до залишення поза увагою адміністративно-правові аспекти даної проблеми.

Так, *В. О. Глушков* у своїй статті «Застосування кримінально-правової норми — торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» [110] здійснює аналіз складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України та проблем її застосування, побіжно зупиняючись на кожному елементі.

Цікава думка викладена в роботі авторського колективу, який, досліджуючи проблему торгівлі людьми, наводить характерну особливість даного злочину: одних і тих самих людей як предмет торгівлі можна «запускати» в торговий обіг знову і знову, отримуючи багатозразові прибутки. Відтак, саме ця особливість такої злочинної діяльності робить її дуже привабливою для транснаціональної організованої злочинності [1, с. 12]. Крім того, у навчальному посібнику «Діяльність ОВС по запобіганню торгівлі людьми» зазначається, що одним із найважливіших напрямів протидії торгівлі людьми є налагодження дієвої взаємодії органів внутрішніх справ з іншими державними органами у

цій роботі. Цьому питанню приділено цілий розділ роботи, деякі положення якого за нинішніх умов вже застарілі, а інші — поверхові чи суто «паперові» [1, с. 12].

Таку саму думку підтримує *В.О. Іващенко* у статті «Проблеми боротьби з торгівлею жінками та дітьми в Україні» [115], зазначаючи, що ефективно боротися з торгівлею жінками та дітьми можна лише застосовуючи скоординований підхід, у якому мають брати участь усі зацікавлені учасники — міжнародні, державні й недержавні органи та організації, діяльність яких спрямована на здійснення соціального захисту, вирішення правових і міграційних питань. Натомість далі декларацій дана дослідниця не просунулась, обмежившись лише використанням нав'язливих кліше і застосуванням гасел, які не мають нічого спільного з науковою дискусією щодо необхідності боротьби зі злочинами. Аналогічний підхід можна спостерігати і в деяких інших працях, присвячених розглядові адміністративно-правових засад протидії торгівлі людьми.

Вагомий внесок у розроблення проблеми протидії торгівлі людьми, на наш погляд, здійснює *О. В. Надьон*, яка у своїй монографії «Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності» [3] детально розглядає чимало питань: історико-правові аспекти проблеми рабства, работоргівлі та торгівлі жінками; передумови й причини виникнення торгівлі жінками в Україні та інших країнах світу; міжнародні, регіональні та національні стандарти щодо боротьби з торгівлею людьми; заходи запобігання торгівлі людьми.

Авторка зазначає, що стратегію протидії торгівлі людьми в Україні можна поділити на три напрями: 1) підвищення рівня поінформованості громадськості; 2) удосконалення законодавства та правоохоронних дій; 3) допомога потерпілим та потенційним жертвам.

Заслуговує на увагу посібник *Н. М. Ахтирської* «Виявлення та припинення торгівлі людьми» [101], в якому поєднується розгляд теорії — аналіз явища торгівлі людьми на основі кримінально-правової характеристики складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України і практичної діяльності — отримання інформації про факти торгівлі людьми, перевірка отриманої інформації, деякі аспекти оперативної розробки торгівців людьми, підготовка матеріалів дослідчої перевірки, реалізація оперативних матеріалів та оперативного супроводження розслідування кримінальних справ, і найбільш цікавий для нас розділ — «Орга-

нізація взаємодії оперативних та слідчих підрозділів органів внутрішніх справ під час виявлення та припинення торгівлі людьми».

Аналізуючи деякі положення даної роботи, зауважимо, що не можемо підтримати автора у її прагненні у зазначеному розділі звузити кількість суб'єктів протидії торгівлі людьми лише до взаємодії оперативних і слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, адже до процесу протидії явищу торгівлі людьми залучено доволі значну кількість суб'єктів, а таке неповне формулювання призводить у майбутньому до нечіткого структурування як власне системи протидії, так і визначення різних аспектів у розгляді самого явища. Хоча причина цього, на наше переконання, у поганому розумінні масштабності явища, призначення та ролі суб'єктів системи протидії торгівлі людьми.

Цілком погоджуємося з *Л. М. Сергєєвою*, яка у своєму дослідженні «Державна політика протидії торгівлі жінками» [30] зазначає, що запобігання торгівлі жінками утворює окремий напрям державного управління, для якого притаманна власна система. Як і будь-якій системі, їй властива сукупність елементів, які перебувають у взаємодії та взаємозв'язку. Крім того, цій системі притаманні мета існування, закономірності взаємозв'язку між її елементами, внутрішньоорганізаційні та внутрішньорегулятивні механізми.

Окрім того, авторка слушно зауважує, що діяльність органів державного управління у сфері запобігання торгівлі жінками повинна мати організований, скоординований, плановий характер. Реалізація подібного завдання можлива лише шляхом опрацювання системи продуманих, взаємопов'язаних, послідовних заходів стратегічного і тактичного характеру, що мають базуватися на глибокому науковому вивченні реального стану суспільних відносин. Такі заходи повинні отримати вираз у соціальних технологіях, які є сукупністю інноваційних методів (процедур, операцій) та форм (організаційних рамок діяльності), що задають алгоритми розв'язання проблем, які виникають у режимі функціонування правового порядку та спрямовані на оптимізацію й розвиток усієї системи правовідносин, що склалися в суспільстві. Їх метою є забезпечення верховенства права і мінімізація причин та умов, які сприяють торгівлі жінками.

Ще одне дослідження, на якому слід зупинитися, це «Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія в запобіганні та боротьбі з торгівлею людьми» *Т. І. Возної* [107]. У роботі

розглядаються: міжнародна практика із запобігання та боротьби з торгівлею людьми, урядові програми і діяльність правоохоронних органів по боротьбі з торгівлею людьми в Україні, роль неурядових організацій у розв'язанні проблеми запобігання торгівлі людьми. У п. 2.3 зазначеної праці «Взаємодія правоохоронних органів з іншими державними органами України та правоохоронними органами інших країн в боротьбі з торгівлею людьми», незважаючи на розлогість назви, авторка лише побіжно аналізує взаємодію правоохоронних органів з іншими державними органами, перераховує способи такої взаємодії, більшість з яких є суто «паперовими», тобто у практичній діяльності їм немає місця. Такий підхід свідчить про формалізм розгляду даного питання. У цьому ми вбачаємо брак практичних знань і намагання екстраполювати прописні істини щодо взаємодії до конкретної проблеми через сліпу компіляцію, без урахування специфіки взаємодії суб'єктів ПТЛ.

Складною для підтримки вбачається позиція даної дослідниці щодо значної кількості суб'єктів протидії торгівлі людьми. Авторка зазначає, що, наприклад, взаємодія у запобіганні легалізації доходів, отриманих від торгівлі людьми організованими злочинними групами та злочинними організаціями, повинна здійснюватися із Національним банком України, оскільки це надає можливість виявляти порушення законодавства з боку комерційних банків, підприємств, установ, організацій, які створюють умови для організованої злочинної діяльності, і притягнення винних до відповідальності тощо.

На практиці здійснення взаємодії із Національним банком України є, по-перше, досить складним (бюрократичні перепони) і, по-друге, не зовсім коректним, оскільки: відповідно до статей 6, 7 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України, а іншими функціями: визначення та проведення грошово-кредитної політики; монопольне здійснення емісії національної валюти України та організація її обігу; визначення системи, порядку і форм платежів, у тому числі між банками тощо. Відтак, НБУ не здійснює моніторинг рухів за рахунками та не може взаємодіяти з будь-якими правоохоронними органами у виявленні та припиненні таких злочинів.

Автор плутає взаємодію з Національним банком України з розкриттям банківської таємниці на вимогу органів прокуратури, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України (через подання

до апеляційного суду) — стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу [124]. Проте навіть розкриття банківської таємниці, враховуючи велику кількість часових та організаційних витрат, не завжди дає позитивний результат у справах з торгівлі людьми. По-перше, торгівля людьми здебільшого здійснюється за готівку, а по-друге, комерційні банки лише конвертують грошові кошти, не цікавлячись їх походженням. Тому взаємодія з банками у сфері протидії торгівлі людьми можлива лише у «паперовому» вигляді, оскільки до функцій банку також входить відслідковування грошових потоків за рахунками та визначення причетності їх власників до сумнівних операцій, зокрема і відповідно до відомчих інструкцій Державної служби фінансового моніторингу. Натомість, знову ж таки, фінансовий моніторинг здійснюється щодо сум, які перевищують 150 000 гривень, отже, перерахування коштів обсягами по 100 000 гривень під нього не підпадає. Таким чином, пропозиції дослідниці свідчать про її необізнаність із практичним механізмом такої взаємодії, прагненні навмання викласти науково необґрунтовану інформацію, яка не віддзеркалює практичних можливостей.

На противагу цьому, на наш погляд, конструктивнішою є взаємодія з банківськими установами в межах отримання від них інформації про операції за рахунками конкретної юридичної чи фізичної особи за певний проміжок часу.

В. І. Варивода у своїх працях стверджує, що за своєю природою торгівля людьми майже в усіх випадках має організований транснаціональний характер, оскільки в процесі її здійснення залучаються представники злочинного світу різних країн, а потерпілих від цих злочинів можуть переміщувати через низку державних кордонів [104].

Наступну групу вчених об'єднують наукові праці із протидії торгівлі людьми у міжнародно-правовому аспекті, в яких, зокрема, вивчається правове поле в галузі міжнародного законодавства та досвід зарубіжних країн щодо протидії торгівлі людьми. Це роботи таких вчених, як: К. О. Дядюра [113], Н. А. Зелінська [114], О. Г. Горбунова [94], Г. Л. Кохан [29], В. Ф. Левковський [125], Н. В. Плахотнюк [32], В. В. Черненко [126] та ін.

Так, у дисертації *Н. В. Плахотнюк «Міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми»* [32] розглядаються: міжна-

родно-правове регулювання співробітництва держав у боротьбі з торгівлею жінками та дітьми; правова природа й особливості універсальних механізмів і процедур у боротьбі з торгівлею жінками та дітьми; характеристика міжнародно-правового регулювання співробітництва європейських країн у боротьбі з торгівлею жінками та дітьми, імплементація міжнародних зобов'язань України у сфері торгівлі жінками та дітьми у внутрішній правопорядок.

Авторка наголошує на необхідності зміцнення різних міжнародних механізмів і процедур, покликаних сприяти реалізації принципів і норм міжнародного права у цій сфері міжнародних відносин. Крім того, зазначає, що ефективна боротьба з торгівлею людьми вимагає не лише законодавчих змін, а й розроблення ефективних механізмів боротьби з торгівлею жінками та дітьми в Україні. Існуючі на міжнародному рівні механізми можуть розглядатися як приклади для формування національних механізмів контролю за дотриманням прав людини, жінок і дітей зокрема.

К. О. Дядюра у своїй праці «Засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід» [113], досліджуючи низку міжнародних конвенцій, пактів і протоколів, адаптуючи досвід зарубіжних країн у цій сфері до України, звертає увагу на важливе упущення: відсутність у нашій державі спеціалізації по лінії протидії торгівлі людьми у прокуратурі й судах, хоча б на обласному рівні. Ця проблема є справді актуальною, оскільки завантаженість судів значною кількістю справ різних напрямів унеможливорює всебічний, а також об'єктивний розгляд справ по торгівлі людьми, що призводить до судової тяганини, яка розтягується на роки. А це в результаті сприяє невідповідності вироку реальній завданій шкоді.

Цікавою є думка автора, у якій порушується питання про створення міжнародного кримінального суду, що має універсальну національну юрисдикцію. Не вдаючись до критики загальності функцій запропонованого суб'єкта, в цілому акцентування науковцем уваги на тому, що створення такого органу дасть змогу впливати на зміни в національному законодавстві різних країн доволі аргументоване, зокрема:

- 1) внести зміни в кримінальні кодекси держав, які збільшили б максимальний строк позбавлення волі до 20 років з можливістю призначення довічного ув'язнення у випадках торгівлі, що спричинила смерть жертви;

- 2) внести зміни, що забороняють і переслідують ввезення для передачі в рабство, кабалу чи подібні до таких умов, торгівлю дітьми, незаконне володіння чи знищення ідентифікаційних чи імміграційних документів іншої особи тощо.

Аналогічну думку висловлює В. Ф. Левковський у своїй статті «Міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми» [125], зазначаючи, що для ефективної боротьби з торгівлею жінками та дітьми необхідно удосконалювати діяльність універсальних міжнародних механізмів і процедур.

Зрозуміло, що в кожній державі залежно від її соціально-економічного становища, правових, політичних, релігійних та інших умов слід створити власні механізми боротьби з торгівлею людьми, удосконалити національне законодавство і передусім визнати в ньому таку торгівлю кримінальним злочином.

Вищезазначені наукові дослідження зарубіжних та вітчизняних дослідників, а також їхні доктринальні положення істотно розширюють обрії вивчення проблеми торгівлі людьми та протидії цьому явищу. Більш того, вони уможливають визначення необхідних рекомендацій та висновків, пов'язаних із раціональним розв'язанням наявних проблем в інтересах суспільства, і є фундаментальним підґрунтям нормотворення як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Розуміння торгівлі людьми як комплексного явища вимагає застосування адекватних розв'язку ситуації у даній сфері системи заходів, які повинні ґрунтуватися на об'єднанні зусиль правоохоронних органів щодо її подолання, консолідації сил і засобів цих органів у боротьбі з найнебезпечнішими проявами цього явища. Адже однією з основних причин недостатньо ефективної протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, є саме розпорошеність зусиль усіх суб'єктів взаємодії.

Отже, протидія торгівлі людьми на національному рівні — це комплексна проблема, до розв'язання якої залучено чимало міністерств і відомств. Зі створенням у системі МВС України спеціалізованих підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головна роль у протидії цьому виду злочину відводиться саме їм. Передумовою успішної протидії міжнародному трафіку є практична взаємодія представників правоохоронних органів країн вивозу, транзиту та призначення у проведенні спільних оперативних заходів із: 1) викриття транснаціональних злочинних угруповань, що

спеціалізуються на торгівлі людьми; 2) обміну оперативною інформацією; 3) організації і проведення спільних заходів із реалізації ефективних механізмів захисту потерпілих і свідків у кримінальних справах зазначеної категорії.

Вважаємо, що проблемні питання у зазначеній сфері обумовлені передусім відсутністю злагодженої системи забезпечення ефективної протидії торгівлі людьми. З огляду на це **вважаємо за необхідне законодавчо закріпити чіткий розподіл повноважень усіх суб'єктів, що безпосередньо здійснюють боротьбу з торгівлею людьми та організацій і установ, які взаємодіють із ними.**

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що до **основних причин, які обумовлюють недостатність розроблення проблем взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми**, належать:

- 1) наявність плюралізму підходів до розроблення понятійного апарату, пов'язаного з категорією «взаємодія»;
- 2) відсутність чіткого розмежування таких близьких за своїм змістом понять, як «координація», «організація взаємодії», «компетенція» тощо стосовно термінологічного значення діяльності з протидії торгівлі людьми;
- 3) неповнота використання міждисциплінарної методології для дослідження цього багатоаспектного явища;
- 4) відсутність предметно-спеціалізованого аналізу цього виду взаємодії.

Відтак, здійснений нами аналіз стану адміністративно-правових досліджень, присвячених проблематиці взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, дає змогу дійти таких висновків:

- 1) нині вже є достатньо розробленими як теоретичні основи торгівлі людьми, так і напрями протидії цьому явищу. Втім, більшість наукових праць у цій галузі мають гомогенну спрямованість та здебільшого зосереджені на кримінологічному, кримінально-правовому, криміналістичному, оперативно-розшуковому або міжнародно-правовому аспектах проблеми. Водночас поза увагою лишається адміністративно-правовий вектор;
- 2) брак комплексних досліджень адміністративно-правових питань діяльності правоохоронних органів у галузі протидії торгівлі людьми призводить до наукової прогалини: не визначено поняття взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми; не здій-

снено класифікації суб'єктів та об'єктів, принципів і методів, а також недостатньо вивчена специфіка видів і форм у цій сфері.

Окрім того, на наш погляд, поліпшенню ситуації щодо змін у ставленні населення держави та світової спільноти до явища торгівлі людьми в Україні може сприяти запровадження процедур впровадження наукових здобутків та позитивного зарубіжного досвіду в нормотворчу роботу й практику діяльності правоохоронних органів нашої держави.

Відтак, у зв'язку з тим, що з усього загалу наукових праць та публікацій щодо протидії торгівлі людьми питання взаємодії суб'єктів такої протидії є невивченими та, виходячи з нагальної потреби розроблення концептуального підходу, а також нормативного регулювання здійснення такої взаємодії, потрібно, насамперед, сформулювати понятійний апарат та надати визначення поняття «взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми», з наступним дослідженням кожного окремого аспекту такої взаємодії.

Враховуючи те, що будь-яке теоретичне дослідження неможливе без узагальнення та критичного осмислення наукового досвіду щодо визначення поняття досліджуваного предмета або явища, оскільки саме воно є відправним пунктом осмислення наукової проблеми і формування подальших теоретичних конструкцій, розпочнемо розгляд даного питання з узагальнення наукових доробок поняття «взаємодія».

Нині проблема управління системою боротьби зі злочинністю виступає об'єктом детального розгляду науковцями та політиками, державними та громадськими організаціями, кожен із яких робить внесок у загальну справу розбудови України. Аналізуючи світову практику державного управління, доходимо висновку, що еволюція правоохоронних органів в умовах соціальних трансформацій має здійснюватись відповідно до нових умов і тенденцій суспільного життя. А тому розв'язання організаційних проблем підвищення ефективності системи боротьби зі злочинністю та взаємодії підрозділів, що ведуть боротьбу з нею, є вкрай необхідним і має стратегічний характер.

Державний механізм регулювання суспільних відносин у правоохоронній сфері має доволі консервативний характер і не зовсім відповідає сучасним умовам країни як у внутрішній, так і зовнішній сферах. Система правоохоронних органів має розгалужену, складну організаційно-функціональну структуру, що ускладнює організацію та здійснення процесу управління [150].

Карл Маркс, аналізуючи сутність управління, зазначав, що воно встановлює узгодженість між індивідуальними працями і виконує загальні функції, які виникають із руху усього виробничого організму на відміну від руху його самостійних органів [151, с. 342]. Відсутність же на місцях узгодженої роботи різних відомств — одна з найголовніших перепон на шляху до досягнення мети.

Розроблення питань взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, її теоретико-методологічні засади і система суб'єктів у підручниках та наукових дослідженнях досі не порушувалося. Усі наявні наукові праці обмежуються або універсальними аспектами, або проблемами подолання сучасних форм рабства чи нелегальної міграції в рамках окремої держави. При цьому механізми та можливості усіх суб'єктів ПТЛ, в т.ч. міжнародних залишаються без належної уваги, яка дозволила б створити ефективну міжнародну мережу світової системи протидії торгівлі людьми.

1.3 ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ВЗАЄМОДІЇ СПТЛ

Вироблення чіткого визначення поняття взаємодії у протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки проблема взаємодії у ході такої діяльності є загальною. І від того, який зміст ми вкладаємо в це поняття, залежатиме і сам механізм такої протидії, і практичні рекомендації щодо її удосконалення.

Незважаючи на поширеність застосування поняття «взаємодія», досі не існує єдиного загальноприйнятого його визначення [152], а отже — і однозначного тлумачення і консенсуального розуміння її принципів положень як між суб'єктами боротьби зі злочинністю взагалі, так і між суб'єктами протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Це свідчить про складність і багатоструктурованість поняття, але водночас обумовлює наявність ряду проблемних питань, основними з яких у контексті нашої роботи такі:

- 1) не завжди враховується комплексний характер взаємодії та її кінцева мета — припинення злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми, притягнення винних у скоєнні таких злочинів до кримінальної відповідальності, усунення причин та умов,

- які сприяють вчиненню таких злочинів, та відновлення порушених прав і свобод, законних інтересів людини;
- 2) у зв'язку з тим, що протидію злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, здійснюють декілька правоохоронних органів (Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Адміністрація Державної прикордонної служби України та ін.), процес організації взаємодії значно ускладнюється, що призводить до дублювання і паралелізму в їхній роботі;
  - 3) якісна реструктуризація організованої злочинності, пов'язана зі зміною форм та методів злочинної діяльності, з одного боку, а також її проникнення і зрощення з органами влади та запізненням із заходами реагування правоохоронних органів, з іншого, зумовлює впровадження нових форм та методів взаємодії;
  - 4) відсутність однозначного тлумачення терміна «взаємодія» призводить до розбіжностей у розумінні сутності такої діяльності, її призначення, форм та методів і, відповідно, знижує потенціал взаємодії при здійсненні практичної діяльності.

Належна увага питанням взаємодії у правоохоронній сфері приділяється в адміністративно-правовій, кримінологічній, криміналістичній літературі. Однак у сфері протидії торгівлі людьми питання взаємодії невивчене.

Враховуючи те, що взаємодія становить собою складний безупинний процес, вважаємо за необхідне розглянути її як окремо взятую функцію управління для точнішого відображення її суті, а потім окреслити динаміку цього процесу з огляду на досліджувану сферу. У даному контексті нашим завданням вбачаємо не стільки повторювати вже написане і досліджене, скільки упорядкувати погляди різних авторів, показати відмінності у їхньому розумінні деяких ознак, вивчити реальний стан взаємодії даних суб'єктів, на підставі чого сформуванню власне бачення і надати авторське визначення поняття взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми. Методологічним інструментарієм досягнення проголошеної нами мети слугуватимуть: структурно-функціональний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, герменевтичний та догматико-юридичний методи.

Ще *Георг Вільгельм Фрідріх Гегель* зазначав, що складністю та багатосторонністю предмета розгляду обумовлюється різноманітність визначень, які ґрунтуються на їх основі [33, с. 370].

Саме тому при формуванні поняття «взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми» необхідно враховувати найбільш переконливі погляди різних авторів, виокремивши основні аспекти.

Незважаючи на певні розбіжності у визначенні самого поняття «взаємодія», більшість науковців пов'язують її сутність із діяльністю, узгодженою за метою, місцем, часом, методами тощо [33, с. 370].

Термін «взаємодія» широко використовується у теорії й на практиці, оскільки відображає характер колективних зусиль різних органів та організацій у розв'язанні певних спільних завдань. Тому розкриваючи зміст цього поняття, необхідно чітко сформулювати його значення. Так, поняття «взаємодія» розглядається у різних джерелах, у кожному з яких йому надається власне визначення.

Тепер звернемося до етимології словотерміна «взаємодія» і простежимо значення цього поняття у українській та англійській мовах.

Так, у тлумачному словнику сучасної української мови зазначено: «Взаємодія — це взаємний зв'язок явищ; взаємна дія» [153, с. 57]. «Взаємо-» подано як перша частина складного слова, що «служить для утворення іменників, прикметників і дієслів зі значенням «взаємний». Етимологічний словник [154, с. 58] пояснює, що це слово за типом утворення і значенням («обопільний; спільний») — загальнослов'янське. Відповідно до вимови звукосполучення [йг е] (укр. «взаємний» і польськ. «wzajemny») воно походить від церковнослов'янського дієслова, що утворене від дієслова «имати» зі значенням активної дії. Тому висновуємо, що у складному слові «взаємодія» перша частина «взаємо» несе значення «взаємної активної дії» з метою «мати».

Англійська мова лексичній одиниці «взаємодія» надає різні варіанти перекладу. Тут слід нагадати про деякі розходження у використанні терміна «взаємодія» у психологічних і соціологічних наукових працях та словниках. Наприклад, в соціологічному словнику знаходимо термін «інтеракція», тоді як у психологічному розумінні для цього поняття використовують саме «взаємодію».

Так, у російсько-англійському [155, с. 73] та електронному українсько-російсько-англійському словнику АBBYY Lingvo 12 [156] надано такий синонімічний ряд: «interaction, mutualinteraction, communication, cooperation».

Звертаючись до тлумачних словників видань «Longman» [157, с. 527] і «Webster» [158, с. 474], знаходимо такі визначення: interacton (від лат. inter (між) та actio (дія)):

- 1) having an effect on each other or something else by working close together or the act for the exchange of information у перекладі — інтерація, результат впливу на когось або щось наприкінці тісної спільної дії або акт заради обміну інформацією;
- 2) interactive (adj.) — прикметник, інтерактивний;
- 3) mutual interaction— an expressed by each of two or more people or reciprocal action or influence — виражена (висловлена) двома або більше людьми обопільна або спільна дія або вплив», за етимологією (Etymology: from Old French *mutuel*, from Latin *mūtus* reciprocal (originally: borrowed));
- 4) «communication — the act or process of interchange of thoughts or information» — акт або процес взаємообміну думками або інформацією;
- 5) «cooperation — the act of working together, esp. willingly for a common purpose — акт спільної роботи (з бажанням) для досягнення загальних цілей» (переклад здійснений нами. — Авт.).

Вважаємо, що найвлучнішим перекладом терміна «взаємодія», з огляду на сферу протидії злочинності, є варіант *mutual interaction*, оскільки він об'єднує: «вплив, спільну дію, обмін інформацією» і виступає щодо решти перекладів як ціле до часткового. Виходячи з цього, терміни «інтерація / *interaction*», «співробітництво / *cooperation*», «комунікація/*communication*» є окремими проявами цілісної ідеї взаємодії.

Слід зазначити, що в «Юридичній енциклопедії» не надається тлумачення поняття «взаємодія».

У Міжнародній поліцейській енциклопедії взаємодія як управлінська категорія розглядається як форма впливу органів державної влади і місцевого самоврядування один на одного та вид безпосереднього або опосередкованого взаємозв'язку між ними для створення умов успішного, ефективного функціонування з метою реалізації поставлених завдань, досягнення визначеної мети, зокрема й у досліджуваній сфері [159, с. 55]. Взаємодія відповідних сторін реалізується каналами прямих і зворотних зв'язків, які зумовлюють циклічно безперервний порядок здійснення управлінських відносин. Такий зв'язок з усією повнотою та виразністю проявляється на рівні державно-управлінських відносин, адже державно-управлінські відносини це один із видів вираження в цілому управлінських відносин у суспільстві або, інакше,

суспільно-управлінських відносин, на які поширюється характеристика суспільної природи управлінських відносин. При цьому об'єктом управлінських відносин є забезпечення (або в кінцевому результаті — створення) оптимальних організаційних умов спільної, комбінованої діяльності людей, спрямованої на досягнення певного загального результату, тобто сприяє оптимізації відповідних зусиль окремих виконавців.

Науковці у галузі адміністративного права визначають такі відносини, як адміністративно-правові, що виникають під впливом адміністративно-правових норм (застосування яких є організаційно-правовою діяльністю державних структур, що доволі часто пов'язана із втручанням у сферу прав та інтересів громадян та інших учасників правовідносин), на поведінку суб'єктів сфери державного управління, внаслідок якого між ними утворюються сталі правові зв'язки державно-владного характеру. Або, як вважають Ю. Битяк та В. Зуй, є юридичною формою відносин у сфері державного управління, в якій сторони беруть участь як носії відповідних прав і обов'язків [159, с. 56].

Крім того, дана енциклопедія тлумачить взаємодію правових систем Ради Європи, Європейського Союзу та держав-учасниць як певну систему правових засобів та процедур, що сприяють узгодженню дій із метою їх гармонізації та досягнення належного правопорядку [159, с. 63]. Водночас зазначається, що правовий механізм взаємодії повинен об'єднувати такі процедури:

- 1) визначення основних принципів взаємодії;
- 2) визначення сфер самостійного (автономного) правового регулювання;
- 3) визначення правових засобів взаємодії та суб'єктів їх реалізації (при цьому зазначається, що правовими засобами, які можуть застосовуватись при забезпеченні взаємодії, є джерела права, колізійні норми, засоби правової інтеграції. Використання тих чи інших засобів і процедур залежить від конкретного виду взаємодії);
- 4) узгодження норм права в процесі правотворення та застосування.

У Великому тлумачному словнику української мови взаємодія тлумачиться як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [160, с. 85].

У криміналістиці існує кілька визначень взаємодії [161, с. 314], узагальнюючи які ми виокремлюємо: взаємодія — це узгоджена діяльність різних гілок однієї або кількох організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу.

До того ж зазначимо, що взаємодія як найбільш організована й ефективна форма боротьби правоохоронних органів зі злочинністю характеризується певними властивостями, у зв'язку з чим вона розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних і контролюючих органів, наділених законом відповідними повноваженнями (наприклад, взаємодія слідчого та оперативно-розшукових органів).

Основою взаємодії в даному контексті є обов'язкова участь відповідних правоохоронних і контролюючих органів у розкритті злочинів із визначенням та подальшим застосуванням необхідних для цього та специфічних для кожного органу джерел інформації сил та засобів.

Відповідно до класичних постулатів правової науки процеси взаємодії, які становлять основу функціонування системи протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, можна характеризувати у **філософському, правовому, управлінському, соціологічному, інформаційному та психологічному** аспектах.

- 1) Як **філософська категорія** (у широкому розумінні) «взаємодія» тлумачиться як «філософська категорія, що відображає особливий тип відношення між об'єктами, за якого кожний із об'єктів діє (впливає) на інші об'єкти, приводячи їх до зміни, водночас зазнає дії (впливу) з боку кожного з цих об'єктів, що, своєю чергою, зумовлює зміну його стану [162, с. 77–78]. В історії філософії і науки категорія «взаємодії» набула істотного значення вже за античних часів, зокрема в концепціях Демокрита, Епікура, Платона та ін.» [162, с. 78].

Наприклад, *Платон* стверджував, що «все, що володіє за своєю природою здатністю впливати на що-небудь інше або зазнавати хоч найменший вплив, нехай від чого-небудь досить незначного й тільки раз, усе це дійсно існує» [163, с. 316]. Розглядаючи «взаємодію» через вплив і сприйняття, він запропонував особливу систему процесу взаємодії, в основу якої покладена закономірна зміна страждання (коли об'єкт пасивний, тобто підлягає впливу) і дії (коли саме об'єкт впливає, тобто активний). Отже, філософські настанови Платона є безумов-

ним джерелом сучасного процесу взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, заснованого на суб'єкт-суб'єктних стосунках між учасниками взаємодії.

Подальший розвиток концепція суб'єкт-суб'єктних стосунків отримала в роботах *І. Канта* та *Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля*. У філософії І. Канта «взаємодія» — це категорія відношення, яке породжує єдність речей і процесів чуттєвого світу [164, с. 66]. Саме І. Кант вперше детермінував спілкування, спираючись на «взаємодію» як на процес чергування активного й пасивного, що також знайшло своє віддзеркалення у лінгвістичній теорії комунікації [165], яка досліджує такі проблеми, як варіативність інтерпретацій, вербального й невербального та ін. [162, с. 137]. Саме він розробив класифікацію ознак здійснення взаємодії у різних сферах. Взаємодія з реальним світом можлива тільки через його пізнання, тому, на думку філософа, треба не навчати думок, а навчати думати. Але самостійності категорія «взаємодія» набула в роботах Г.В.Ф. Гегеля: уподібнюючи діалектику і взаємодію, останню він розглядав як процес, при якому через явища відштовхування і тотожності має місце перетворення речей і явищ [166, с. 39–94].

Ми не випадково детальніше зупинилися на філософському розумінні взаємодії, адже в даний період розвитку науки відбувається філософізація державно-правових знань, що вимагає дедалі більшого їх філософсько-абстрактного узагальнення й осмислення.

Відтак, здійснивши філософський аналіз поняття «взаємодії», доходимо висновку, що суб'єкт-суб'єктні стосунки — це такий їх різновид, за якого суб'єкти протидії торгівлі людьми сприймають один одного як рівноправні партнери взаємодії, за умов закономірної зміни активної («впливу») й пасивної («сприйняття») позицій.

Окрім того, у даному контексті **взаємодія** — поняття для позначення впливу речей одна на одну для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами, для характеристики форм людського буття, людської діяльності й пізнання. У понятті «взаємодія» фіксуються прямі та зворотні впливи речей, воно охоплює прямі й опосередковані відносини між об'єктами і системами. Таке визначення взаємодії є всеосяжним і застосовується для відображення будь-яких процесів і форм прояву свідомості.

- 2) Як **правова категорія** — взаємодія є визначеним нормативно-правовими актами способом організації та здійснення узгоджених дій суб'єктів [167, с. 5]. Кожного року правова взаємодія на-

буває дедалі більшого значення. Вважаємо, що юридичною першоосною здійснення взаємодії є створення її ефективного механізму, побудова цілісної гармонійної конструкції та відповідне закріплення даних властивостей у законах і нормативно-правових актах, що можливе лише за умови чіткого визначення статусу окремих суб'єктів та упорядкованості їх взаємозв'язків у межах цієї системи.

- 3) Як **управлінська категорія** — взаємодія характеризує ступінь, засоби і форми взаємного впливу елементів системи у процесі її функціонування й розвитку; вона є видом зв'язку, об'єктивно необхідного в управлінні органами внутрішніх справ і виникає тоді, коли керуюча система розв'язує завдання, які стоять перед нею, реалізуючи цілі управління [74, с. 123].

Взаємодія — динамічний вид зв'язку у процесі управління, який акумулює всі форми статичного (структурного) зв'язку. Саме у взаємодії знаходить свій вияв ступінь раціональності організаційної структури управління, інших формальних зв'язків. Окрім того, в процесі управління вносяться необхідні корективи у побудову системи управління та її окремих ланок, у зміст зв'язків між ними, в розподіл функцій і робіт, що виконуються.

Питання вироблення чітких понять взаємодії в органах внутрішніх справ має не лише теоретичне, а й суто практичне значення, оскільки від того, який зміст ми вкладаємо у це поняття, залежатиме розгляд питань про механізм її виникнення, принципи, класифікацію, нормативне регулювання, практичні рекомендації щодо її удосконалення та ін.

Власний практичний досвід дає змогу твердити, що швидко й повне розкриття злочинів стає можливим саме завдяки високому рівню організації взаємодії, комплексному поєднанню слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Відтак, взаємодію як управлінське поняття можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи в цілому. Причому взаємодія як управлінська категорія проявляється не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але й у зовнішніх функціях. Протидія торгівлі людьми, наприклад, є процесом керованої взаємодії системи кримінальної юстиції та злочинності.

4) Як **категорія соціології** — взаємодія це система взаємообумовлених дій, при яких дія одного суб'єкта є причиною та наслідком відповідних дій інших [168, с. 32].

Водночас, термін «система» у перекладі з грецької означає ціле, складене з частин, або з'єднання частин у ціле. Таким чином, система складається з окремих частин-елементів, причому ці елементи взаємопов'язані та утворюють собою нерозривну цілісність, єдність [169, с. 145]. Будь-яку систему характеризують: а) структура — сукупність зв'язків елементів цілого один з одним і з цілим загалом та взаємовідносини між ними; б) елементи системи — об'єкти, явища, які входять до складу системи, утворюючи останню і розглядаються у межах цієї системи як неподільні; в) системні якості — сукупність таких якостей системи, що у своєму поєднанні відрізняють її від будь-якої іншої системи і не можуть бути зведені до суми якостей її елементів, а зумовлені взаємодією усіх складових між собою та системою загалом [170, с. 48].

На думку *Н. П. Осипової*, взаємодія — це система взаємозумовлених соціальних дій, пов'язаних циклічною причинною залежністю, за якої дії одного суб'єкта є водночас причиною та наслідком відповідних дій інших суб'єктів [171, с. 30].

Отже, у соціологічному аспекті взаємодія розглядається не як система абстрактних і формальних норм, а як «живий» порядок, як система фактичних правовідносин. Саме тому вона є необхідною умовою збереження стійкості, цілісності системи з одночасним ефективним виконанням функцій кожним із учасників взаємодії.

5) Як **категорія психології** [172, с. 20–23] — вивчає психологічні закономірності, зокрема роль людського та психологічного чинників у процесі взаємодії, оптимальний розподіл професійних та соціальних ролей між суб'єктами, лідерство та керівництво, процеси інтеграції та згуртованості елементів системи ПТЛ, неформальні стосунки, психологічні механізми управлінських рішень, соціально-психологічні риси керівника тощо. Відтак, метою діяльності є вивчення і психологічне забезпечення завдань суб'єктів в умовах взаємодії, шляхом здійснення аналізу психологічних аспектів управляючої підсистеми і підсистеми, якою управляють, а також процесів взаємодії між ними.

Джерелами взаємодії як категорії психології є:

- практика здійснення взаємодії;
- розвиток психологічної науки;
- розвиток соціології організацій.

Психологічний підхід визначає взаємодію суб'єктів ПТЛ через поєднання інтересів та цілей взаємодіючих суб'єктів на основі партнерства, співробітництва, усунення випадків конфліктів та антагонізму.

Отже, взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми у психологічному аспекті — це вплив психології окремої людини (представника суб'єкта ПТЛ) або групи людей (суб'єкта ПТЛ) на процес взаємодії і, навпаки, вплив відносин взаємодії на психологію окремої людини та групи.

б) В інформаційному аспекті — взаємодія розглядається як спосіб діяльності окремих суб'єктів із метою одержання, використання, поширення та зберігання інформації, що й зафіксовано у відповідному законі України [173]. Суто управлінський контекст інформаційної взаємодії, незважаючи на багатоманітність завдань, що мають розв'язуватися в ході цієї діяльності, полягає в кількісному контролі за обертанням інформаційних потоків. Судження про інформаційну відкритість та закритість суб'єкта інформаційної взаємодії будуються на підставі кількісної оцінки показників обігу інформації. В цьому аспекті інформація виступає об'єктом інформаційної взаємодії [174, с. 52].

Ми вважаємо, що найтиповішим до визначення взаємодії в органах внутрішніх справ є підхід *К. К. Єрмакова*, який зазначає, що взаємодія в органах внутрішніх справ — це заснована на законах та підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом діяльність різних ланок системи органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю» [175, с. 4]. Водночас не можемо погодитися із визначенням цього поняття, оскільки автор лише компілює визначення «Малої Радянської енциклопедії», не охоплюючи всіх елементів цього явища.

А. А. Аксьонов визначає взаємодію в органах внутрішніх справ як «... спільну діяльність конкретних служб і підрозділів, спрямовану на розв'язання спільних завдань, які при цьому займають рівноправне становище» [176, с. 53]. Вважаємо це визначення неточним, оскільки суб'єкти взаємодії не обов'язково повинні бути у рівноправному становищі. Коректнішим, на нашу думку, є формулювання «які є рівноправними партнерами взаємодії», хоча функціонально можуть бути підпорядкованими один одному.

Такі вчені, як А. Є. Жалінський та М. В. Костецький розглядають взаємодію як «...певний вид управлінських зв'язків, при яких уповноважені на це органи об'єднують дії ряду інших відомств для вирішення спільних завдань і встановлюють їх доцільність» [177, с. 102]. Дане поняття є теж не зовсім коректним, оскільки не віддзеркалює усього змісту взаємодії, а характеризує лише одну сторону поняття.

Удосконалення роботи органів внутрішніх справ нерозривно пов'язане з розподілом повноважень і спеціалізацією в оперативно-службовій діяльності. Саме тому існує нагальна потреба реформування системи кримінальної юстиції, зумовлена, зокрема:

- курсом України на євроінтеграцію, що вимагає відповідності діяльності органів кримінальної юстиції європейським стандартам у сфері правоохоронної діяльності;
- необхідністю узгодження процесу реформування органів кримінальної юстиції з практикою демократичних перетворень в Україні;
- трансформацією злочинності внаслідок впливу загальносвітових процесів глобального характеру (прискорення міграційних процесів, швидкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, загострення екологічних проблем тощо), виникненням нових видів та форм злочинної діяльності (транснаціональна злочинність, кіберзлочинність, злочини у сфері екології тощо), їх поширенням на території України;
- розвитком в Україні корупції та організованої злочинності, тіньової економіки, що їх рівень стає суттєвою загрозою для національної безпеки.

Необхідність системного реформування органів кримінальної юстиції в Україні є загальноновизнаною й усвідомлюється політиками, науковцями та фахівцями. Водночас реформування правоохоронних органів є конституційною вимогою, яка залишається невиконаною з 1996 року. Пунктом 9 Перехідних положень (Розділ XV Конституції України) передбачається формування в Україні системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування. В результаті чого мають змінитись окремі функції та завдання правоохоронних органів. Правоохоронна система, яка функціонувала б на нових принципах, що відповідають потребам українського суспільства, досі не сформована, а відповідне законодавство не розроблене і не введено у дію.

Водночас ці процеси спричинюють виникнення певних ускладнень. Збільшилася кількість зв'язків, через які реалізується кооперація елементів системи кримінальної юстиції. Самі зв'язки ускладнились, виникла необхідність у виконанні та регламентації спеціальних дій, які мають на меті координацію і узгодження усього різномаяття зв'язків для отримання системного ефекту. В органах кримінальної юстиції набуло поширення дублювання повноважень: підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України попереджують та розкривають ті самі види злочинів, що й підрозділи кримінальної міліції та відповідні підрозділи СБ України, інститут альтернативної підслідності дозволяє розслідувати ті самі види злочинів слідчим підрозділам прокуратури, МВС та СБУ тощо. Ці дії в умовах розподілу повноважень об'єктивно необхідні та вимагають певних витрат. І разом із тим шлях підвищення ефективності роботи ОВС проходить через все більш широке і раціональне використання взаємодії як всередині системи цих органів, її ланок, так і за її межами — з державними, громадськими і міжнародними організаціями [178]. Отже, доходимо висновку, що взаємодія в управлінні органами внутрішніх справ — поняття широке та багатоаспектне [33, 174–176, 179, 181, 191, 192, 193, 196, 217, 220, 222, 223, 226, 228].

Проведений нами контент-аналіз визначень взаємодії, які використовуються в теорії та практиці управління органами внутрішніх справ, дає змогу виділити такі його ознаки [33, с. 372]:

- наявність спільної діяльності декількох елементів (не менше двох);
- погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами;
- спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів;
- наявність нормативно-правової бази взаємодії;
- зміст завдань, що виконуються суб'єктами взаємодії;
- становище, яке обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи;
- спільна діяльність.

У цьому контексті вона заснована на законах, підзаконних актах, узгоджена за завданнями, місцем і часом, спільним використанням сил і засобів органів внутрішніх справ, інших державних органів, громадських організацій та з метою забезпечення законності й правопорядку [179].

Про необхідність незалежної взаємодії державних контролюючих органів, особливо правоохоронних, у сфері протидії злочинності,

йдеться в ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», статтях 16–18 розд. V Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. [180], Указах Президента України «Про Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства» від 17.08.2010 № 820/2010; «Про утворення Національного антикорупційного комітету» від 26.02.2010 № 275/2010 та ін.

Проте, незважаючи на достатні законодавчі засади, як влучно зазначає О. О. Дульський, сучасний стан оперативно-розшукової роботи оперативних підрозділів характеризується її самостійністю, відокремленістю і неврахуванням результатів аналогічної діяльності та оперативних можливостей кожного органу, намаганням власними силами розв'язати поставлені перед ними завдання, що обумовлює низький рівень їх взаємодії [181].

Взаємодію як управлінське поняття можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи в цілому [182]. Однак важливо розуміти, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, а й у зовнішніх функціях. Боротьба зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, наприклад, є ні чим іншим, як процесом керованої взаємодії системи протидії таким злочинам.

Комплексний підхід до питання взаємодії, а також власний практичний досвід дають нам змогу дійти висновку, що у найзагальнішому вигляді у взаємодії суб'єктів у системі управління органами внутрішніх справ можна виділити дві сторони:

- взаємодія з метою пізнання зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування системи (*гносеологічний аспект взаємодії*);
- взаємодія з метою практичного впливу на зовнішнє та внутрішнє середовище функціонування системи (*трансформаційний аспект взаємодії*).

При цьому обидва ці аспекти тісно пов'язані між собою.

Змістовну основу **пізнавальної взаємодії** становить взаємний обмін інформацією: про оперативну обстановку, про варіанти розв'язання проблем, що виникають, про передовий досвід тощо.

Відносини суб'єктів взаємодії у змістовному аспекті мають дві сторони:

- **перша** — пов'язана з нормативним визначенням їх завдань, функцій, повноважень, способів взаємодії у правових актах, нормах громадських організацій тощо;
- **друга** — характеризує динаміку взаємодії, виконання закріплених функцій, управлінський процес, у рамках якого суб'єкти здійснюють дії організаційно-розпорядчого та виконавчого характеру. Цілі, завдання, зміст взаємодії тут опосередковуються у процесуальних функціях — елементах управлінського процесу.

Крім того, вважаємо, що в організації та здійсненні взаємодії важливою є роль документів, спеціально передбачених для визначення функцій та повноважень ланок управління. Зокрема, це положення про служби та структурні підрозділи системи МВС — департаменти, управління та відділи Міністерства.

Так, відповідно до Конституції України, Законів України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про захист суспільної моралі», а також відомчих нормативно-правових актів Положенням про Департамент кримінальної міліції МВС України встановлюється, що свою діяльність він організовує на основі постійної взаємодії з іншими службами МВС.

Саме регламентаційні акти, на нашу думку, є найбільш комплексними та стабільними за своїм характером правовими документами, реалізація яких сприяє фундаменталізації всієї управлінської діяльності органів внутрішніх справ. Уведення в дію таких актів робить непотрібними безліч оперативних рішень. Однак на практиці це іноді не враховується, зазначені акти замало реалізуються, а замість них збільшується кількість відомчих актів, ухвалюються рішення, які порушують вимоги законності. Це погіршує взаємодію у системі управління органами внутрішніх справ, робить її неритмічною та вразливою для багатьох випадкових факторів, проявів суб'єктивізму. Знижується рівень самоврядування нижчих ланок системи управління, які замість цього отримують безліч зайвих вказівок згори, по горизонталі, від перевіряльників усіх рангів.

У цьому зв'язку вважаємо, що принципове значення має системне правове забезпечення всієї системи управління органами внутрішніх справ і процесу її функціонування, а також правового регулювання основних напрямів і сфер управлінської діяльності [183]. Водночас, право активно впливає на підвищення рівня організа-

ності та ефективності управління, а завдяки цьому і на подальшу боротьбу зі злочинністю [33, с. 372; 184, с. 503].

Окрім регламентаційних актів, завдання, функції та процедури взаємодії гнучкіше регламентують різного виду та рівня **плани та програми діяльності органів внутрішніх справ і їх спільних дій з іншими державними й громадськими організаціями**. Це плани заходів з виконання вказівок директивних органів щодо діяльності правоохоронних органів.

Взаємодія, як і управління в цілому, поєднується діяльністю суб'єктів та об'єктів управління з реалізацією покладених на них функцій. У зв'язку з посиленням процесу взаємодії різних ланок управління органів внутрішніх справ та інших державних органів, громадських організацій, в тому числі у протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, необхідне не ізольоване визначення правового положення окремих ланок, а **опрацювання та впровадження ефективної моделі їх взаємовідносин і відповідного закріплення в єдиних правових актах (така модель розроблена нами у подальших розділах дослідження)**.

Взаємодія як процес, як діяльність включає в себе сукупність процедур та операцій: аналіз інформації, виявлення проблеми, визначення завдань із взаємодії та способів їх виконання, підготовка, оцінка й узгодження проекту рішення щодо взаємодії, обговорення та ухвалення рішення, інформації щодо рішення та доведення його до суб'єктів (виконавців) взаємодії, контроль та оцінку ефективності реалізації взаємодії.

Організація взаємодії в цілому характеризується тими самими властивостями, що й процес управління [185], і повинна відповідати комплексу вимог, які висуваються до процесу прийняття та виконання рішень. Звідси впливає корисність регламентації процесу взаємодії в управлінні органами внутрішніх справ, яка уможливорює закріпити системні зв'язки суб'єктів взаємодії, співпідпорядкованість їх рішень, послідовність виконання.

Власний практичний досвід дав змогу дійти висновку, що наразі у системі органів внутрішніх справ спостерігається тенденція до тіснішого взаємозв'язку рішень і дій служб і підрозділів, і, як наслідок, збільшується необхідність у жорсткішому обліку всіх аспектів прийняття та виконання рішень із взаємодії.

Складність, новизна та взаємозв'язок проблем, які є предметом таких рішень, обумовлюють необхідність взаємодії усіх ланок управління між собою та узгодженість їх дій шляхом координації планів роботи, зусиль, узгодженого розв'язання комплексних завдань. Багато залежить від забезпечення змістовного й тимчасового зв'язку суб'єктів різних рівнів управління та їх рішень для запобігання неузгодженості та дублювання рішень, що доволі часто відбувається на практиці.

Юридичний аспект оптимізації прийняття рішень щодо взаємодії означає суворе дотримання правового режиму усіх його стадій. Йдеться, насамперед, про корисність регламентації не лише окремих стадій процесу взаємодії або окремих робіт, наприклад прийняття рішень або організації їх виконання, а й усього процесу в цілому.

При цьому необхідне суворе дотримання юридично встановленої ієрархічності та різновидів актів-рішень, що видаються суб'єктами взаємодії, не допускаючи прийняття рішень у тій формі, яка не відповідає їх повноваженням. Це, своєю чергою, означає, що необхідно виходити зі встановленого обсягу повноважень та відповідальності суб'єктів взаємодії на кожному рівні і виключити випадки порушення прав окремих таких суб'єктів, особливо громадських організацій та громадян.

Практичний досвід роботи у сфері протидії торгівлі людьми переконує, що порушення законності виникають у випадках протиставлення мотивів дії законів і доцільності, перевищення повноважень, порушення прав низових апаратів, громадян, громадських організацій.

Важливим є й питання про повноту охоплення функцій у рішеннях щодо взаємодії. Оскільки **рішення — основна ланка організації взаємодії**, що надає імпульс усій наступній взаємодії, кожна зі сфер взаємодії повинна охоплюватись рішенням щодо його організації.

Окрім того, важливо враховувати, що прерогатива прийняття рішень щодо взаємодії належить лише вищестоящим суб'єктам. Кожна служба і підрозділ, будучи наділеними властивостями як суб'єкта, так і об'єкта управління, вправі ухвалювати рішення в межах своєї компетенції. Для системи управління органами внутрішніх справ характерно, що ініціатива (і відповідні пропозиції) в організації взаємодії може виходити і від громадських організацій та громадян. Демократизм такого порядку очевидний — місцева ініціатива, громадська думка служать важливим джерелом прийняття рішень із взаємодії на усіх рівнях системи управління органами внутрішніх справ.

Перерахуємо способи взаємодії у цій сфері:

- обмін інформацією про злочини зазначеної категорії;
- взаємодія з питань здійснення заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;
- взаємодія при розробленні пропозицій та методичних рекомендацій щодо запобігання таким злочинам, а також при підготовці інформаційних матеріалів зазначеної спрямованості;
- узагальнення та імплементація практичних рекомендацій, вимог міжнародних і міждержавних правових норм з питань співробітництва у сфері боротьби з торгівлею людьми;
- вивчення процесу взаємодії у діяльності інших служб, підрозділів, інших державних органів;
- поширення власного позитивного досвіду;
- здійснення організації діяльності з питань, що виникають у процесі співробітництва, включаючи створення робочих груп, обмін працівниками, експертами і навчання кадрів;
- проведення спільних науково-практичних конференцій з проблем удосконалення правового регулювання діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми тощо.

Отже, на сьогодні відсутнє як національне правове поле, що регламентує відносини взаємодії у протидії торгівлі людьми, так і належна організація взаємодії між підрозділами правоохоронних органів, державними органами та громадськими організаціями. Відсутній комплексний підхід до вирішення питань взаємодії; взаємовідносини між міністерствами та відомствами більше носять формальний характер та зводяться до рівня «письмової» дискусії чи діалогу; рівень організації спільної підготовки пропозицій та здійснення контролю за їх впровадженням у життя є низьким; відбувається заміщення якості направлених матеріалів та їх важливості кількістю; наявний значний відрив між центральним апаратом керівництва державного органу та його регіональними утвореннями.

До названих вище чинників зниження рівня ефективності протидії торгівлі людьми також можна віднести:

- 1) неврахування співробітниками ОВС можливостей об'єднання зусиль інших суб'єктів боротьби з цими злочинами, розраховуючи, насамперед, на власні сили у протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми,

2) відсутність як у спеціалізованого підрозділу МВС України у цій сфері, так і в інших центральних органах виконавчої влади окремих відділів (секторів) або спеціально призначених працівників, на яких покладалися б обов'язки організації роботи щодо взаємодії у протидії торгівлі людьми. Це надає особливого значення налагодженню чіткої взаємодії між органами, які спеціально створені для боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми та іншими органами, на які відповідно до чинного законодавства покладаються обов'язки оперативного, технічного, інформаційного та іншого забезпечення діяльності щодо боротьби зі злочинами зазначеної категорії. *(Першим кроком в цьому напрямі є введення Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 № 29 посади національного координатора з протидії торгівлі людьми, який здійснюватиме координацію реалізації державної політики щодо протидії торгівлі людьми та забезпечуватиме відповідність заходів із протидії торгівлі людьми положенням міжнародного та національного законодавства, що закріплюють права людини та їх гарантії.)*

Сьогодні важливого значення набуває злагодженість функціонування всіх ланок правоохоронної системи, насамперед тих органів, які здійснюють забезпечення державної безпеки та громадського порядку. Наявність чіткої, нормативно визначеної бази для їх взаємодії сприяє, з одного боку, підвищенню ефективності у боротьбі зі злочинністю, з іншого — створює юридичні гарантії законності, унеможлиблює перетворення цих органів на репресивну машину. Нинішній стан речей у цій сфері, незважаючи на певні досягнення, ще далекий від ідеалу, тому вимагає подальшої оптимізації правового регулювання.

Взаємодія в ОВС становить собою перетворення окремих дій на сукупність, найбільш придатну для досягнення мети, тобто інтеграцію (синтез) дій. Основними умовами такої діяльності є оптимальна координація, узгодження і спеціалізація суб'єктів взаємодії, розподіл праці, за якого кожен з учасників виконує постійну функцію, що вимагає особливих навичок у колективній роботі.

Таким чином, узагальнюючи всі висновки наведеного вище аналізу, під вихідним визначенням поняття «взаємодія» будемо **розуміти**: узгоджені у просторі та часі дії двох або більше учасників, які викону-

ють спільне завдання та надають допомогу один одному в процесі його виконання.

Відтак, адаптуючи усі вищенаведені позиції до теми нашого дослідження, вважаємо, що **взаємодію у сфері протидії торгівлі людьми** необхідно розглядати у широкому та вузькому розумінні.

Так, у *широкому розумінні* — це певна система правових засобів та процедур, що полягає у синтезі узгоджених дій різних суб'єктів ПТЛ як окремих організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети, якою є подолання торгівлі людьми, з найменшими витратами сил, засобів і часу.

У *вузькому розумінні* — це заснована на законах та підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом діяльність різних суб'єктів ПТЛ, що полягає у раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам з метою попередження, виявлення та припинення торгівлі людьми, а також усунення причин і умов, що їй сприяють.

1.4 СИСТЕМНИЙ ВИМІР ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

На шляху утвердження методологічного плюралізму, а також інтенсифікації процесу досліджень правових явищ у сучасній українській юриспруденції нині актуалізуються пошуки нових засобів осягнення сутності та призначення права, разом із яким відбувається процес докорінного перегляду традиційних засобів. Це вимагає адекватних методологічних підходів. Саме тому з метою: 1) осягнення досвіду розуміння процесу взаємодії; 2) визначення співвідношення взаємодії з іншими правовими дефініціями; 3) розгляду змістовного наповнення категоріального апарату взаємодії, суб'єктів протидії торгівлі людьми; 4) розкриття специфіки здійснення процесу взаємодії, вважаємо за необхідне намітити основні аспекти цього явища.

Отже, на нашу думку, яка становить собою наукову новизну як в плані порушення наукової проблеми, так і подання засобів її розв'язання процес взаємодії охоплює такі аспекти.

Аксіологічний аспект взаємодії

Аксіологічна парадигма зумовлює звернення до ціннісної проблематики в розкритті будь-яких явищ, що підлягають дослідженню. Аксіологічний підхід виступає інтегруючим, він є імпліцитно присутнім в кожному з концептуальних дослідницьких підходів, і за його допомогою визначається ціннісне наповнення будь-якого явища. Аксіологічний підхід в методології юриспруденції — це загальна стратегія дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, які можуть забезпечуватись правом та бути його основою¹⁶.

Саме тому розкриття сутності взаємодії ми розглядаємо крізь призму цінностей, котрі безпосередньо впливають на образ правової реальності. Адже уявлення про будь-яке явище завжди ґрунтується на певних цінностях, виявлення та порівняння яких є можливим шляхом застосування аксіологічного підходу в порівняльно-правових дослідженнях. Застосування аксіологічного підходу в нашому дослідженні зумовлюється фактором подвійної методологічної трансформації, оскільки саме цей підхід у царині методології компаративістики зазнає подвійної адаптації та трансформації — до предмета дослідження юриспруденції загалом (перший рівень) й до компаративного методу зокрема (другий рівень).

Отже, багатоманіття аксіологічних підходів пропонуємо доповнити поглядом, основою якого є визнання цінності взаємодії. Особливо в контексті діяльності усіх державних органів між собою та з громадянським суспільством задля розбудови ефективної держави, в якій раціонально побудована правова система, а також ефективно діють на її основі усі складові інституту як самої держави, так і громадянського суспільства. Це уможливить оцінити сутність і природу цього процесу, види й значення, допоможе з'ясувати якість здійснюваної взаємодії у різних системах, а також ціннісну роль та місце кожного окремого суб'єкта взаємодії. Потреба в такій методології, на нашу думку, пов'язана з тим, що дослідження як сучасної науки, так і інших соціокультурних інститутів майже неможливі поза їх зв'язком з цінностями¹⁷.

¹⁶ Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції [Текст] : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Фальковський Андрій Олександрович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О., 2011. — 17 с.

¹⁷ Аксіологічні основи критики парадигмальної науки : Автореф. дис... д-ра філософ. наук : 09.00.09 / М. В. Савостьянова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2009. — 32 с.

Акмеологічний аспект взаємодії

У перекладі з давньогрецької «акме» означає найвищу міру досягнення будь-чого, розквіт або квітучу пору, а «бути в акме» — перебувати на вищому ступені розвитку¹⁸.

Взаємодію з позиції теорії самоорганізації ми розглядаємо як дисипативну структуру, яка існує за рахунок постійного обміну з навколишнім середовищем діями, енергією та інформацією. Мета будь-якої дисипативної структури — це досягнення максимально можливого стійкого стану в контексті тих умов середовища, в яких вона перебуває. Таким чином, застосування синергетичного підходу в акмеології надає можливість відповісти на питання: як відбувається самоорганізація системи, якими механізмами вона керується і як домогтися вершин творчості в управлінні. Це, своєю чергою, дає змогу побудувати еталонну модель системи, ефективне управління якою призведе до успіху та найкращих результатів у протидії торгівлі людьми.

Тож стверджуємо, що вершина творчості управлінця полягає у мистецтві правильно та раціонально організувати ефективну взаємодію. Більш того, саме ефективна взаємодія визнається нами вершиною функціонування системи протидії торгівлі людьми. Адже акмеологія надає можливість по-новому оцінити значення взаємодії, простежити й ідентифікувати її визначальну роль в реалізації державної політики протидії торгівлі людьми.

Взаємодія виступає однією з функцій управління, тому розгляд саме акмеологічного її аспекту відкриває нові можливості щодо розуміння сутності та призначення управлінських рішень, їх неповноти без врахування такої функції, як взаємодія.

¹⁸ Акмеологія — наука XXI століття: розвиток професіоналізму [Текст] : матеріали до 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф. / Київський міський педагогічний ун-т ім. Б. Д. Грінченка, Міжнародна академія акмеологічних наук, Українська академія акмеологічних наук ; Авт. упоряд. Г. Данилова, З. Сіверс — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. — 48 с.; Акмеологія з основами психології кар'єри [Текст] : Навч.-метод. посіб. / Уклад. О. М. Гавалешко [та ін.] ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці : Рута, 2004. — 84 с.; Основи акмеології [Текст] : Підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. — Л. : Новий Світ — 2000, 2007. — 319 с.

Інформаціологічний аспект

Формування інформаційного суспільства супроводжується, з поміж багатьох чинників, спрощеним доступом до інформації. Саме тому впровадження взаємодії, у тому числі з міжнародними організаціями доцільно здійснювати, використовуючи найновітніші засоби зв'язку. Взаємодія характеризується ефективним обміном інформацією, відтак, врахування інформаціологічного аспекту є важливим для організації ефективної взаємодії. Більш того, інформаціологія як наука поки не набула масового визнання, натомість в Україні швидко розвиваються школи інформаційного права, в рамках яких і формуються наукові засади розроблення Кодексу України про інформацію, який виступатиме базою для управління у сфері інформаційних правовідносин.

Онтологічний аспект взаємодії

Онтологія (лат. «Ontologia», від дав.-гр. «ὄν» рід. п. грец. «όντος» — те, що існує і грец. «λόγος» — учення, наука) — це вчення про буття, розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого.

Тож, виходячи з цього, взаємодія є формою буття людини, адже людина не існує поза взаємодією. Людина є не тільки сукупністю усіх суспільних відносин, а й передусім сукупністю зв'язків між учасниками цих відносин, а отже, їх успішна взаємодія є чинником розвитку відносин. Буття людини передбачає її постійний зв'язок з іншими, постійну взаємодію, тому усвідомлення онтологічного змісту взаємодії спонукає до її атрибутивного розгляду при аналізові діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Саме тому ефективна взаємодія є запорукою успішної діяльності у будь-якій сфері. Наша ідея полягає в тому, щоб співвіднести, погодити свої дії з можливостями інших суб'єктів, тобто встановити з останніми партнерські відносини: коли кожен із суб'єктів спрямовує зусилля на гармонізацію всіх процесів під час взаємодії. Цей підхід припускає виокремлення взаємодії із загального поля усієї здійснюваної діяльності й наділення його статусом реального для проведення подальших досліджень та адаптації до різних сфер.

Гносеологічний аспект взаємодії

Гносеологія (грец. «γνωσεο» (гносео) — знаю [«γνωσις» (гносис) — знання] та «λογος» (логос) — вчення, наука], що дослівно означає: «Вчення (Наука) про пізнання».

Гносеологія досліджує вихідні умови й основи пізнання, виступає узагальненням пізнавального досвіду людства, полягає в необхідності визначення найглибших детермінант і корелятивів взаємодії, які природно перебувають поза його межами.

Результатом даного осмислення у контексті нашої теми є те, що взаємодія допомагає пізнати світ з усіх боків, а не лише з боку одного суб'єкта, побачити цілісність і багатогранність феномена, явища. Крім того, взаємодія уможлиблює пізнання окремих речей через саму себе, а також допомагає дослідити певні дії чи явища і самі по собі і у співвідношенні з тими діями та процесами, які відбуваються й відображаються у взаємодії.

Ідеологічний аспект взаємодії

Українська національна ідея сягає своїм корінням у сиву давнину. Саме вона надала можливість Україні, попри усю трагічність історії нашої держави, вибороти омріяну незалежність. Національна ідея слугувала тим життєдайним стрижнем, біля якого згуртовувалися різні прошарки українства, сприяла формуванню поступу української нації піч час усіх коловоротів та лихоліть. І саме її непохитність, нездоланна міць заклали основу для процесу злиття українства в монолітний соціум¹⁹.

Національна ідея є ідеєю-синтезом, ідеєю-результатом, яка в процесі становлення увібрала в себе багато інших, що з часом змінюються — від ідеї окремої особистості, сім'ї, громадського об'єднання, до ідеї державного органу чи етнос загалом. Така ідеологія орієнтована не на пригнічення розрізненостей, а на пошук можливого їх *modus operandi* (спосіб конструктивної взаємодії).

Ідеологія — це не декларація, а передусім, та ідейна система, яка повинна лежати в основі діяльності усіх державних інститутів. А сподіватися на об'єднувальні можливості ідеології можна лише у єдиному ціннісному просторі. Тож людей треба не навчати любити Вітчизну, а

¹⁹ В. А. Ліпкан. Теорія національної безпеки : Підручник. — К., 2009. — 631 с. — С. 289.

робити цю країну зручною для життя, перетворювати її на надійного партнера для сусідніх держав. Підтримка політики відкритого соціального діалогу неминуче активізує живильні сили народного самопізнання та самоорганізації, оберігаючи людей від захоплення штучно створеними цілями. Саме за таких умов і може відбутися невідворотний природний синтез ідей та настанов українців, зокрема й тих, хто орієнтується на суперечливі, а іноді протилежні життєві цілі.

Апеляція до ідеології як до сили, здатної інтегрувати соціум, засновується на певних моментах. Незалежно від її конкретного змісту і спрямованості, ідеологія — це більш чи менш жорстка та закрита система поглядів на суспільство, світ і людину, яка не тільки віддзеркалює специфіку буття суб'єкта та його самосвідомість, а й слугує знаряддям захисту його інтересів — справжніх або вигаданих. Відтак, ідеологія спонукає до діяльності у певному напрямі, згуртовує навколо ідей, проектів, гасел, насичених, зазвичай, химерними елементами, що надають спрощену чи навіть ілюзорну інтерпретацію складних соціальних і природних явищ.

Відтак, вже назріла пекуча необхідність у єднанні усіх державних органів і громадянського суспільства у справі зміцнення верховенства права. А ідеологічний аспект має бути стрижневим елементом, основою для взаємодії правоохоронних органів, що, своєю чергою, оптимізує їх діяльність у справі протидії злочинності та допомагатиме ефективніше працювати на благо нашої держави.

Ефективна модель, що є запорукою успішної діяльності державних органів, — приклад для діяльності інших органів і всієї системи державної влади. Ідеологія тут відіграє важливу роль: ідеологія сильної держави (піднесена вищим політичним авторитетом та підкріплена усією могутністю держави), де органи взаємопов'язані та співпідпорядковані виконанню важливих для держави завдань спільними зусиллями, сприяє подальшому її утвердженню як самостійного суб'єкта у геополітичній конфігурації.

Праксеологічний аспект взаємодії

Праксеологія (від грец. πράξις — дія та грец. λογία} — мова, вчення) — галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності.

Тадеуш Котарбинський зазначав: «...Праксеолог цікавиться формами удосконалення, загальними для усіх сфер діяльності. Він ніби вигадує розділ найбільш загальної організації праці, розділ, не написаний донині, можливі складові частини якого розпорошені скрізь»²⁰. Тобто йдеться про те, що більшість праксеологічних тверджень — це істини, до яких людство дійшло у процесі багатовікової практики. Тож праксеологія — це теорія ефективної діяльності. Саме вона рекомендує використовувати усі методи, які сприяють ефективності та результативності.

Отже, що більш зваженими будуть рішення кожного із суб'єктів взаємодії, то більша ймовірність позитивної результативності.

Праксеологічний аспект взаємодії полягає у сукупності видів діяльності або її складових частин, які підпорядковані єдиній меті, реалізуються певною системою суб'єктів і спрямовані на найкращий результат з найменшими витратами часу, сил та засобів. А це, своєю чергою, означає, що ефективність управлінської праці може бути оцінена з огляду на ефективність взаємодій.

Антропологічний аспект взаємодії

Сучасна хода людиноцентризму не оминула і право. В рамках права останнім часом більшого розповсюдження набувають дослідження, присвячені різним аспектам захисту прав і свобод людини і громадянина. Більш того, відбувається стрімкий розвиток *антропології права* (юридична антропологія, правова антропологія, правове людинознавство) — багатодисциплінарна сфера знань про взаємовідносини людини і права; широкому розумінні — розвинутий історично, під впливом багатьох дисциплін, комплексний, міждисциплінарний, багатofункціональний науково-практичний напрям дослідження (та навчальна дисципліна) філософсько-антропологічних та етнічних (етнологічних, етнографічних) питань співвідношення людини та права, втілений у двох фундаментальних напрямках — філософсько-правовій антропології та правовій етнології (етнографії), які виявляються у підходах до бачення людини як цілісного феномена в її одиничному та множинному проявах, при яких увага акцентується на людському вимірі та гуманістичній природі права різноманітних суспільств та культур, таким чином спри-

²⁰ Т. Пцоловский. Принципы совершенной деятельности (введение в праксеологию). Перевод с польского. К., 1993. 271 с. — С. 119

яючи їх пізнанню, порівнянню, концептуалізації, розв'язанню актуальних проблем та осмисленню місця феноменів людини та права у світі²¹.

У цілому ми підтримуємо філософське осмислення права, яке, передбачаючи глибоке розуміння основ права, менш вартісне без глибокого розуміння його людського виміру. Однак вважаємо, що здійснюваний у сучасній українській юридичній науці «антропологічний акцент» і трансформація вітчизняної правової парадигми в напрямі від державоцентризму до людиноцентризму²² (і відповідної їй шкали цінностей), нині набуває характеру втрати балансу між ними. Домінантна більшість праць не є абсолютно антропоцентричними, оскільки в них досліджуються тільки «внутрішня сутність» людини в праві, водночас «зовнішній вияв» людини в праві (наприклад, у формах співжиття людей, – суспільстві, культурі)²³ залишається поза увагою. З огляду на системний підхід²⁴, це є некоректним та призводить до порушення балансу в системі й неможливості осягнення явища у всьому його системному вимірі.

Щодо антропологічного аспекту взаємодії, то тут можна говорити нескінченно, оскільки будь-яка дія у процесі взаємодії прямо залежить від людського фактора. Тобто мета, завдання, функції, напрями,

²¹ Людина в праві: аксіологічний підхід: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / В.С. Бігун; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. — К., 2004. — 19 с.

²² Див., наприклад, колективні праці Антропология права: Навчальний посібник за редакцією В.І. Кушерця, К., 2011, 223 с.; Філософія права за редакцією М. В. Костицького і Б. Ф. Чміля (2000), О. Г. Данільяна (2002), авторів: В. А. Бачиніна, М. І. Панова (2002); індивідуальні монографії таких авторів, як О. О. Бандура, В. А. Бачинін, К. К. Жоль, В. І. Кузнецов, С. І. Максимов, В. О. Нечипоренко, Ю. М. Оборотов, Л. В. Петрова, П. М. Рабінович, В. М. Селіванов, С. С. Сливка та ін. (антропоцентричність деяких ключових ідей, концепцій).

²³ Людина в праві: аксіологічний підхід: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / В.С. Бігун; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. — К., 2004. — 19 с.

²⁴ Теория систем и системный анализ [Електронний ресурс]: Учеб. пособие / Ю. П. Сурмин. — К.: МАУП, 2003. — 368 с.; Теория систем и системный анализ [Електронний ресурс]: Учебное пособие / сост. А. Н. Тырсин. — Челябинск: УрСЭИ АТиСО, 2002. — 128 с.; Методология систем [Електронний ресурс]: вербальний підхід / В. Д. Могилевский. — М.: Экономика, 1999. — 251 с.; Основи теорії систем і системного аналізу: Навчальний посібник / О. М. Горбань, В. Є. Бахрушин. — Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. — 204 с.; Введение в системную теорию: Пер. с нем. / Н. Луман. — М.: Логос, 2007. — 360 с.; Системный анализ в управлении [Електронний ресурс]: Учеб. пособие для вузов / В. С. Анфилов, А. А. Емельянов, А. А. Кукушкин. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 368 с.; Методология науки. Системность. Деятельность [Електронний ресурс] / Э. Г. Юдин. — М.: Эдиториал УРСС, 1997. — 440 с. та ін..

загалом уся сутність взаємодії, що полягає у раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам, а також результат цього процесу, у найпростішому розумінні є наслідком спільної діяльності людей, кожен з яких уособлює певного суб'єкта. Однак підкреслимо, що системний вимір взаємодії унеможлиблює привелеювання даного аспекту та розглядається нами винятково у єдності з іншими.

Епістемологічний аспект взаємодії

Даний аспект характеризує причини й механізми зміни взаємодії. Коли йдеться про епістемологічні основи взаємодії, то вбачається не проста взаємодія, а взаємодія, що допускає зміну ситуації та обставин. Будь-яке концептуальне нововведення поліпшує сприйняття в одних відношеннях і погіршує його в інших, тому рішення про його прийняття має характер вибору цінностей.

Україна зараз у нових умовах намагається визначити своє місце у світовій цивілізації, знайти свій шлях входження в неї. Тому нинішня загострена увага до філософської спадщини — не данина моді і не становить суто меморіальний інтерес. Ми прагнемо до відродження минулого, яке відновило б і збагатило наш власний спосіб думки. Відтак, висновуємо, що аксіологічний, акмеологічний, інформаціологічний, онтологічний, гносеологічний, ідеологічний, праксеологічний, антропологічний та епістемологічний аспекти взаємодії є константними передумовами формування взаємодії як соціокультурного феномена загалом, а також передумовами формування нової вітчизняної безпекової парадигми, складовою якої і виступає проблематика торгівлі людьми. Тому їх можна вважати фундаментальними елементами взаємодії.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

- 2.1 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПТЛ
- 2.2 ФУНКЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СПТЛ
- 2.3 ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ СПТЛ
- 2.4 ВИДИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Механізм взаємодії — це система цілей, функцій, принципів і методів, а також зв'язків між ними, які забезпечують ефективну реалізацію взаємодії.

Відтак, у рамках даного питання нами будуть розглянуті мета та завдання, функції та принципи. Окремо розглянемо види та форми взаємодії суб'єктів ПТЛ.

2.1 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПТЛ

Метою взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є:

- профілактика та запобігання торгівлі людьми, насамперед, шляхом активізації роз'яснювальної та пропагандистської роботи, особливо серед молодого жіноцтва, реабілітації та реінтеграції осіб, потерпілих від торгівлі людьми;
- забезпечення жорсткого контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами господарської діяльності, які працюють у сфері модельного, туристичного, розважального бізнесу, посередництва у працевлаштуванні за кордоном та невідворотного притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях чинного законодавства;
- максимально ефективна реалізація заходів із виявлення, викриття та припинення, а також розслідування фактів торгівлі людьми;
- міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми.

Основними завданнями діяльності держави, міжнародних і неурядових організацій у сфері протидії торгівлі людьми є забезпечення:

- скорочення масштабів торгівлі людьми та пов'язаної з нею злочинної діяльності;
- формування в українському суспільстві, передусім у молодого покоління, адекватної оцінки суспільної небезпеки торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів, їх неприйнятності та заохочення до активного сприяння практичним заходам протидії торгівлі людьми;
- посилення міжнародної співпраці державних органів у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів.

Виконанню завдань присвячені прийняті в Україні програми протидії торгівлі людьми, а також Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, заходи якої передбачають:

- організацію інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми;
- підвищення професійного рівня спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їхню реабілітацію та соціальну реінтеграцію;
- проведення постійного моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми;
- підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема шляхом впровадження стандартів надання соціальних послуг таким особам.

Одними з найважливіших напрямів загальносоціального попередження торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів повинні стати розвиток економічних можливостей для громадян в Україні та створення умов для безпечної трудової міграції.

Організація протидії торгівлі людьми — це функція державного управління, яка визначає місце і роль кожного суб'єкта протидії в досягненні мети. Вона надає відповідь на питання «де?», «з ким?», «навіщо?», «чому?», «коли?», визначає та встановлює зв'язки між цілями, завданнями, діяльністю та людьми.

Враховуючи те, що Україну проголошено правовою і соціальною державою, організація протидії торгівлі людьми спрямована на захист прав людини як через створення умов у суспільстві для усунення цього явища, формування самосвідомості людей, так і через покарання тих, хто цим злочинном займається. Саме тому організація протидії торгівлі людьми містить чотири аспекти: *функціональний* (розподіл обсягу роботи між конкретними суб'єктами протидії), *соціально-психологічний* (організація взаємозв'язку окремих суб'єктів між рівнями повноважень та відповідальності); *правовий* (належна підготовка нормативно-правової бази); *інформаційний* (вчасне інформування кожного суб'єкта взаємодії щодо усіх особливостей здійснюваної діяльності).

Діяльність правоохоронних органів у сфері протидії торгівлі людьми має відповідати криміногенній ситуації у зазначеній сфері, яка склалася в Україні.

Так, основними завданнями взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є:

- забезпечення контролю за дотриманням чинного законодавства;
- виявлення, розкриття та розслідування злочинів у сфері протидії торгівлі людьми;
- притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, що скоїли злочини у зазначеній сфері;
- розшук осіб, що скоїли такі злочини;
- профілактика торгівлі людьми;
- надання допомоги потерпілим;
- поліпшення ділової репутації кадрів.

Пріоритетними напрямками протидії торгівлі людьми повинні бути:

- припинення діяльності організованих злочинних угруповань, що діють у сфері торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів;
- своєчасне реагування на факти вербування для подальшого втягнення у проституцію, інші види сексуальної експлуатації, примусову працю;
- взаємодія з правоохоронними та іншими державними органами зарубіжних країн, зарубіжними неурядовими та міжнародними організаціями, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів;
- профілактика, запобігання, виявлення та припинення фактів торгівлі людьми, особливо неповнолітніми;
- запровадження в діяльність правоохоронних органів новітніх передових методів ведення оперативно-розшукової роботи у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів;
- удосконалення системи збирання інформації щодо фізичних та юридичних осіб, причетних до торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів.

2.2 ФУНКЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СПТЛ

Нині наукові підходи до визначення поняття «функція» доволі різноманітні. Насамперед, це пов'язано з тим, що представники кожної науки прагнуть надати цьому термінові власне визначення. Так, філо-

софська наука визначає функцію (лат. *functio* — виконання, здійснення), як спосіб діяння речі або елемента системи, що спрямований на досягнення певного ефекту²⁵. На думку вчених-філософів, поняття функції має кілька визначень: функція — це службова роль одного з елементів соціальної системи у відношенні до іншого чи до системи в цілому; це залежність у межах даної системи, при якій зміни в одній частині зумовлені змінами в іншій її частині²⁶; функція — це засоби досягнення мети, які базуються на доцільних якостях системи²⁷. У соціології функція — це роль, яку виконує певний соціальний інститут щодо суспільства. Виходячи з вищенаведеного, можна побачити, що кожна наука, визначаючи це поняття, покладає в основу певні ознаки, елементи «функцій»²⁸. Наприклад, теорія держави і права визначає функції держави, як її основні напрями діяльності, де знаходять свій вираз сутність, завдання і цілі держави, що обумовлюються економічними, політичними, соціальними та іншими умовами її існування²⁹, або як її соціальне призначення усередині та ззовні країни³⁰. Найбільш змістовним є визначення професора *В. Ф. Погорілка*, на думку якого функції держави, опосередковуючи собою діяльність держави, відображають насамперед основні напрями і види її діяльності³¹.

На думку *В. Б. Авер'янова*, щодо визначення функцій управління слід виходити із розуміння функцій як складових спеціалізованих частин змісту управлінської діяльності, які характеризуються певною цільовою самостійністю та якісною однорідністю³². У науковій літературі є різні варіанти класифікацій (переліків) функцій управлінської діяльності, причому одні й ті самі функції іменуються неоднаково. Най-

²⁵ Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука — К., 1973.— С. 564.

²⁶ Философский энциклопедический словарь / Ред. кол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичёв и др.—2-е изд.—М.: Сов. энциклопедия, 1989.— С. 631.

²⁷ **Протасов В. Н.** Правоотношение как система. — М., 1991.— С. 28.

²⁸ Там само. — С.17

²⁹ Загальна теорія держави і права / За редакцією В. В. Копейчикова. — К. : Юрінком, 1997. — 320 с. — С. 71.

³⁰ **Матузов Н. И., Малько А. В.** Теория государства и права. — М., 1997. — С. 61

³¹ **Погорілко В. Ф.** Основи Конституційного ладу України. — К. : Наукова думка, 1997. — С. 15.

³² **Якимчук М. К.** Організаційно-правові основи управління в органах прокуратури України: Дис. ... докт.юрид.наук: 12.00.07. — Чернівці, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2002. — 442 с.

більш поширеними є: а) загальні, або основні функції; б) спеціальні, чи спеціалізовані функції, які відображають специфіку конкретного суб'єкта управління або керованого об'єкта; в) допоміжні, або обслуговуючі функції, які обслуговують виконання загальних і спеціальних функцій. Ми погоджуємося з думкою вченого щодо того, що з метою уніфікації використовуваних у науковому обігу термінів доцільно систематизувати функції за найбільш узагальнювальним критерієм — за цільовою орієнтацією функцій на забезпечення практично значущих потреб, які притаманні кожному керованому об'єктові. Звідси необхідно розподілити усі наявні функції управління на групи, які спрямовані на забезпечення керованих об'єктів:

- 1) цілепокладаючою інформацією — функції прогнозування, планування тощо;
- 2) необхідними для їх нормальної діяльності та розвитку ресурсами — фінансування, матеріально-технічне забезпечення, стимулювання, кадрове забезпечення та інше;
- 3) впорядкованості, узгодженості в їхній діяльності — керівництво, координація, організація, контроль та інше;
- 4) зусиллями щодо їх первісного формування та наступного удосконалення в органічному поєднанні з такими ж заходами щодо самих керуючих суб'єктів — організаційне проектування, організаційний розвиток тощо.

Базуючись на означених методологічних засадах, враховуючи специфіку керованого об'єкта — взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми — визначимо функції управління в означеній сфері.

1. За цілепокладаючою інформацією:

1.1 Функція прогнозування взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми — передбачення на основі аналітичних даних напрямів, характеру та особливостей розвитку взаємодії зв'язків у сфері протидії торгівлі людьми.

1.2 Функція планування — визначення конкретних заходів щодо взаємодії з громадськістю, термінів їх проведення, відповідальних за проведення даних заходів осіб.

2. За ознакою необхідних для здійснення взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми ресурсів:

2.1 Фінансування — виділення коштів для здійснення заходів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

2.2 Матеріально-технічне забезпечення — створення фонду необхідних для ефективної взаємодії матеріально-технічних ресурсів.

2.3 Функція стимулювання працівників суб'єктів протидії торгівлі людьми, які ефективно здійснюють взаємодію, — створення системи заохочень.

2.4 Функція кадрового забезпечення взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми — проведення кадрової політики в суб'єктах протидії торгівлі людьми, яка має включати: а) ухвалення рішень щодо призначення працівників на вищестоячі посади з урахуванням їхньої здатності до ефективної взаємодії; б) підвищення кваліфікації працівників суб'єктів протидії торгівлі людьми, метою якого є оволодіння та удосконалення знань, вмінь та навичок у сфері взаємодії; в) залучення до роботи суб'єктів протидії торгівлі людьми фахівців у сфері паблік рілейшенз з метою формування позитивного іміджу зазначених суб'єктів на професійних засадах.

3. *Функції узгодженості взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми:*

3.1 Функція керівництва взаємодією — ухвалення управлінських рішень щодо визначення сфер, напрямів, форм, заходів взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми.

3.2 Функція координації — забезпечення упорядкованих взаємозв'язків між елементами системи суб'єктів протидії торгівлі людьми з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль, у вирішенні загальних завдань взаємодії.

3.3 Функція організації — здійснення виконання рішень у сфері взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, що включає до себе структурну організацію (визначення органів та осіб, відповідальних за виконання рішень) та організацію самого процесу виконання рішень.

3.4 Функція контролю — систематична перевірка правильності та вчасності виконання прийнятих рішень, співставлення отриманих результатів із визначеними нормативами, вживання заходів, спрямованих на усунення недоліків у сфері взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

4. *Функції формування та удосконалення системи взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми:*

4.1 Функція організаційного проектування — визначення моделей оптимальних систем управління взаємодією суб'єктів протидії торгівлі людьми, їх основних якостей, критеріїв, характеристик, параметрів,

процесів, ефективних з точки зору реалізації поставлених завдань, і їх вираження в документальній формі.

4.2 Функція організаційного планування — виявлення, документальне оформлення і затвердження розподілу обов'язків у сфері взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, визначення обсягу відповідальності та відношень підпорядкування.

2.3 ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ СПТЛ

Наступним питанням, обраним нами для дослідження, є недостатньо чітка сформованість у галузевих дослідженнях концепції щодо визначення принципів взаємодії. Принципи права постійно привертають увагу вчених-правознавців, проте через їх мінливість, філософську сутність, абстрактність абсолютна більшість аспектів розуміння принципів права вимагає дослідження і доопрацювання [187, с. 92]. Відтак, враховуючи те, що відносини між суб'єктами управління підпорядковані певним тенденціям, а їх застосування на практиці не припускає довільності й стихійності, керівні структури у своїх діях щодо об'єкта управління спираються на вироблені практикою та узагальнені в теорії основні правила або принципи управлінської діяльності.

Виходячи з того, що ефективність правового регулювання суспільних відносин прямо залежить від його відповідності об'єктивним закономірностям їх існування і розвитку, першочергового значення набуває здатність законодавця своєчасно розпізнати основні тенденції, магістральні напрями їх поступового розвитку і відобразити останні у змісті засадничих елементів системи права — її принципів. Однак загальновідомо, що законодавче закріплення вказаних тенденцій через об'єктивні та суб'єктивні причини завжди відстає і, мабуть, відставатиме від реальної зміни суспільних відносин.

Проте потреби й інтереси суспільства вимагають урегулювання нових суспільних відносин, виходячи з єдиного критерію, що відбиватиме у своєму змісті притаманні їм закономірності. Відтак, системність, комплексність, а також циклічність соціального життя об'єктивно зумовлюють таке його правове опосередкування, яке найбільше відповідатиме сутності процесів, що відбуваються, а це можливо лише у тому випадку, коли базуватиметься на відповідних принципах.

Це і пояснює не лише те, чому саме юридична практика в процесі правореалізаційної та правоохоронної діяльності першою стикається із зазначеними проблемами, а й те, чому вона не може чекати, коли законодавець виявить і сформулює необхідні керівні положення. Тому саме життя зобов'язує її відкривати істотні закономірності у суспільних відносинах, відображаючи отримані результати спочатку у вигляді індивідуальних вимог, що висуваються до поведінки учасників правовідносин та у подальшому набувають загального характеру. Це дуже важливо, оскільки дає змогу надати правовому регулюванню необхідну одноманітність, стабільність та ефективність, пов'язати правотворчість, правореалізацію й правоохорону. Особливого значення у цьому розумінні набувають узагальнення судової і адміністративної практики, інші види юридичної діяльності. Таким є процес зародження у надрах громадянського суспільства, у межах правоутворення, за допомогою юридичної практики, нових юридичних принципів, що еволюційно витісняють дію застарілих, неактуальних принципів.

Як влучно зазначає А. М. Колодій, особлива роль юридичної практики, що здійснюється в межах суспільних відносин, вбачається у тому, що вона виступає першим і найближчим проявом діючих у сфері права закономірностей, дає змогу юридичній теорії за допомогою її аналізу вичленити принципи права з маси соціальних явищ, а потім синтезувати виявлені найбільш істотні закономірності у принципи права [187, с. 96].

Беззаперечно, принципи права є явищем неодноманітним і неоднозначним, до дослідження якого можна і треба підходити з різних боків. Проте ми вважаємо, що бажано внести у поняття та визначення принципів, які діють у сфері протидії торгівлі людьми, певну одноманітність, у тій мірі, у якій загалом вона можлива в юридичній літературі.

Отже, **принципи права** спрямовують і надають синхронності усьому механізмові правового регулювання суспільних відносин, розкривають місце права у суспільному житті і його розвиткові. Саме принципи права є критерієм законності й правомірності дії громадян та посадових осіб, адміністративного апарату та органів юстиції і за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури та освіти. Це і зумовлює необхідність їх системного аналізу у динаміці та статичі. Окрім того, **принципи права** — ідео-

логічна категорія, а це означає, що вони, як і право загалом, є формою суспільної свідомості, яка здійснює ідейний, інформаційно-виховний вплив загального характеру, тобто виконує функцію загального закріплення суспільних відносин, що і надає можливість розглядати їх з позиції певних ідей, керівних основ [187, с. 110]. Іншими словами, принципи права — це такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з тими закономірностями суспільного життя, на яких дана правова система побудована і які воно закріплює.

Принципи управління — це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами [33, с. 264].

Актуальність розгляду даної категорії полягає у недостатньо чіткій сформованості концепції у галузевих дослідженнях щодо визначення принципів протидії торгівлі людьми, хоча виступаючи юридичною основою вказаної діяльності можуть і повинні отримувати свою об'єктивацію у безпосередньому змісті законодавства, створюючи при цьому ті прошарки правової матерії, які можуть становити самостійну структурну ланку, що безпосередньо регулює суспільні відносини у сфері ПТЛ.

Тому переконані, що їх чітке визначення уможливить закладення фундаменту для правильної та ефективної організації системи протидії. Для розв'язання поставленого завдання нами буде використано системний та структурно-функціональний підходи, порівняльно-правовий, догматико-юридичний та логіко-семантичний методи.

Відтак вважаємо, що принципи управління забезпечують інтеграцію окремих видів управлінської діяльності в різних підрозділах системи управління, їх взаємну погодженість та загальну спрямованість на реалізацію вироблених цілей. Саме тому на основі цих принципів організується процес управління, тобто науково обґрунтоване впровадження дій для здійснення управлінських функцій, вибору методів та прийомів управлінського впливу.

Засновник наукової організації праці А. *Файоль* зазначає, що число принципів не обмежене та те, що «...будь-яке правило, будь-який адміністративний засіб, що зміцнює суспільну організацію або полегшує її здійснення, посідає власне місце серед принципів, у будь-якому випадку на весь той час, поки досвід затверджує його у цьому високому зван-

ні. Зміна стану речей може потягнути за собою зміну правил, детермінованих цим станом» [188, с. 69].

Отже, доходимо висновку, що принципи соціального управління — вихідна основоположна вимога, якою керується суб'єкт соціального управління, оскільки вони синтезують у собі соціальні закони та конкретний підхід до їх практичного втілення. На відміну від законів соціального управління, які об'єктивно виражають відносини між суб'єктом і об'єктом управління, принципи соціального управління встановлюють основні правила побудови та дії суб'єкта й об'єкта управління, **які повинні** [33, с. 260]:

- бути заснованими на законах розвитку суспільства, його соціальних та економічних законах, а також законах і закономірностях соціального управління;
- відповідати цілям соціального управління, відображати основні властивості, зв'язки та відносини управління;
- враховувати часові та просторові аспекти процесів соціального управління;
- використовуватися у різних нормативних документах, оскільки кожний принцип соціального управління цілеспрямований: його використовують для виконання конкретних організаційно-політичних та соціально-економічних завдань.

Ми підтримуємо позицію *О. П. Рябченко*, яка поняття принципів державного управління розглядає як «...об'єктивні, універсальні, необхідні властивості взаємовідносин між суб'єктом та об'єктом управління, які змінюються відповідно до форм державного устрою» [85, с. 30].

Щодо контексту протидії торгівлі людьми і формулювання принципів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, то впевнені, що вони містять багато спільних ознак із принципами управління, що насамперед обумовлюється об'єднанням спільною метою: як управління в цілому, так і взаємодія, як функція управління в зазначеній сфері мають на меті погоджене функціонування системи.

У цьому контексті необхідно зазначити, що для здійснення формулювання та відокремлення принципів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми обов'язковим є врахування наступних обставин: з одного боку, організація взаємодії — це складова частина функціонування всієї системи державних органів, одна із стадій процесу управління; а з іншого — на практиці існують цілком визначені її види, які мають поряд

із загальними свої специфічні ознаки. Внаслідок цього в процесі реалізації загальні принципи мають певний вплив на характер спеціальних принципів взаємодії і водночас кожному конкретному виду організації взаємодії, поряд із загальними принципами, властиві свої специфічні принципи [189, с. 127–135].

У науковій літературі існує значна кількість робіт, у яких розкривається поняття та зміст принципів правоохоронної діяльності (праці Ю. А. Ведернікова, В. Л. Грохольського, А. В. Загорного, А. П. Кичатова, А. М. Колодія, В. К. Колпакова, В. П. Корж, М. Й. Коржанського, О. В. Кузьменко, Ю. Д. Кунева, В. А. Ліпкана, Т. Л. Маркелова, А. Д. Полищука, О. М. Тропіної, Д. Ф. Флягіна, І. Р. Шинкаренка, М. В. Щедрина тощо) [33, 76, 78, 189, 190–195], де знайшли відображення сучасні принципи діяльності державних органів щодо боротьби зі злочинами та правопорушеннями, але у галузі протидії торгівлі людьми такі дослідження майже відсутні.

Цю прогалину спробуємо заповнити, висловивши власні міркування. Адаптуючи викладені вище тези до теми дослідження, зазначимо, що під **принципами взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми** ми розуміємо систему установок, відправних положень, які відбивають об'єктивні закономірності розвитку правоохоронних відносин у сфері протидії торгівлі людьми на сучасному етапі розвитку суспільства і визначають сутність взаємовідносин між суб'єктами, які взаємодіють з метою виконання покладених на них загальних та індивідуальних завдань.

Класифікація принципів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми дає нам змогу більш глибоко проаналізувати та з'ясувати сутність базових засад організації цього напрямку правоохоронної діяльності, а також визначити можливість її обґрунтованого корегування з урахуванням положень теорії адміністративного права. Адекватним відображенням нашого підходу слугує дихотомія принципів на загальні та часткові.

Спочатку здійснимо розподіл усіх наявних принципів (відповідно до теоретичних засад адміністративно-правової науки) на **загальносоціальні та юридичні** [195, с. 148]. Загальносоціальним правом ми називаємо «право, яке формується усіма соціальними інститутами громадянського суспільства, стихійно виникає на засадах безпосередньої взаємодії суб'єктів та існує у вигляді найбільш зрозумілих принципів

правового порядку врегулювання суспільних відносин», тобто «право, яке утворюється самим суспільством безпосередньо» і яке «обумовлено природною свідомістю людей, їх життєвими потребами» [195, с. 40]. «Юридичним правом» автор називає таке право, що «виникає на ґрунті загальносоціального», яке є загальнообов'язковим, формально визначеним і закріпленим у нормативно-правових актах [195, с. 42].

I. Загальносоціальні принципи мають найбільш загальний, збірний характер [196, с. 98]. Відтак, ці принципи характеризують та відображують основні закономірності взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми між собою. До загальних відносимо такі принципи: а) історизм; б) законність; в) науковість; г) об'єктивність; д) єдність та цілісність системи (системності); е) комплексність; є) гласність; ж) плановість; з) безперервність; и) наступальність; і) демократизм; й) гуманізм.

Зупинимось детальніше на кожному принципі з метою з'ясування змісту кожного з них.

1. Історизм. Цей принцип відображає закономірності соціальної дійсності [197, с. 59; 198, с. 10], вихідні положення пізнавального процесу, що передбачає розгляд державно-правових явищ, які вивчаються, у їх внутрішньому постійному розвитку з урахуванням усіх причинно-наслідкових зв'язків, що утворюють те історичне середовище, де ці явища існують. Розглянутий принцип походить не просто з визнання змінюваності в часі, але, власне, з переходу в процесі розвитку від одного до іншого історичного стану. Тому будь-яке явище може бути проаналізовано лише з урахуванням умов його виникнення в сукупній системі явищ певної історичної доби, основних етапів його розвитку та змін, що в ньому відбулися під час цього розвитку, з урахуванням того, чим воно стало на момент дослідження і які перспективи його розвитку.

Принцип історизму має важливе значення для відстеження змін в історичному розвитку як власне явища торгівлі людьми, так і шляхів протидії їй, в правових системах, зокрема у вітчизняній. Він, однак, не повинен трактуватися як обґрунтування можливості виводити майбутнє з минулого, оскільки майбутнє багатоваріантне, часом — передбачене, у тому числі в державно-правовій сфері [199]. Водночас врахування прогагин та прорахунків, або, навпаки, досягнень, сприятиме становленню більш чіткої, злагодженої та ефективної системи протидії торгівлі людьми.

2. Законність. Даний принцип має непересічне значення для будь-якої соціальної системи, тим більше — для системи взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми. Цей принцип полягає в обов'язковому виконанні законів та відповідних їм правових актів суб'єктами протидії торгівлі людьми, посадовими особами та громадянами. Цей принцип є конституційним (статті 8 та 19 Конституції України) принципом політичної системи суспільства, державного ладу, системи соціального управління [33, с. 266]. Ані прагнення більшої ефективності чи результативності, ані будь-які інші у процесі протидії торгівлі людьми не можуть виправдати застосування заходів, що не відповідають чинному законодавству чи його порушують. Відсутність законодавчої основи для вжиття окремих заходів є підставою для розроблення і прийняття відповідних нормативно-правових актів. На наш погляд, принцип законності передбачає необхідність якомога більшої формалізації адміністративно-правової компетенції суб'єктів протидії торгівлі людьми, розпочати яку ми пропонуємо із затвердження на державному рівні Стратегії протидії торгівлі людьми.

Окрім цього, однією із проблем забезпечення принципу законності у діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми є забезпечення пріоритету закону в системі нормативних актів, які регламентують організацію та функціонування цих суб'єктів. Саме закон, а не підзаконний акт повинен стати основним джерелом права у сфері протидії торгівлі людьми. У цьому контексті погоджуємось із *С. П. Головатим*, який у монографії «Верховенство права» провів ґрунтовне наукове дослідження, присвячене висвітленню проблеми концепції верховенства права.

Цікаво, на наш погляд, підходить до визначення сутності принципу верховенства права *Ю. С. Шемшученко*. Вчений є прихильником погляду, відповідно до якого верховенство права ототожнюється з верховенством закону. Принцип верховенства права за своєю сутністю є принципом природного права як сукупності ідеальних і справедливих понять про право. В свою чергу реально діє не ідеальне, а позитивне право, яке виражене в законах та інших нормативних актах. Тому «не абстрактна і розмита категорія права, а саме закон є головною точкою відліку для встановлення правопорядку в країні» [200].

Узагальнюючи викладене, констатуємо, що більшість сучасних українських вчених не мають однозначних поглядів на категорію «верховенство права». В Україні триває наукова дискусія щодо вироблення

єдиних підходів стосовно термінологічного визначення принципу верховенства права і його змістовного тлумачення.

3. Науковість (наукова обґрунтованість, об'єктивність). Необхідність акцентування уваги на дотриманні цього принципу є особливо актуальною для юридичної науки, адже, як слушно зазначає М. Козюбра, «висловлювання правознавців про перспективи розвитку конкретних державно-правових явищ нерідко ґрунтуються на загальних міркуваннях, а не на комплексних дослідженнях закономірностей і тенденцій розвитку цих явищ, широкому використанні даних практики і відповідній методиці обробки, в тому числі кількісній оцінці тих чи інших можливостей» [159, с. 886]. Відтак, ми вважаємо, що принцип науковості можна інтерпретувати як одну з центральних ідей, що лежать в основі всієї теорії взаємодії.

Отже, можна виділити такі вимоги до нього: 1) створення цілісної та упорядкованої системи термінів взаємодії, в якій би виключалася будь-яка понятійна неточність, неупорядкованість і неузгодженість, надмірна полісемія і синонімія; 2) залучення до процесу взаємодії усієї необхідної і достатньої суми знань, напрацьованих сучасною наукою; 3) забезпечення проведення взаємодії належним чином підготовленими науковими кадрами; 4) розробки такої кількості варіантів взаємодії, яка необхідна для найбільш повного врахування усієї палітри можливостей розвитку подій у процесі взаємодії; 5) врахування при проведенні взаємодії усіх закономірностей побудови та функціонування як системи, так і самого процесу взаємодії; 6) створення і використання необхідного і достатньо розробленого сучасною наукою методологічного інструментарію у процесі взаємодії.

Отже, з огляду на тему нашого дослідження, вважаємо, що цей принцип передбачає цілеспрямований вплив на торгівлю людьми в цілому або на окремі її прояви на основі пізнання та використання об'єктивних законів та закономірностей правоохоронної діяльності у цій сфері в інтересах ефективного забезпечення боротьби з нею. До того ж, сторони, що здійснюють взаємодію, мають виробити правильні рішення на підставі наявного досвіду взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, здійснювати заходи з використанням сучасних досягнень науки, техніки, світового досвіду, із залученням фахівців різних галузей знань — теорії права, адміністративного, конституційного, фінансового, кримінального, кримінології, соціології, психології тощо.

Окрім того, цей принцип вимагає володіння повною і всебічною інформацією про оперативну обстановку в країні, регіоні, місті та селі, а тому передбачає постійний моніторинг діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо стану та динаміки процесів, що призводять до торгівлі людьми. Такий моніторинг є необхідним для оцінки ефективності реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, зміни її пріоритетів відповідно до ситуації, що складається, розроблення і впровадження нових заходів із протидії цьому явищу.

Також принцип науковості означає, по-перше, розроблення наукової концепції взаємодії та використання її в ході самої взаємодії; по-друге, науково-методичне забезпечення взаємодії на всіх рівнях, етапах, напрямках, а також комплексне використання наукових даних про боротьбу зі злочинністю для практичної діяльності, налагодження з цією метою механізму імплементації наукових рекомендацій у практику після їх об'єктивної оцінки; по-третє, використання практикою представлених наукою знань закономірностей злочинності та можливостей боротьби з нею для точної оцінки ситуації в перспективі та ретроспективі для обґрунтування стратегічних та тактичних рішень; по-четверте, усвідомлення практикою необхідності наукової розробки проблем взаємодії та їх безпосереднє застосування на практиці; по-п'яте, проведення комплексних кримінологічних експертиз законодавчих та управлінських актів, пов'язаних із взаємодією суб'єктів протидії торгівлі людьми.

4. Об'єктивність [33, с. 267]. Даний принцип дає змогу керівній системі використовувати знання об'єктивних законів для досягнення цілей управління. Він спрямований проти суб'єктивізму та волюнтаризму, свавільних рішень, поспішних дій, що слабко враховують реальні ситуації й суперечні процеси. Принцип об'єктивності припускає принаймні три рівні наукового обґрунтування управлінських рішень: суб'єкт управління повинен володіти системою загальних законів і категорій суспільного розвитку; теоретичними концепціями й результатами емпіричних досліджень; закономірностями управлінської діяльності. За такого підходу забезпечується взаємозв'язок принципів об'єктивності, законності, системності, комплексності в управлінні, створюється бар'єр від відомчих перешкод, роз'єднаних дій, ігнорування загальнодержавних завдань, що допомагає управляти зі знанням справи, компетентно та професійно.

Цей принцип безпосередньо пов'язаний із принципом практичної спрямованості та радикальності заходів, який передбачає, що всі заходи із протидії торгівлі людьми повинні бути реальними і не матимуть декларативного характеру. Вони не повинні мати характеру політичної кампанії, мають безпосередньо впливати на фактори, що детермінують торгівлю людьми, стосуватися правоохоронної діяльності у цій сфері та ін. Практична спрямованість заходів із протидії торгівлі людьми потребує чіткого визначення суб'єктів протидії, їхніх завдань та повноважень, конкретності певних заходів, строків їх виконання тощо [201, с. 128].

5. Єдність та цілісність системи (системність). Сучасне наукове знання є складним, багаторівневим, багатовимірним, глибоким. Цим ознакам відповідає принцип системності. Він передбачає виокремлення певної системоутворювальної властивості, яка інтегрує елементи системи в єдине ціле, в систему зв'язків, у структуру, розглядаючи кожную систему як підсистему іншої. Застосування принципу системності у сфері ПТЛ передбачає розгляд дій кожного окремого суб'єкта та усієї системи ПТЛ як окремих елементів предмета пізнання – взаємодіючих, взаємозумовлених, взаємопов'язаних елементів єдиного цілого. Окрім того, принцип системності дає змогу розглядати систему протидії торгівлі людьми як елемент інших систем, пов'язувати нові знання з набутими раніше, що забезпечує безперервність її розвитку.

Водночас, лише використовуючи принцип системності стає можливим глибокий аналіз взаємодії усіх суб'єктів ПТЛ. І, відповідно, тільки цілісне уявлення про систему ПТЛ дає змогу осмислити призначення та функції окремих її частин.

Відтак, сутність цього принципу полягає у вимозі діалектичної єдності кількісних і якісних параметрів взаємодії у системі ПТЛ. Це означає, що суб'єкти взаємодії повинні виступати як взаємопов'язані елементи, які, своєю чергою, володіють притаманною лише їм адміністративно-правовою компетенцією, місцем та роллю у ході здійснення заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми. Окрім того, заходи з протидії торгівлі людьми повинні бути взаємопов'язаними, мати певний субординаційний характер і порядок виконання (головні та другорядні, термінові для виконання та розраховані на перспективу тощо) й підпорядковуватися стратегічній меті діяльності з протидії торгівлі людьми.

Важливим при цьому є виокремлення головної на даний момент проблеми протидії торгівлі людьми і концентрації основних зусиль на її розв'язанні. Це може бути проблема прийняття відповідного закону, утворення нового державного органу тощо.

Відтак вважаємо, що саме принцип системності уможливорює розгляд досліджуваного об'єкта як одного цілого; виявлення на цій підставі різноманітних типів зв'язків між структурними елементами, які забезпечують цілісність системи; установлювати вектор правоохоронної діяльності системи і реалізовані нею конкретні функції.

6. Комплексність. Даний принцип знаходить свій безпосередній вияв у здійсненні невідкладних короткострокових, довгострокових, перманентних заходів соціально-політичного, організаційно-управлінського, правового та іншого характеру, спрямованих на подолання торгівлі людьми.

Цей принцип передбачає: досягнення єдності цілей та основних напрямів у протидії торгівлі людьми; взаємодію наявних сил та засобів усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми на усіх рівнях суспільства; врахування об'єктивних та суб'єктивних умов, що визначають вибір найбільш ефективних засобів і методів розв'язання нагальних питань; врахування наявності й цілеспрямоване використання організаційно-технічних, правових і соціально-економічних факторів; постійну перевірку ефективності діяльності у сфері протидії торгівлі людьми; органічне поєднання стратегічних і тактичних завдань, профілактичних (політичного, економічного, організаційно-управлінського, правового, соціально-психологічного та іншого характеру), оперативно-розшукових, процесуальних, репресивних та інших заходів, що здійснюються з визначенням пріоритету профілактичних заходів загальносоціологічного і спеціально-кримінологічного характеру.

7. Гласність [202]. Полягає у своєчасному, широкому та регулярному інформуванні громадян про діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми, справжній рівень злочинів даної категорії шляхом звітування відповідних структур перед населенням, обговорення найбільш важливих питань та схвалюваних рішень, а також створення системи виховання і навчання (*даний принцип реалізовується МВС України у межах створення потужної і сучасної, на рівні світових стандартів, системи оперативного інформування про діяльність служби через мережу Інтернет на сайті www.mvs.gov.ua* [203]). Принцип гласнос-

ті — обов'язковий атрибут демократичного суспільства. У сфері протидії торгівлі людьми він ґрунтується на відкритості функціонування органів правопорядку; громадському контролі, у тому числі й через засоби масової інформації (які є інструментом реалізації даного принципу); судовому контролі й контролі прокуратури. Цей принцип стимулює формування громадської думки, залучення населення у процеси розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, підвищення активності, здійснення впливу громадянського суспільства на державу. У процесі аналізу правових основ принципу гласності в діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми ми доходимо висновку, що саме загальноправові принципи (в тому числі й принцип гласності) відображають систему цінностей, що мають правову форму виразу та забезпечення результативного, ціннісно-орієнтаційного, інформаційного, а також психологічного впливу на процес взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Цей принцип також є конституційним [204, с. 46]. Водночас, для розв'язання проблем нормативно-правового регулювання взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми зі ЗМІ вважаємо за необхідне прийняти Кодекс України про інформацію, у якому передбачити окремий розділ під назвою «Взаємодія суб'єктів інформаційних відносин». У кодексі слід буде зазначити: 1) організаційні, економічні, соціальні засади такої взаємодії; 2) принципи, напрями, форми та методи взаємодії між суб'єктами інформаційних відносин; 3) права, обов'язки та відповідальність таких суб'єктів [205–209].

8. Плановість. Дає змогу врахувати всі обставини, що можуть виникнути в процесі взаємодії, за рахунок розроблення комплексу узгоджених дій та можливості прогнозування змін оперативної обстановки. Діяльність взаємодіючих суб'єктів повинна також базуватися на положеннях відповідних директивних документів, які містять у собі завдання держави щодо протидії торгівлі людьми [210–212].

З метою оптимізації координуючої функції планування необхідно:

- 1) визначити головні завдання цього процесу;
- 2) залучити до планування всі ланки соціального механізму протидії торгівлі людьми (органи державної влади, громадські інституції тощо) з урахуванням функцій окремо кожного суб'єкта;
- 3) передбачити формування ресурсного балансу;
- 4) здійснювати організацію діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми з урахуванням:

- особливостей різновидів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;
- специфіки територіальних зон та регіонів, де зареєстровано найбільше фактів торгівлі людьми та злочинів, пов'язаних із нею;
- меж ефективного застосування громадських, адміністративно-правових, цивільно-правових, кримінально-правових і дисциплінарних заходів впливу на осіб, причетних до торгівлі людьми;
- забезпечити можливість маневру силами і засобами в різних ви- мірах: територіальному, часовому тощо.

9. Безперервність. Даний принцип означає, що функції взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми потребують постійної реалізації і погодження дій відповідних органів та їх структурних елементів упродовж тривалого часу. Постійність взаємодії обумовлюється тим, що торгівля людьми не є тимчасовим явищем для суспільства. Здійснюючи негативний вплив на його розвиток, вона вимагає вжиття не лише планомірних, а й постійних заходів, спрямованих на її мінімізацію.

10. Наступальність. Цей принцип полягає у реалізації суб'єктами протидії торгівлі людьми законодавчих вимог щодо проведення активного пошуку фактів торгівлі людьми, здійсненні відповідних організаційних та процесуальних дій для об'єктивного вирішення справи, застосуванні заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяють цьому явищу.

11. Демократизм. Характеризує та передбачає участь громадян, державних і недержавних організацій у процесі правотворчості; ступінь забезпечення демократичного порядку підготовки та прийняття правових актів; врахування суспільної думки й інтересів широких верств населення [213, с. 238]. Окрім того, врахування принципу демократизму у взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми є одним із визначальних чинників розвитку процедурних норм зазначеної сфери. Характерною рисою принципу демократизму є поєднання і взаємопов'язаність двох аспектів: внутрішньодержавного та міжнародно-правового. Принцип демократизму потребує, щоб міжнародний і внутрішній правопорядки спирались на загальні демократичні засади, оскільки лише на цій основі можна забезпечити необхідний рівень стабільності людської цивілізації. Зрозуміло, що демократичне і правове міжнародне співтова-

риство повинно складатися з демократичних і правових держав. Тому даний принцип зобов'язує держави забезпечити відповідність їх національних правових систем загальноприйнятим стандартам демократії [214]. Демократизм має важливе значення і в тому, що він надає можливість усім заінтересованим суб'єктам брати участь у прийнятті рішень, спрямованих на його досягнення з урахуванням інтересів учасників, шляхом компромісу, а не сили. *Реальний демократизм — це не тільки формальна рівність правових можливостей всіх суб'єктів взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, а й, насамперед, їх всебічне забезпечення та реалізація.*

12. Гуманізм. Є одним із основоположних принципів управління у демократичному суспільстві [215]. Цей принцип виражає систему поглядів, що визнають цінність людини як особистості, її права на свободу, щастя, повноцінний розвиток, виявлення своїх цінностей; вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів. Цей принцип поєднує в собі рівність, справедливість, людяність, що є бажаною нормою відносин між людьми. З огляду на нашу тему дослідження, принцип гуманізму полягає у тому, що заходи з протидії торгівлі людьми повинні нормативно засновуватися на міжнародних стандартах у галузі прав людини, а практично — сприяти розвитку та захисту прав людини, особливо прав жертв.

13. Стійкість. Даний принцип передбачає збереження життєдіяльності системи протидії торгівлі людьми упродовж тривалого часу та перебування у стані творчої адаптації до обставин, що змінюються. При цьому не повинно існувати критичних залежностей (здебільшого фінансування з боку зовнішніх донорів), які можуть негативно позначитись на довговічності заходів протидії [216].

II. Друга група принципів — приватні. Ці принципи доповнюють та конкретизують загальні та є похідними від них. Ця група принципів опосередковується специфікою конкретного виду взаємодії і надає загальним принципам нового змісту. Спеціальні принципи мобільніші та гнучкіші за загальні: вони постійно доповнюються і розширюються із виникненням нових закономірностей у розвитку взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Власне бачення даного питання уможливорює дійти висновку, що часткові принципи взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми слід поділити ще на три підгрупи:

- **перша підгрупа** — *принципи побудови системи управління* [33, с. 270] (принцип ієрархічності, функціональний, територіально-галузевий, норми керованості);
- **друга підгрупа** — *принципи здійснення процесу управління або функціонування системи управління (функціональні)*. До неї, поділяючи позицію авторів підручника [33, с. 270], відносимо принципи: спільності інтересів, цілеспрямованості, головної (основної ланки), відповідності, поєднання єдиначальності та колегіальності, відповідальності органів та посадових осіб за дії або бездіяльність, раціонального співвідношення цілей та способів їх досягнення з ресурсним забезпеченням тощо. Окрім того, вважаємо за доцільне до цього переліку додати принцип політичного нейтралітету (Визначення наше. — Авт.);
- **третя підгрупа** — *принципи здійснення власне процесу взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми* (Визначення наше. — Авт.), яка, своєю чергою, поділяється на внутрішньогалузеві та зовнішньогалузеві.

Враховуючи те, що безпосереднє значення для нашого дослідження мають друга та третя підгрупи, зупинимось детальніше саме на їх розгляді.

Друга підгрупа. Принципи здійснення процесу управління або функціонування системи управління.

1. **Спільності інтересів (вважаємо, що більш коректною буде назва «єдності мети»)** — цей принцип базується на спрямованості інтересів сторін, що взаємодіють у сфері протидії торгівлі людьми, до єдиної мети. Така спільність інтересів обумовлюється соціальною природою суб'єктів, їх призначенням та покладеними на них завданнями. Аналіз цілей, інтересів, установок, прагнень, завдань та функцій кожної з взаємодіючих сторін дає змогу дійти висновку про ступінь їх узгодженості та спланувати як саму спільну діяльність, так і її результати.
2. **Принцип «пріоритетної мети»** — діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми в процесі взаємодії, спрямована на виконання основного пріоритетного завдання, що допоможе розв'язати сукупність існуючих у цій сфері проблем. Такою «пріоритетною метою» для суб'єктів протидії торгівлі людьми є запобігання торгівлі людьми, виявлення і припинення зазначеної злочин-

ної діяльності, а також усунення причин і умов функціонування даного явища та шкідливих наслідків, які воно спричиняє.

3. **«Маневреності» (оперативності та гнучкості)** — згідно з ним запланована діяльність повинна піддаватися корегуючому впливу відповідно до змін в оперативній обстановці для більш ефективного використання сил, засобів, форм та методів, які є у розпорядженні учасників взаємодії. Вимоги маневреності необхідно виконувати таким чином, щоб можна було забезпечити зосередження сил і засобів на вирішальних напрямках та створити можливість їх перегрупування при різкій зміні ситуації [217, с. 79].

Для суб'єктів взаємодії у протидії торгівлі людьми це дуже важливий принцип, оскільки торгівля людьми — явище з високим рівнем динаміки: постійно змінюються види торгівлі людьми, виникають нові, що потребує негайного прийняття активних заходів щодо подолання цих проявів.

4. **Спеціалізованості (оптимального використання можливостей взаємодіючих суб'єктів)** — цей принцип полягає у необхідності забезпечення використання окремими суб'єктами відповідно до повноважень тих сил, засобів, методів та форм, які їм властиві, походять з їх правової та соціальної природи. Застосування суб'єктом невластивих для його статусу методів та засобів діяльності може призвести до значних втрат сил, часу, зниження ефективності застосування притаманних йому прийомів протидії торгівлі людьми.
5. **Персоніфікації відповідальності** — з урахуванням наявних підходів передбачається: або встановлення для усіх взаємодіючих суб'єктів рівної відповідальності за виконання спільного завдання, або встановлення відповідальності лише за той обсяг роботи, який був покладений на них відповідно до їх компетенції, що доцільніше. На нашу думку, суб'єкти протидії торгівлі людьми не повинні відповідати «усі за все», а тільки кожний за результати власної діяльності. Інша річ, що системно виділені функції узгоджуються, взаємопідкріплюються та акумулюються.
6. **Розмежування компетенції.** Співробітництво суб'єктів не повинно спричиняти делегування прав та обов'язків, якими наділений кожен із них. Взаємодіючі сторони зобов'язані діяти в

рамках власної компетенції. Іншої думки дотримується А. В. Загорний, оскільки вважає, що має йтися не про «непересічення компетенції», а про «...використання сил та засобів кожного органу, що діє в окремій або загальній сфері, на основі: а) виокремлення його функцій та повноважень; б) чіткого визначення їх у системі для внесення оптимального внеску у розв'язання спільних задач» [218, с. 15]. На думку дослідника, ця вимога повинна регулювати ті ситуації, які пов'язані з усуненням можливості покладення виконання комплексного завдання на той орган, який функціонально призначений лише для розв'язання тільки частини цього завдання. Натомість, ми вважаємо, що обмеження випадків перетинання компетенції повинно здійснюватися не як вирішення самостійного завдання, а в межах комплексного підходу для оптимізації внеску кожного органу з урахуванням його адміністративно-правового статусу. Для кожного цілеспрямованого заходу необхідно залучати усі органи, які уповноважені на реалізацію відповідних цілей та мають відповідні сили та засоби.

7. **Комплексного використання сил та засобів.** Виконуючи свої основні завдання, суб'єкти правоохоронної діяльності повинні водночас вирішувати завдання щодо протидії торгівлі людьми. Комплексний підхід уможливорює не тільки раціоналізувати розподіл наявних сил та засобів, а й залучати до протидії торгівлі людьми додаткові можливості та збільшувати опір їй у разі ускладнення оперативної ситуації.
8. **Політичного нейтралітету.** Високий рівень політизації українського суспільства, відсутність сталих традицій цивілізованої політичної боротьби, зростаюча поляризація політичних сил призводять до необхідності введення більш жорсткого варіанта деполітизації суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Третя підгрупа. Принципи здійснення власне процесу взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми.

- 1) **До внутрішньогалузевих принципів процесу взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми ми відносимо:**
  - рівноправність усіх учасників взаємодії під час постановки питань до вирішення, внесення пропозицій, розроблення рекомендацій та заходів;

- самостійність кожного суб'єкта у межах, наданих законодавством, як під час розробки узгоджених заходів, рекомендацій, так і під час реалізації узгоджених рішень з попередження та розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, проведенню заходів з протидії;
- активність та ініціативність кожного органу в процесі узгодженої діяльності, у розробленні та при здійсненні спільних заходів;
- відповідальність керівника кожного органу та підрозділу за виконання спільних узгоджених рішень;
- конкретність, яка означає, що необхідно не лише вивчати конкретний перебіг подій, що відбуваються в процесі взаємодії, аналізувати інформацію про їх стан та тенденції розвитку і відповідно до цього розраховувати результати, а й намагатися досягнути якості ще під час розроблення й ухвалення рішень;
- планомірність впливу на негативні фактори, соціальні явища та криміногенні умови, що сприяють скоєнню злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, відповідно до спільних узгоджених планів, програм (зазначимо, що принципу планомірності повинна відповідати і сама координаційна діяльність, тобто вона повинна здійснюватися не періодично, час від часу, а постійно, незалежно від проблем) [219];
- системне відстеження результатів скоординованих заходів та їх виправлення з урахуванням змін криміногенної ситуації.

До зовнішньогалузевих принципів процесу взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми ми відносимо:

1) принцип імплементації норм міжнародного права у сфері протидії торгівлі людьми у національну правову систему. В усіх країнах національне законодавство складається як із власної правової системи, так і норм міжнародного права, які імплементуються до нього. При цьому внутрішнє законодавство держав діє в межах кожної окремої країни і є наслідком реалізації правотворчої функції органів державної влади, що втілює усвідомлення мети та інтересів суспільства, зокрема у сфері протидії торгівлі людьми. Саме імплементация надає юридичної сили міжнародним актам на території держави і робить обов'язковим їх

застосування національним судом [159, с. 64]. Водночас це означає, що все, що перебуває поза спільної сфери регулювання, є сферою національного регулювання;

- 2) **принцип пріоритету міжнародного права над національним законодавством** у сфері міжнародної взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, оскільки міждержавні угоди є результатом узгодження інтересів окремих держав, які укладають їх між собою з метою підтримання міжнародного порядку, миру та міжнародної безпеки. Проте слід зазначити, що у справі протидії торгівлі людьми не варто сліпо запозичувати досвід інших країн, навіть тоді, коли він ефективно діє у країні, яка його активно впроваджує. Слід враховувати менталітет народу, особливості його суспільного життя, традицій і національної культури тощо, оскільки невважене запозичення чужого досвіду може призвести лише до негативних наслідків;
- 3) **принцип взаємодії владних структур з інститутами суспільства і населенням** потребує поєднання зусиль у протидії торгівлі людьми владних структур і суспільних інституцій. Протидія торгівлі людьми — це не лише справа держави, це справа всього суспільства. Кожен суспільний інститут у цій справі має здійснити свою функцію, у межах повноважень вжити всіх можливих антикорупційних заходів.

Заслужують на увагу й принципи європейського адміністративного права, європейського адміністративного простору, зокрема принципи *good administration* (належного адміністрування), *good governance* (належного управління), які слугують орієнтирами державно-правових реформ для більшості країн світу. Саме у поєднанні цих принципів (вітчизняних й адаптованих сучасних європейських) і варто вести мову про оновлений перелік базових засад діяльності усіх суб'єктів протидії злочинності, в т.ч. й протидії торгівлі людьми.

Отже, принципи взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми як результат адаптації принципів державного управління та принципів права у площину сфери, обраної нами для дослідження, є своєрідним базисом, на основі якого і формується сама система протидії торгівлі людьми. Окрім того, вони також відображають характерні особливості усієї вказаної системи, є керівними положеннями і вказують на те, якою має бути державна політика у цій сфері.

Відтак, вважаємо, що констатувати про здійснення ефективної взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми можна лише за наявності таких ознак:

- самостійність сторін, що беруть участь у взаємодії (організаційно-правова автономність);
- взаємодовіра;
- добровільність співпраці (добра воля сторін у досягненні визначеної мети, яка є спільним результатом діяльності для кожної із сторін);
- чіткий розподіл ролей (кожен знає свій маневр);
- взаємна інформованість (кожен знає, що робить партнер настільки, наскільки це необхідно для досягнення спільної мети);
- узгоджена консолідація зусиль (гуртом легше перемогти);
- погодженість дій і постійне вираховування позиції іншої сторони (дієве координування зусиль з урахуванням нових обставин);
- взаємне використання результатів зусиль кожної із сторін для спільного розв'язання проблем.

Враховуючи викладене, доходимо висновків:

1. Питання визначення поняття взаємодії, в т.ч. у сфері протидії торгівлі людьми виникає та існує постійно, оскільки з'являються нові загрози у сфері протидії торгівлі людьми, а саме явище охоплює дедалі більше різних форм експлуатації, відповідно до цього створюються нові суб'єкти протидії, які мають специфічні повноваження, а отже, змінюється адміністративно-правовий статус, завдання діючих суб'єктів протидії, вдосконалюються форми та методи їхньої роботи.

Основним чинником взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є координація спільних дій, яку в структурно-функціональному та функціонально-рольовому значенні ми визначаємо як *спеціальну систему теоретико-методологічних і праксеологічних засад інтерпретації методів і методик упорядкування та взаємоузгодження організаційно-управлінської діяльності усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми з метою створення ефективної організаційно-управлінської та правової системи перманентного контролю за криміногенними процесами у зазначеній сфері та превентивної протидії торгівлі людьми.*

2. Ідея «взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми» ще не набула наукової рефлексії як цілісна технологія протидії з чітко розробле-

ним і відпрацьованим нормативно-термінологічним апаратом. Створення ж такого апарату, на наше переконання, допомогло б чіткіше сформуванню загальної концепції протидії злочинності у сучасній Україні. Саме тому вкрай необхідним є чітке визначення поняття з його подальшим нормативним закріпленням у процесі удосконалення правового регулювання зазначеної сфери. Отже, екстраполюючи позиції щодо поняття взаємодії до теми нашого дослідження, вважаємо, що *взаємодію у сфері протидії торгівлі людьми* необхідно розглядати у широкому та вузькому розумінні.

Так, у **широкому розумінні** взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми — це певна система правових засобів і процедур, що полягає у синтезі узгоджених дій різних суб'єктів ПТЛ як окремих організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети — мінімізації й локалізації усіх чинників, що сприяють вчиненню даної категорії злочинів і подальшому розвитку цього явища.

У **вузькому розумінні** взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми — це заснована на законах і підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом діяльність різних суб'єктів ПТЛ, що полягає у раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам, з метою виявлення, попередження та припинення торгівлі людьми, а також усунення причин і умов, що їй сприяють.

3. Вважаємо, що процес розроблення класифікації принципів ПТЛ зараз перебуває у стані становлення, формується як складний синтез опосередкування і осмислення численних проблем, пов'язаних із політичними, економічними, духовними та іншими процесами і відображає рух суспільства та держави до формування громадянського суспільства і правової держави.

Відповідно до мети дослідження нами сформовано поняття принципів ПТЛ — це система однаково значимих, основних положень, які відповідають цілям діяльності системи державного управління та визначають вимоги до організації і процесу управління у сфері протидії торгівлі людьми. Зазначену систему ми умовно поділили на дві групи: **загальноправові** (історизм; законність; науковість; об'єктивність; комплексність; гласність; плановість; безперервність; наступальність; демократизм; гуманізм) та **приватні** (які, своєю чергою поділяються на три підгрупи): 1) *принципи побудови системи управління*: принцип ієрархічності, функціональний, територіально-галузовий, норми керо-

ваності; 2) *принципи здійснення процесу управління або функціонування системи управління (функціональні)*: спільності інтересів, цілеспрямованості, головної (основної ланки), відповідності, поєднання єдиначальності та колегіальності, відповідальності органів і посадових осіб за дії або бездіяльність, раціонального співвідношення цілей та способів їх досягнення з ресурсним забезпеченням, політичного нейтралітету тощо; 3) *принципи здійснення власне процесу взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми*: сюди ми відносимо внутрішньогалузеві та зовнішньогалузеві принципи.

Водночас доводиться стверджувати, що певною мірою існує умовність межі між зазначеними нами принципами, які взаємопереплітаються, взаємодіють між собою. Крім того, вони різняться за рівнем загальності, що унеможлиблює ставити деякі з них в один ряд. Але загалом, викладені положення формують певні елементи загального алгоритму здійснення взаємодії у ПТЛ.

Окрім того, навіть на рівні аналізу вказаних принципів слід зазначити, що вони не лише не входять у суперечність, а навпаки – дають змогу розбудувати таку систему ПТЛ, яка здатна гарантувати й забезпечити основні права людини і громадянина.

Проте підкреслимо один надзвичайно важливий, на наше переконання, момент: коли відбувається беззастережне підпорядкування певних принципів відповідним цілям і завданням, то тим самим ми стаємо на бік нічим не обмеженого практицизму, що у сфері правового регулювання не приведе до очікуваних наслідків. Адже власне цілі та завдання не довільні, а покликані втілювати в життя принципи вищого порядку, що належать до загальних цінностей відповідної епохи і суспільного устрою, тобто до загальнолюдських, загальносоціальних цінностей і принципів. Тому в проблемі, яку ми розглядаємо, все, на наш погляд, зводиться лише до наукової диференціації принципів за різними рівнями і об'єднання їх на єдиних засадах.

Відтак, недостатньо лише проголосити відповідні принципи, важливо їх послідовно втілювати у повсякденній діяльності усіма суб'єктами ПТЛ, оскільки принципи взаємодії у зазначеній сфері є не тільки результатом теоретичних абстракцій, а й мають абсолютно практичне значення. Саме тому наявність стабільних і чітко сформульованих принципів — одна із ознак досконалого, діючого права в обраній нами для дослідження сфері.

2.4 ВИДИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Зберігаючи логіку дослідження та акцентуючи увагу на діалектичній єдності об'єктивного та суб'єктивного, окремим питанням, обраним нами з метою формування цілісної картини у галузі взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, є дослідження її класифікації та форм прояву.

Усунення недоліків, розроблення нових форм і методів взаємодії в критичних умовах боротьби зі злочинністю в Україні сприятимуть підвищенню ефективності правоохоронної діяльності на новий якісний рівень [220], відтак **саме такий підхід дасть змогу визначити концепцію боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, реально впливати на її хід та на науковій основі прогнозувати ситуацію.**

Переконані, що вирішення теоретичних питань, пов'язаних із класифікацією різновидів взаємодії у галузі протидії торгівлі людьми, на сьогодні перебуває у стані становлення й пошуку, формується як складний синтез опосередкування і осмислення.

Взаємодія суб'єктів ПТЛ характеризується наявністю кола взаємообумовлених і взаємопов'язаних зв'язків, аналіз та дослідження яких допоможе глибше зрозуміти сутність цього явища. Їх поділ і відокремлення можливо здійснити лише теоретично. Це обумовлює і взаємозв'язок, і, відповідно, взаємозалежність усіх видів взаємодії цих органів і підрозділів під час реалізації останніми своїх функцій.

Та чи інша класифікація на види взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми може мати не лише наукову, а й практичну цінність за умови дотримання таких вимог:

- 1) вироблення чітких критеріїв класифікації;
- 2) ґрунтовний аналіз змісту та структури кожного з видів;
- 3) обов'язкове з'ясування практичного вираження кожного різновиду взаємодії.

Так, проведений контент-аналіз наукових джерел, а також власний практичний досвід уможливають виокремити такі **критерії для здійснення класифікації взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми:**

- 1) мета;
- 2) характер зв'язків;
- 3) спосіб розв'язання завдань;

- 4) адміністративно-територіальний;
- 5) кількість учасників;
- 6) тривалість спільних дій;
- 7) масштабність здійснюваних заходів залежно від мети взаємодії;
- 8) відношення до системи або підсистеми органів, що здійснюють вказану протидію;
- 9) ступінь конспірації або конфіденційності;
- 10) організаційно-правова форма;
- 11) підстави виникнення;
- 12) спрямованість функціонування;
- 13) положення суб'єктів ПТЛ у системі управління органів внутрішніх справ.

Тепер здійснимо класифікацію взаємодії відповідно до зазначених критеріїв.

Так, **за метою** взаємодія поділяється на:

- **інформаційну** (взаємодія, що полягає в обміні інформацією за для здійснення завдань і функцій, спрямованих на протидію торгівлі людьми);
- **функціональну** (у процесі такої взаємодії здійснюються конкретні заходи, що є або безпосереднім виконанням для досягнення загальної мети, або необхідними додатковими заходами для її реалізації);
- **організаційну** (передбачає здійснення дій, спрямованих на створення, удосконалення організаційної структури суб'єктів ПТЛ, встановлення нормативів, різного роду регламентуючих процедур тощо);
- **соціально-психологічну** (шляхом поєднання інтересів та цілей взаємодіючих суб'єктів на основі партнерства, співробітництва, усунення випадків конфліктів та антагонізму).

За **характером зв'язків** між взаємодіючими суб'єктами взаємодія поділяється на:

- **безпосередню**, яка передбачає встановлення безпосередніх зв'язків між взаємодіючими суб'єктами та узгодження взаємозалежних дій в процесі виконання ними спільних завдань. Прикладом такої взаємодії є прийняття спільних рішень керівниками органів, що зобов'язані здійснювати протидію торгівлі людьми, або прямиий контакт оперативних працівників у ході проведення спільних заходів;

- **опосередковану**, яка не передбачає встановлення прямих контактів між взаємодіючими суб'єктами. За таких умов діяльність суб'єктів здійснюється автономно і може бути не пов'язана з виконанням загального для них управлінського рішення, хоча виконання певних дій одним із цих елементів впливає на результати виконання тих чи інших завдань рештою. Цей вид взаємодії характеризується відсутністю безпосередніх контактів між окремими взаємодіючими службами (у таких випадках необхідно посередництво основного органу, в інтересах якого здійснюється взаємодія). Прикладом такої взаємодії є проведення розслідувань кримінальних справ, порушених за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, та необхідності залучення до цього процесу оперативних можливостей СБУ й Адміністрації Державної прикордонної служби України. Зазначені різновиди взаємодії за часовими характеристиками можуть бути властиві як тимчасовій, так і постійній взаємодії.

За способом вирішення завдань взаємодія поділяється на такі види:

- **спільне функціонування взаємодіючих служб** — відбувається, коли суб'єкти розв'язують спільні завдання одночасно і разом, що створює сприятливі умови для своєчасного корегування їхніх дій, взаємного контролю та обміну інформацією;
- **самостійне функціонування взаємодіючих служб** — суб'єкти, як правило, тільки визначають шляхи вирішення відповідних завдань, а розв'язуються вони кожним органом самостійно.

За адміністративно-територіальним критерієм поділимо взаємодію на **взаємодію суб'єктів протидії торгівлі людьми на державному, регіональному та місцевому рівнях.**

За кількістю учасників взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми поділяється на **двосторонню та багатосторонню (змішану).** Як правило, взаємодія у галузі протидії торгівлі людьми є багатосторонньою, що обумовлюється важливістю та складністю завдань, які стоять перед відповідними органами. Так, у Державній програмі протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. виконавцями було визначено Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Служба безпеки України, Міністерство праці та соці-

альної політики України, Міністерство транспорту та зв'язку України, Державний комітет телебачення та радіомовлення України, Державний комітет національностей та релігій України, Адміністрацію Державної прикордонної служби України, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська державні адміністрації [221].

За часом та тривалістю спільних дій виділяють **постійну, регулярну, періодичну, разову та тимчасову взаємодію**. Зокрема, **постійна взаємодія** здійснюється між органами, підрозділами та окремими працівниками упродовж виконання покладених на них функцій. Вона необхідна у процесі всього часу здійснення функцій профілактики правопорушень, реалізація якої вимагає постійного об'єднання зусиль декількох служб і впливає із характеру вказаної функції, а також основних цілей боротьби зі злочинністю. Наприклад, при виконанні Інтерполом України пошукових завдань щодо осіб, які перебувають у міжнародному розшуку по кримінальних справах, порушених за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України. При **разовій взаємодії** суб'єкти, використовуючи власні функціональні методи та засоби, за разовим дорученням координаційного органу здійснюють окремі дії. Наприклад, разовий обмін інформацією про осіб, що діють у сфері торгівлі людьми — представниками СБУ та МВС України. **Тимчасова взаємодія** — це взаємодія, спрямована на розв'язання невеликих за обсягом завдань, виконання яких потребує об'єднання зусиль взаємодіючих служб на нетривалий час. Така взаємодія характерна для органів, підрозділів (працівників), які об'єднують свої зусилля при розв'язанні окремих конкретних завдань, і припиняється після досягнення мети взаємодії або з інших причин за вказівкою координаційного органу (особи). Наприклад, при проведенні профілактичного відпрацювання певного регіону або знешкодження організованої злочинної групи. Така взаємодія організовується винятково з локальними оперативними цілями.

За напрямками взаємодію можна розглядати як **стратегічну, оперативну та тактичну** [222, с. 9].

Стратегічна взаємодія — це узгоджена діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми між собою та з іншими державними органами для досягнення стратегічної мети, визначеної законодавством України, а саме: запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, ви-

явлення та припинення її проявів, поновлення прав та інтересів громадян тощо.

Оперативна взаємодія — це узгоджена діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми з використанням наявних сил, засобів і методів, що здійснюється в певних організаційних формах та відповідно до поставлених цілей. Наприклад, в ході реалізації справ оперативного обліку з викриття діяльності організованих злочинних груп тощо.

Тактична взаємодія — це узгоджена діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми з використанням наявних сил, засобів і методів для виконання певного завдання. Основний зміст такої взаємодії полягає в узгодженні дій усіх сил та засобів, які беруть участь у спільній діяльності, за метою, місцем та часом. Прикладом тактичної взаємодії є спільне розроблення версій та узгодження плану проведення спільних профілактичних заходів, обмін документами, матеріалами про транснаціональну організовану злочинну діяльність у сфері торгівлі людьми; проведення спільних операцій та ін.

Наступний розподіл взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми ми здійснюємо з огляду на відношення до системи або підсистеми органів, що здійснюють таку протидію, тобто **внутрішньосистемну** та **зовнішньосистемну**. Перша є узгодженою діяльністю структурних підрозділів (працівників) у рамках усієї системи певного суб'єкта протидії торгівлі людьми, або в одному зі структурних підрозділів.

Сутність другої полягає в узгодженій діяльності одного суб'єкта протидії торгівлі людьми з іншими системами управління, що не входять до його структури (наприклад, об'єднання зусиль правоохоронних органів з громадськими організаціями у справі правової пропаганди серед населення).

Зазначимо, що **внутрішньосистемна взаємодія** в органах внутрішніх справ виникає у тих випадках, коли це передбачено відповідними нормативними актами. Так, на начальника ГУМВС (УМВС) покладено відповідальність за організацію взаємодії усіх служб та підрозділів ГУМВС (УМВС), але він же несе відповідальність за правильну організацію роботи слідчих підрозділів та їх взаємодію з органами карного розшуку та дізнання, а також з іншими службами з попередження, розкриття, розслідування злочинів та розшуку злочинців. Крім того, взаємодія виникає, коли у виконанні завдання бере участь низка служб та підрозділів ОВС, а також у випадках, коли виконується рішення, що

має особливе значення [223, с. 6]. Враховуючи те, що основними «організаторами» взаємодії у сфері ПТЛ на сьогоднішній день є керівники — міністр внутрішніх справ України, Голова Служби безпеки України, Голова Адміністрації Державної прикордонної служби України, начальник УБТЛЗПМ ДКР МВС України, начальники ГУ, УМВС, начальники РУ (РВ, ЛВ) ГУ(У)МВС, саме керівник організовує взаємодію як між службами, підрозділами, працівниками, що входять до системи, якою вони керують, так і з органами внутрішніх справ, що діють поза нею. Отже, коротко зупинимось на процедурі такої взаємодії, яка, на наш погляд, включає в себе два основні напрями: 1) організацію взаємодії в органі внутрішніх справ в цілому; 2) організацію взаємодії в органі внутрішніх справ під час виконання окремих завдань [223, с. 6–9].

Керівник органу внутрішніх справ (у цьому — його основне призначення) забезпечує єдність діяльності підлеглої йому системи, узгодженість роботи її складових елементів, що досягається насамперед за допомогою оптимального планування, яке передбачає ефективну взаємодію служб і підрозділів у досягненні поставлених перед ними завдань та цілей. Керівник організовує виконання планів; організовує та стимулює діяльність підлеглих шляхом забезпечення їх необхідною інформацією, координацією, контролю роботи тощо.

Отже, вважаємо, що технологія організації взаємодії включає в себе такі процедури:

- 1) дії керівника під час підготовки взаємодії;
- 2) дії керівника в процесі її реалізації [223, с. 9–10; 228, с. 69–70].

Перша процедура включає: визначення загальної мети і завдань, досягнення яких вимагають спільних дій підрозділів, служб і органів; визначення суб'єктів взаємодії, спільного плану їх дій, часу початку та закінчення взаємодії; визначення кінцевих завдань та цілей суб'єктом взаємодії, встановлення їх прав, обов'язків та відповідальності; створення умов для ефективної взаємодії (матеріально-технічної, організаційної, психологічного забезпечення); встановлення порядку та способів обміну інформацією силами і засобами між суб'єктами взаємодії, визначення режиму їх роботи; доведення (на інструктивних нарадах, навчально-методичних заняттях тощо) до суб'єктів взаємодії всіх питань з організації і підтримання взаємодії.

Друга процедура — оперативне керівництво процесом взаємодії — складається з таких операцій:

- надання конкретних вказівок з питань, які виникають у суб'єктів взаємодії в процесі його реалізації, а також із найбільш ефективного здійснення взаємодії та досягнення поставлених цілей;
- надання оперативної допомоги суб'єктам взаємодії;
- корегування та регулювання діяльності суб'єктів взаємодії;
- здійснення контролю за цією діяльністю;
- оцінка ефективності взаємодії та детальності кожного суб'єкта взаємодії.

Наступним критерієм класифікації взаємодії є **ступінь конспірації або конфіденційності**, за яким вона поділяється на **гласну** і **негласну**. Гласність взаємодії полягає у своєчасному та регулярному інформуванні у встановленому законом порядку інших органів про наявні відомості щодо торгівлі людьми та доведення до населення відомостей про результати спільних дій. Негласна взаємодія полягає у проведенні узгоджених заходів із метою збереження державної, службової чи іншої таємниці та забезпечення раптовості при виявленні фактів торгівлі людьми або осіб, що їх вчиняють.

За **організаційно-правовою формою** взаємодія у галузі протидії торгівлі людьми буває **координаційною, субординаційною і реординаційною** [64, с. 82].

Основним у **координаційній взаємодії** є кооперація управлінських зусиль для більш успішного виконання спільних завдань. Цей вид взаємодії здійснюється у тих випадках спільної діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми, коли завдання, що вирішуються, обопільно важливі для кожного з них, тобто стосуються загальних інтересів. Це взаємодія у розв'язанні питань, пов'язаних із боротьбою з організованими злочинними угрупованнями.

У системі координаційної взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, переважно на місцевому рівні, виникає необхідність стороннього елемента — суб'єкта, який координує їхні дії. Зокрема, роль такого суб'єкта виконує прокуратура. Самостійним видом взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є **субординація**. Вона характеризується тим, що здійснюється між органами, які перебувають у субординаційних відносинах, між якими існують вертикальні управлінські відносини. У таких випадках спільні узгоджені дії здійснюються суб'єктами, які розташовані на різних рівнях системи управління.

Найбільш важливою організаційно-правовою формою **реординаційної взаємодії** є взаємне інформування. Крім цієї форми, реординаційні взаємозв'язки виражаються у конкретних діях суб'єктів протидії торгівлі людьми, які відображаються в управлінських актах. Пріоритетне значення мають акти, які встановлюють, змінюють, скасовують правові норми або конкретні правовідносини. На відміну від спільних актів, що приймаються в ході координаційної взаємодії, суб'єктом прийняття документів при реординації є один орган. Їх характерною особливістю є те, що вони враховують не лише власні, а й «чужі» інтереси, відображають погляди, ініціативні пропозиції інших органів, які здійснюють протидію торгівлі людьми, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій тощо.

За **підставами виникнення** взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми може бути **регламентована за вказівкою вищестоящих органів, ініціативна**. **Регламентована взаємодія** — такий різновид взаємодії, можливість здійснення якої передбачено у законодавчих або відомчих нормативно-правових актах. Так, у ст. 17 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначені суб'єкти взаємодії у цій сфері, передбачено порядок призначення відповідальних за організацію взаємодії в різних міністерствах і відомствах, а у ст. 18 цього ж Закону містяться конкретні способи взаємодії між суб'єктами боротьби з організованою злочинністю та іншими державними органами. **За вказівкою вищестоящих органів** взаємодія організовується, переважно при реалізації такими органами контрольних, наглядових або координаційних повноважень. **Ініціативна взаємодія** характеризується необхідністю організації спільних дій при виконанні спільних завдань за пропозицією одного з суб'єктів протидії торгівлі людьми.

За **спрямованістю функціонування** взаємодія у цій галузі може поділятися на **позитивну, негативну і нейтральну**. **Позитивна** полягає у налагодженні такого режиму взаємовідносин між суб'єктами протидії торгівлі людьми, при якому забезпечується їх погоджене функціонування з метою розв'язання спільних завдань. При **негативній** взаємодії функціонування суб'єктів протидії торгівлі людьми спрямоване на досягнення протилежних цілей, при цьому вони скеровують свій вплив та дії на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта [184, с. 503], що

зумовлено збігом окремих часткових завдань цих суб'єктів при розбіжності загальних. **Нейтральною** є взаємодія, за якої суб'єкти ПТЛ, реалізуючи окремі власні функції, не здійснюють жодного: ані корисного, ані шкідливого впливу один на одного.

Залежно від становища ланки в системі управління органів внутрішніх справ взаємодія буває: вертикальною (взаємодія ланок різних рівнів управління), **горизонтальною** (одного рівня) і **змішаною** [64, с. 60–62]. Організаційна узгодженість цих видів відіграє важливу роль у встановленні визначеного ступеня централізації управління у системі ОВС.

Крім того, можна виділити взаємодію **формальну** та **неформальну**. Остання являє собою взаємодію за домовленістю, взаємним зобов'язанням тощо. Взаємодія буває також **випадковою** та **необхідною, суттєвою і несуттєвою**.

Розглянута нами класифікація взаємодії суб'єктів протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, буде використана в ході здійснення аналізу форм взаємодії зазначених суб'єктів, які будуть досліджені нижче.

Відповідно до Великого тлумачного словника української мови «**форма**» — це тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом [160, с. 1329].

Філософський енциклопедичний словник тлумачить «**форму**» як зовнішній обрис, зовнішній вигляд предмета, зовнішній вираз якогось змісту. А також і внутрішню будову, структуру, визначену і таку, що визначає порядок предмета або порядок перебігу процесу на відміну від його «аморфного» матеріалу (матерії), змісту або вмісту [162, с. 742].

Цікавим для нас є таке філософське визначення поняття: форма — це зв'язок і спосіб взаємодії частин та елементів предмета чи явища [224, с. 382].

Відмінність виду від форми, на нашу думку, полягає у тому, що перше поняття виникає внаслідок виділення спільних ознак в індивідуальних поняттях і саме має загальні ознаки з іншими видовими поняттями, в той час як форма — це узгодженість змісту, його структура, внутрішній зв'язок та порядок, організація і зовнішній вираз.

Автори підручників з адміністративного права під терміном «форма» розуміють вигляд, будь-яке зовнішнє виявлення певного змісту,

при цьому форма управління — це прояв здійснення цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління. Отже, форми управління демонструють практичну сторону здійснення управлінської діяльності [225, с. 350].

Нині існує чимало визначень форми взаємодії, зокрема управління органами внутрішніх справ. Найбільш вдалим ми вважаємо визначення *В. А. Рогожина*, який під формами взаємодії розуміє «такі способи і порядок зв'язків між суб'єктами, які забезпечують узгодженість їхньої діяльності і правильне поєднання, притаманних кожному з них повноважень, методів і засобів роботи» [226, с. 36]. Водночас дане визначення є надто загальним і не має нормативно-правового закріплення. Інші науковці розуміють під формою діяльності зовнішній практичний прояв функцій державних або громадських організацій у конкретних діях [76, с. 196–209; 227, с. 135–146]. Наприклад, *В. Л. Грохольський* вважає, що форма державного управління — це зовнішній вираз конкретних однорідних дій державних органів та їх структурних підрозділів, служб, які мають управлінський характер та здійснюються в межах наданої компетенції з метою реалізації функцій державного управління [192, с. 26], а *О. П. Рябченко* зазначає, що форма виражає спосіб існування, розвиток, вона впливає на зміст управління позитивно або негативно: стимулює або гальмує реалізацію змісту, його розвиток, а зміст, своєю чергою, визначає форму та являє собою сукупність взаємопов'язаних внутрішніх, суттєвих для якісної характеристики управління, властивостей і ознак [85, с. 19–20].

Узагальнюючи викладені визначення, під **формою взаємодії** ми розуміємо виражену зовнішньо дію, волевиявлення суб'єкта, здійснені у рамках режиму законності та його компетенції для досягнення мети взаємодії [74, с. 136–138].

Водночас, категорію «**форма взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми**» ми сформулювали наступним чином: *це зовнішній прояв заснованих на правовій основі функціонально обумовлених дій відповідних суб'єктів у процесі протидії торгівлі людьми, який, залежно від мети взаємодії, забезпечує узгодження та правильне поєднання повноважень, а також урегульований характер методів і засобів їхньої діяльності.*

Виходячи з наданого нами визначення, до **ознак, що характеризують форму взаємодії**, ми відносимо:

- 1) зовнішній вияв діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- 2) нормативно-правову урегульованість такої взаємодії;
- 3) прояв у конкретних діях відповідних суб'єктів протидії торгівлі людьми, що являє собою і прояв їх функцій;
- 4) узгодження та правильне поєднання повноважень;
- 5) урегульованість методів і засобів діяльності суб'єктів нормами права;
- 6) відбиття найбільш суттєвих закономірностей взаємодії зазначених суб'єктів.

Щодо класифікації форм взаємодії, то таке розуміння, на нашу думку, потребує подальшої уніфікації. Зокрема, в юридичній літературі, яка висвітлює проблеми теорії управління, адміністративного права, криміналістики, кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, з цього приводу існують різні думки. Наприклад, В. О. Малюткін класифікує їх за трьома критеріями: а) функціонально-операційні, що визначаються оперативними функціями суб'єктів, які беруть участь у взаємодії; б) процесуальні, що визначаються процедурними правилами спільної діяльності; в) організаційні, що визначаються не юридичними, а технічними нормами ...правоохоронної діяльності... [228, с. 23].

Хоча ця класифікація, на нашу думку, є доволі загальною, однак вона містить базове положення, яке забезпечує загальнотеоретичний поділ усього масиву проявів взаємодії [161, с. 387–392].

Відтак, з огляду на тему нашого дослідження, такий підхід дає змогу розглядати форми взаємодії як спосіб організації і здійснення взаємодіючими органами спільної діяльності, спрямованої на виконання завдань, що стоять перед ними. Як впливає з даного визначення, форми взаємодії можна поділити на два види: по-перше — це *форми організації взаємодії*, а по-друге — *форми її здійснення*.

Форми організації взаємодії демонструють, яким чином одна сторона спонукає іншу до виконання тих дій, які необхідні для неї на даному етапі. З урахуванням правових засад взаємодії та особливостей такої взаємодії, до форм даного виду слід віднести, наприклад, направлення органу дізнання окремого доручення або вказівки з провадження слідчих та розшукових дій, залучення інших осіб до спільного розгляду виявлених порушень та ін.

Форми здійснення взаємодії демонструють, яким чином його учасники виконують поставлені перед ними завдання. Такими формами в роз-

глянутій взаємодії є, наприклад, сприяння органів дізнання підрозділам боротьби з торгівлею людьми при провадженні окремих слідчих дій та ін.

У юридичній науці прийнято виділяти **правові** та **не правові** форми взаємодії.

Правові форми взаємодії — це такі форми діяльності, які безпосередньо викликають правові наслідки, пов'язані із встановленням або застосуванням норм права. Серед них:

- видання правових актів (адміністративна правотворчість);
- прийняття адміністративних актів;
- укладення адміністративних договорів;
- здійснення інших юридично значущих дій.

Не правові форми взаємодії — форми діяльності безпосередньо не пов'язані із правовими наслідками. До неправових форм належать:

- організаційні дії (проведення нарад, зборів, обговорень, перевірок, розробка прогнозів, програм здійснення обліку, проведення прес-конференцій тощо);
- матеріально-технічні операції (діловодство, складання довідок, звітів, видання юридичних актів тощо).

Правові та не правові форми доповнюють одна одну у процесі діяльності суб'єктів ПТЛ.

Крім того, слід враховувати, що діяльність суб'єктів ПТЛ можна поділити ще на дві форми:

- *процесуальну* (наявність цієї форми взаємодії обумовлюється тим, що у діяльності суб'єктів ПТЛ чільне місце посідає відповідний процес, який складається з певних стадій, що має циклічний характер та кінцевим результатом якого є ухвалення остаточного рішення);
- *структурну* — передбачає здійснення дій, спрямованих на створення, удосконалення організаційної структури суб'єктів ПТЛ.

Отже, доходимо висновку, що критерієм класифікації форм взаємодії у галузі протидії торгівлі людьми є **функціонально-операційний аспект спільної діяльності**, за якої ця форма як зовнішній прояв взаємодії, враховувала б у своїй основі, передусім, характер тих функціональних операцій, які здійснюються узгоджено суб'єктами протидії торгівлі людьми.

Крім того, переконані, що визначення форм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми вимагає також встановлення співвідношення з осно-

вними напрямками їхньої спільної діяльності, оскільки це дає змогу глибше проаналізувати їх зміст, визначити ефективність та сприяє уточненню спеціалізації діяльності кожного суб'єкта протидії торгівлі людьми.

Аналіз спеціальної літератури, нормативних актів МВС України та матеріалів правоохоронної практики допомагає виокремити основні форми взаємодії суб'єктів ПТЛ. Залежно від завдань та характеру їх діяльності, ми умовно поділяємо їх на **організаційні** та **функціональні**.

До **організаційних форм** ми відносимо:

1. *Видання нормативних актів, наказів та розпоряджень.* Дана форма відіграє велику стабілізаційну та оптимізуючу роль в організації та здійсненні взаємодії в ОВС. У таких актах акцентується увага служб, підрозділів та окремих працівників на особливостях рішення, що виконується, визначаються ефективні шляхи реалізації, встановлюється режим роботи суб'єктів взаємодії, порядок взаємного інформування тощо. Слід зауважити, що такі акти видаються керівником як на етапі підготовки взаємодії, так і в процесі її виконання. Важливу роль серед такого роду управлінських актів відіграють плани. Планування заходів з питань, які вимагають спільної діяльності служб та підрозділів ОВС, є одним із найважливіших заходів в організації внутрішньої взаємодії. Такі плани передбачають комплексну участь низки служб і підрозділів у виконанні окремих оперативно-службових завдань, пов'язаних з протидією торгівлі людьми. В планах фіксуються зміст, характер і порядок дій суб'єктів взаємодії, враховуються особливості їх правового становища та діяльності, встановлюється контроль за їх діями.
2. *Проведення нарад з керівниками служб і підрозділів, з окремими працівниками органа внутрішніх справ.* Такі наради організуються та проводяться з основних питань взаємодії, проміжним та кінцевим її результатам. Наради допомагають підшукати найбільш ефективні варіанти дій, сприяють оперативному інформуванню про хід виконання поставлених завдань, встановленню ділового контакту між суб'єктами взаємодії, надають можливість приховати та ліквідувати недоліки, дають змогу розповсюджувати позитивний досвід роботи. Важливу роль у цьому відіграють наради-семінари керівників органів внутрішніх справ з комплексних проблем боротьби зі злочинністю.

3. *Проведення інструктажів, навчально-практичних занять, тренувань.* Дані заходи мають на меті прищепити працівникам певні навички й уміння, які можуть їм знадобитися в процесі взаємодії, допомагають підвищити професійну майстерність, усунути можливі прогалини в знаннях і практичній підготовці. Ці заходи дають змогу ефективніше виконувати поставлені завдання, надають можливість перевірити готовність суб'єктів взаємодії. Окрім того, в процесі обговорення результатів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів визначаються ефективні й результативні шляхи розкриття злочинів.
4. *Спільне вивчення та аналіз матеріалів оперативної розробки чи перевірки.* Особливого значення така форма взаємодії набуває в ситуаціях, коли вирішується питання про реалізацію даних, зібраних в процесі оперативно-розшукових заходів. Такі ситуації можуть виникати як на стадії порушення кримінальної справи, так і досудового розслідування на всіх етапах.
5. *Спільне планування слідчих дій, оперативно-розшукових і профілактичних заходів.* Дана форма взаємодії органічно пов'язана з попередньою. Вони не можуть існувати одна без одної. Результатом вивчення та аналізу матеріалів є прийняття відповідних рішень, які відображаються у планах діяльності слідчого та співробітників оперативних підрозділів. Розробка таких планів допомагає визначити оптимальний порядок, а також послідовність провадження слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, виключити неузгоджені дії суб'єктів ПТЛ.
6. *Регулярний обмін інформацією про обставини конкретної кримінальної справи сприяє формуванню глибшого уявлення про подію злочину.* В процесі такої взаємодії слідчий дістає можливість отримати додаткову інформацію про подію, якою доти не володів. Незважаючи на оперативно-розшуковий характер, інколи вона стає вирішальною підставою для прийняття процесуальних рішень (про проведення обшуку, затримання підозрюваного тощо). Така інформація може також стати в пригоді під час визначення тактики слідчих дій (допитів, обшуків, очних ставок тощо), а також зашифрування джерела інформації.
7. *Взяття під контроль заходів, здійснюваних кількома службами та підрозділами.* В ході його проведення керівник перевіряє

виконання намічених планів з розкриття найбільш небезпечних злочинів, розшуку злочинців, що ухиляються від відповідальності, інших комплексних операцій. У процесі контролю він особисто вивчає кримінальні, оперативно-розшукові та розшукові справи, в яких задіяні працівники декількох служб або однієї служби, знайомиться на місці зі станом виконання прийнятих спільно рішень, надає відповідні вказівки, а також доручає керівникам служб перевірити стан взаємодії підрозділів, надає допомогу виконавцям. Організація та здійснення контролю є важливою умовою успішної взаємодії, оскільки підвищує відповідальність за своєчасне та якісне виконання узгоджених заходів, сприяє зміцненню ділових контактів. Дозволяючи керівнику своєчасно виявляти та усувати недоліки та відхилення у спільній діяльності суб'єктів взаємодії, здійснення контролю забезпечує суворе дотримання законності в роботі служб і підрозділів ОВС.

До **функціональних форм** ми відносимо:

1. *Проведення за дорученням слідчого певних слідчих дій* (ч. 3 ст. 114 КПК України). Таке доручення є обов'язковим до виконання. До цієї форми взаємодії слідчий вдається тоді, коли у справі одночасно потрібно провести кілька слідчих дій (наприклад, одночасні обшуки у співучасників, їхніх близьких, за місцем роботи тощо). При цьому важливо відзначити, що слідчий повинен виключно особисто проводити слідчі дії, оскільки вони мають суттєве значення для формування його внутрішнього переконання і прийняття важливих рішень у справі (наприклад, пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого).
2. *Взаємодія у процесі конкретної слідчої дії або роботи у складі слідчо-оперативної групи*. При такій формі взаємодії усі доручення слідчий надає в усній формі, а всі учасники надають йому допомагають у спостереженні, здійсненні пошукових дій, у тому числі із застосуванням технічних засобів тощо. При цьому обмін інформацією відбувається у найкоротший час, а отримана у такий спосіб інформація негайно передається слідчому і може використовуватися для коригування тактики слідчої дії.
3. *Спільне внесення на адресу керівників підприємств, установ, організацій пропозицій щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню розслідуваного злочину*, що передбачено ст. 23 КПК.

Використання тієї чи іншої форми визначається специфікою оперативної обстановки, особливостями суб'єктів, що беруть участь у взаємодії, наявними силами та засобами, цілями та завданнями, на виконання яких спрямована здійснювана взаємодія, та іншими факторами.

Підкреслимо, що реалізація належної взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми сприяє оптимізації їхньої оперативно-службової та управлінської діяльності. Основним для організації взаємодії є правильне розуміння як змісту функцій органів внутрішніх справ, їх підсистем, інших державних органів і громадських організацій, так і відносин взаємодії, у яких вони виступають в якості суб'єктів. Баланс внутрішньосистемних зв'язків означає суворе дотримання кожним суб'єктом власних повноважень, недопущення зайвих узгоджень та паралелізму в роботі.

Крім того, існують адміністративно-правові форми забезпечення діяльності суб'єктів, які за ознаками цілеспрямування ми поділяємо на:

- 1) внутрішні** — метою яких є реструктуризація самого суб'єкта ПТЛ (або у системі ПТЛ), потрібні для більш ефективного виконання тих чи інших функцій протидії торгівлі людьми;
- 2) зовнішні** — які забезпечують функціонування суб'єкта в зовнішньому середовищі, наприклад, налагодження взаємодії суб'єкта ПТЛ з населенням тощо.

Практичний досвід роботи у цій сфері уможливорює твердити, що у повсякденній роботі адміністративно-правові форми використовуються у змішаній формі: коли заходи внутрішнього призначення (удосконалення структури, посилення службової підготовки, інструкції тощо) здійснюються одночасно із зовнішніми (спільне проведення заходів з іншими правоохоронними органами).

Отже, розглянувши види та форми взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, доходимо висновків:

1. Класифікація взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми має значення як в теорії, так і на практиці. У теоретичному плані вона дає змогу найбільш повно розкрити багатогранний характер взаємодії. Практичним працівникам допомагає планувати, організувати, регулювати, стимулювати, контролювати роботу. Саме тому ми вважаємо, що класифікація різновидів взаємодії за змістом, перебігом у часі і просторі та іншими ознаками дає змогу ви-

ділити однорідні види взаємодії, виміряти їх за допомогою визначеного кола показників; виявити фактори, що здійснюють вплив на ці показники, і шляхом впливу на них забезпечити оптимальну взаємодію усіх каналів системи управління.

2. Організуючи взаємодію в системі протидії торгівлі людьми та нормативно закріплюючи її різні види та форми, необхідно враховувати, що об'єкти, на які спрямовано вплив суб'єктів взаємодії, складні, багатосторонні й динамічні, як і соціальні та інші процеси, які відбуваються в них. Під впливом загальноекономічних, політичних, культурних та інших факторів одні процеси у сфері вказаної протидії уповільнюються, або ж навіть припиняють своє існування (відповідно, зникає необхідність і у впливі, управлінні цими процесами), інші — навпаки, посилюються та набувають нового якісного змісту. Тому характер взаємодії з приводу виконавсько-управлінської діяльності у сфері протидії торгівлі людьми не можна вважати тривало стійким. Зміст взаємодії змінюється і в результаті зростання обсягів керованих процесів, більш глибокого та науково-обумовленого їх пізнання.
3. Власний практичний досвід дає змогу твердити, що на сьогоднішній день вже напрацьовано певний досвід організації взаємодії підрозділів БТЛ МВС України з іншими державними органами у сфері протидії злочинам, пов'язаних з торгівлею людьми, критеріями класифікації якої є: 1) мета (постійна та тимчасова взаємодія); 2) характер зв'язків (безпосередня та опосередкована взаємодія); 3) спосіб виконання завдань (спільне або самостійне функціонування взаємодіючих служб); 4) кількість учасників (двостороння та багатостороння (змішана) взаємодія); 5) тривалість спільних дій (постійна, регулярна, періодична, разова, тимчасова взаємодія); 6) напрями (стратегічна, оперативна і тактична взаємодія); 7) відношення до системи або підсистеми органів, що здійснюють вказану протидію (внутрішньосистемна та зовнішньосистемна взаємодія); 8) ступінь конспірації або конфіденційності (гласна і негласна взаємодія); 9) організаційно-правова форма (координаційна, субординаційна та реордінаційна взаємодія); 10) підстави виникнення (регламентована, за вказівкою вищестоящих органів або ініціативна взаємодія); 11) спрямованість функціонування (позитивна, негативна

- або нейтральна взаємодія); 12) положення суб'єктів ПТЛ у системі управління органів внутрішніх справ (вертикальна, горизонтальна та змішана).
4. Наведений перелік не претендує на вичерпність при визначенні видів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Однак, на наше переконання, він охоплює найбільш суттєві сторони їх узгодженої діяльності та дає змогу провести загальний аналіз сутності цього явища. Водночас, від комбінацій взаємодії різних видів залежить її ефективність. Удосконалення взаємодії вимагає класифікаційного аналізу та організаційного впорядкування взаємодії за видами, формою, часом та обсягом робіт.
  5. Проведений нами аналіз наукових джерел уможливорює стверджувати про відсутність єдиного визначення як поняття форм взаємодії взагалі, так і окремо — форм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Серед наявних дефініцій форм взаємодії достатня їх кількість розроблена науковцями у сфері взаємодії ОВС з громадськістю, в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, під час досудового розслідування тощо. Поряд із тим, нині наявна теоретична прогалина у визначенні поняття форми взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Остання може бути усунута шляхом вироблення нашого власного бачення і розуміння (авторського) поняття даної категорії. Отже, **форма взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми** — це зовнішній прояв заснованих на правовій основі функціонально-обумовлених дій відповідних суб'єктів у процесі протидії торгівлі людьми, який, залежно від мети взаємодії, забезпечує узгодження та правильне поєднання повноважень, а також урегульований характер методів і засобів їхньої діяльності.
  6. Форми взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми при всій їх індивідуальності та специфічності є взаємопов'язаними елементами єдиного комплексу заходів, які здійснюються суб'єктами протидії злочинам зазначеної категорії з метою виконання спільних завдань. При цьому вони обумовлюються самим змістом та сутністю взаємодії, її метою та завданням і повинні сприяти її ефективності у розв'язанні завдань протидії торгівлі людьми.

7. Проведений нами аналіз наукових джерел, а також власний практичний досвід дають змогу дійти висновку, що **основними формами взаємодії у галузі протидії торгівлі людьми є:**

- 1) розроблення та здійснення узгоджених заходів щодо запобігання, виявлення і розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;
- 2) здійснення комплексного впливу на соціальні передумови торгівлі людьми;
- 3) розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, розшук та затримання осіб, які їх вчинили;
- 4) обмін інформацією про наміри окремих осіб і способи вчинення ними злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
- 5) внесення до відповідних інстанцій, міністерств і відомств пропозицій щодо усунення виявлених причин та умов, які сприяють вчиненню таких злочинів, а також пропозицій щодо змін та доповнень до чинного законодавства.

Відтак, вважаємо, що форми взаємодії суб'єктів протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, мають свою специфіку і поки що цілу низку невирішених проблем: потребують свого осмислення, чіткої кваліфікації та нормативного врегулювання різні за змістом процесуальні і непроцесуальні форми такої взаємодії.

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 3.1 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 3.2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 3.3 СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 3.4 РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

3.1 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Визначення тенденцій подальшого розвитку науки адміністративного права перебуває у прямій залежності з тим, що концепція адміністративного права ґрунтується сьогодні на ідеї, що держава і суспільство не лише взаємодіють між собою, а й обслуговують одне одного. Тому вдосконалення адміністративного права відбувається шляхом визначення характеру й сутності відносин: індивід — суспільство — держава. При цьому, увагу дослідників привертають правові аспекти стосунків особи з державою та суспільством. Відбувається важливе зміщення акцентів: тепер враховується, що юридичні обов'язки можуть мати не лише громадяни щодо держави, а й держава та суспільство — щодо громадян³³.

Тому між учасниками відносин виникають організаційні зв'язки, багато з яких потребують правового регулювання. Таке регулювання здійснюється за допомогою адміністративно-правових норм і таким чином вони перетворюються на адміністративно-правові відносини.

Слід зазначити, що в юридичній науці в цілому і окремих її галузях, мабуть, немає більш дискусійного питання, ніж питання про сутність і особливості правових відносин. Це пояснюється тим, що проблема правових відносин взагалі є кардинальною для правової теорії, і, крім того, дає уявлення про предмет відповідної галузі. Саме у правових відносинах найбільш яскраве відображення знаходять специфічні особливості механізму правового впливу на суспільні відносини.

Тож природно, що на всіх етапах розвитку юридичної науки цим питанням приділялася значна увага як у контексті дослідження загальних проблем визначення поняття та встановлення його сутності, так і в тих наукових дослідженнях, спеціальним предметом яких були власне правовідносини як правова категорія, співвідношення останніх з іншими видами суспільних відносин, структура, підстави виникнення та механізм функціонування.

Звернення до теоретичних проблем однієї з найважливіших категорій адміністративного права — адміністративно-правових відносин,

³³ Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Одеська національна юридична академія. — О., 2004.

їх аналіз з принципово нових позицій має прискорити адаптацію вітчизняного адміністративного права до найкращих світових моделей.

Необхідність дослідження і всебічного аналізу сутності адміністративно-правових відносин зумовлена також появою нових категорій в адміністративному праві. Змінюються правові засоби й методи впливу публічної влади на усі сфери життєдіяльності суспільства. Отже, змінюється природа впливу держави на кожен окрему сферу суспільних відносин, що також знаходить прояв у зміні сутності адміністративно-правових відносин.

Тож важливість адміністративно-правових відносин полягає в тому, що саме в них проявляється вся складність і комплексність адміністративного права³⁴.

Традиційно під **адміністративно-правовими відносинами** розуміють врегульовані нормами права суспільні відносини, в яких сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами.

Адміністративно-правові відносини у сфері протидії торгівлі людьми — різновид адміністративно-правових відносин, а тому характеризуються їх загальними ознаками. Складовими адміністративно-правових відносин у сфері протидії торгівлі людьми є: суб'єкти, об'єкти та юридичні факти. Учасники адміністративно-правових відносин у цій сфері мають конкретні права та обов'язки і є суб'єктами правовідносин.

Виходячи з положень чинного законодавства України, до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері протидії торгівлі людьми можна віднести: державні органи (органи законодавчої, виконавчої та судової влади, прокуратури, адміністрації державних підприємств і установ); структурні підрозділи органів держави, посадових осіб державних органів; об'єднання громадян, органи самоврядування, неурядові організації; громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства.

Передумовою вступу названих суб'єктів у конкретні адміністративно-правові відносини є наявність у них правоздатності та дієздатності.

Адміністративна правоздатність — це спроможність суб'єкта адміністративних правовідносин мати права та нести юридичні обов'язки

³⁴ Стеценко С. Г. Адміністративне право України. — К., 2008. — 624 с. — С. 80.

у сфері виконавчої влади. Державні органи, що здійснюють виконавчо-розпорядчу діяльність у сфері протидії торгівлі людьми, мають конкретні владні повноваження, які за своїм характером і обсягом залежать від компетенції даного органу. Адміністративна правоздатність державного органу (посадової особи) залежить від обсягу його компетенції.

Крім цього, адміністративну правоздатність посадової особи визначають також її посадовими повноваженнями, які закріплено в законі або інших правових актах. Адміністративну правоздатність мають державні підприємства й установи, а також об'єднання громадян, органи самоврядування, неурядові організації та їх органи.

Адміністративна правоздатність державних органів, державних і недержавних організацій виникає, здебільшого, з моменту видання акта про їх заснування, а припиняється з їх ліквідацією або реорганізацією. Адміністративна правоздатність громадян у сфері державного управління виникає з моменту народження й припиняється з їх смертю. Адміністративна правоздатність є основою адміністративної дієздатності.

Зазначимо, що хоч правоздатність виступає як категорія, що є загальною стосовно усіх суб'єктів права, це не заважає їй проявлятися у різних галузях права неоднаково. Тому розрізняють загальну, галузеву та спеціальну правоздатність. Аналізуючи категорію «адміністративна правоздатність», яка вживається у літературі з адміністративного права, слід виходити з того, що не лише у державних органів, юридичних осіб публічного права тощо правоздатність і дієздатність зливаються у єдине поняття правосуб'єктності: це властиве і громадянам як суб'єктам адміністративного права. Коли ж йдеться про адміністративну правосуб'єктність владних суб'єктів адміністративного права, то мається на увазі компетенція.

Адміністративна дієздатність — це здатність своїми діями набувати та реалізовувати права й обов'язки у сфері управління.

Особливість адміністративної правоздатності та дієздатності полягає в тому, що вони означають можливість бути суб'єктом адміністративно-правових відносин.

Об'єкт — це те, заради чого виникають правовідносини. Об'єктом адміністративно-правових відносин є поведінка учасників управлінських відносин (дії, утримання від дій). Дії учасників управлінських

відносин можуть здійснюватися заради різноманітних правових інтересів. У сфері протидії торгівлі людьми — це нематеріальні блага, а саме: здоров'я, гідність людини, моральність тощо, які порушуються у процесі торгівлі людьми та потребують відновлення після припинення зазначеної злочинної діяльності.

Підставою виникнення зміни або припинення адміністративно-правових відносин є юридичні факти. Це дії та події.

Під діями розуміють факти, які виникають за волею людей. Вони можуть бути як правомірними, так і неправомірними.

Правомірні дії відповідають вимогам адміністративно-правових норм. До правомірних дій, що породжують адміністративно-правові відносини, належать акти управління — укази й розпорядження президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів тощо. Для взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми найхарактернішими юридичними актами є акти, які мають індивідуальний характер, оскільки вони породжують конкретні адміністративно-правові відносини безпосередньо (наприклад, указом президента України громадянина призначено заступником міністра внутрішніх справ України, що безпосередньо породжує адміністративно-правові відносини між особою, призначеною на цю посаду, та іншими працівниками Міністерства внутрішніх справ України). Адміністративно-правові відносини виникають також у зв'язку з діями окремих громадян і посадових осіб, наприклад, у разі звернення громадянина зі скаргою на дії посадової особи. Крім цього, юридичним фактом, що зумовлює виникнення адміністративно-правових відносин, може бути бездіяльність.

Неправомірні дії — це правопорушення, проступки, що тягнуть за собою застосування заходів примусового впливу. До неправомірних дій належать правопорушення, в тому числі адміністративні та дисциплінарні, за які настає відповідальність, наприклад, адміністративна відповідальність за заняття проституцією (ст. 181¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення). Вчинення правопорушення тягне за собою виникнення певного кола правовідносин, пов'язаних із застосуванням норм матеріального та процесуального адміністративного права.

Адміністративно-правові відносини у сфері протидії торгівлі людьми характеризуються всіма ознаками правових відносин, але, крім цього, мають деякі особливості, які полягають у тому, що:

- 1) адміністративно-правові відносини складаються у сфері управління, тобто в повсякденній практичній реалізації завдань і функцій держави щодо протидії торгівлі людьми;
- 2) в усіх відносинах однією зі сторін обов'язково є орган виконавчої влади (державного управління), орган місцевого самоврядування або громадська організація, наділена державно-владними повноваженнями;
- 3) адміністративно-правові відносини — це особливий зв'язок між їх учасниками, один із яких за даних обставин має право вимагати від іншого такої поведінки, яку передбачено адміністративно-правовою нормою;
- 4) орган управління зобов'язаний реалізувати свої процесуальні права, тобто право є одночасно і обов'язком суб'єкта адміністративно-правових відносин;
- 5) адміністративно-правові відносини можуть виникнути за ініціативою будь-якого суб'єкта адміністративного права, згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення;
- 6) порушення однією зі сторін своїх обов'язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів;
- 7) адміністративно-правові відносини, що виникають між суб'єктами протидії торгівлі людьми, не завжди є відносинами підпорядкування. Вони можуть реалізовуватися на засадах як влади й підпорядкування, так і рівності сторін, тобто кожна сторона зобов'язана виконувати конкретні вимоги правової норми. Тут завжди має місце подвійний зв'язок: правомочність — обов'язок — правомочність. Наявність взаємних прав і обов'язків властива доволі широкому колу адміністративних правовідносин у сфері протидії торгівлі людьми;
- 8) санкції, що застосовуються до сторін адміністративно-правових відносин у сфері протидії торгівлі людьми за порушення ними своїх прав і обов'язків, — це, як правило, заходи адміністративного примусу, адміністративної та дисциплінарної відповідальності;
- 9) спори, що виникають між сторонами адміністративно-правових відносин у сфері протидії торгівлі людьми, вирішуються як в адміністративному, так і в судовому порядку. Конституцією Укра-

їни кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55).

У цілому адміністративно-правовим відносинам у сфері протидії торгівлі людьми притаманні дві найважливіші ознаки: з одного боку — це форми соціальних відносин, оскільки в них обов'язково беруть участь люди чи їх об'єднання, а з іншого — це форми організаційних відносин, у процесі реалізації яких розв'язуються завдання управлінської діяльності.

Виникнення адміністративно-правових відносин у сфері протидії торгівлі людьми — це, по суті, об'єктивізація загальної управлінської волі держави в реальній поведінці суб'єктів протидії торгівлі людьми. Даний процес складається з трьох послідовно здійснюваних етапів.

I етап. Визначається необхідність (доцільність) і можливість встановлення конкретних адміністративно-правових відносини.

II етап. Створюється відповідна юридична конструкція, своєрідний абстрактний макет (склад) адміністративних правовідносин. Закріплюється певна абстракція в адміністративно-правових нормах.

III етап. Реалізація норм і, як наслідок, виникнення сталих, державно-владних правових зв'язків між адресатами норм, тобто адміністративно-правових відносин.

Виникають (змінюються і припиняються) адміністративні правовідносини за настання конкретних життєвих обставин, які прийнято називати юридичними фактами. Вони кваліфікуються як юридичні, оскільки передбачені в адміністративно-правових нормах (прямо — у гіпотезі, опосередковано — в диспозиції або санкції).

Щойно в житті з'являються факти, вказані в гіпотезі норми, остання починає діяти, внаслідок чого її адресати в одних випадках мають можливість для реалізації своїх прав і обов'язків, в інших — набувають суб'єктивних прав і обов'язків (права і обов'язки передбачаються диспозицією норми).

Наприклад, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» містить норму, що відповідно до неї особа, якій встановлено статус постраждалої від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки. Тут юридичним фактом буде факт встановлення статусу особи, що постраждала від торгівлі людьми.

Тепер зупинимось на видах адміністративно-правових відносин у сфері протидії торгівлі людьми. Існує кілька критеріїв класифікації адміністративних правовідносин у цій сфері.

1. *Залежно від виконуваних функцій вони поділяються на: регулятивні та охоронні.*

До *регулятивних* (іноді їх іменують «правовстановлюючі» правовідносини, підкреслюючи, що тут йдеться про нормальний процес реалізації об'єктивного та суб'єктивного права, про відповідне виконання юридичних обов'язків) — це такі правові відносини, через які здійснюється безпосереднє регулювання суспільного життя — встановлення прав і обов'язків тощо. Тобто до цього різновиду правовідносин належать ті, що пов'язані з реалізацією позитивних завдань державного управління. Це організація роботи системи протидії торгівлі людьми, задоволення запитів громадян тощо.

Поміж регулятивних правових відносин, своєю чергою, виокремлюються загальні та конкретні правові відносини. Аналізуючи різні точки зору з проблем існування загальних та конкретних правових відносин, зазначимо, що різниця між відносними (конкретними) та абсолютними (загальними) правовідносинами полягає в тому, що перші пов'язані в основному з такою формою реалізації юридичних норм, як застосування, а другі — з трьома іншими: дотриманням, виконанням та використанням. Відповідно конкретні правові відносини опосередковують застосування права, а загальні — охороняють та забезпечують право³⁵.

Охоронні «оформлюють» кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та інші види юридичної відповідальності, застосування інших юридичних санкцій. Відповідно до того, чи є правовідносини регулятивними чи охоронними, визначаються підстави їх виникнення: перші виникають з правомірних дій суб'єктів, другі — з протиправних дій і пов'язані із застосуванням державного примусу³⁶.

При цьому охоронні правовідносини як такі, що пов'язані з правовою патологією, спрямовані на здійснення юридичної відповідальності, або на поновлення порушеного правопорядку, на охорону суб'єктивних прав і на застосування санкцій норм права. Крім того, оскільки охоронні

³⁵ Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Одеська національна юридична академія. — О., 2004.

³⁶ Там само.

правовідносини пов'язані з реалізацією санкцій правових норм, то вони мають ще й форму процесуальних правових відносин.

Найбільш відомий різновид *охоронних* відносин — відносини адміністративно-деліктні. До них належать відносини, які є зв'язками з приводу відповідальності за адміністративні провини. Вони виникають між правопорушником і правозастосовчим органом (його посадовою особою). Ці відносини також мають організуюче значення. Воно полягає в тому, що через вжиття заходів впливу, передбачених адміністративно-правовою нормою, орган державного управління (тобто держава) прагне юридичними засобами забезпечити належну (правомірну, правослухняну) поведінку людини.

2. *Залежно від адміністративно-правового статусу суб'єктів, що беруть участь у правовідносинах, виділяють:*

- між підпорядкованими суб'єктами протидії торгівлі людьми, що перебувають на різному організаційно-правовому рівні, тобто між вищестоящими і нижчестоящими органами;
- між непідпорядкованими суб'єктами протидії торгівлі людьми однакового організаційно-правового рівня. Це відносини між двома міністерствами, службами тощо. Такі відносини прийнято називати горизонтальними;
- між державними та недержавними суб'єктами протидії торгівлі людьми. Це, приміром, відносини між Міністерством внутрішніх справ та Міжнародною організацією з міграції; Міністерством внутрішніх справ і громадськими організаціями;
- між суб'єктами протидії торгівлі та об'єднаннями громадськості;
- між суб'єктами протидії торгівлі людьми та громадянами.

3. *За складом учасників виділяють:*

- відносини між главою держави — Президентом України і всією системою державного управління взагалі та системою протидії торгівлі людьми зокрема;
- відносини між вищим органом державної виконавчої влади, яким за Конституцією України (ст. 113) є Кабінет Міністрів України, і всією системою протидії торгівлі людьми;
- відносини між суб'єктами протидії торгівлі людьми одного ієрархічного рівня (міністерствами, підрозділами, службами тощо);

- відносини між суб'єктами протидії торгівлі людьми різного ієрархічного рівня (Міністерство внутрішніх справ — районне управління внутрішніх справ);
- відносини між суб'єктами протидії торгівлі людьми та структурами самоорганізації населення, об'єднаннями громадян, включаючи професійні спілки, недержавними підприємствами, установами, організаціями;
- відносини між суб'єктами протидії торгівлі людьми і особою (громадянами, особами без громадянства, іноземцями).

4. Залежно від галузевої належності виділяють:

- матеріальні адміністративні правовідносини;
- процесуальні адміністративні правовідносини.

Матеріальні правовідносини — це відносини пасивного типу. Вони виражають статичну функцію права. Такі відносини складаються на основі уповноважених і заборонних адміністративно-правових норм, тобто норм матеріальних. Відносини такого типу, виникнувши одного разу, можуть тривалий час залишатися «нерухомими», статичними. Так, відносини між громадянином, що одержав право на здійснення заходів з особистої безпеки, і суб'єктом протидії торгівлі людьми, який здійснює ці заходи, будуть перебувати у статичному стані (залишатися матеріальними) доти, доки громадянин не вважатиме за потрібне реалізувати дане право.

Процесуальні відносини — це відносини активного типу. Вони виражають динамічну функцію права. Для їх виникнення потрібна процесуальна норма. Такі відносини постійно перебувають у розвитку, тобто є динамічними. Як правило, вони складаються у процесі вирішення управлінських справ (наприклад, справ про адміністративні правопорушення).

5. Залежно від змісту виділяють:

- відносини у сфері загального управління (управлінська сфера Кабінету Міністрів);
- у сфері галузевого управління (управлінська сфера галузевих органів державного управління);
- у сфері міжгалузевого управління (управлінська сфера міжгалузевих органів державного управління).

Адміністративно-правові відносини у сфері протидії торгівлі людьми можна поділити також на функціональні й територіальні; внутріш-

ні й зовнішні; майнові й немайнові; такі, що захищаються в адміністративному порядку, і такі, що захищаються у судовому порядку; субординації і координації; внутрішньоапаратні і позаапаратні тощо.

Значний інтерес становить класифікація адміністративних правовідносин у сфері протидії торгівлі людьми на вертикальні та горизонтальні.

Вертикальні правовідносини у сфері протидії торгівлі людьми найбільшою мірою виражають сутність адміністративно-правового регулювання і характер зв'язків у сфері державного управління. Ці відносини часто називають владовідносинами. Виникають вони між супідрядними у правовому розумінні сторонами і виражають юридичну залежність однієї сторони від другої.

Горизонтальними правовідносинами у сфері протидії торгівлі людьми визнаються ті, в яких сторони фактично й юридично рівноправні. В них відсутні юридично-владні веління однієї сторони, обов'язкові для іншої. Адміністративно-правовими такі відносини робить державна воля, що вимагає від суб'єктів вступити у правові зв'язки на паритетних засадах. Ця воля завжди виражена у формі адміністративно-правового акта. Таким чином, підставою для виникнення даних відносин є та сама адміністративно-правова норма. Внаслідок цього, суб'єкти (адресати норми) не можуть відмовитися від вступу у правовідносини, а також не можуть вийти за рамки державних настанов, якими регламентовано їхні взаємні права та обов'язки.

Ці відносини не є типовими для сфери протидії торгівлі людьми, їх доволі складно розрізнити у загальній кількості управлінських зв'язків, виражені вони не так чітко, як вертикальні. Проте управлінська практика надає підстави зарахувати до їх складу такі відносини:

1. Відносини, що передують ухваленню нормативного акта. Вони передумова вертикальних і призначені для створення умов, необхідних для прийняття одностороннього юридично-владного рішення. Це зв'язки між суб'єктами протидії торгівлі людьми, що перебувають на однаковому правовому рівні, в які вони вступають для підготовки чи ухвалення спільних нормативних актів, узгодження спільних управлінських дій.
2. Це відносини, під час яких виробляються спільні заходи щодо виконання нормативних актів (проведення спільних ревізій, формування міжвідомчих комісій).

3. Відносини адміністративно-договірного характеру, що мають форму різного роду угод (надання допомоги міжнародними організаціями у рамках різних проектів з метою покращання технічного та матеріального стану підрозділів, що безпосередньо здійснюють протидію торгівлі людьми).

Коли йдеться про горизонтальні адміністративні відносини у сфері протидії торгівлі людьми, необхідно враховувати, що багато процедурних зв'язків юридично не врегульовано і через це далеко не всі з них мають адміністративно-правовий характер (хоч і не втрачають управлінських якостей), будь-які спільні дії однопорядкових суб'єктів переростають на вертикальні відносини. Таким чином, горизонтальні відносини мають чітко виражений допоміжний і тимчасовий характер.

Необхідно зазначити, що, *по-перше*, адміністративно-правові відносини у сфері протидії торгівлі людьми мають публічний характер. Це означає, що публічними є не тільки норми адміністративного права, а й норми інших галузей права, оскільки існує єдиний взаємопов'язаний фронт галузей права, що не конкурують між собою³⁷.

По-друге, у суб'єктів адміністративного права, які вступають у взаємовідносини, наявні взаємні суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

По-третє, зазначені правовідносини мають вольовий характер хоча б одного із суб'єктів, а також мають чіткий персоніфікований характер.

Отже, *під адміністративно-правовими відносинами у сфері протидії торгівлі людьми ми розуміємо врегульовані нормами адміністративного права специфічні суспільні відносини, що виникають між відповідними суб'єктами, внаслідок чого між ними виникають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, встановлені і гарантовані відповідними адміністративно-правовими нормами.*

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що важливою тенденцією розвитку теорії адміністративного права останнім часом є поступове витіснення вчення про особливі владні відносини і заміна цього вчення концепцією характеристики адміністративно-правових відносин як врегульованих правовими нормами відносин, що спрямовані на забезпечення правопорядку і безпеки громадян та суспільства. Саме тому всі аспекти багатогранної, складної і важливої проблеми адміністра-

³⁷ Пахомов І. Проблеми розвитку інститутів адміністративного права України та шляхи їх вирішення // Право України. — 2007. — № 10. — С. 3–5.

тивно-правових відносин неможливо розглянути в межах однієї праці, що зумовило виклад деяких із них у постановочному аспекті, з метою привернути увагу інших дослідників.

3.2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Питання щодо суб'єктів галузі права належить до найбільш важливих та складних у юридичній науці. Його правильне вирішення впливає на предмет і метод правового регулювання, чітке визначення адресатів правових норм, обсяг їхніх прав та обов'язків, меж дії правових норм та принципів. Держава, визнаючи того чи іншого індивіда (фізичну або юридичну особу), державний орган чи громадську організацію суб'єктом права, надаючи їм якості правосуб'єктності, водночас визначає їх правовий статус [229].

Під суб'єктом права ми розуміємо учасника суспільних відносин, якого юридична норма наділяє правами та обов'язками. Це поняття включає в себе два критерії: 1) *соціальний* — участь у якості відокремленого, здатного виробляти та здійснювати єдину волю, персоніфікованого суб'єкта; 2) *юридичний* — визнання правовими нормами здатності бути носієм прав і обов'язків, брати участь у правовідносинах [239, с. 138–139].

Водночас суб'єктами адміністративного права є учасники управлінських відносин, яких адміністративно-правові норми наділили правами та обов'язками, а також здатністю вступати в адміністративно-правові відносини. Правовідносини — основний канал реалізації правових норм, тому носій прав та обов'язків, як правило, стає суб'єктом правовідносин, і в цілому коло тих та інших збігається.

Вважаємо, що складність системи суб'єктів адміністративного права вище ніж складність системи суб'єктів права будь-якої іншої галузі права, і склад її елементів не збігається з елементами інших галузевих систем. Відмінність між галузями права простежується і в тому, кого вони визнають своїми суб'єктами — в цьому полягає один із проявів методу правового регулювання. І найсуттєвіша особливість методу правового регулювання — правовий статус суб'єктів [65, с. 163].

Адміністративне право закріплює нерівність суб'єктів, наділяючи їх різним адміністративно-правовим статусом. Специфічною особли-

вістю суспільних відносин, що регулюються адміністративним правом, є нерівність сторін; один із учасників таких відносин підпорядкований іншому. Проте це лише один бік неоднаковості правових статусів, який відображає ієрархічну нерівність самих суб'єктів; неоднакове правове становище суб'єктів, що перебувають на одному рівні, не вступають в адміністративно-правові відносини один із одним, але кожен із них має правові зв'язки із суб'єктами іншого рівня.

Власний практичний досвід уможливорює твердити, що нерівність адміністративно-правових статусів суб'єктів зумовлена двома об'єктивними факторами:

- 1) управління неможливе без влади, без ієрархії;
- 2) іманентно існуючі відмінності між людьми, організаціями віддзеркалюються на їх соціальних позиціях, суспільному становищі, і норми адміністративного права це закріплюють.

Відтак, вважаємо, що аналізуючи систему суб'єктів протидії торгівлі людьми, необхідно враховувати розроблені наукою управління умови ефективності функціонування системи:

- 1) суб'єкти одного рівня не повинні використовуватися при вирішенні завдань іншого рівня, для яких вони фактично не пристосовані;
- 2) у функції одного суб'єкта не можна включати (без належної диференціації сил і засобів) завдання, що належать до різних рівнів, напрямів протидії;
- 3) завдання, які вимагають погоджених зусиль декількох суб'єктів, мають реалізовуватися саме як спільні, не допускаючи спроб одного із суб'єктів робити «усе за всіх»;
- 4) одні й ті ж функції не повинні виконувати декілька суб'єктів, тобто не повинно відбуватися дублювання, якщо тільки не існує необхідності інтенсифікації, взаємопідкріплення у відповідній діяльності шляхом часткового «перекриття» функцій;
- 5) обов'язкове чітке визначення території та об'єктів, з якими повинен працювати даний суб'єкт тощо.

Сучасна система протидії торгівлі людьми не повною мірою використовує ці умови. На нашу думку, динамізм системи у стадії інтенсивного саморозвитку і накопичення власної практики діяльності зумовлює створення нових організаційних структур, які не завжди ефективно діють через відсутність чіткого визначення сфери функціонування,

місця у системі протидії торгівлі людьми тощо. Саме тому вважаємо, що класифікація адміністративно-правового статусу суб'єктів ПТЛ та її використання у протидії торгівлі людьми дає змогу певною мірою усунути цей недолік.

Водночас формулювання чіткого кола суб'єктів у зазначеній сфері є надзвичайно важливим із позицій забезпечення дієвості та ефективності діяльності у сфері протидії торгівлі людьми, дотримання прав і свобод людини, досягнення мети зазначеної діяльності та виконання основних завдань. Разом із тим осмислення проблеми правового статусу суб'єктів протидії торгівлі людьми є важливим кроком на шляху формування означеної нами системи.

Категорія правового статусу є однією з ключових у теорії адміністративного права, теорії держави і права та в деяких інших галузевих юридичних науках, що обумовлюється складністю й багатозначністю цього юридичного явища. На сьогоднішній день важко знайти хоча б одну наукову працю з юридичної тематики, яка була реалізована у формі дисертаційного дослідження, монографії, науково-практичного чи навчального посібника, і в якій не використовувалася б категорія правового статусу. Окремі аспекти правового статусу різних підприємств і організацій досліджувались відомими вченими у сфері адміністративного права й управління: *В. Б. Авер'яновим* [231], *Т. О. Гуржієм* [232], *З. Р. Кисіль* [233], *В. К. Колпаковим* [76] та іншими. Вивченню правового статусу органів внутрішніх справ присвячені наукові праці *Т. О. Коломоєць* [74], *С. Г. Стеценка* [234], *П. І. Павленко* [235], *М. Л. Шелухіна* [229] та інших. Проте слід зазначити, що правовий статус суб'єктів протидії торгівлі людьми лишився поза увагою дослідників. У цьому зв'язку у даному розділі здійснено спробу визначити статус суб'єктів ПТЛ (на основі аналізу чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів), а також надамо пропозиції щодо уточнення й розвитку чинного законодавства у зазначеній сфері.

У підручниках з адміністративного права України одночасно використовуються такі поняття, як «правовий статус», «правове положення» (становище) чи «адміністративно-правовий статус» [76, с. 22, 39, 75; 231, с. 86, 120, 122; 236, с. 27, 39, 57], окремі розділи яких присвячені аналізу адміністративно-правового статусу громадян, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств та установ, об'єднань громадян та інших суб'єктів публічної адміні-

страції. Проте, незважаючи на це, серед науковців, у тому числі адміністративістів, відсутня єдина загальноприйнята думка щодо сутності правового статусу та його елементів [237, с. 107–108; 238–240].

Розгляньмо кожне зі слів словосполучення «правовий статус». В одному із тлумачних словників української мови *право* визначається, як законодавство; здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни; система встановлених державою правил і норм, які регулюють правовідносини [241, с. 481].

Слово «статус» (з лат. status) означає положення, стан: «статус людини», «статус особи», «статус громадянина», «статус органу» тощо [242, с. 578]. У тлумачному словнику української мови статус визначається як «правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; встановлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків» [241, с. 572].

У юридичних науках використовуються такі категорії, як «конституційно-правовий статус», «адміністративно-правовий статус»; «міжнародно-правовий статус», «кримінально-процесуальний статус», «соціально-правовий статус» тощо. Це, насамперед, обумовлено специфікою предмета та об'єкта дослідження відповідної науки та особливостей суспільних відносин, які регулюються законодавством. Наприклад, *О. Цельєв* під соціально-правовим статусом розуміє «не тільки сутність прав, обов'язків і гарантій, а ще й місце суб'єктів у соціальній системі суспільства».

Правовий статус має складну структуру. Це обумовлює необхідність визначення загальної системи його елементів. Наприклад, *Д. Д. Цабрія* вважає, що визначити його можна «... шляхом аналізу ознак органу як суб'єкта управління, беручи ці ознаки органу як об'єктивну передумову правового статусу» [243, с. 126–127]. *О. Белкін* та *Л. Гумерова* зазначають, що «... визначення елементів статусу повинно відповідати вимогам їхньої автономності» [244, с. 6].

Науковці визначають різну кількість елементів правового статусу. Наприклад, *В. Б. Авер'янов* підкреслює, що поняття «адміністративно-правовий статус» охоплює «комплекс конкретно визначених суб'єктів права і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних

суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними» [231, с. 194].

О. В. *Петришин* до елементів правового статусу крім прав та обов'язків включає юридичну відповідальність [245, с. 41]. Є. В. *Охотський* до зазначеного переліку додає обмеження, гарантії та економічне забезпечення [246, с. 54]. Схожу думку висловлює Ю. П. *Битяк*, однак серед таких елементів вчений уже не називає «обмеження» та «економічне забезпечення» [247, с. 43]. В. М. *Манохін*, крім зазначених, включає до правового статусу завдання та основні функції, правові форми діяльності та порядок взаємовідносин на посаді [248, с. 97–99], О. Ф. *Скакун* — права і свободи [249, с. 409]; В. О. *Воробйов* — службові зв'язки та підпорядкування [250, с. 23–29]; М. Г. *Шульга* — цілі, компетенцію [251, с. 11–21]; О. М. *Костюков* — гарантії реалізації повноважень [252, с. 12–16]; І. Л. *Бачило* — правомочність [253, с. 56, 80]; П. Є. *Ніколов* — правовий режим внутрішніх процесів керівництва [254, с. 51]; В. В. *Молдован* та В. Ф. *Мелащенко* — форму і методи діяльності державного органу, форму актів, правові підстави їх виникнення та тривалість функціонування [255, с. 227].

Окрім того, С. В. *Ківалов*, висвітлюючи адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади, проводить їх класифікацію, визначає функції, завдання, компетенцію, однак підходить до визначення сутності категорії правового статусу цих органів не наводить [256, 82–92]. В. Б. *Авер'янов* здійснює характеристику органу виконавчої влади, що наділений певним колом повноважень (компетенцією), які закріплені у компетенційних (або статутних) нормативно-правових актах. Також він зазначає, що компетенція органу виконавчої влади доповнюється важливими елементами — завданнями, функціями, характером взаємозв'язків із іншими органами (як по вертикалі, так і по горизонталі), місцем у ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядком вирішення установчих і кадрових питань [257, с. 198].

У цьому контексті слід зазначити, що, на наш погляд, питання аналізу компетенції державних органів має важливе значення. Варто погодитися з Б. *Габричідзе*, який стверджує, що дослідження питань компетенції необхідне. По-перше, воно допомагає розкрити зміст діяльності державного органу, його функції та призначення, по-друге, надає можливість вносити рекомендації та пропозиції щодо удосконалення правового статусу органу, змін та доповнень чинного законодавства [159, с. 765].

Слово «компетенція» (з лат. *competentia*) означає «ведення», «здібність». Термін «компетенція» застосовується як показник знання, здатності правильно вирішувати певні питання. В юридичній літературі зустрічаються спроби визначити компетенцію лише як право чи як право та обов'язок органу. Однак солідаризуючись із *Л. Григорян*, зазначимо, що така позиція є не досить слушною, оскільки вона не враховує того, що повноваження самі по собі, без їх застосування до вирішення певного кола питань діяльності органу держави не можуть існувати.

Ми переконані, що ці дві категорії тісно пов'язані, що їх необхідно розглядати одночасно. Саме тому компетенція державного органу являє собою коло питань його відання та сукупність його повноважень, узятих разом.

Підтримуючи цю позицію, необхідно розглянути сутність понять «права та обов'язки», «предмет ведення» стосовно діяльності ОВС, кожне з яких характеризує орган зі свого боку. Права та обов'язки ОВС виступають як припустимі межі впливу на предмет ведення. Їх права носять одночасно характер обов'язків, на відміну від прав та обов'язків громадян. Це означає, що повноваження ОВС не існують у формі привілеїв. Вони виникають з огляду на необхідність для ОВС виконувати покладені на них державою обов'язки. ОВС не можуть відмовитися від реалізації свого права щодо попередження злочинної поведінки та затримання правопорушника. Відмова від свого права є водночас і невиконанням обов'язків.

Але при цьому не можна ототожнювати «права та обов'язки» органу, тут може йтися про взаємодоповнювальний характер, хоча природно, що межі «можливої поведінки» державного органу менші ніж у громадянина. Оскільки державний орган, в тому числі й ОВС, на відміну від громадянина не може ухилитися від використання своїх прав, він повинен реалізувати їх за певних умов. Щодо предмета ведення, то під ним слід розуміти коло суспільних відносин, в яких діє державний орган [159, с. 766].

Щодо ОВС, то зміст їх предмета ведення становлять суспільні відносини у сфері зміцнення законності, охорони правопорядку, забезпечення державних інтересів, а також прав та свобод, законних інтересів. Відтак, до предмета ведення системи ПТГЛ ми відносимо суспільні відносини у сфері протидії торгівлі людьми та відновлення порушених прав людини.

Цікавим, але неоднозначним підходом до визначення структурних елементів адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади є висновки Ю. П. Битяка про те, що органи виконавчої влади наділені необхідною оперативною самостійністю, що виявляється в їх компетенції — предметах ведення, правах, обов'язках, територіальних масштабах діяльності [64, с. 278–280]. Підтримуючи цю думку, Д. М. Овсянко, окрім компетенції та територіального масштабу діяльності до складових елементів адміністративно-правового статусу зараховує структуру, законодавчий порядок створення та методи у роботі [258, с. 214]. Натомість Ю. М. Козлов структуру адміністративно-правового статусу обмежує принципами організації та діяльності й повноваженнями органів державної виконавчої влади.

Існує наукова позиція щодо об'єднання елементів правового статусу у блоки. Наприклад, Д. М. Бахрах [259, с. 99] вважає, що адміністративно-правовий статус складається з трьох блоків: 1) цільового, який визначає норми про цілі, завдання і функції та принципи діяльності; 2) організаційно-структурного, який складається з двох приписів, що регламентують порядок утворення, реорганізацію, ліквідацію органу, його структуру, лінійну і функціональну підпорядкованість; 3) компетенції, як сукупності владних повноважень і підвідомчість. Схожої думки дотримується й О. Ю. Якимов [260, с. 34]. А. А. Стародубцев, уточнюючи ці підходи, пропонує розглядати правовий статус за такими блоками: 1) цільовий; 2) структурно-організаційний; 3) функції та повноваження; 4) відповідальність [261, с. 86].

Інші дослідники основними елементами правового статусу вважають відповідальність та адміністративну правосуб'єктність, яка складається з адміністративної правоздатності та дієздатності.

Узагальнюючи вищевикладене, вважаємо, що *правовим статусом суб'єкта адміністративно-правових відносин є система закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин і взаємодії між ними.*

Враховуючи те, що правовий статус кожного окремого суб'єкта протидії торгівлі людьми є темами окремих дисертаційних досліджень, та з огляду на масштабність досліджуваного явища, зупинимось детально лише на адміністративно-правовому статусі основних державних суб'єктів протидії торгівлі людьми та частково — на найбільш важ-

ливих елементах правового статусу міжнародних і громадських організацій, а також інших суб'єктів, що безпосередньо протидіють торгівлі людьми та визначені Кабінетом Міністрів України. І розпочнемо ми з окреслення усіх складових системи протидії торгівлі людьми.

Зазначену систему можна класифікувати за багатьма ознаками та показниками, змістом, масштабами, характером і формами відповідної управлінської діяльності, ступенями підпорядкування, владними повноваженнями тощо.

3.3 СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Здійснивши аналіз нормативно-правових актів та наукових публікацій, виходячи зі змісту, функціонального призначення та кола повноважень суб'єктів протидії торгівлі людьми, останні можна умовно поділити на групи, обравши функціональний критерій розподілу, а саме, суб'єкти, які:

- 1) визначають та в подальшому забезпечують реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, а також створюють і удосконалюють нормативно-правову базу протидії торгівлі людьми;
- 2) безпосередньо здійснюють правоохоронну діяльність у сфері протидії торгівлі людьми;
- 3) здійснюють судовий розгляд справ про злочини, передбачені ст. 149 КК України (суд);
- 4) здійснюють координацію діяльності у зазначеній сфері;
- 5) здійснюють контроль та нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми;
- 6) вирішують питання повернення в Україну громадян, що стали жертвами торгівлі людьми, та здійснюють поновлення законних прав і інтересів осіб, які постраждали від злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
- 7) здійснюють фінансове, матеріально-технічне, інформаційне, науково-методичне та інші види забезпечення протидії торгівлі людьми;

8) здійснюють заходи, спрямовані на запобігання торгівлі людьми та надання допомоги жертвам від торгівлі людьми.

Охарактеризуємо детально кожну групу.

Першу групу суб'єктів протидії становлять вищі державні органи — Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, яким належить прерогатива визначення внутрішньої і зовнішньої політики держави, складовою якої виступає державна політика у сфері протидії торгівлі людьми, і забезпечення її здійснення. Виходячи з положень п. 3 та 6 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, затвердження загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку. Крім того, відповідно до Конституції України (п. 12, 14, 17, 22 ч. 1 ст. 92) винятково згідно із законами України визначаються: 1) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби; 2) організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства; 3) основи національної безпеки; 4) діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Відповідно до Конституції України Президент України є главою держави і гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 112), забезпечує національну безпеку держави, здійснює керівництво у сфері національної безпеки, очолює Раду національної безпеки і оборони України (п. 1, 17, 18 ч. 1 ст. 106).

Відповідно до п. 1 та 7 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує внутрішню і зовнішню політику держави, здійснює заходи щодо забезпечення національної безпеки України, боротьби зі злочинністю.

Відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» Кабінет Міністрів України:

- 1) спрямовує і координує роботу суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- 2) визначає: а) національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми; б) процедуру встановлення статусу особи, яка по-

страждала від торгівлі людьми; в) порядок утворення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми;

- 3) затверджує: а) Державну цільову програму у сфері протидії торгівлі людьми та здійснює контроль за її реалізацією; б) Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та контролює його реалізацію; в) форму опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та довідки про встановлення її статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми; г) форму довідки, що підтверджує факт звернення іноземця чи особи без громадянства за встановленням статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України; г) положення про заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- 4) встановлює порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Другу групу зазначених суб'єктів становлять суб'єкти безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми. Виокремлення за вказаним критерієм цих суб'єктів є дещо умовним, оскільки правоохоронна діяльність містить реалізацію всіх правоохоронних функцій [263, с. 11–15]. У даному контексті під безпосередньою правоохоронною діяльністю розуміємо здійснення таких функцій, як оперативно-розшукова (виявлення, припинення та документування протиправних діянь), кримінально-процесуальна, виконавча та охоронна (на договірних засадах).

Суб'єктів цієї групи можна поділити на дві підгрупи:

1. Суб'єкти, для яких безпосередня правоохоронна діяльність у сфері протидії торгівлі людьми є однією з основних функцій

Сьогодні в Україні існує єдиний підрозділ у системі МВС України, для якого протидія торгівлі людьми основна функція службової діяльності. Відповідно до чинного законодавства саме цей підрозділ (управління боротьби з торгівлею людьми та злочинами проти моральності Департаменту карного розшуку Міністерства внутрішніх справ України) та підпорядковані йому підрозділи, а також Служба безпеки України [262] (Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю) та органи прокуратури [263, с. 145] є суб'єктами безпосередньої правоохоронної діяльності першої підгрупи.

Проведений нами аналіз практичної діяльності даних суб'єктів дає змогу дійти висновку, що саме Міністерство внутрішніх справ України, зокрема управління боротьби з торгівлею людьми та злочинами проти моральності Департаменту карного розшуку відіграє провідну роль у здійсненні безпосередньої протидії торгівлі людьми, а також у забезпеченні постійного обміну інформацією між правоохоронними органами України та інших держав щодо юридичних і фізичних осіб, які займаються торгівлею людьми, а також в удосконаленні форм, методів та процедур розслідування і розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Тож детальніше проаналізуємо саме його повноваження у зазначеній сфері через дослідження стану нормативно-правового регулювання.

Наказом міністра внутрішніх справ України від 30 вересня 2000 року № 670 в системі ОВС України у підрозділах карного розшуку створено відділи по боротьбі зі злочинністю у справах торгівлі людьми та у сфері громадської моральності.

Наказом МВС України від 29.08.2005 р. № 725 «Про реорганізацію підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми» створено Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми та окремі підрозділи в ГУМВС, УМВС областей та в УМВС України на транспорті [264].

Наказом МВС України від 20.10.2005 р. № 931 «Про затвердження Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та Примірного положення про управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС в областях, місті Севастополі та на транспорті» на Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [265], і підрозділи на місцях покладено обов'язок проведення комплексу оперативно-розшукових заходів із метою виявлення, документування та припинення протиправної діяльності учасників злочинних груп чи окремих осіб, які вчиняють:

- злочини у сфері торгівлі людьми;
- злочини у сфері внутрішньої торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації: сутенерство, звідництво, втягнення до заняття проституцією, створення місць розпусти;
- незаконні дії при усиновленні (удочерінні) неповнолітніх дітей іноземними громадянами;

- незаконні операції з трансплантації органів чи тканин людини;
- ввезення, виготовлення, збут порнографічної продукції, в тому числі із залученням неповнолітніх та розповсюдження її у всевітній комп'ютерній мережі Інтернет;
- злочини у сфері незаконної міграції;
- легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих від злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
- шахрайські дії, пов'язані з заволодінням грошових коштів громадян під прикриттям посередництва у працевлаштуванні за кордоном;
- підроблення документів, необхідних для виїзду громадян України за кордон.

Наступним кроком було розширення служби Наказом МВС України від 24.11.2010 р. «Про організацію діяльності Департаменту боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми ГУМВС, УМВС», яким передбачалися і нові завдання служби.

1. Організаційне і практичне забезпечення реалізації державної політики щодо попередження та протидії злочинам, які вчиняються з використанням високих інформаційних технологій і телекомунікаційних мереж (злочини у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій, у сфері електронних платежів і господарської діяльності, зокрема, порушення прав інтелектуальної власності та заняття гральним бізнесом, а також злочини проти інформаційної безпеки, у тому числі незаконні дії зі спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації), торгівлі людьми, нелегальній міграції, злочинам проти моральності (створення або утримання місць розпусти і звідництво, сутенерство, примушування до заняття проституцією чи втягнення в заняття проституцією, а також виготовлення, збут або розповсюдження порнографічних предметів та творів, що пропагують культ насильства і жорстокості), злочинам у сфері працевлаштування за кордоном, незаконним діям щодо усиновлення (удочеріння), порушенню встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, насильницькому донорству, а також протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних від таких злочинів.

2. Здійснення організаційних і практичних заходів з виявлення та припинення злочинної діяльності організованих груп і злочинних організацій, насамперед транснаціонального характеру, та окремих осіб, які спеціалізуються на вчиненні злочинів, виявлення та припинення яких належить до компетенції Департаменту. Організація оперативного супроводження кримінальних справ зазначеної категорії.

Станом на березень 2012 року відбулася чергова реорганізація зазначеного суб'єкта протидії людям, відповідно до якої управління боротьби з кіберзлочинністю виділено у самостійний підрозділ Міністерства внутрішніх справ України, а управління боротьби з торгівлею людьми та злочинами проти моральності увійшло до складу Департаменту карного розшуку Міністерства, що, на нашу думку, **негативно позначається на ефективності та рівні протидії торгівлі людьми у державі.**

Важливим напрямом взаємодії між такими державними суб'єктами протидії торгівлі людьми, як ОВС та СБ України є створення спільних слідчо-оперативних груп для розслідування випадків торгівлі людьми, укомплектування цих слідчо-оперативних груп найбільш кваліфікованими та досвідченими працівниками, надання їм необхідної оргтехніки, транспорту, засобів зв'язку, виділення додаткових сил у випадку потреби, здійснення заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Тепер зупинимось на другій підгрупі суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері ПТЛ.

2. ***Суб'єкти, для яких така діяльність є другорядною функцією і здійснюється лише у процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з протидією торгівлі людьми.***

До суб'єктів цієї підгрупи відносимо слідчих, прокурорів, працівників Адміністрації Державної прикордонної служби України та інших, які (хоч і опосередковано), але за певних обставин беруть участь у протидії торгівлі людьми. Крім того, до таких суб'єктів можуть бути віднесені працівники карного розшуку та дільничні інспектори міліції, які в межах своєї компетенції здійснюють протидію злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, паралельно своїй основній діяльності.

Наприклад, підрозділи Адміністрації Державної прикордонної служби України, в складі якої створені та функціонують органи охо-

рони державного кордону, сприяють ОВС та СБ України у виявленні, припиненні та попередженні організованої злочинної діяльності, у тому числі й пов'язаної з торгівлею людьми, затриманні та притягненні до відповідальності її учасників. Водночас спільно з органами охорони державного контролю України здійснюється і загальна протидія нелегальній міграції, в тому числі й нелегальному транзиту територією України осіб з метою їх подальшої експлуатації. А Державна митна служба сприяє органам внутрішніх справ у здійсненні контролю за законністю дій організацій і громадян, пов'язаних з переміщенням предметів через митний кордон.

Окремим напрямом діяльності суб'єктів даної підгрупи є профілактичний. Профілактика являє собою діяльність з усунення, нейтралізації чи ослаблення криміногенних факторів, які впливають на торгівлю людьми. Одним із найбільш ефективних заходів є профілактика віктимної поведінки потерпілих. Сутність такого напрямку полягає у тому, що необхідна профілактична робота проводиться не тільки із потенційними правопорушниками, а й з потенційними потерпілими — людьми, що їх поведінка, стиль життя, сімейне становище і рід занять створюють підвищений ризик стати жертвою протиправних діянь.

В органах внутрішніх справ профілактика торгівлі людьми може здійснюватися: службою дільничних інспекторів міліції (завдання яких полягає у виявленні потенційних жертв торгівлі людьми, а також проведення з ними роз'яснювальної роботи); кримінальною міліцією у справах дітей (до функціональних обов'язків якої входить проведення профілактичної роботи як із неповнолітніми, так і з неблагополучними сім'ями); територіальними органами Державної міграційної служби (проводять роз'яснювальну роботу з особами, яким видаються закордонні паспорти) [143, с. 206].

Вагомими у профілактиці торгівлі людьми є заходи, що здійснюються підрозділами державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ), які входять до складу ОВС. Ця служба з метою профілактики торгівлі людьми має можливість контролювати діяльність суб'єктів господарювання, які спеціалізуються на працевлаштуванні і навчанні громадян України за кордоном, наданні різноманітних розважальних послуг тощо. У ході проведення перевірки економічної діяльності зазначених суб'єктів можливе виявлення грошових надходжень, отриманих у результаті торгівлі людьми. Доволі перспективним для

України напрямом боротьби із злочинністю є встановлення контролю за прибутками і витратами громадян, виявлення і притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 206 КК осіб, які легалізували кошти і майно, отримані від торгівлі людьми. У даному напрямі служба боротьби з економічною злочинністю може взаємодіяти також із Міністерством доходів та зборів, до складу якого входить податкова міліція.

Продовжуючи аналіз адміністративно-правового статусу суб'єктів ПТЛ, проаналізуємо третю групу — це суди загальної юрисдикції, до компетенції яких законодавством віднесено судовий розгляд кримінальних справ (ст. 15 КПК України).

Серед суб'єктів даної групи, передусім розглянемо **Конституційний Суд України**. Правовий статус Конституційного Суду визначено в ст. 147 Конституції України та в Законі України «Про Конституційний Суд України» [266]. У контексті протидії торгівлі людьми Конституційний Суд України розв'язує питання про відповідність законів та інших правових актів у цій сфері Конституції України, надає офіційне тлумачення Конституції та законів України з відповідних питань. Він — єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Цей орган юридично не входить до системи судів України загальної юрисдикції, є незалежним від виконавчої та законодавчої гілок влади. Крім того, Конституційний Суд України можна умовно визначити як орган судової влади, що підтримує правову безпеку держави — однозначне розуміння всіма суб'єктами протидії торгівлі людьми положень Основного Закону та національного законодавства.

Специфіка діяльності цього органу держави полягає в тому, що правосуддя в повному розумінні він не здійснює. Конституційний Суд розв'язує не спори, а питання про відповідність (конституційність) законів та інших правових актів нормам Конституції України. Відповідно до цього впливає і основна мета Конституційного Суду України — гарантування верховенства Конституції як Основного Закону держави на всій території України. Зазначену мету можна розглядати як специфічну функцію щодо протидії торгівлі людьми.

Згідно зі ст. 55 Конституції України всі права та свободи людини і громадянина захищаються судом. **Суди загальної юрисдикції** в контексті системи протидії торгівлі людьми ми розглядаємо як органи державної влади, що завершують процес такої протидії винесенням вироків у справах про торгівлю людьми.

Відповідно до Основного Закону правосуддя в Україні здійснюється винятково судами. Жоден інший орган чи посадова особа не мають права взяти на себе виконання повноважень суду — визнавати осіб винними у вчиненні злочину, призначати міри покарання, виконувати інші функції суду.

Юрисдикція судів поширюється на всі конфліктні (деліктні) правовідносини, що виникають у державі, в тому числі й на торгівлю людьми як на злочин, що є предметом судового розгляду.

Суди загальної юрисдикції забезпечують такі функції держави, як захист конституційного ладу в Україні, здійснюють правосуддя у справах, що пов'язані із злочинами, посяганням на безпеку особи, суспільства та держави. Вони забезпечують судовий захист громадян, громадських та інших організацій і об'єднань, чії права були порушені, у тому числі в процесі торгівлі людьми.

Судові рішення, що набули законної сили, є обов'язковими для виконання для всіх без винятку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, окремих громадян та їх об'єднань на всій території України. За допомогою органів судової влади у державному управлінні реалізується головний обов'язок держави, закріплений ст. 3 Конституції України — утвердження і забезпечення прав і свобод громадян.

У цьому контексті необхідно зазначити, що саме суд здійснює судовий контроль за діяльністю вищезазначених органів при розгляді кримінальних справ, вирішенні питання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, продовження строків тримання під вартою, проведення обшуку в житловому приміщенні чи іншому володінні особи, накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку у справах про торгівлю людьми.

Діяльність суб'єктів **четвертої групи** головним чином пов'язана із координацією діяльності із протидії торгівлі людьми. До них належать органи, які забезпечують проведення єдиної державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, здійснюють профілактичну діяльність зазначеної спрямованості. Такими суб'єктами є Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України [267] та Міністерство соціальної політики України [268].

П'ята група суб'єктів протидії торгівлі людьми — це суб'єкти, які реалізують контроль та нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої

правоохоронної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми. Це, зокрема, Генеральний Прокурор України й уповноважені ним прокурори (ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»). В органах прокуратури цю функцію здійснюють управління та відділи по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами та іншими державними органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю.

На думку Г. Захарчук [269] провідна роль органів прокуратури в процесах боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, проявляється у здійсненні прокурорського нагляду, передбаченого ст. 10 Закону України «Про прокуратуру».

Шоста група суб'єктів протидії торгівлі людьми — це суб'єкти, які вживають заходи й ухвалюють конкретні рішення стосовно повернення в Україну громадян, які стали жертвами торгівлі людьми (це Міністерство закордонних справ України, Адміністрація Державної прикордонної служби України, Міністерство юстиції України); та щодо відшкодування заподіяної злочинними діями шкоди, повнення порушених ними прав і т. ін. (до цих суб'єктів ми відносимо суди, а також прокурорів, державні органи та органи місцевого самоврядування, які здійснюють вказані функції в межах своєї компетенції).

Крім того, здійснення протидії торгівлі людьми потребує специфічного правового, організаційного, кадрового, інформаційно-аналітичного, матеріально-технічного, фінансового, наукового та іншого забезпечення, що обумовлює необхідність створення спеціальних служб, підрозділів, які і становлять **сьому групі** суб'єктів протидії торгівлі людьми. Так, науково-дослідне забезпечення протидії торгівлі людьми здійснює Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, що є робочим органом при Раді національної безпеки і оборони України.

Окрім того, важливою є діяльність Національної академії правових наук України, яка забезпечує проведення аналізу ефективності чинного законодавства, спрямованого на протидію торгівлі людьми, вироблення пропозицій щодо його вдосконалення для подальшого внесення на розгляд відповідних державних органів. Також даною Академією та іншими, підпорядкованими їй науково-дослідними установами, навчальними закладами проводяться науково-практичні конференції і семінари, на яких обговорюються найбільш актуальні питання проти-

дії злочинності, в тому числі й торгівлі людьми, аналізується досвід зарубіжних партнерів.

До **восьмої групи** суб'єктів протидії торгівлі людьми ми включаємо міжнародні та громадські організації, діяльність яких спрямована на запобігання торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим від неї.

Недержавні організації України працюють на міжнародному, загальнодержавному, а також на місцевому рівнях (в області, місті, районі). Основними з них є Міжнародна організація з міграції, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародна організація праці, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна», Організація за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, Рада безпеки ООН тощо. Активну аналітичну діяльність у цьому напрямі також здійснюють Академія наук вищої освіти України, Академія безпеки відкритого суспільства і Глобальна організація союзницького лідерства. Ці та інші організації в межах своїх повноважень здійснюють вплив на органи влади з метою формування державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в Україні та впровадження її в життя за власною активною участю.

Узагальнюючи викладене вище, вважаємо, що суб'єктами протидії торгівлі людьми є як державні органи, так і недержавні установи та організації, що безпосередньо чи опосередковано, шляхом реалізації своїх функцій, передбачених нормативно-правовими актами, здійснюють протидію торгівлі людьми.

Здійснений нами догматико-юридичний аналіз відповідного законодавства дав змогу дійти висновку, що законодавчо закріплене коло суб'єктів, які безпосередньо здійснюють протидію торгівлі людьми, є не досить точним. За допомогою структурно-функціонального підходу й аксіоматичного методу, а також з урахуванням нашого практичного досвіду здійснення даної діяльності висунемо гіпотезу про існування наступної моделі системи суб'єктів, що здійснюють протидію торгівлі людьми.

Модель даної системи може бути подана через виділення трьох основних її складових компонентів — суб'єктів, що безпосередньо протидіють торгівлі людьми:

- державні — Міністерство внутрішніх справ України, Генеральний Прокурор і підлеглі йому прокурори, Служба безпеки України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство

охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство доходів та зборів України, Міністерство юстиції України, Адміністрація Державної прикордонної служби;

- інші суб'єкти, що протидіють торгівлі людьми та визначаються Кабінетом Міністрів України — Інтерпол, Європол, Регіональний центр Південно-Східної Європейської ініціативи співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю (SECI);
- міжнародні та громадські організації — Міжнародна організація з міграції, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародна організація праці, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна», Організація за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, Організація безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародна Організація Праці.

Окрім того, з метою міжгалузевої узгодженості співпраці суб'єктів протидії торгівлі людьми при Кабінеті Міністрів України утворено Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, яка є **постійно діючим консультативно-дорадчим органом** [271].

Звичайно, така класифікація суб'єктів певною мірою є умовною, оскільки окремі суб'єкти здійснюють кілька видів діяльності (наприклад, органи внутрішніх справ здійснюють як безпосередньо протидію торгівлі людьми, так і у деяких випадках координують діяльність інших суб'єктів у цій діяльності; органи прокуратури, підтримуючи державне обвинувачення у суді по справах щодо торгівлі людьми, водночас здійснюють нагляд за додержанням законності у цій сфері). Крім того, всі перераховані суб'єкти взаємодіють.

З викладеного вище доходимо висновку, що характерними ознаками державних суб'єктів ПТЛ є:

- владний характер діяльності, який полягає у здійсненні ними захисту певного кола суспільних відносин; необхідність владного забезпечення відносин, що охороняються, зумовлює застосування права;
- підзаконність діяльності, що здійснюється суб'єктами ПТЛ, передбачає виконання повноважень у регламентованих законодавством процедурних (процесуальних) межах і формах;

- правозастосовний характер рішень, що приймаються суб'єктами ПТЛ, полягає у застосуванні відповідних чинних норм, характерних своїм правоохоронним спрямуванням;
- запобіжний характер примусу з метою припинення протиправної діяльності.

Відрізняючись за завданнями, рівнем і формами діяльності, всі суб'єкти протидії торгівлі людьми системно пов'язані. Їх поєднують загальна мета і сукупність «підцілей», взаємозв'язок нормативно закріплених функцій, правова й інформаційно-аналітична база, цілеспрямоване управління, координація і планування.

Відтак ми вважаємо, що для системи суб'єктів протидії торгівлі людьми характерні такі риси:

- 1) взаємопов'язаність елементів; єдність цілей;
- 2) взаємодія на основі передачі інформації та спільного планування заходів; поєднання необхідної організаційної централізації, у тому числі за рахунок матричних структур та органів міжвідомчої компетенції, значної автономії суб'єктів, їхніх груп, комплексів;
- 3) ієрархічність, різноманітність завдань, напрямів, функцій при забезпеченні взаємопідкріплення, взаємопосилення, взаємодоповнення, послідовності діяльності;
- 4) диференціація методів щодо застосування заходів з протидії, враховуючи ситуацію;
- 5) динамізм, розвиток, видозмінювання, удосконалення (залежно від зміни процесів і явищ, на які здійснюється вплив); коригування системи залежно від прогнозу розвитку подій у процесі протидії;
- 6) взаємозв'язок із системами суб'єктів соціального управління більш високого рівня, щоб сукупність розв'язуваних суб'єктами протидії торгівлі людьми завдань була похідною від сукупності загальних завдань соціального розвитку на відповідному етапі;
- 7) комплексний характер функціонування системи: узгодження напрямів, взаємодія і послідовність заходів, поєднання діяльності державних і громадських організацій; поєднання державно-правового та громадського впливу.

Ми вважаємо, що кожна із зазначених рис, характеризуючи систему суб'єктів протидії торгівлі людьми в цілому та кожного окремого суб'єкта, передбачає певною мірою відносини взаємодії.

Соціальний механізм протидії торгівлі людьми у кінцевому результаті реалізується як процес взаємодії державних органів, громадських організацій, їх структурних підрозділів. Своєю чергою, у системі зазначеної протидії взаємодія суб'єктів виступає одним із системоутворювальних чинників, який зумовлює зв'язок елементів та забезпечує ефективне функціонування системи.

Особливе значення взаємодії на даному етапі розвитку суспільних відносин обумовлюється тенденціями оптимізації протидії торгівлі людьми: з одного боку, тенденція до подальшої спеціалізації суб'єктів (враховуючи різноманітність і багатоаспектність завдань), а з іншого, — тенденція гармонізації процесу реалізації спільних заходів.

Спеціалізація суб'єктів передбачає чітке розмежування функцій, посилення заходів безпосередньої протидії в основному напрямі за рахунок зменшення сил та засобів в інших напрямках тощо. Враховуючи те, що протидія такому складному та неоднорідному соціальному явищу, як торгівля людьми повинна здійснюватися комплексно, системно, процес диференціації функцій та їх здійснення неможливі без відповідного узгодження, інтенсивної інтеграції сил зазначених суб'єктів. На нашу думку, саме завдяки диференціації та інтеграції у системі протидії торгівлі людьми виникає єдність дій, яка уможливорює виконання найскладніших завдань.

Власний практичний досвід дає змогу стверджувати, що поява зайвих та відсутність необхідних ланок (у тому числі на вищому управлінському рівні), дублювання, змішування чи нечіткість різних за змістом функцій, невідповідність прав і обов'язків найчастіше пов'язані саме з ізольованим, локальним вирішенням окремих організаційно-методичних питань діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми, без урахування єдності процесів диференціації та інтеграції.

З огляду на те, що окреслення суб'єктів протидії торгівлі людьми є відповідною точкою нашого дослідження, слід визначити сутність кожного складового елемента правового статусу цих суб'єктів. Зупинимось детальніше на державних суб'єктах протидії торгівлі людьми.

У цьому контексті для з'ясування суті та юридичного характеру їхньої компетенції доцільно визначити такі основні риси:

- 1) *нормативне походження*, що виникає на підставі чітко сформульованої норми права, яка визначає її обсяг;

- 2) *імперативність* — встановлюється нормативним шляхом для здійснення публічного, а не корпоративного інтересу органу та особистих інтересів посадових осіб;
- 3) *невідчужуваність* — компетенція як сфера імперативних повноважень не може бути передана, за винятком передбачених законом випадків делегування повноважень.

Суперечливість наукових поглядів на структуру адміністративно-правового статусу зумовлюється, переважно, визначенням основного структурного елемента — компетенції, хоч на сьогоднішній день єдиний підхід до його визначення відсутній. Водночас більшість науковців дійшли висновку, що компетенцією визнається сукупність юридично встановлених повноважень (прав і обов'язків), що визначають місце суб'єкта у загальній системі. Основу компетенції становлять владні права — права на активні дії, які є юридично значимими для здійснення нормативно визначених функцій. Відтак, державний суб'єкт спроможний своїми односторонніми діями — актами породжувати, змінювати або припиняти конкретні правовідносини. Крім того, важливо враховувати, що компетенція державних суб'єктів має спеціальний характер та не є однаковою для усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Отже, особливість правового статусу суб'єктів протидії торгівлі людьми зумовлена їхньою структурою, що має складний характер та окреслює їхню роль в адміністративно-правових та інших правовідносинах. Основним елементом у структурі правового статусу зазначених суб'єктів є компетенція, під якою розуміється сукупність прав та обов'язків.

Переконані, що важливим елементом правового статусу суб'єктів ПТЛ є їхні функції та завдання, що з техніко-юридичної точки зору підтверджено чітким формулюванням у Законі України «Про протидію торгівлі людьми».

Наступною складовою правового статусу державних суб'єктів протидії торгівлі людьми є відповідальність. Нині є певні суперечності у визначенні сутності цієї категорії. Одна група науковців не розглядає відповідальність органу виконавчої влади як окремий структурний елемент його адміністративно-правового статусу. Так, *О. Д. Крупчан* зазначає, що визначення компетенції має бути доповнено положенням про покладену на орган виконавчої влади соціально-політичну відповідальність за результати своєї діяльності. Це означає відповідальність

перед громадянським суспільством за стан справ у галузі, яка належить до сфери відання конкретного органу виконавчої влади, тобто власне за свою діяльність у цій сфері. Інші вчені розглядають питання про існування таких видів відповідальності, як конституційно-правова, матеріальна, відшкодування моральної шкоди тощо.

Ми вважаємо, що відповідальність державних суб'єктів протидії торгівлі людьми не може розглядатись як відповідальність її посадових осіб. Однак, виходячи з твердження, що адміністративно-правовий статус посадових осіб є похідним від адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади, можна висновувати щодо відокремленості та, одночасно, взаємозв'язку між відповідальністю органу виконавчої влади і її посадових осіб. Спільне у цьому контексті те, що відповідальність є наслідком неправомірної діяльності або бездіяльності. Своєю чергою, взаємозв'язок між ними виявляється у тому, що посадові особи органу виконавчої влади діють у сфері реалізації державної виконавчої влади, передусім, від імені певного державного органу. Службові дії таких осіб можуть призводити до певних юридичних наслідків і визнаються діями власне органу виконавчої влади.

Слід окремо зазначити, наприклад, що відповідальність саме МВС та СБУ як органів не має чіткого законодавчого формулювання: за наявності розділу V Закону України «Про міліцію» «Правовий і соціальний захист та їх пенсійне забезпечення. Відповідальність працівників міліції», а також розділу VII Закону України «Про Службу безпеки України» «Відповідальність за правопорушення у сфері діяльності Служби безпеки України», що містять положення про відповідальність працівників міліції та посадових осіб Служби безпеки України, які за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків притягаються до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності згідно з чинним законодавством.

Так, станом на 01.10.2011 р. у провадженні органів прокуратури знаходилося 1797 кримінальних справ, порушених стосовно 1839 працівників ОВС (за 9 міс. 2010 р. — 1817 справ стосовно 1724 працівників). З них лише у 2011 р. було порушено 523 кримінальні справи, в тому числі: за ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень) — 64; за ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем) — 46; ст. 296 (хуліганство) — 10; за ст. 127 (катування) — 5; за ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) — 5; за ст. 115 (умисне

вбивство) — 5; за ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження) — 3; за ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) — 2; за ст. 371 (завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою) — 1.

Додатковими елементами адміністративно-правового статусу державних суб'єктів протидії торгівлі людьми виступає їх структура та порядок здійснення діяльності. Під структурою ми розуміємо внутрішню будову кожного окремого суб'єкта із сукупністю посад (штатів), розподілом між ними обов'язків і відповідальності, визначення обсягу повноважень кожного працівника, який обіймає відповідну посаду.

Порядок здійснення діяльності, на наш погляд, повинен характеризуватись наявністю таких складових: форми та методи діяльності, порядок створення та функціонування суб'єкта протидії торгівлі людьми.

Отже, доходимо висновків:

1. *Суб'єкт протидії торгівлі людьми* — це носій функціональних прав та обов'язків, що реалізує певне коло завдань із протидії торгівлі людьми для досягнення кінцевої мети і наділений компетенцією для участі у такій діяльності.
2. *Система суб'єктів протидії торгівлі людьми:*
  - *у вузькому розумінні* — сукупність державних і громадських організацій, що цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і в різних масштабах планування заходів із протидії торгівлі людьми, управління цими заходами чи їх безпосередню реалізацію, забезпечення цієї реалізації; і мають у цьому зв'язку певні права та обов'язки, за невиконання яких настає відповідальність;
  - *у широкому розумінні* — сукупність трьох елементів — суб'єкта та його обов'язків, сфери функціонування суб'єктів та правоохоронних заходів створює структурно-функціональну систему ПТЛ.
3. *Єдність системи ПТЛ* як основна вимога ефективної діяльності потребує оптимальної цілеспрямованості та узгодженості усіх її елементів, тобто структур різної відомчої належності та підпорядкованості.
4. Оскільки йдеться про складну і багатоаспектну діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми, необхідно здійснити їх ґрунтовний понятійний і змістовний аналіз, що допомагає узгодити

різні аспекти їхньої діяльності, визначити проміжні цілі й конкретні завдання, а також об'єднати їх навколо головної (кінцевої) мети, визначити стосовно будь-якого суб'єкта такої протидії правильне співвідношення функцій, прав, обов'язків (відповідальності).

5. Розгляд суб'єктів протидії торгівлі людьми як системи допомагає якнайповніше досліджувати сфери й умови оптимального функціонування кожного елемента та їх сукупності, враховуючи, що система розвивається відповідно до вимог і потреб забезпечення розвитку конкретного суспільства.
6. Характеристика суб'єктів протидії торгівлі людьми як елементів системи здійснюється залежно від спрямування їх діяльності та завдань у цій сфері, їх територіальної та відомчої специфіки, їх структур (за обсягом, рівнем і т.д.). З'ясовується місце даного суб'єкта протидії торгівлі людьми у цих структурах, у вирішенні конкретних завдань.
7. У теоретичному розумінні відсутній єдиний підхід серед науковців у визначенні правового статусу, а чимала кількість різних поглядів, як правило, зводиться до визначення його елементів. Отже, основне призначення категорії «правовий статус» полягає у деталізації особливих ознак суб'єктів правовідносин. У визначенні правового статусу будь-якого суб'єкта наголошується саме на його ролі та місці у системі правовідносин та на тому, чим він відрізняється від інших суб'єктів. Крім того, правовий статус тісно пов'язаний із інститутом правового регулювання, оскільки через нього відбувається юридичне оформлення правового статусу.

Проведений нами аналіз вищенаведених тенденцій та різноманітних наукових підходів, сучасного стану практичної роботи суб'єктів протидії торгівлі людьми дає змогу констатувати, що державні суб'єкти протидії торгівлі людьми з огляду на сферу здійснення діяльності мають спеціальний адміністративно-правовий статус, а його головною складовою є компетенція, що доповнюється правозастосуванням, відповідальністю, завданнями, функціями, організацією (структурою) та порядком діяльності (форми та методи діяльності, порядок створення суб'єкта тощо).

8. Нині правовий статус суб'єктів ПТЛ залишається нерегульованим, а тому існує об'єктивна потреба оперативно синтезувати

всі нормативно-правові акти, що стосуються діяльності названих вище суб'єктів, і чітко закріпити правові основи діяльності цієї підсистеми МВС України.

За результатами проведеного аналізу, вважаємо за необхідне значно підвищити якість адміністративно-правової регламентації структури та діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми у напрямі більш чіткого й обґрунтованого закріплення прав, обов'язків та функцій цих суб'єктів, а також конкретизації порядку їх створення і здійснення діяльності. При цьому слід врахувати, що найбільший ефект може бути досягнутий у разі врегулювання питань правового статусу й компетенції на єдиних концептуальних засадах усієї системи протидії торгівлі людьми.

3.4 РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Розроблення та застосування різноманітних форм і методів протидії торгівлі людьми нині невід'ємна частина діяльності міліції. Більш того, вжиття комплексних ефективних заходів щодо ПТЛ є нагальною справою держави. Тож коригування системи ПТЛ сьогодні виступає об'єктивною необхідністю, суспільно значущим, стратегічним чинником, а заходи, що вживаються у цій сфері, мають бути системними, послідовними й узгодженими, мати правове, організаційне, фінансове, матеріально-технічне, наукове забезпечення.

Тому вважаємо, що заходи щодо реформування механізму функціонування зазначеної системи мають стати органічною частиною суспільно-політичного цілеспрямованого плану зорієнтованого на стимулювання демократичної активності кожного окремого громадянина, зміну суспільних умов, за яких виникає або поширюється торгівля людьми. Прогресивність зусиль, що прикладаються у цьому напрямі, повинна підтверджуватись практикою мінімізації впливу небезпечних факторів, що містить у собі торгівля людьми, на суспільні процеси, на стан розвитку суспільства. Саме тому необхідним є впровадження стратегічного управління загальнодержавною системою ПТЛ в Україні.

Слід зазначити, що нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність суб'єктів ПТЛ, доволі багато. Вони

відрізняються один від одного юридичною силою, назвою, спрямуванням, сферою дії, суб'єктом прийняття тощо. Це потребує їх відповідної класифікації.

Наприклад, фахівці з теорії держави і права пропонують за основу класифікації правових актів обирати: функціональну спрямованість [65, с. 163], юридичну чинність, сферу дії, характер волевиявлення, галузь законодавства, суб'єкт правотворчості [249, с. 315–316].

Як правильно зазначає *В. С. Ковальський*, правовою основою організації взаємодії є:

- 1) конституційні вимоги щодо захисту прав людини і громадянина;
- 2) кримінально-процесуальне законодавство, що встановлює єдині завдання перед слідчими органами та органами дідання уповноважених міністерств і відомств стосовно виявлення, розкриття, запобігання злочинам, провадження у кримінальних справах та розшуку винних осіб;
- 3) галузеві акти законодавства, які встановлюють функції та повноваження відповідних правоохоронних органів щодо організації взаємодії;
- 4) функціональні (спеціальні) акти законодавства. Також до даної групи включають укази, розпорядження Президента України та постанови Кабінету Міністрів України з питань боротьби зі злочинністю та правоохоронної діяльності; державні програми боротьби зі злочинністю; міжнародні договори України з питань взаємодії у сфері боротьби зі злочинністю; відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції); акти Генеральної Прокуратури України з питань організації взаємодії слідчих підрозділів, які мають міжгалузевий характер [263, с. 46].

Формуючи правові основи координації правоохоронної діяльності, *В. С. Ковальський* обирає такі критерії: юридична сила правових актів, суб'єкт їх прийняття, назва правового акта та напрям його дії. Відтак, вважаємо: якщо говорити про систему нормативних актів, які регулюють діяльність суб'єктів ПТЛ, то вона являє собою сукупність правових актів різної юридичної сили, що створюють відповідне правове поле для функціонування зазначених суб'єктів. У широкому розумінні йдеться про Конституцію України, законодавчі акти, у тому числі й міжнародні, підзаконні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також відомчі нормативні акти МВС України, СБУ тощо.

Отже, в загальному вигляді усі нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері ПТЛ, умовно можна розподілити на: 1) зовнішні, які приймаються за межами системи правоохоронних органів; 2) внутрішні, тобто відомчі нормативні акти МВС, СБУ, ГПУ тощо.

Основою національного законодавства є нормативно-правові акти вищого представницького органу державної влади — Верховної Ради України, які регулюють найбільш важливі суспільні відносини та мають найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів. Так, зовнішніми нормативно-правовими актами з питань ПТЛ, на нашу думку, є: Конституція України, закони України та інші законодавчі акти, а також підзаконні нормативно-правові акти Президента України та Кабінету Міністрів України.

Конституція України належить до так званих опосередкованих законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у сфері ПТЛ, оскільки у ній не міститься прямих норм щодо торгівлі людьми. Проте Основний Закон закріплює:

- 1) основи суспільно-економічного ладу держави, її форму правління, форму територіального устрою, організацію і систему державної влади і місцевого самоврядування, встановлює принципи їх функціонування, визначає основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, встановлює принципи законності та правопорядку, становить базу для поточного законодавства і формування правової системи держави, містить норми прямої дії;
- 2) визначає засади діяльності правоохоронних органів, взаємовідносини між ними, а також засади правового захисту їх персоналу; визначає координаційні повноваження деяких із органів державної влади щодо протидії злочинності, забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, що безпосередньо впливає на досліджувану нами тему. Найвищу силу після Конституції України мають міжнародні договори, які відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства, а в ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» прямо вказано: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [272].

Проте вважаємо, що більш предметно правоохоронні органи взаємодіятимуть тоді, коли вступатимуть у міжнародні відносини на основі конкретних двосторонніх рішень, прийнятих на урядовому, міжвідомчому або відомчому рівні. А враховуючи транснаціональний характер торгівлі людьми, координація дій правоохоронних органів, яка закріплюється у відповідних міжнародних угодах, має надзвичайно важливе значення. Сутність міжнародної взаємодії полягає в об'єднанні зусиль правоохоронних органів різних держав у боротьбі зі злочинністю, насамперед організованою, а також у запобіганні їй. Навіть ті держави, які не мають тісних політичних і економічних контактів, здебільшого об'єднуються у протидії злочинності. Важливим у розкритті та розслідуванні транснаціональних злочинів є виконання вимог ратифікованих міжнародних конвенцій (наприклад, Закону України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють» від 04.02.2004 р.; «Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р.» від 22.09.1995 р.; «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 р., Додаткового протоколу 1975 р. та Другого додаткового протоколу 1978 р. до Конвенції» від 16.01.1998 р.; «Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 р., та Додаткового протоколу 1978 р. до Конвенції» від 16.01.1998 р. [273]).

Щодо чинного законодавства України, то центральне місце у правовому регулюванні у сфері ПТЛ посідають закони («Про протидію торгівлі людьми», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру» тощо), у яких містяться спеціальні норми з досліджуваних питань, що зосереджені в окремих статтях цих правових актів, де визначаються суб'єкти та об'єкти діяльності, її форми, а також повноваження посадових осіб зазначених відомств.

Невід'ємною частиною національного законодавства у сфері протидії торгівлі людьми є підзаконні нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також відомчі нормативно-правові акти, які залежно від питань, що вони їх врегульовують, можна розподілити на чотири групи: 1) стосуються загальних питань протидії злочинності; 2) стосуються конкретно напряду протидії торгівлі людьми; 3) визначають правовий статус суб'єктів

ПТЛ; 4) безпосередньо стосуються діяльності у сфері протидії торгівлі людьми.

Частина з таких підзаконних нормативно-правових актів є зовнішніми (підзаконні нормативно-правові акти Президента України та Кабінету Міністрів України), інша частина — відомчими (нормативно-правові акти МВС, СБУ, ГПУ тощо). Наприклад, спільний наказ Адміністрації Державної прикордонної служби країни, Міністерства інфраструктури України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства фінансів України, Служби безпеки України, Національного агентства з питань державної служби України «Про порядок обміну даними між суб'єктами інтегрованого управління кордонами» № 1209/19947 від 19 жовтня 2011 р., передбачає порядок взаємодії на міжвідомчому рівні через віртуальний контактний аналітичний центр, основними завданнями якого є обмін інформаційно-аналітичними матеріалами з питань реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами; обмін відкритою статистичною та аналітичною інформацією у сфері безпеки державного кордону в строки та за формами, погодженими сторонами; спільне опрацювання інформаційно-аналітичних та стратегічних бюлетенів з питань інтегрованого управління кордонами.

Вважаємо, що зазначений порядок, а також Національний план з виконання плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України повинні бути обрані як приклад у процесі створення стратегії протидії торгівлі людьми в Україні, оскільки в них — чітке нормативне визначення заходів, необхідних для здійснення, а також конкретизуються виконавці й терміни виконання.

Тож доходимо висновку, що внесення змін до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» вкрай необхідно за таких причин.

1. Державні суб'єкти ПТЛ, реалізуючи правоохоронну функцію, сприяють нормальному функціонуванню державного апарату. Звичайно, ці суб'єкти — не єдині, що задіяні на виконання такого глобального завдання, хоча стримувати чи прискорювати більшість процесів у зовнішньому середовищі функціонування вони здатні. Тому необхідно більш точне окреслення їх соціальної ролі, а також специфіки завдань і функцій.
2. Вважаємо, що нині явно не вистачає законів і положень про статус державних органів, брак яких спричиняє зростання не лише

бюрократичних явищ та корупції, а й посилює дублювання й «розмноження» деяких структур [274, с. 402] (досі не ухвалено закони про більшість основних державних органів виконавчої влади, в тому числі, незважаючи на наявність Закону України «Про міліцію», Закону України «Про органи внутрішніх справ» ще й досі не ухвалено, хоча його текст було розроблено ще у 2005 році. Водночас, чинні статутні закони реалізуються лише частково, їх погано знають і часто «перекривають» тематичними законами й підзаконними актами. І це відбувається попри те, що авторитет закону сприяє авторитету інститутів держави [275]), а сам закон має вищу юридичну силу перед будь-якими відомчими нормативними актами.

У цьому контексті слід зазначити, що затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України 25 січня 2012 р. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю передбачає розмежування і конкретизацію упродовж 2013 р. повноважень спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України і спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України саме з метою усунення дублювання функцій [276].

3. Закріплення повноважень лише у відомчих нормативно-правових актах призводить до об'єктивної необхідності усі нормативно-правові акти (які стосуються діяльності зазначених суб'єктів) синтезувати у процесі безпосередньої оперативної діяльності, тому необхідне чітке закріплення правових основ цієї підсистеми МВС України Указом Президента України або Постановою Уряду України.

Як ми вже зазначали, одним із найважливіших напрямів протидії торгівлі людьми є налагодження дієвої взаємодії органів внутрішніх справ із іншими державними органами у цій роботі.

У ч. 1 ст. 6 Закону України «Про міліцію» визначено обов'язок державних органів, громадських об'єднань, службових осіб, трудових колективів та громадян сприяти міліції в охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю.

На сьогодні у сфері протидії організованим формам злочинності питання взаємодії спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю між собою та іншими державними органами, обов'язки

державних органів, що мають контрольні повноваження, регламентуються лише Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. (статті 16–18 Розділу 5).

Відзначимо, що взаємодія зі Службою безпеки України законодавчо визначена лише у процесі боротьби з організованою злочинністю і полягає у забезпеченні постійного обміну оперативною інформацією про злочинну діяльність, розробленні та проведенні спільних заходів із протидії злочинним об'єднанням із використанням оперативних та інших можливостей обох відомств.

Передача оперативної інформації здійснюється лише за згодою і за письмовими розпорядженнями керівників спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ та Служби безпеки України. Плани спільних заходів готуються або на виконання вказівок центральних апаратів зазначених відомств, або ж за домовленістю керівників регіональних підрозділів відповідних відомств.

Окрім того, підрозділ, який за спільним погодженням призначається відповідальним за підготовку відповідного плану заходів:

- 1) акумулює попередньо витребувані з іншого заінтересованого відомства або ж з декількох заінтересованих відомств пропозиції для включення до цього плану, здійснює їх узагальнення;
- 2) готує текст плану заходів, погоджує його з керівниками заінтересованих відомств, що оформлюється їх візами на проєкті, або ж на вже попередньо обговореному на спільній нараді тексті такого плану заходів, виконаними відповідно до вимог діловодства.

Якщо всі керівники заінтересованих відомств погоджуються з планами заходів, то такий план вважається остаточно затвердженим і підрозділ, призначений відповідальним за його підготовку, забезпечує тиражування цього плану спільних заходів та доведення його до відома всіх, зазначених у ньому виконавців. Відповідальним виконавцем конкретного пункту плану спільних заходів є суб'єкт, зазначений першим у переліку виконавців заходів, передбачених цим пунктом.

На органи прокуратури відповідно до ст. 36 нового Кримінально-процесуального кодексу України покладено обов'язок проведення попереднього слідства у кримінальних справах, зокрема порушених за фактами торгівлі людьми. Отже, одним із важливих напрямів взаємодії між органами прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки

України є створення спільних слідчо-оперативних груп для розслідування випадків торгівлі людьми, укомплектованих найбільш кваліфікованими та досвідченими працівниками.

Важливим елементом взаємодії ОВС, прокуратури та СБУ є у разі потреби забезпечення проведення (стосовно потерпілих від торгівлі людьми, працівників вищезазначених органів, що беруть участь у розслідуванні справ про торгівлю людьми, суддів, які здійснюють розгляд цих справ, інших учасників судочинства) заходів, передбачених Законами України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року.

Одним із напрямів взаємодії органів внутрішніх справ є отримання статистичних даних і обмін такими даними з Державною службою статистики України та Державною міграційною службою України. На рівні ГУМВС (УМВС) України в підрозділах боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, окрім налагодження власного інформаційного обміну з територіальними підрозділами цих відомств, мають ефективно використовувати також інформаційні можливості управлінь оперативної інформації, штабів та відділів паспортно-реєстраційної і міграційної роботи управлінь адміністративної служби міліції.

Важливою є взаємодія ОВС з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, оскільки на створену при Омбудсмені Національну координаційну раду щодо запобігання торгівлі людьми покладено функції координації подальшого розвитку міжнародного співробітництва у сфері захисту прав людини, попередження торгівлі людьми. Апаратом Омбудсмена поповнюється інформаційний банк даних із проблематики торгівлі людьми, розглядаються звернення від потерпілих від торгівлі людьми, їхніх родичів і близьких осіб. Доцільним є використання можливостей таких організацій у справі встановлення контактів з потерпілими, оскільки деякі з них не виявляють бажання співпрацювати з правоохоронними органами, що ускладнює викриття злочинців.

У взаємодії з СБУ, Адміністрацією Державної прикордонної служби, Міністерством юстиції, Міністерством закордонних справ, Державною міграційною службою за участю органів прокуратури з метою ефективною протидії торгівлі людьми необхідним є забезпечен-

ня поповнення банку даних щодо фізичних та юридичних осіб, які внаслідок оперативно-розшукових заходів, попереднього розслідування, судового розгляду чи перевірки інформації, що надійшла каналами Інтерполу, потрапили в поле зору правоохоронних органів як причетні до торгівлі людьми та поширення проституції. А також спільно з МЗС вести, з використанням ідентифікаційного номера з Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів, облік громадян України, які, перебуваючи за кордоном, опинились в полі зору або були затримані правоохоронними органами країн перебування за заняття проституцією.

Окрім того, розроблення методик розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також із незаконними діями щодо усиновлення, зумовлює тісну взаємодію органів внутрішніх справ із Національною академією наук України, Національною академією правових наук України, Академією наук вищої освіти України, у складі яких функціонують численні науково-дослідні установи і працюють кваліфіковані науковці, а також впливовими громадськими організаціями.

Така взаємодія і взаємодія з іншими науково-дослідними установами обумовлюється необхідністю забезпечення проведення аналізу ефективності чинного законодавства, спрямованого на протидію торгівлі людьми, вироблення пропозицій щодо його вдосконалення та подальшого внесення на розгляд відповідних державних органів. НАПрН України та іншими науково-дослідними установами, навчальними закладами проводяться численні науково-практичні конференції та семінари, на яких обговорюються актуальні питання протидії злочинності, зокрема торгівлі людьми.

Участь у цих конференціях та семінарах дає змогу ознайомитись з новітніми теоретичними розробками вітчизняних та зарубіжних вчених, новими ініціативами зарубіжних країн щодо вдосконалення співпраці у справах протидії злочинності, сучасним зарубіжним досвідом боротьби з різними видами злочинності, зокрема і пов'язаною з торгівлею людьми, проблемами вдосконалення криміналістичних методик, особливостями розгляду кримінальних справ про злочини різних видів, у т.ч. і про торгівлю людьми. Це дає змогу підтримувати на належному рівні й поліпшувати фахову підготовку працівників ОВС, оперативно впроваджувати в практичну діяльність досягнення науки, та й самій науці надає уявлення про нагальні потреби і найгостріші пробле-

ми практичної правоохоронної діяльності, сприяє усуненню розриву між наукою та практикою у цій сфері.

У взаємодії з Міністерством закордонних справ, Адміністрацією Державної прикордонної служби та Міністерством юстиції вирішуються питання повернення в Україну громадян, які стали жертвами торгівлі людьми, були піддані за кордоном сексуальній та іншій експлуатації.

Підрозділи Адміністрації Державної прикордонної служби України сприяють спеціальним підрозділам ОВС та СБУ у виявленні, припиненні та попередженні організованої злочинної діяльності, зокрема, пов'язаної з торгівлею людьми, затриманні та притягненні до відповідальності її учасників. Із цією метою відповідно до ч. 5 ст. 18 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» вони за дорученням спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю ОВС та СБУ за наявності підстав, передбачених законами України, зобов'язані:

- проводити перевірку і тимчасове вилучення документів у конкретних осіб, які прямують через державний кордон України;
- не пропускати окремих осіб через державний кордон України, здійснювати їх адміністративне затримання;
- оглядати конкретні транспортні засоби і майно, що переправляють через державний кордон України, і вилучати виявлені при цьому предмети та речовини, заборонені до вивезення та ввезення в Україну, а також предмети контрабанди;
- здійснювати контроль та затримання українських та іноземних невійськових суден.

Таким чином, важлива попереджувальна функція підрозділів Адміністрації Державної прикордонної служби на напрямі протидії торгівлі людьми полягає у припиненні спроб незаконного перетинання кордону організаторами торгівлі людьми або іншими учасниками злочинних угруповань, які супроводжують жінок, а також самими жінками — в подальшому жертвами торгівлі людьми. Спільно з ними здійснюється і загальна протидія нелегальній міграції, зокрема і нелегальному транзиту через територію України жінок з метою їх подальшої сексуальної експлуатації, або ж чоловіків з метою експлуатації їх праці.

На сьогоднішній день у взаємодії з Міністерством соціальної політики, Державним комітетом телебачення та радіомовлення, Міністер-

ством культури, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту, Міністерством закордонних справ, Службою безпеки України, Адміністрацією Державної прикордонної служби, Міністерством юстиції, обласними державними адміністраціями, а також за участю громадських організацій проводяться інформаційно-просвітницькі кампанії щодо запобігання торгівлі людьми, готуються цикли теле-, радіопередач, окремі рубрики чи статті у засобах масової інформації, зокрема у співпраці з державними органами та неурядовими організаціями зарубіжних країн. Такі заходи мають підвищити поінформованість громадян про проблему торгівлі людьми, величезний ризик, на який наражаються жінки, погоджуючись на сумнівні пропозиції працевлаштування. Спільними зусиллями мають забезпечуватися також випуск і розповсюдження спеціальних видань (інформаційних бюлетенів, пам'яток, плакатів, брошур тощо), спрямованих на протидію торгівлі людьми, заснування та моніторинг у друкованих засобах масової інформації державної форми власності рубрик «Права жінок» та «Права дітей», створення документальних, публіцистичних і художніх фільмів, спрямованих на захист жінок та дітей, зокрема від торгівлі людьми.

Проте з огляду на нинішнє зростання значення інформації та комунікацій в світі, перерахованих заходів замало. По-перше, це пов'язано із технологічними інноваціями, стрімким розгортанням нової великої інформаційної інфраструктури, що включає не тільки Інтернет, а й кабельні мережі, супутники для прямого мовлення, мобільні телефони тощо. По-друге, швидке поширення нового типу комунікацій сприяє безпосередньому обмінові важливою інформацією між державними та недержавними структурами. До того ж, вважаємо, що відбувається руйнація особистості кожної окремої людини, на яку щоденно впливає безліч дестабілізуючих факторів та ще й у глобальних вимірах. Водночас громадяни України жодним чином не захищені від цього. Натомість масштаби розгортання руйнівних інформаційних кампаній, в тому числі тих, що започатковані, фінансуються та безпосередньо проводяться представниками злочинного світу, торгівлі людьми, зокрема продавцями «живого товару» набирають шалених обертів. Слід визнати, що сьогодні державний апарат не готовий до захисту громадян у безмежному інформаційному просторі. Тому цілком підтримуємо ідею В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка щодо необхідності відображення у Доктрині інформаційної безпеки України поняття інформаційної без-

пеки, її місця в системі національної безпеки; поняття системи інформаційної безпеки; чітке визначення національних інтересів в інформаційній сфері, визначення їх пріоритетності; мети, задач, функцій, принципів, методів та напрямів функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки; обґрунтування функцій і структури, основних характеристик, властивостей та функціональних можливостей системи безпеки в інформаційній сфері за умови забезпечення єдності форми та змісту Доктрини³⁸.

У протидії організованій злочинності, зокрема й злочинним групам та злочинним організаціям, що діють у сфері торгівлі людьми, необхідним є здійснення дієвої співпраці із Державною митною службою України. Митні органи відповідно до ч. 3 ст. 18 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зобов'язані:

- надавати необхідну допомогу при проведенні оперативно-розшукових заходів у зоні митного контролю;
- за дорученням спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю проводити перевірку законності дій організацій і громадян, пов'язаних з переміщенням предметів через митний кордон, комплексний контроль (разом з Національним банком України) за їх валютними операціями;
- за дорученням спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю забезпечувати контрольовані постачання наркотичних і психотропних засобів, зброї та інших предметів, що використовуються ОЗГ і ЗО з метою контрабанди.

Враховуючи те, що організатори торгівлі людьми отримують величезні прибутки від цього виду злочинів, взаємодія у запобіганні легалізації доходів, отриманих від такої протиправної діяльності, повинна також здійснюватись із Національним банком України, який з метою реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю на підставі ч. 4 ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зобов'язаний:

- забезпечувати виявлення порушення законодавства з боку комерційних банків та інших підконтрольних НБУ підприємств, уста-

³⁸ Систематизація інформаційного законодавства України : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник / За заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с. — С. 253–254.

нов, організацій, які створюють умови для організованої злочинної діяльності, і притягнення винних до відповідальності;

- встановлювати обсяги і форми звітності, яка надається НБУ, необхідні для виявлення організованої злочинної діяльності та умов, що їй сприяють;
- при одержанні клопотання про видачу ліцензії на здійснення операцій в іноземній валюті повідомляти про це спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю і враховувати одержані від них висновки;
- попередньо інформувати спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю про масштабні операції фізичних осіб (у розмірі понад 100 мінімальних заробітних плат) чи юридичних осіб (у розмірі понад 5 000 мінімальних заробітних плат), здійснені одноразово або упродовж 30 діб;
- за рішенням слідчого або суду припиняти фінансування та операції з рахунками клієнтів.

Крім того, Національний банк України, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна України, Міністерство доходів та зборів, Державна фінансова інспекція, Державна митна служба України, а також інші державні органи, що мають право контролю за дотриманням організаціями і громадянами законодавства України, з метою боротьби з організованою злочинністю, зокрема і у сфері торгівлі людьми, на підставі ч. 1 ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зобов'язані:

- під час здійснення у межах своєї компетенції контрольних функцій з'ясовувати неправомірні дії організацій і громадян, що можуть свідчити про злочинну діяльність або створювати умови для такої діяльності;
- передавати відповідним спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю одержувані при здійсненні контрольних функцій і аналізі інформацію, що надходить, відомості, які можуть свідчити про організовану злочинну діяльність та використовуватись для виявлення, припинення і попередження такої діяльності;
- за дорученням спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю проводити в межах своєї компетенції ревізії, пере-

вірки та інші дії щодо контролю за дотриманням законодавства України організаціями і громадянами;

- розробляти пропозиції щодо вдосконалення законодавства, спрямовані на усунення умов, що сприяють злочинній діяльності;
- здійснювати заходи, передбачені зазначеним законом та іншими актами законодавства.

Проте, здійснивши детальний аналіз кожного викладеного вище пункту з позицій проєкції на практичну діяльність, ми стверджуємо, що перераховані нами обов'язки державних органів, служб та підрозділів залишаються суто теоретичними. Вузьковідомчість інтересів, непотрібна і нездорова змагальність відомств між собою, незрозуміння та неусвідомлення загальнодержавних інтересів України на рівні міністерств і відомств призводять до гальмування не лише правового регулювання суспільних відносин у сфері протидії злочинності, а й до здійснення неефективних, а часто й абсолютно непотрібних заходів, що в результаті ставить під загрозу саму мету і результат протидії злочинності.

Враховуючи вищевикладене, а також спираючись на власний практичний досвід, доходимо висновків:

1. Чітке нормативно-закріплене розмежування адміністративно-правової компетенції суб'єктів ПТЛ на сьогодні відсутнє (кожен суб'єкт керується власним правовим статусом, норми щодо протидії торгівлі людьми існують лише в узагальненому вигляді (окрім основного суб'єкта такої протидії — управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми та зі злочинами проти моральності). Чинний Закон України «Про протидію торгівлі людьми» тільки зафіксував диверсифікованість методології розв'язання проблем у цій сфері. Наявні відомчі накази передбачають лише організаційно-правові й переважно універсальні положення для різних підрозділів і служб: наприклад, Наказ МВС України від 07.09.2005 № 777 «Про затвердження інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами ОВС України на стадіях документування злочинних дій, реалізації оперативних матеріалів, розслідування кримінальної справи та її розгляді в суді» або Наказ МВС України від 30.04.2004 № 458 «Про затвердження положення про основи організації розкриття ОВС України злочинів загальнокримінальної спрямованості» та ін. [273]).

2. Однією із проблем удосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми є забезпечення пріоритету закону в системі нормативних актів, які регламентують організацію та функціонування цих суб'єктів. Саме закон, а не підзаконний акт повинен стати основним джерелом права у сфері протидії торгівлі людьми. Відтак, гарантувати верховенство закону в правовому регулюванні протидії торгівлі людьми можна лише за умови глибокого переосмислення тієї ролі, яку виконує підзаконний нормативно-правовий комплекс. Погоджуючись із С. С. *Алексєєвим*, вважаємо, що в умовах бюрократичної системи відомчі акти набули значення первинних нормативних документів [230, с. 62]. Однак це не означає, що для забезпечення пріоритету закону в правовому регулюванні протидії торгівлі людьми слід відмовитися від підзаконної нормотворчості, це лише вимагає чіткого розмежування зон «правового поля», куди доступ підзаконним актам заборонено.
3. До першочергових завдань у цьому напрямі ми відносимо запровадження чіткого закріплення адміністративно-правової компетенції суб'єктів ПТЛ шляхом систематизації національного законодавства у сфері ПТЛ, яка, на нашу думку, повинна проводитися методом консолідації: удосконалення окремих правових норм чи створення нових міжгалузевих правових інститутів повинно не порушувати цілісності та призначення законодавства у зазначеній сфері, а поліпшувати шляхом посилення його дієвості в цілому, створювати нову системну якість, яка не притаманна окремим його складовим.

Розділ IV

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 4.1 МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 4.2 МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

4.1 МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Боротьба зі злочинністю — внутрішня функція держави. Вона здійснюється на підставі національних законів правоохоронними органами. Однак умови боротьби зі злочинністю наразі суттєво ускладнюються поширенням таких злочинів, які становлять небезпеку не тільки для окремих держав, а й для усього людства, тож вимагають спільних зусиль та повсякденного співробітництва держав. Представники міжнародного співтовариства зазначають, що тероризм, корупція, незаконна торгівля наркотиками, підроблення грошових одиниць, торгівля людьми та інші злочини одержують дедалі більшого поширення. Це пояснюється тим, що організована злочинність набуває транснаціонального характеру. Злочини вчиняються новими, раніше невідомими криміналістам способами, а сама злочинність загрожує життю, безпеці та власності окремих осіб і громад. Тому проблема злочинності, яка ще донедавна вважалась винятково внутрішньою справою держави, вже не може бути розв'язаною урядами на індивідуальній основі.

Світові інтеграційні процеси відкривають перед людством значні можливості. Проте процес глобалізації також сприяє інтегруванню місцевих кримінальних структур у міжрегіональні й міжнародні злочинні співтовариства. Діяльність організованих злочинних угруповань дедалі частіше набуває транснаціонального характеру, що збільшує імовірність її проявів у всіх сферах, пов'язаних із забезпеченням як національної безпеки окремої країни, так і міжнародної. Криміналітет різних країн намагається об'єднувати свої зусилля, взяти під контроль нові сфери; поширюється «обмін досвідом», удосконалюються форми і методи протиправної діяльності та системи власної безпеки [277].

Проблема торгівлі людьми обговорюється на міжнародному рівні упродовж більш як 100 років. Гучні заклики щодо заборони торгівлі людьми, як результат занепокоєння світового співтовариства поширенням цього явища, розпочалися ще наприкінці XIX століття. У 1899 р. в Лондоні відбулась Міжнародна конференція по боротьбі з торгівлею жінками в цілях розпусти, результатом якої було звернення до всіх держав із закликом до укладання багатосторонніх угод, створення національних комітетів з протидії цьому явищу.

Грунтовні дослідження проблеми торгівлі людьми містяться у працях юристів з усього світу. Передусім, це: Д. Вей [127], Шеллі Луїз [128], Д. Лейдхольд [129], Рональд-П'єр Паринго [130], Майкл Спектер [131], І.К. Сухоплюєв [132], С. Хубнерова [133], А. Шленхард [134] та ін.

У деяких зарубіжних країнах в ході вивчення проблем торгівлі людьми використовується доволі багато форм та методів дослідження. Найбільш розвиненими у цьому напрямі, безумовно, є наукові дослідження у країнах, що традиційно виступають за протидію такому явищу. Так, наприклад, у США проблеми торгівлі людьми і незаконної міграції завжди були й залишаються у центрі уваги юристів та політиків, а міграційна реформа 80-х років заклала правову основу для подальших наукових досліджень.

Із країн СНД та Балтії найбільш систематизовані й комплексні дослідження торгівлі людьми здійснювались та здійснюються у Російській Федерації, Білорусі, Латвії, Литві та Естонії такими вченими, як: Л. А. Арутюнян [135], Х. М. Ахметшин [136], В. Б. Боровиков [137], С. В. Бородін [138], К. А. Волков [139], Г. С. Гаверов [140], Л. Д. Гаухман [141], В. Ю. Голубовський [142], Л. Д. Єрохіна [143, 144], К. В. Євстіфеева [145], Е. В. Тюрюканова [143], У. А. Усманов [146], Н. Шагінян [147], О. В. Швед [148], О. Ю. Щадрін [149] тощо.

Головною умовою для будь-яких заходів, спрямованих на розв'язання проблем у суспільстві, є відповідність цих заходів прийнятим країнами зобов'язань щодо норм міжнародного права з прав людини.

Наприклад, *П.О. Власов* поділяє усі країни світу на три категорії (залежно від того, чи докладає уряд активних зусиль для розслідування і переслідування в судовому порядку актів торгівлі людьми на території своєї держави; чи захищає жертв работоргівлі; чи проводить акції просвіти населення для запобігання торгівлі людьми; чи співпрацює з іншими державами; чи докладає зусиль до переслідування в судовому порядку державних посадових осіб, які беруть участь у работоргівлі, чи сприяють їй та ін.) [106]:

- 1) які повністю дотримуються зазначених критеріїв (з пострадянських держав до них увійшла тільки Латвія);
- 2) які дотримуються не повністю, але намагаються дотримуватись (в цій групі опинилась більшість пострадянських держав);

3) уряди яких частково дотримуються мінімальних стандартів і майже не докладають зусиль (Афганістан, Іран, Саудівська Аравія, Греція, Індонезія та ін.).

Проведений нами аналіз міжнародної практики у сфері протидії торгівлі людьми, а також власний практичний досвід дають змогу виділити **основні органи, які займаються розробленням і впровадженням профільних норм міжнародного права у напрямі протидії торгівлі людьми**. До них ми включаємо:

- Організацію Об'єднаних Націй;
- Європейський Союз;
- Раду Європи;
- Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- міжнародні міжурядові та неурядові організації, такі як, наприклад, Міжнародна Ліга жінок за мир і свободу, Міжнародна Демократична Федерація жінок, Всесвітня організація за виживання (The Global Survival Network), Фонд проти торгівлі людьми (The Foundation Against Trafficking) та багато інших [278].

Вважаємо, що розробка та прийняття міжнародних конвенцій, декларацій, інших міжнародно-правових документів у сфері прав людини сприяє загальному визнанню вимог про рівноправність статей. Міжнародні акти, зобов'язуючи держави здійснювати проголошені в них права, виступають як додаткові міжнародно-правові гарантії захисту прав людини. При цьому підкреслимо, що, по-перше, безпосередня регламентація правового становища людини є компетенцією держави і залежить від її соціально-економічного розвитку; по-друге, дотримання міжнародних норм про захист прав, їх впровадження в життя значною мірою залежить від активності самих людей.

На сьогоднішній день приблизно 180 країн мають законодавство, що дозволяє протидіяти проявам торгівлі людьми. Складність та багатогранність цього явища обумовили різні підходи до криміналізації діяння — кримінальні кодекси різних країн трактують цей злочин по-різному [279–282], в одних країнах торгівля людьми виділена в окремий склад злочину (Австрія, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Грузія, Данія, Ізраїль, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Литовська Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Франція, ФРН, Швейцарія, Японія), в інших — не виділена в окремий склад та переслідується в

рамках інших наявних законів (Австралія, Азербайджанська Республіка, Аргентина, Бельгія, Естонська Республіка, КНР, Республіка Корея, Нідерланди, Норвегія, Сан-Марино, Таїланд, Туреччина) або не переслідується зовсім (Республіка Болгарія, Латвійська Республіка, Республіка Польща, Туркменістан, Швеція) [26]. Наприклад, торгівля жінками з метою примусу до заняття проституцією часто переслідується за статтями за контрабанду або за злочини, пов'язані з проституцією, як, наприклад, за сутенерство. Обмежена сфера застосування таких законів дає змогу особам, які займаються торгівлею людьми, отримувати порівняно м'яке покарання, незважаючи на серйозність і жорстокість такого злочину.

Проаналізувавши практику протидії торгівлі людьми у різних країнах, ми з'ясували, що доволі часто жертви торгівлі людьми піддаються переслідуванню за незаконний в'їзд у країну або за нелегальну працю через «механічне» застосування певних законів. Більш того, зусилля по боротьбі з торгівлею людьми шляхом використання законів щодо злочинів, пов'язаних із проституцією, означає прирівненість торгівлі людьми до усіх видів робіт у секс-індустрії, незалежно від того, працює там людина примусово чи добровільно. Торгівля людьми, навпаки, має основою примусову працю, рабство або звичаї, подібні з рабством у будь-якому вигляді, у тому числі секс-індустрії, виробництві або сільському господарстві. Торгівлю людьми не можна ототожнювати ні з контрабандою, ні з проституцією. Це окремий склад злочину, що є серйозним порушенням прав людини.

Велика кількість держав, у яких торгівля людьми виділена в окремий склад злочину, здійснюють притягнення до кримінальної відповідальності лише за аспекти, пов'язані з проституцією, залишаючи осторонь інші види діяльності, пов'язані, наприклад, з примусовою працею (наприклад, Австрія, Кіпр, Нідерланди, ФРН, Литва і Польща виділили торгівлю людьми в окремий злочин, але обмежили його лише рамками торгівлі людьми з метою проституції або сексуальної експлуатації (не уточненої)). В результаті це призводить до того, що жертви торгівлі людьми, які зазнали домашньої або фабричної примусової експлуатації або які опинилися примусово залученими до будь-яких різновидів секс-індустрії, наприклад, таких, як порнографія, стриптиз або масаж, виявляються поза захистом закону, а злочинці залишаються без покарання.

Провівши аналіз законодавства різних країн (зокрема Австралії, Австрії, Азербайджанської Республіки, Аргентини, Бельгії, Республіки Білорусь, Республіки Вірменія, Грузії, Данії, Естонської Республіки, Ізраїлю, Республіки Казахстан, КНР, Киргизької Республіки, Республіки Корея, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Королівства Нідерланди, Норвегії, Республіки Польща, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Таїланду, Туреччини, Республіки Узбекистан, Франції, ФРН, Швейцарії, Швеції, Японії та ін.) у контексті організації боротьби з торгівлею людьми, ми відзначили, що майже кожна країна має в своєму кримінальному законодавстві юридичні норми, відповідно до яких настає кримінальна відповідальність за торгівлю людьми, хоча національні визначення (дефініції) самої торгівлі людьми можуть суттєво відрізнитись (як щодо елемента згоди, так і щодо елемента перетину кордонів).

За винятком Бельгії, всі закони країн — членів ЄС, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми, обмежуються торгівлею людьми з метою (примусової) проституції та/або сексуальної експлуатації.

Деякі країни виділили торгівлю людьми в окремий злочин, що охоплює усі форми торгівлі людьми. З огляду на це, розглянемо детальніше національні законодавства у сфері протидії торгівлі людьми на прикладі США, деяких країн Європи, Росії та інших країн, які входили до складу СРСР.

Сполучені Штати Америки. На відміну від багатьох інших країн цивілізованого світу у США проблема рабства і торгівлі людьми була розв'язана набагато пізніше.

Лише в 1910 р. у США був прийнятий закон, який і донині застосовується для кримінального переслідування осіб, обвинувачуваних у торгівлі людьми. Даний нормативний акт відомий як Mann Act (White Slave Act) — Закон про біле рабство. Цей закон входить у Звід Законів США і включений у главу 117 розділу 18. Із моменту прийняття, положення Акта про біле рабство зазнали значних змін у зв'язку з результатами його застосування. Виклад змісту статей став більш узагальненим, що дало змогу значно розширити сферу їх використання.

11 вересня 2000 р. Сенат США одностайно ухвалив новий закон, спрямований на захист жертв домашнього насильства і торгівлі людьми. Частина зазначеного нормативного акта присвячена боротьбі з нелегальним ввезенням жінок у країну з метою сексуальної й іншої екс-

плуатації, а також захисту жертв і притягненню осіб, винних у зазначених злочинах, до кримінальної відповідальності (Trafficking Victims Protection Act of 2000).

Закон забезпечує допомогу жертвам, які воліють подати позов проти торгівців людьми, надає захист і притулок, а також санкціонує внесення змін в імміграційне законодавство, що припускає звільнення від негайної депортації і присвоєння статусу біженців з наступним наданням постійного дозволу на проживання після трьох років перебування на території країни. Тим самим уможлиблюється судовий розгляд справ, пов'язаних з торгівлею людьми.

Крім розгляду й уточнення політичних аспектів, у Законі містяться норми, що належать до різних галузей права: процесуального, міграційного, адміністративного й ін.; у ньому міститься ціла система дефініцій, що визначають практично будь-яке поняття, пов'язане з торгівлею людьми.

Важливо зазначити, що обидва ці нормативні акти не підміняють один одного, а взаємно доповнюють, оскільки криміналізують різні діяння. Закон про біле рабство діє у відношенні будь-якої особи, що свідомо переміщає іншу особу через кордон штату або держави з метою залучення в проституцію або здійснення інших правопорушень сексуального характеру. Повія в даному випадку визнається жертвою, а її згода не пом'якшує відповідальності. Карається дане діяння позбавленням волі на строк до 10 років і/або штрафом.

У цілому американське законодавство, яке криміналізує торгівлю людьми і пов'язані з нею діяння, є одним із найпрогресивніших у світі. Воно найбільше відповідає міжнародному праву, зокрема Протоколу ООН проти торгівлі людьми 2000 р., на відміну від національних законодавств інших країн, що, безсумнівно, свідчить про сучасність використовуваних юридичних конструкцій та відповідність їх реальності.

Вважаємо, що розумний аналіз та імплементація окремих положень американського права, присвячених торгівлі людьми, допоможе українському законодавцеві модифікувати чинні кримінальні норми, уникнувши помилок, уже допущених і виправлених у США, тим самим заощадивши час на еволюцію норм права і забезпечивши дотримання проголошених Конституцією прав людини.

Австрійська Республіка. Ця країна є водночас країною транзиту і призначення (проституція в Австрії дозволена індивідуальна трудо-

ва діяльність). Жінок сюди продають або переправляють, як правило, з метою сексуальної експлуатації. В Австрії торгівля людьми є предметом ст. 217 Кримінального кодексу, яка встановлює відповідальність за вчинення дій, пов'язаних із втягненням у заняття проституцією. Відповідно до цієї статті «особа, яка примушує іншу особу займатися проституцією, навіть якщо інша особа до того вже займалася проституцією в іншій країні, а не в себе на батьківщині чи країні, де вона постійно проживає, або постачає іншу особу для вказаної мети, карається позбавленням волі на строк до 5 років, а якщо цей злочин скоєно з метою отримання прибутку — строком до 10 років».

Особа, яка шляхом обману примушує іншу особу займатися проституцією в іншій країні, а не у себе на батьківщині або країні, де вона постійно проживає, або примушує її шляхом жорсткого поводження або погроз переїхати в іншу країну, переправляє її в іншу країну шляхом насильства чи обману, карається позбавленням волі строком до 10 років».

Таким чином, Кримінальним кодексом заборонена торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації і передбачено покарання будь-якої особи, що примушує людину до заняття проституцією у іншій країні, незалежно від віку та статі, а також наявності у неї попереднього досвіду заняття проституцією. Кримінальним кодексом передбачено також покарання для кожного, хто шляхом обману, примушування, застосування сили, погроз чи користуючись недосвідченістю жертви, доставляє її у країну для заняття проституцією.

Крім того, упродовж десяти років у цій країні було здійснено суттєві кроки із удосконалення баз даних, у яких знаходиться інформація про правопорушення, правопорушників і потерпілих у зв'язку з фактами торгівлі людьми. Нині основним джерелом категоризованої інформації є база даних зі статистики кримінальних злочинів Федерального бюро кримінальних розслідувань (Bundeskriminalamt). Кожен поліцейський на місцях зобов'язаний вводити в дану систему інформацію щодо відповідних злочинів.

Вважаємо, що заходи, які здійснюються у цій країні у напрямі протидії торгівлі людьми, є доцільними та можуть використовуватися і в Україні (незважаючи на те, що в Києві запроваджено внесення до бази даних АТЛАС-2000 осіб, причетних до торгівлі людьми, а також повій, звідників та сутенерів, по-перше, досі бракує технічної можливості для

дії такої бази в усій Україні, і, по-друге, інформація, що у ній міститься, має частковий характер і використовується, переважно, для ідентифікації осіб). Тому удосконалення функціонування зазначеної бази є важливим кроком у протидії торгівлі людьми.

Королівство Бельгія. У 1995 р. у Бельгії було прийнято закон про заборону торгівлі людьми та дитячої порнографії. Відповідно до цього закону було внесено зміни до Кримінального кодексу Бельгії, а також до закону про іноземців 1980 р., що регулює питання в'їзду, перебування та постійного проживання у країні, а також процедуру видворення іноземних громадян з її території.

На основі Закону «Про заборону торгівлі людьми та дитячої порнографії» 1995 р., до Закону «Про іноземців» була введена стаття 77 біс. Хоч дана стаття була прийнята у рамках боротьби проти торгівлі людьми (попри те, що стаття 11.1 Закону про іноземців вже містила відповідні положення), вона не пов'язана безпосередньо з питаннями торгівлі людьми, оскільки в ній йдеться про незаконне ввезення (контрабанду) людей. Статтею передбачається позбавлення волі строком до 5 років та штраф у розмірі до 25 000 бельгійських франків для осіб, що сприяють іноземцям у в'їзді на територію Бельгії або проживанні на території країни, при цьому «застосовуючи (щодо іноземного громадянина) шахрайство, насилля, погрози або інші форми примушення» або «використовуючи безпорадність стану, у якому опинився іноземець» («у зв'язку з його незаконним або негарантованим адміністративним станом, вагітністю, хворобою, наявністю фізичної вади або інвалідності з причини фізичного або психічного захворювання») [283] (Перекладено нами. — *Авт.*). Вказані норми передбачають більш суворе покарання у випадку, якщо правопорушення, які в них розглядаються, являють собою дії, що «регулярно повторюються» або вчиняються у результаті злочинної змови. Наявність мети експлуатації не є необхідним елементом злочинів у тому вигляді, як вони визначені у цій статті.

Здійснений нами контент-аналіз бельгійського законодавства у сфері протидії торгівлі людьми уможливорює твердити, що питання торгівлі людьми регулюються кількома статтями Кримінального кодексу, текст якого було оновлено після прийняття вищезазначеного Закону 1995 року. Нова стаття 380біс містить декілька положень. У пунктах 1, 2 та 3 статті йдеться лише про правопорушення, пов'язані з торгівлею винятково дорослими. Зазначені положення встановлюють

відповідальність за застосування найрізноманітніших засобів впливу (погрози, насильство або примушування в інших формах, викрадення, шахрайства, обману, використання уразливого стану тощо) незалежно від наявності явної, такої, що мається на увазі або ясно вираженої згоди жертви. Вказана стаття розглядає низку злочинних дій (вербування, укривання або утримання людей, але без особливого згадування їх транспортування або передачі), які об'єднує наявність елемента експлуатації. Жорстоке поводження з людьми належить до обтяжуючих винуватин, але не є елементом складу злочину, що дає змогу розширити сферу застосування статті: покаранню підлягають і такі дії, як надання житла (в т.ч. в оренду або продаж кімнати або іншого приміщення) для заняття проституцією чи утримання будинку розпусти.

Особливу увагу у Кримінальному кодексі Бельгії приділено проблемі сексуальної експлуатації неповнолітніх. Статтею 379, у яку було внесено зміни відповідно до Закону 1995 р., встановлюється відповідальність за «підбурювання, заохочення або надання допомоги здійсненню розпусних дій... та заняттю проституцією неповнолітньою особою чоловічої або жіночої статті». У новій статті 380біс, п. 4 Кримінального кодексу передбачено суворе покарання (до 20 років позбавлення волі, якщо неповнолітній особі менше 10 років, та до 15 років позбавлення волі, якщо неповнолітньому менше 16 років) для осіб, що у тій чи іншій формі займаються вербуванням або надають допомогу у використанні неповнолітніх для «скоєння розпусних дій і заняття проституцією» [284]. Вказане положення складно застосувати на практиці, оскільки воно не передбачає наявності факту здійснення статевого акту або застосування насильства, а лише наявність факту вербування, заохочення або сприяння у використанні неповнолітнього, що досить складно доволі у суді.

Далі, 10 серпня 2005 р. у Бельгії було прийнято новий закон, завдяки якому у Кримінальному кодексі з'явилося базове визначення терміна «торгівля людьми». Відповідно до тексту закону даний злочин включає два основні елементи. Першим є наявність факту переміщення іншої особи, а саме, вербування, перевезення, передачі або приховування іншої особи, або обміну чи передачі даної особи під контроль іншій особі. Другим необхідним елементом є наявність однієї з наступних цілей: 1) використання даної особи для заняття проституцією або для інших видів сексуальної експлуатації, включаючи

дитячу порнографію (але не порнографію за участю дорослих); 2) експлуатації даної особи у жебрацтві; 3) використання даної особи для праці в умовах, які суперечать принципам людської гідності; 4) вилучення органів у даної особи, або 5) примушування даної особи до скоєння злочину проти її волі [285].

У червні 2007 р. вступив у дію новий закон, відповідно до якого було внесено зміни до закону про іноземців 1980 року. Низка його статей передбачає нові заходи із захисту жертв торгівлі людьми, включаючи, за дотримання певних умов, надання їм права проживання на території Бельгії [285]. Згідно з новим текстом закону потерпілі мають право на отримання тимчасового виду на проживання за умови сприяння органам правосуддя у процесі слухання відповідних справ за фактами торгівлі людьми. У випадку, якщо за результатами судового розгляду буде винесено обвинувальний вирок або якщо злочин було скоєно за наявності обтяжуючих обставин, включаючи застосування погроз, насильства, примушування, обману чи зловживання уразливим станом особи, жертва торгівлі людьми може клопотати про отримання права на постійне проживання у Бельгії (*зазначені заходи, спрямовані на захист жертв торгівлі людьми, а також критерії, яким повинні відповідати бенефіціари, детально розписані у Циркулярному листі від 26 вересня 2008 р. щодо міжнародного співробітництва у сфері надання допомоги жертвам торгівлі людьми та/або злочинів, пов'язаних з незаконним ввезенням людей, скоєних за наявності обтяжуючих обставин*) [285].

Ще у листопаді 1992 р. у Бельгії було створено підрозділ по боротьбі з торгівлею людьми при Головному управлінні судової поліції. Спочатку до завдань цього підрозділу належало виявлення випадків торгівлі людьми у всіх її формах (сексуальна експлуатація, примусова праця тощо), забезпечення «раннього попередження» відповідних органів влади, опрацювання спеціальних методик у даній сфері і здійснення функцій оперативного координаційного центру у системі поліцейських служб. Відповідно до закону, прийнятого 4 березня 1997 р., з метою організації кримінального переслідування за фактами торгівлі людьми була створена так звана Колегія державних обвинувачів. У веденні Колегії знаходиться здійснення правосуддя по всій країні: даний орган наділено широкими повноваженнями для здійснення каральних функцій щодо зазначеної категорії злочинів. Покладені на Колегію завдан-

ня розподіляються між її членами. Один із представників Колегії займається винятково справами, пов'язаними з торгівлею людьми. Водночас при кожній окружній прокуратурі призначається магістрат або «суддя поліцейського суду», який безпосередньо займається справами, пов'язаними з торгівлею людьми. Магістрат виступає у якості контактної особи при прокуратурі, надає регулярні звіти у справах, що знаходяться у провадженні, а також здійснених заходах та надає рекомендації із підвищення ефективності правозастосовних дій. Інститут таких «суддів поліцейського суду» є інноваційною практикою, оскільки магістрати не лише уповноважені підтримувати зв'язок з органами судової влади і спрямовувати хід поліцейських операцій, а й зобов'язані регулярно зустрічатися з представниками виконавчої влади (що іноді відіграє вирішальну роль у розслідуванні випадків торгівлі людьми та зборі доказів для суду) та працівниками організацій, що надають медичну та соціальну допомогу жертвам торгівлі людьми.

Починаючи з травня 2002 р., магістрати увійшли до складу заново створеної Федеральної прокуратури, якій тепер передано більшість повноважень, раніше відданих магістратам. Нині їх основна діяльність пов'язана з координацією розслідувань діяльності організованих злочинних угруповань та прийняттям рішень у справах міжнародної правової допомоги (12 серпня 2003 року було ув'язнено очільника найчисленнішої із розкритих на сьогодні у Європі злочинних угруповань, що займалися торгівлею людьми. Разом з ним було позбавлено волі 23 інші члени угруповання. Мхілла Соколі, громадянина Албанії, вироком суду було засуджено до 8 років позбавлення волі за незаконний вивіз близько 12 000 іммігрантів із Бельгії в Британію з 2001 по 2002 рр).

Також у країні діють три спеціальні притулки для жертв торгівлі людьми, які фінансуються урядом, та у яких жертвам надається соціальна, психологічна, юридична й медична допомога.

Досвід Бельгії з організації протидії торгівлі людьми є цікавим для України у частині здійснення підрозділом протидії торгівлі людьми функцій оперативного координаційного центру в системі поліцейських служб, що було б вірним кроком у напрямі зміцнення системи протидії торгівлі людьми та покращання ефективності її діяльності.

Чеська Республіка. Правові норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, існують у законодавстві Чеської Республіки з 2002 року. У 2004 р. до Кримінального кодексу було вве-

дено статті, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми з метою примусової праці, а також інших видів експлуатації.

Покарання за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової праці встановлюється статтями 232а, 216 та 204 Кримінального кодексу та варіюється у межах від 2 до 15 років тюремного ув'язнення. Санкції, передбачені ними, достатньою мірою жорсткі та збігаються з іншими заходами покарання, що призначаються за такі тяжкі злочини, як зґвалтування. Найчастіше щодо правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, застосовуються положення статті 204.

У 2002 р. в Чехії було створено міжвідомчу робочу групу по боротьбі з торгівлею людьми. Метою створення групи (куди увійшли представники Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я, а також Генеральної прокуратури) було опрацювання комплексного рішення проблеми торгівлі людьми на рівні органів державної влади.

У тому ж 2002 р. було засновано чесько-німецько-польську робочу групу на рівні заступників міністрів внутрішніх справ для вирішення питань, пов'язаних з міжнародними правопорушеннями, включаючи секс-туризм та нелегальну міграцію.

У 2005 р. відповідно до директиви Міністерства внутрішніх справ було створено міждисциплінарну робочу групу з питань надання допомоги та забезпечення захисту жертв торгівлі людьми.

У 1996 р. у структурі Департаменту боротьби з організованою злочинністю Бюро кримінальної поліції та розслідувань Поліції Чеської Республіки було створено спеціальний Відділ по боротьбі з торгівлею людьми. Крім того, у 2006 р. було створено спеціальну Секцію з протидії використанню примусової праці.

З досвіду цієї країни цікавим для нас вважаємо заснування міжнародної робочої групи, оскільки для України така новація допомогла б усунути безліч бюрократичних перепон та зайвих часових витрат, які виникають у ході практичної співпраці з міжнародними відомствами.

Королівство Нідерланди. Починаючи з жовтня 2000 р. секс-індустрія у Нідерландах була декриміналізована. Даний крок розглядається як один із засобів боротьби з торгівлею жінками. Ідея полягає у тому, щоб шляхом декриміналізації проституції, введення системи ліцензування будинків розпусти (компанії секс-бізнесу регулюються системою ліцензування і мають відповідати окремим вимогам, зокрема у

галузі безпеки та охорони здоров'я) та покращення умов роботи секс-працівників зробити цю сферу діяльності менш доступною для кримінальних елементів. Скасування такої заборони дало змогу ліквідувати правові перешкоди для визнання роботи у секс-індустрії легальною та забезпечити задіяним в секс-індустрії особам такі ж трудові та цивільні права, як всім іншим працівникам.

На відміну від громадян Нідерландів або громадян інших країн-членів ЄС, робітники-мігранти, які не є громадянами країн ЄС, не можуть легально працювати в секс-індустрії, оскільки закон про трудових мігрантів забороняє видавати мігрантам дозволи на працю у секс-індустрії.

Водночас із скасуванням заборони на будинки розпусти були посилені санкції за торгівлю людьми та за інші форми примусу або зловживань у сфері проституції. Кримінальний кодекс цієї країни передбачає покарання для будь-якої особи, яка застосовує примус або погрозу насильства, шахрайство або зловживання владою, щоб примусити або підбити іншу особу надавати секс-послуги третім особам за винагороду, у вигляді позбавлення волі строком від 6 до 15 років та штрафу у розмірі до 58 000 доларів США.

Важливим елементом складу злочину є наявність будь-якої форми примусу; для закону не має значення, чи працювала жертва у секс-індустрії раніше, чи було жертві відомо про її подальшу працю у секс-індустрії, або ж чи бажає жертва працювати далі у секс-індустрії добровільно.

Оскільки перетин кордону не є обов'язковим елементом визначення торгівлі людьми, жертвою торгівлі людьми може стати і громадянин Нідерландів також.

Діяльність будинків розпусти регулюють у трьох напрямках муніципалітети. По-перше, муніципалітети займаються ліцензуванням таких закладів, контролюючи тим самим їх кількість та види діяльності. По-друге, муніципалітети встановлюють нормативи для проектування й будівництва будинків розпусти, наприклад, з огляду санітарно-гігієнічних норм, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, та вимог пожежної безпеки. По-третє, існують також нормативи, відповідно до яких умови роботи у будинку розпусти не повинні негативно відобразитись на матеріальному й соціальному стані секс-працівників. Йдеться про охорону їх психічного та фізичного здоров'я,

а також заборону на прийом на роботу неповнолітніх і нелегальних мігрантів.

У Нідерландах проводиться активна просвітницька робота серед населення з проблеми торгівлі людьми. Урядом здійснюється фінансування національної інформаційної кампанії інформування населення, спрямованої на запобігання торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації [286].

Італійська Республіка. За останні десятиріччя Італія зіткнулась зі збільшенням масштабів торгівлі людьми, виступаючи як у ролі країни призначення, так і території транзиту — своєрідного «вікна» для переміщення до інших європейських країн — для жінок, дітей та чоловіків, яких продають з метою сексуальної і трудової експлуатації.

У силу свого географічного розташування, протяжності берегової лінії та доступності транспортних засобів з боку Середземного моря, Італія значною мірою потерпає від нелегальної імміграції, однією з форм якої є торгівля людьми. Жінок та дітей, які експлуатуються у секс-індустрії, завозять до Італії переважно з Нігерії, Румунії, Болгарії, Молдови, Албанії та України, а також із Росії, Китаю, Узбекистану, країн Південної Америки, Північної та Східної Африки і Близького Сходу. Китайських чоловіків і жінок також ввозять до Італії з метою трудової експлуатації. Дітей етнічних циган експлуатують у секс-індустрії та жебрацтві.

Торгівля людьми у будь-яких формах заборонена в Італії відповідно до Закону № 228, 2003 р. «Про заходи протидії торгівлі людьми», де надається точне визначення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

На основі цього Закону до Кримінального кодексу Італії було внесено формулювання, що встановлює відповідальність за торгівлю людьми (ст. 601 КК, яка передбачає жорсткі санкції, а саме — позбавлення волі строком від восьми до 20 років) [287].

Головна перевага зазначеного Закону, на нашу думку, полягає у тому, що в ньому передбачаються також ситуації, коли жертва не позбавлена можливості пересуватися та не піддається грубим формам насильства. Визнається, що злочинці можуть підпорядкувати жертву своїй волі винятково жорстоким поведінням, залякуванням та обманом. У такій акцентуалізації ми вбачаємо узгодження з Палермським протоколом, за яким основна увага приділяється уразливому стану жертви.

Крім того, зазначимо, що з прийняттям Закону «Про заходи протидії торгівлі людьми» деякі положення італійського законодавства, спрямовані на боротьбу з мафією, тероризмом та підривною діяльністю, почали застосовуватись і до злочинів у сфері експлуатації рабської праці та торгівлі людьми (очевидно, що останні розцінюються як правопорушення рівного ступеня серйозності та суспільної небезпечності). Саме тому з прийняттям Закону стало можливим залучення колишніх правопорушників, які вирішили співробітничати з правоохоронними органами, та використовувати допомогу колишніх агентів; більш широко використовувати засоби прослуховування та перехопленням даних, що передаються, а також застосовувати особливі форми вилучення та конфіскації майна.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Італії розслідування злочинів даної категорії здійснюється Окружними управліннями по боротьбі з мафією (Direzioni Distrettuali Anti-mafia).

Крім того, на території Італії діють Закон № 75 «Про проституцію та боротьбу проти експлуатації проституції третіми особами» [288] та Закон № 269 «Про боротьбу проти проституції неповнолітніх осіб, порнографії, секс-туризму та інших сучасних форм рабства» [289].

Наразі в Італії три основні джерела інформації щодо проблем торгівлі людьми: бази CED та ISTAT, а також результати досліджень, що проводились за замовленням Міністерства з питань рівних можливостей. Два перші джерела — це загальнодоступні бази даних Міністерства внутрішніх справ та Національного інституту статистики. Згадувані дослідження проводилися Національним управлінням по боротьбі з мафією та транскордонною злочинністю. У ході дослідження дані надходили безпосередньо від прокуратур Італійської Республіки, що дало змогу отримати максимально точну картину явища торгівлі людьми на території країни. До того ж, у межах проекту Osservatorio Tratta, не так давно профінансованого Європейським Союзом, було опрацьовано проект єдиної бази даних щодо жертв торгівлі людьми. Окрім того, готується до використання нова база даних, у яку буде вноситись інформація з різних джерел, що існують в Італії [290].

Жертви торгівлі людьми можуть брати участь у програмах соціальної допомоги та інтеграції; їм надається можливість доступу до освіти та працевлаштування незалежно від того, чи бажають вони давати свідчення проти торгівців людьми. Ці програми організують сертифі-

ковані неурядові організації. Крім того, жертви торгівлі людьми мають право отримати дозвіл на перебування в Італії терміном до 6 місяців (із можливістю його подовження), а також право вирішувати, чи залишитися в цій країні, чи повернутися на батьківщину.

Цікавим для України є запровадження єдиної бази даних, а також залучення до протидії торгівлі людьми неурядових організацій у частині фінансування програм соціальної допомоги та інтеграції. Крім того, підтримуємо жорсткість санкцій за торгівлю людьми, що, на нашу думку, є суттєвим фактором стримування для осіб, які збираються вчинити такі протиправні дії.

Королівство Іспанія. Іспанія була першою країною — членом Європейського союзу, що ратифікувала (1 березня 2002 р.) Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

На даний час торгівля людьми переслідується у Іспанії на основі останніх змін до Кримінального кодексу та Конституційних законів 11/2003, згідно з якими санкції за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації передбачають від 5 до 15 років позбавлення волі, а за торгівлю людьми з метою використання рабської праці — від 4 до 8 років тюремного ув'язнення.

Урядом Іспанії було прийнято Національний план дій по боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків, який було продовжено до 2012 р., а також виділено бюджетні кошти у розмірі близько 57 млн доларів США для цілей зміцнення потенціалу правоохоронних структур, удосконалення системи надання допомоги постраждалим та підвищення ефективності превентивних програм.

Також центром по збору даних щодо організованої злочинності (Centro de Inteligencia contra el Crimen Organizado, CICO) було розроблено систему збору та управління даними про злочини, пов'язані з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації і використання примусової праці. Нова база даних допоможе інтегрувати інформацію щодо жертв торгівлі людьми та правопорушників, отриману з різних джерел іспанськими правоохоронними органами [286, 290].

Запровадження такої системи збору та управління даними є вкрай необхідним заходом для України, оскільки це є однією із заборук здійснення ефективної ПТЛ.

Французька Республіка. Проблема торгівлі людьми почала виникати у Франції на початку 1990-х рр., у той час, коли інші європейські країни вже відчували на собі масштабні наслідки цього явища. Міста Ніцца та Страсбург, що розташовані поблизу державного кордону, першими зіткнулись із проблемою торгівлі людьми. У середині 1990-х рр. спостерігалось масове розповсюдження даного феномена — спочатку у великих містах, а згодом всією територією країни. Франція — країна призначення для жертв торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, які ввозяться на її територію з Румунії, Болгарії, Албанії, Нігерії, Сьєрра-Леоне, Камеруну, Малайзії та інших країн. Чоловіки, жінки та діти, переважно з африканських держав, експлуатуються також у різних видах трудової діяльності, включаючи роботу домашніх робітників. Важливо зазначити, що торгівля людьми у Франції включає в себе не лише примусову проституцію. У цій країні проблема існує і в інших формах: наприклад, домашнього рабства, примусової праці у сільському господарстві, на будівництві, у готельному або сервісному бізнесі та примусового жебрацтва.

Щодо законодавчого забезпечення ПТЛ, то у цій країні сформульовано положення про торгівлю людьми у Законі про внутрішню безпеку. З прийняттям зазначеного Закону до Кримінального кодексу у 2003 р. було введено статтю 225(4.1), що встановлює кримінальну відповідальність безпосередньо за правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми. Визначення поняття торгівлі людьми було сформульовано відповідно до ст. 3 «протоколу щодо попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покаранні за неї». Формулювання, що міститься у Протоколі, не було відтворене у французькому Кримінальному кодексі дослівно, а лише адаптовано відповідно до вимог французького кримінального права. Інші статті Кримінального кодексу також передбачають покарання за окремі злочини, пов'язані з торгівлею людьми, такі як активне пропонування сексуальних послуг (статті 225(5–12) Кримінального кодексу) та експлуатація праці в умовах, що принижують людську гідність (статті 225(13–16) Кримінального кодексу) [290]. Крім того, Законом про внутрішню безпеку було повернено положення щодо пасивної пропозиції сексуальних послуг (у якості підстави слугував лише факт перебування особи, що продає сексуальні послуги, на вулиці), відповідно до якого таке правопорушення підлягає покаранню у вигляді двомісячного тюремного ув'язнення та сплати штрафу у розмірі 3750 євро.

Розслідуванням справ, пов'язаних з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації та експлуатації проституції, займається Центральна служба по боротьбі з торгівлею людьми (Office Central pour la repression de la traite des êtres humains). Злочини, пов'язані з експлуатацією примусової праці, розслідуються Центральною службою по боротьбі з нелегальною зайнятістю (Office Central de Lutte contre le Travail illegal).

Цікавим та реально правосильним заходом у протидії проституції (в т.ч. примусовій) вважаємо великі штрафи, запровадження яких у нашій країні дало б змогу реально зменшити пропозицію на «ринку» сексуальних послуг, що у перспективі приведе і до зменшення фактів торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації на території держави, оскільки стане економічно не вигідним. Водночас вважаємо не зовсім правильним розподіл справ за метою торгівлі людьми між відомствами, оскільки переконані, що у такій ситуації відбувається дублювання повноважень, які реально може здійснювати одна служба.

Федеративна Республіка Німеччина. З досвіду цієї країни цікавим для нас є наявність загальнонаціональної Робочої групи з питань боротьби з торгівлею жінками (створеної 1997 року з метою успішнішої протидії торгівлі жінками Федеральним міністерством у справах сім'ї, осіб похилого віку, жінок та молоді), у роботі якої беруть участь представники різних федеральних та земельних міністерств, Федеральна служба кримінальної поліції, а також інші зацікавлені структури. До завдань Робочої групи належить:

- обмін інформацією щодо заходів по боротьбі з торгівлею жінками;
- аналіз проблем, які можуть виникнути у ході здійснення заходів з протидії торгівлі жінками;
- опрацювання спільних пропозицій та планів дій;
- підготовка заяв від імені Німеччини у контексті міжнародних заходів.

Уряд Німеччини обрав протидію торгівлі людьми шляхом мобілізації зусиль правоохоронних органів. Законодавство Німеччини забороняє торгівлю людьми у будь-якій формі; торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації (розділ 232 Кримінального кодексу) та примусової праці (розділ 233) є злочинами. Покарання за такі злочини передбачає до 10 років позбавлення волі.

Водночас урядом Німеччини приділяється значна увага і превентивній роботі, зокрема фінансується діяльність цілої низки неурядових організацій, що проводять інформаційно-освітні кампанії з попередження торгівлі людьми як у самій Німеччині, так і за її межами [291].

Цікавим з огляду на тему нашого дослідження є те, що нині у Німеччині використовується чотири стандартні бази даних, у яких міститься інформація щодо фактів торгівлі людьми: статистика злочинів, куди вносяться дані поліцейських розслідувань; звіти щодо ситуації у зв'язку з існуванням явища торгівлі людьми, які складаються Федеральним бюро кримінальних розслідувань Німеччини; статистика по справах, що передані до суду; центральний реєстр кримінальних справ, що містить інформацію щодо стосовно розглядів.

Вважаємо, що здійснення такої чіткої фіксації усієї інформації у сфері протидії торгівлі людьми дає змогу не лише швидко знаходити потрібну інформацію, а й усунути безліч зайвих дій, що здійснюються працівниками правоохоронних органів нашої держави у пошуку прецедентних кримінальних справ, осіб, причетних до скоєння таких злочинів, а також розгляду зазначеної категорії справ у судах. Крім того, чітко окреслюється і ситуація з розгляду кримінальних справ у судах, кількості осіб, притягнутих до відповідальності (для України створення таких баз даних є конче необхідним, оскільки дуже багато справ у суді роками «припадають пилом», їх розгляд затягується, а вироки не відповідають реальному ступеню завданої злочином шкоди та наслідків, і відслідкувати реальну ситуацію стає дуже складно, бо одні працівники змінюються на інших, дані втрачаються і в результаті відбувається «запізнення отримання» та «мішанина» інформації). До того ж існування таких баз суттєво спрощує процедуру пошуку й фіксації речових доказів та в цілому підвищує рівень можливостей у протидії торгівлі людьми.

Російська Федерація. Входження Російської Федерації у світове співтовариство як повноправного ринкового партнера також пов'язано з процесом міжнародної міграції населення, передусім — трудової. Важливим аспектом міграції є відсутність єдиного механізму, що дає змогу реально, починаючи з моменту перетинання державного кордону, взяти під правовий контроль переміщення іноземних громадян-мігрантів територією держави.

Нині мобільність суспільства вийшла на новий рівень. Простота та швидкість перетинання кордонів відкривають нові можливості для злочинного елемента. Передбачувана або реальна нездатність держав задовольнити потреби своїх громадян, перспективи покращання економічного стану в інших країнах і неможливість забезпечити законну діяльність у сфері підприємництва примушують людей емігрувати або штовхають на шлях поліпшення свого економічного положення поза межами закону.

Інтеграція Росії у світову економіку викликала, своєю чергою, інтенсивну інтеграцію російської злочинності у міжнародну, зокрема у сфері торгівлі людьми.

Під торгівлею людьми у КК РФ розуміється «купівля-продаж людини, інші угоди щодо людини, а так само вчинені з метою її експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або отримання».

Крім того, важливу роль у боротьбі з кримінальним бізнесом, заснованим на торгівлі людьми, відіграє Федеральний закон «Про державний захист потерпілих, свідків та інших учасників кримінального судочинства» від 20 серпня 2004 р. № 119-ФЗ, яким передбачено комплекс заходів, що здійснюються з метою забезпечення безпеки захищуваних осіб. Ними відповідно до положень ст. 2 закону можуть бути заявники, очевидці та жертви злочину.

Закон створив нормативно-правову базу для захисту жертв торгівлі людьми та членів їх сімей шляхом переселення на нове місце проживання; заміни документів; зміни зовнішності; забезпечення особистої охорони, охорони житла і майна: видачі спеціальних засобів індивідуального захисту, зв'язку й оповіщення про небезпеку; зміни місця роботи або навчання; тимчасового приміщення в безпечне місце (ст. 6 Федерального закону).

Із метою методичного забезпечення попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері незаконної міграції, торгівлі людьми та використання рабської праці, в Слідчому комітеті при МВС Росії було створено спеціалізований підрозділ.

Також у квітні 2007 р. у Департаменті по боротьбі з організованою злочинністю і тероризмом Міністерства внутрішніх справ РФ (ДБО-ЗіТ) було створено спеціалізований підрозділ по боротьбі з викраданнями і торгівлею людьми та розроблено методичні рекомендації з розслідування торгівлі людьми. У методиці зазначена кримінально-правова кваліфікація торгівлі людьми, методи і способи розкриття та

розслідування цієї категорії злочинів, питання взаємодії, тактичні особливості проведення окремих початкових слідчих дій, подальший і завершальний етап розслідування.

Здійснивши огляд законодавства Російської Федерації у сфері протидії торгівлі людьми, а також проаналізувавши систему ПТЛ у цій державі, ми доходимо висновку, що суттєвих заходів, які потребували б впровадження у нашій державі, поки немає.

Республіка Білорусь. Кримінальне законодавство саме цієї країни становить інтерес у сенсі протидії торгівлі людьми, оскільки на даний час у Республіці Білорусь в цілому сформовано нормативно-правову базу у частині протидії торгівлі людьми, що відповідає міжнародним стандартам. Окрім того, розподілені відповідні повноваження правоохоронних органів, що виключає дублювання їх функцій (координуючим органом є Міністерство внутрішніх справ).

Кримінальним кодексом Республіки Білорусь (КК РБ) передбачається кримінальна відповідальність за такі злочини:

- торгівля людьми (ст. 181 КК);
- вербування людей з метою експлуатації (ст. 187 КК у редакції 1999 р.) (здійснений нами аналіз законодавства іноземних держав уможливорює дійти висновку, що аналогічні за конструкцією та за змістом норми зустрічаються і в КК Республіки Казахстан (ст. 128); Киргизької Республіки (ст. 124); Республіки Узбекистан (ст. 135));
- викрадення людини з метою експлуатації (ст. 182 КК);
- незаконні дії з працевлаштування громадян за кордоном (ст. 187 КК у редакції 2005 р.);
- звідництво, сутенерство, утримання притонів для заняття проституцією (ст. 171 КК у редакції 1999 р.);
- розповсюдження порнографічних матеріалів (ст. 343 КК);
- втягнення неповнолітніх в антисуспільну поведінку (ст. 173 КК).

Слід зазначити, що лише КК РБ передбачає окремий склад злочину незаконних дій із працевлаштування громадян за кордоном (ст. 187 КК у редакції 2005 р.).

Відмінною рисою організації роботи з протидії торгівлі людьми у Республіці Білорусь є скоординована робота правоохоронних органів республіки з правоохоронними органами інших держав і міжнародними організаціями (Європол, Інтерпол, МОМ тощо).

Окрім того, з метою мінімізації негативних соціальних наслідків торгівлі людьми та реабілітації жертв трафіка діє 156 територіальних центрів соціального обслуговування населення системи Міністерства праці та соціального захисту.

Правильним та необхідним для перейняття Україною вважаємо політику Республіки Білорусь, яка полягає в активізації та підвищенні ефективності протидії торгівлі людьми шляхом комплексного й скоординованого запровадження необхідних заходів як на міжнародному, так і на національному рівні. Завдяки цьому торгівля людьми у Білорусі не перетворилась на масштабне явище. Такого висновку дійшли у Генпрокуратурі країни, проаналізувавши результати роботи з протидії торгівлі людьми, в тому числі щодо неповнолітніх [292].

Як стверджується у довідці, підготовленій Генеральною прокуратурою Білорусі за результатами перевірки, «створений у Білорусі механізм протидії торгівлі людьми ефективно працює, адекватний реаліям сучасності та дозволяє забезпечувати безпеку населення країни. Між державними органами налагоджено взаємодію, однак удосконалення цього процесу залишається актуальним» [292].

Республіка Казахстан. Республіка Казахстан визнає, що торгівля людьми являє собою грубе порушення прав і свобод людини, і боротьба з цим явищем повинна бути жорсткою та непримиренною. Торгівля людьми у цій державі належить до різновиду злочинів проти особи, які караються позбавленням волі строком від одного до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна (ст. 128 Кримінального кодексу Республіки Казахстан від 16 липня 1997 р. № 167-1 (у редакції станом на 7 квітня 2009 р.).

У Казахстані Національним координатором питань боротьби з торгівлею людьми є міністр юстиції. Важлива роль відводиться Міжвідомчій комісії при Уряді Республіки Казахстан з питань незаконного вивезення, ввезення і торгівлі людьми. Уряд республіки зобов'язує міністрів, заклади та регіональну владу використовувати наявні бюджетні фонди для розповсюдження інформації про торгівлю людьми, у тому числі в рамках обов'язкових шкільних програм та укладати офіційні угоди з центрами по захисту жертв.

Серед виконавців програм не лише органи юстиції, а й правоохоронні органи, органи прокуратури, національної безпеки, освіти і науки, праці та соціального захисту населення. На місцях активно залуча-

ються неурядові організації, які проводять роз'яснювальну роботу серед населення та сприяють громадянам, що постраждали від таких злочинів.

Казахстан досяг неабияких успіхів у боротьбі з торгівлею людьми. При Координаційній раді правоохоронних органів діє Спеціальна робоча група з питань боротьби з торгівлею людьми. Працює Міжвідомча комісія з питань охорони прав та захисту інтересів дітей, до завдань якої входить опрацювання пропозицій з проблем у сфері охорони та захисту інтересів дітей. Генеральною прокуратурою спільно з Міністерством внутрішніх справ та Агентством по боротьбі з економічною та корупційною злочинністю розроблені Методичні рекомендації щодо методів виявлення, припинення та розслідування фактів злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Органами праці та соціального захисту на постійній основі проводяться перевірки приватних агентств, що отримали ліцензію на посередницьку діяльність з працевлаштування казахстанських громадян за кордоном. Правоохоронними органами спільно з іншими заінтересованими державними органами здійснюється посилений контроль за діяльністю приватних агентств з працевлаштування та туристичних агентств. Періодично проводяться перевірки дитячих будинків, притулків та інтернатів на предмет законності усиновлення дітей, проводяться цілеспрямовані інспекції житлових новобудов, дачних масивів, селянських господарств, ринків з метою виявлення незаконної трудової діяльності іноземців у Республіці Казахстан, а також перевірки дотримання правил залучення та використання іноземної робочої сили.

З досвіду цієї країни нашу увагу привернуло створення у регіональних департаментах юстиції груп, які займаються роз'яснювальною роботою серед населення, читають лекції у навчальних закладах [293].

Республіка Туркменістан. У законодавстві цієї країни цікавим, з огляду на наше дослідження, є закон про боротьбу з торгівлею людьми. Зокрема розділ II закону присвячено діяльності та повноваженням різних державних органів, що займаються боротьбою з торгівлею людьми. Наприклад, відповідно до ст. 7 закону Генеральна прокуратура Туркменістану призначається у якості органу, відповідального за координацію усіх видів діяльності по боротьбі з торгівлею людьми.

Цікавим та прийнятним для України є чітке законодавче закріплення конкретних повноважень кожного окремого суб'єкта ПТЛ. Це допоможе більш чітко, злагоджено та ефективно діяти у цій сфері.

Виходячи з вищевикладеного, доходимо таких висновків.

1. Упродовж останнього десятиріччя стало очевидним, що для боротьби зі зростанням торгівлі людьми потрібен спільний комплексний підхід. Прагнення до такого роду підходу відображено у низці інструментів і документів у сфері прав людини (наприклад, Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та План дій ОБСЄ по боротьбі з торгівлею людьми. Україна приєдналась до першого документа, а також підписала і взяла на себе зобов'язання у рамках другого. Окрім того, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми прийнята у 2005 році та ратифікована Україною 21 вересня 2010 р.). У міжнародно-правову базу, що має відношення до ПТЛ, входить значна кількість документів: з гуманітарних питань та з прав людини, документи загального використання, документи проти торгівлі людьми та рабства загалом; документи, що стосуються рабства чи торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Завдяки своєму потенціалу, спрямованому на зменшення уразливості людей, відношення до ПТЛ мають і документи з питань соціального прогресу та розвитку. Наше дослідження не є вичерпним переліком, але може являти собою відправний пункт для подальших досліджень у цій сфері.
2. Оскільки міжнародне співробітництво є важливою запорукою успіху в протидії торгівлі людьми, з метою посилення реакції на транснаціональну злочинність правоохоронних та судових органів, у доповнення до зусиль на внутрішньодержавному рівні, вважаємо за необхідне створити всебічну транснаціональну стратегію протидії ТЛ та прискорити укладення двосторонніх, регіональних і глобальних угод у цій сфері. При цьому необхідні добре сплановані спільні дії усіх суб'єктів ПТЛ, що матимуть довгостроковий, скоординований, стратегічний характер. Планування дій повинне відбуватися на реальній оцінці як самої проблеми, так і наявних можливостей реагування на неї та підкріплюватися готовністю різних заінтересованих груп та установ до співробітництва на місцевому рівні та з іншими суб'єктами на регіональному й міжнародному рівнях.

3. Здійснений нами огляд законодавства країн СНД та окремих країн — членів Європейського Союзу свідчить, що практично в усіх КК передбачені норми, що тягнуть відповідальність за торгівлю людьми, за сексуальну експлуатацію жінок і дітей, зокрема за залучення до заняття проституцією; утримання місць розпусти для заняття проституцією; незаконне поширення порнографічних матеріалів і предметів; за залучення неповнолітніх у заняття проституцією тощо.

Отже, погоджуємось з науковою позицією щодо необхідності виділення торгівлі людьми в окремий склад злочину, що охопить усі форми цього явища.

Ще одним важливим моментом є те, що, як ми вважаємо, санкції, передбачені за торгівлю людьми в багатьох країнах, не несуть у собі стримуючого ефекту через м'якість покарання. Найчастіше покарання, винесене особі, у якої знайшли наркотики, виявляється більш суворим, ніж те, якому можуть піддатися торгівці людьми. Характер і суворість можливого покарання може позначатися на зусиллях у переслідуванні торгівців людьми, оскільки деякі країни, перш ніж надати міжнародний запит про інформацію, допомогу або екстрадицію, вимагають, щоб вирок, який може одержати підозрюваний, був більш суворим, ніж це передбачено внутрішнім законодавством.

4. У боротьбі з торгівлею людьми традиційні засоби інколи безсилі або малоефективні. Для України однією зі складних проблем є використання оперативно-розшукових даних у викритті трафікерів, хоча за кордоном (Німеччина, Швейцарія, Франція, США, Японія та інші країни) давно застосовують порядок проведення «особливих» слідчих дій (використання агентів під прикриттям тощо), що здійснюються лише за дорученням прокурора або слідчого судді й органом, який не бере участі у розслідуванні конкретної справи. Тому необхідними є пошук та запровадження раціонального і передового зарубіжного досвіду та його використання. І новий КПК України, напевно, відкриє нові шляхи для вирішення цього питання.
5. З метою підвищення ефективності ПТЛ вважаємо за необхідне створити та поширити на території усієї держави (за прикладом Німеччини) систему баз даних та обрати державний орган або підрозділ, що буде відповідальним за взаємодії у сфері ПТЛ (на

прикладі Республіки Білорусь, де таким органом обрано Міністерство внутрішніх справ), а також за впровадження дієвої системи моніторингу.

4.2 МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Міжнародні відносини як сукупність економічних, політичних, правових, ідеологічних, дипломатичних, військових, культурних та інших зв'язків і відносин між суб'єктами, які діють на світовій арені, є вищою формою міжнародного спілкування. Вони складаються внаслідок зовнішньоекономічної діяльності урядів, які представляють певні держави. Тому зміст міжнародних відносин переважно обмежується відносинами між державами³⁹.

Головною особливістю міжнародних відносин є відсутність у них єдиного, центрального ядра управління. Вони будуються на принципі поліцентризму, який передбачає наявність у системі міжнародних відносин кількох найсильніших держав або блоків, що їх відносини визначають розвиток світової політики, і полієрархії, коли кожен клас може мати два і більше безпосередньо підпорядкованих підкласів. Тому в міжнародних відносинах значну роль відіграють стихійні процеси і суб'єктивні чинники. Міжнародні відносини виступають тим простором, на якому стикаються і взаємодіють на різному рівні — глобальному, регіональному, двосторонньому, багатосторонньому — різні сили: державні, військові, економічні, політичні, суспільні й інтелектуальні.

У сучасній політологічній літературі найпоширенішою є точка зору, що головним суб'єктом міжнародних відносин виступає «національна держава». Цей термін і це явище в політичному житті об'єднує два поняття — держави і нації (у міжнародному праві ці терміни — синоніми).

Держава. Юридичного визначення держави, визнаного всіма країнами світу, не існує. Міжнародне співтовариство дотепер не дійшло єдиної думки щодо механізмів міжнародно-правового визнання. На-

³⁹ **Опрятний С. М.** Міжнародне спілкування (теоретичні основи) : [Монографія] / С. М. Опрятний. Запоріжжя, 2012–212 с. — С. 28.

віть така впливова організація, як ООН не має повноважень визначати, чи є певне утворення державою.

Одним із небагатьох міжнародних документів, у яких надається визначення держави і суверенітету в міжнародному публічному праві, є Конвенція Монтевідео, підписана в 1933 р. кількома державами. У ній закріплено чотири ознаки держави:

- 1) постійне населення;
- 2) визначена територія;
- 3) власний уряд;
- 4) здатність до вступу у відносини з іншими державами.

Нація — соціально-економічна, культурно-політична та духовна спільнота, що склалася в результаті становлення держави, фаза розвитку етносу (за ступенями: рід — плем'я — народність — народ — нація), у якій конкретний етнос здобуває суверенітет і створює власну повноцінну державу.

Згідно з іншою позицією нація створює державу для власних потреб, при цьому сама нація розуміється як безліч взаємопов'язаних народів і народностей, що ставляться один до одного з позитивною компліментарністю (від лат. complementum — доповнення).

Українські політологи, зокрема Л. Климаська⁴⁰, міжнародні відносини визначають як «особливий тип суспільних відносин, що виходять за межі внутрішньосуспільних відносин і територіальних утворень». Це система міждержавних і недержавних інтерацій (взаємодій) у глобальному, регіональному масштабі або на рівні двосторонніх відносин.

Здобуття Україною незалежності висунуло низку проблем у сфері міжнародних відносин. Це і вироблення власної позиції, стилю та навичок у відносинах із зовнішнім світом, і новий, самостійний тип відносин із державами колишнього СРСР, так званим близьким зарубіжжям, і входження України в інтеграційні процеси, які відбуваються між розвинутими країнами.

⁴⁰ Климаська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці (таємниці політичної кухні). Монографія. — Л., 2007. — 332 с.; Колодій А., Климаська Л., Космина Я. Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і політика К, 2003. — 664 с. Климаська, Л. Чутки як спосіб організації та самоорганізації інформаційного простору політики / Л. Климаська // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2008. — С. 71–80; Політологія [Текст] : Підруч. для вищ. закл. освіти / А. Колодій [і др.] ; Наук. ред. А. Колодій. — К., 2000. — 582 с.

Набуття Україною ознак розвиненої держави, суб'єкта міжнародних відносин відбувається за доволі складних, суперечливих і, певною мірою, унікальних умов. Після тривалого періоду монополії правлячих кіл у визначенні зовнішньополітичного курсу до його формування тепер причетні сили з різними, іноді протилежними соціально-політичними позиціями, що ускладнює вироблення загальнодержавного курсу в міжнародних відносинах нашої країни. Наразі ще навіть не ухвалено основ зовнішньої та внутрішньої політики держави, а сама політична «еліта» характеризується безвідповідальністю у прийнятті рішень, відсутністю фахових знань, а головне — відданості народові України. За таких умов, становлення України як самостійного і впливового гравця на геополітичній арені неможливе. Це впливає не лише на імідж, а й на рівень взаємодії між вітчизняними та міжнародними інституціями у сфері ПТЛ.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності можна охарактеризувати як діяльність спеціальних суб'єктів (Організація Об'єднаних Націй, її органи та спеціалізовані установи; неурядові міжнародні організації; недержавні органи; міжнародні об'єднання керівників поліцейських служб суверенних держав; правоохоронні органи суверенних держав, що здійснюють боротьбу зі злочинністю; органи галузевого співробітництва державно-політичних об'єднань), засновану на нормах міжнародного та внутрішнього права, спрямовану на протидію (попередження, припинення, розкриття, забезпечення кримінального переслідування винних осіб) міжнародним злочинам, злочинам міжнародного характеру, транснаціональним злочинам⁴¹.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії такому виду злочинів як торгівля людьми нині набуває особливого значення. Найбільше це стосується вчинення злочинів організованою групою чи злочинною організацією із міжрегіональними або міжнародними зв'язками.

Недостатня ефективність боротьби з транснаціональною торгівлею людьми обумовлена низкою причин: це й недосконалість чинного кримінально-процесуального законодавства, що регламентує питання міжнародно-правової допомоги у кримінальному судочинстві, незгодженість положень різних міжнародних договорів і угод, укладених

⁴¹ **Зозуля Є.** Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності як історико-правове явище / Є. Зозуля [електронний ресурс] http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=41902.

Україною, а також проблеми, пов'язані з особливостями практичної реалізації взаємодії правоохоронних органів і підрозділів різних держав.

Транснаціональний характер торгівлі людьми обумовлений такими ознаками:

- 1) спеціальний простір, обмежений засобами охорони (тобто цей злочин, переважно, вчиняється у зонах митного та прикордонного контролю);
- 2) створення латентної форми існування, що створює злочинну нішу для посадових злочинів, групової контрабанди, вимагання, хабарів тощо;
- 3) скоєння спеціальними суб'єктами: співробітниками митниці, прикордонних служб, а також страховими та туристичними агентствами, які мають власні представництва у зонах прикордонно-митного контролю;
- 4) наявність «мережевих» утворень, охоплених міжнародним простором.

Окрім того, транскордонні злочинні групи характеризуються:

- 1) синтетичним складом членів груп, до яких входять: спеціальні посадові суб'єкти, члени організованих транснаціональних організацій, члени вузькоспеціалізованих транскордонних злочинних груп;
- 2) геополітичними особливостями групи, численністю, масштабами діяльності, ступенем проникнення у владні структури, організаційною гнучкістю, оперативністю реагування, системою захисту;
- 3) оперативним проникненням по обидва боки кордону, що обумовлено обізнаністю із дефектами охорони прикордонних структур, людьми, які забезпечують життєдіяльність зон контролю;
- 4) відпрацьованістю схем нелегального переміщення вантажів, грошей, людей, що в комплексі розв'язує проблему кордону як такого⁴².

Важливість міжнародного співробітництва при розслідуванні торгівлі людьми обумовлена тим, що його відсутність унеможлиблює зібрання доказів з-за кордону; здійснення кримінального переслідуван-

⁴² Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні / В.С. Філашкін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — № 24. — 2011, С. 237–242.

ня; забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодування завданої злочином шкоди тощо. Перераховані кримінально-процесуальні функції реалізуються певною мірою органами дізнання, досудового слідства, прокуратурою та судом, зокрема й під час діяльності щодо розслідування злочинів⁴³.

Тобто реалізація мети і завдань міжнародного співробітництва у протидії торгівлі людьми здійснюється як міжнародними організаціями, так і власне державами, уповноваженими компетентними органами за конкретними напрямками діяльності й у певних формах⁴⁴.

Сьогодні міжнародне співробітництво класифікують за різними типами, видами і формами, проте організаційні питання міжнародного співробітництва вивчені ще недостатньо. Доволі часто виникають проблеми через невідповідність законодавства різних країн, відомчі бюрократичні перешкоди та суб'єктивізм деяких керівників⁴⁵.

Так, *О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк* до основних видів міжнародного співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми за формами прояву зараховують:

- 1) взаємодію у рамках правової допомоги у кримінальних справах;
- 2) укладення угод про співпрацю;
- 3) участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території іншої держави;
- 4) проведення спільних оперативних розробок та розслідувань;
- 5) обмін інформацією;
- 6) участь у міжнародних операціях та проектах співпраці.⁴⁶

Важливим напрямом у цьому сенсі є розширення співпраці між слідчими, оперативними та іншими підрозділами правоохоронних органів, у міжнародному масштабі.

⁴³ **Чорноус Ю. М.** Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів / Ю. М. Чорноус // Науковий вісник КНУВС. — 2010. — № 3 (70). — С. 271–278.

⁴⁴ **Філашкін В. С.** Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні / В.С. Філашкін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. — № 24, С. 237–242.

⁴⁵ **Володимир Заросило.** Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми», Х., 2010. — С. 69.

⁴⁶ **Виявлення та припинення торгівлі людьми : Навч. практич. посіб. / [Авт. кол. : О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк та ін.]. — К. : Арт-бюро, 2009. — 211 с.**

Співробітництво правоохоронних органів й обмін інформацією в процесі розслідування передбачає більш тісну взаємодію. Для цього необхідно:

- 1) розширювати і, за необхідності, створювати канали зв'язку між державами-учасницями розслідування;
- 2) забезпечувати належну взаємодію у розслідуванні всіх злочинів, що мають відношення до сфери торгівлі людьми та використання примусової праці;
- 3) надавати за необхідності предмети, документи або докази, потрібні для аналізу доказової та орієнтуючої інформації з метою забезпечення ефективності розслідування;
- 4) здійснювати обмін інформацією щодо конкретних засобів і методів, які застосовують організовані злочинні групи, в тому числі відомості про маршрути і транспортування, використання фіктивних імен, змінених та підроблених документів або інших засобів приховування злочинної діяльності.

Доволі ефективним заходом є підписання договорів про двостороннє та багатостороннє співробітництво між правоохоронними органами із забезпечення обміну інформацією. При цьому слід спрямовувати зусилля на розробку єдиних стандартів, що стосуються збору статистичних даних⁴⁷.

Розглянемо детальніше такого суб'єкта, як Інтерпол. В Україні функції Національного центрального бюро (НЦБ) Інтерполу покладені на МВС, у структурі якого і створений робочий апарат — Укрбюро Інтерполу (історія виникнення українського НЦБ починає свій відлік з 27 вересня 1990 р., коли на 59 сесії Генеральної асамблеї Інтерполу в Оттаві СРСР було прийнято до членів організації. Вже 7 жовтня 1990 р. Рада Міністрів СРСР прийняла Постанову № 338, якою було створено НЦБ Інтерполу в Радянському Союзі. Україну було прийнято до лав організації після здобуття нею незалежності на 61 сесії Генеральної асамблеї Інтерполу, яка проходила з 4 по 10 листопада 2000 р. у Декарі).

У своїй діяльності Укрбюро Інтерполу керується Конституцією України, законами, підзаконними актами, міжнародними договорами, Статутом та іншими нормативними документами Інтерполу, нормативними актами МВС України, а також Положенням про національне Цен-

⁴⁷ Расследование торговли людьми: методика, тактика, специальные познания : [Учеб. пособие] / Под. ред. канд. юрид. наук С. Ю. Журавлёва. М., 2010. — 296 с. — С. 19–21.

тральне бюро Інтерполу [270]. Виконання функцій Бюро регламентується Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженою 9 січня 1997 р., ухваленою міжвідомчим наказом МВС України, ГПУ, СБУ, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державною митною службою України та Державною податковою адміністрацією України № 3/1/2/5/2/2 від 09.01.97 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 26 лютого 1997 р. за № 54/1858.

Відповідно до п. 1 Положення Укрбюро представляє Україну в Міжнародній організації кримінальної поліції та, водночас, є центром координації взаємодії правоохоронних органів держави з компетентними органами зарубіжних держав у боротьбі зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни.

Головне завдання Інтерполу полягає у наданні допомоги країнам — членам Інтерполу в реалізації більш жорсткого контролю шляхом обміну інформацією про переміщення та діяльність осіб, що займаються торгівлею людьми на міжнародному рівні. Генеральний Секретаріат Інтерполу відповідає на запити членів Інтерполу про надання інформації, яка необхідна для переслідування осіб, які займаються торгівлею людьми.

Окрім того, на Укрбюро Інтерполу покладаються завдання:

- 1) вивчення зарубіжного досвіду боротьби зі злочинністю і його використання у правоохоронній діяльності України;
- 2) забезпечення обміну інформацією між правоохоронними органами України та Інтерполом;
- 3) формування на основі отриманої інформації банку даних про злочини і злочинців, про осіб, що перебувають у розшуку, а також про предмети і документи;
- 4) формування банку даних зарубіжних нормативних актів держав — членів Інтерполу з питань боротьби зі злочинністю, міжнародно-правових документів, угод, що регламентують міжнародне співробітництво у цьому напрямі, а також документів щодо діяльності поліції; дані про стан і основні тенденції розвитку злочинності в іноземних державах;
- 5) складання в установленій формі та направлення до Генерального секретаріату Інтерполу даних про стан злочинності [270].

ОСНОВНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 5.1 ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 5.2 УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 5.3 ВАЖЛИВА РОЛЬ ЗМІ В КОНСОЛІДАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Дослідження системи суб'єктів протидії злочинності не може бути повним без визначення ролі громадських інституцій. Необхідність участі громадськості в протидії та запобіганні злочинам вже аксіоматичне і переоцінити її, справді, важко. До того ж, показником ефективності протидії та запобігання злочинності визначається, з одного боку, уповільненням темпів зростання, стабілізацією чи зниженням рівня злочинності, а з іншого — якісним підвищенням соціально-профілактичної активності населення, підтримкою профілактичної діяльності громадською думкою.

Тісний зв'язок спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності з населенням і громадськими організаціями забезпечує доволі високу ефективність запобіжної практики. Відповідно до чинного законодавства більшість спеціалізованих (зокрема частково спеціалізованих) суб'єктів протидії злочинності мають здійснювати профілактичну діяльність у взаємодії з громадськими інституціями.

Сім'я, деякі громадські, релігійні організації, ради профілактики, козацькі організації, фонди, рухи та багато інших організацій громадського контролю, а також профспілки, службові особи, окремі громадяни займаються виховною профілактичною роботою та в змозі відігравати активну роль у протидії злочинам, виконувати завдання ранньої і посткримінальної профілактики.

Окремі громадяни реалізують профілактичні заходи як в рамках виконання певних громадянських обов'язків (наприклад, виховання дітей) і суспільного доручення (партійного, профспілкового), так і за власної ініціативи протидіють злочинним проявам, інформують компетентні органи про криміногенні явища та криміногенних осіб.

У Конституції України, кримінальному, кримінально-процесуальному, кримінально-виконавчому, адміністративному законодавстві є норми, які встановлюють обов'язок і правомірність дій громадян при захисті інтересів держави, власних законних інтересів і прав, прав інших громадян від злочинних посягань. Низка законів України передбачає залучення громадськості та громадян, за їхньою згодою, до діяльності щодо запобігання злочинності, її окремих видів і злочинних проявів, сприяння взаємодії з правоохоронними органами, здійснення громадського контролю [1, 2, 3, 4].

Форми участі громадськості можуть знаходити свій вираз у сприянні усуненню криміногенних явищ і процесів у різних сферах госпо-

дарювання та управління; заявах про відомі факти готування чи вчинення злочинів; здійсненні права на необхідну оборону під час крайньої необхідності, затриманні особи, котра вчинила злочин; сприянні запобіганню рецидиву злочинів з боку засуджених і звільнених від відбування покарань.

Соціальна активність громадян у сфері протидії злочинності здійснюється за напрямками: а) участі у діяльності громадських організацій; б) взаємодії з правоохоронними органами; в) неформальній реалізації громадського обов'язку⁴⁸.

У теорії державного управління виокремлюють три моделі взаємодії недержавних і державних організацій:

- 1) взаємодія з державною домікантою, коли фінансування й соціальні послуги надаються державою й органами влади, а громадські організації беруть участь у певних заходах;
- 2) дуалістичні відносини: ситуація, коли держава й НУО беруть участь у фінансуванні й наданні послуг;
- 3) партнерські взаємини: ситуація, коли відповідальні за фінансування послуг, які надаються населенню, НУО.

Що стосується торгівлі людьми, то тут наявні перші дві моделі: перша — у розшуку людей і їхньому поверненні, друга — профілактиці торгівлі й допомозі потерпілим.

Формами взаємодії НУО й державних організацій є:

- проведення загальних прес-конференцій, круглих столів, виступи в ЗМІ;

обмін інформацією про надання послуг для координації зусиль;

- проведення спільних акцій, нарад;
- навчання партнерів основам соціальної роботи, обмін досвідом;
- надання послуг, що доповнюють гарантовані законом;
- проведення спільних (або за замовленням) досліджень проблеми.

Неурядові організації, що стоять на сторожі прав та інтересів громадян, мають важливе значення для розбудови громадянського суспільства. В Україні зареєстровано більше 20 тис. об'єднань громадян. Стаття 3 Закону України «Про об'єднання громадян» визначає громадську організацію як «об'єднання громадян для задоволення та захис-

⁴⁸ Чикін О. О. Громадські інституції як суб'єкти протидії злочинності // Електронний ресурс: http://www.sev.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=104040

ту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів», а стаття 20 гарантує право «представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах».

Відповідно до статті 36 Конституції України громадяни України для здійснення та захисту своїх прав і свобод мають право на об'єднання в політичні партії та громадські організації.

Як суб'єкти адміністративного права громадські утворення керуються Конституцією України, законодавством України, положеннями про відповідні органи самоорганізації, рішеннями місцевих органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, рішеннями зборів громадян. Стаття 8 Закону «Про об'єднання громадян» передбачає, що держава забезпечує додержання їх прав і законних інтересів, а втручання державних органів та службових осіб у діяльність об'єднань громадян, і навпаки, втручання об'єднань громадян у діяльність державних органів, окрім випадків, які передбачені законом, неприпустимо.

Значна роль у процесі формування громадського суспільства та демократичних перетворень неурядових організацій — це не тільки вимога сучасних міжнародних документів, а й результат практичної діяльності неурядових організацій, їх високої активності в політичному та соціальному житті країни, високого професійного та наукового потенціалу активістів, глибоких знань соціальних, політичних, економічних проблем сучасної України, досвіду міжнародного спілкування, знайомства зі шляхами розв'язання проблем у демократичних країнах світу.

Саме неурядові організації на початку 1997 року розгорнули діяльність проти торгівлі людьми в Україні, коли державні структури уваги цій проблемі ще не приділяли.

Окреслимо основні зони впливу неурядових організацій на формування політики в державі та проаналізуємо їх.

Від вибору методологічних принципів державної політики щодо протидії торгівлі людьми залежить напрям цієї роботи. Не випадково саме неурядові організації були ініціаторами та організаторами проведення низки заходів, зокрема конференцій та семінарів, на яких обговорювалися болючі питання українського суспільства та формування сучасної політики з протидії негативним явищам. Рекоменда-

ції стали предметом обговорення під час парламентських слухань з даної проблематики, засідань Міжвідомчої координаційної ради, регіональних постійно діючих комісій з питань координації зусиль та обміну інформацією щодо запобігання торгівлі людьми. Участь у розробленні та впровадженні програмних і концептуальних документів щодо протидії торгівлі людьми, а також законів і законодавчих актів із цих питань.

Ініціатива формування державних програм по протидії торгівлі людьми також належала неурядовим організаціям. У травні 1998 року відбувся перший Міжнародний семінар «Пошук шляхів запобігання торгівлі жінками та формування комплексної програми дій», проведений спільно Міністерством України у справах сім'ї та молоді та Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда — Україна» за участю представників різних міністерств та неурядових організацій. На ньому було розроблено проект програми, який було винесено також на обговорення Першого всеукраїнського конгресу жінок, який відбувся в травні 1998 року. Від учасниць цього конгресу було подано пропозиції до Президента України щодо поліпшення становища жінок в Україні. У жовтні 1998 року Президент України подав до Кабінету Міністрів України доручення, одним із пунктів якого було положення про необхідність розробки Комплексної програми дій. 25 вересня 1999 року Кабінет Міністрів України прийняв Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми в Україні (Постанова КМУ № 1768). Друга, третя і четверта державні програми — Комплексна програми протидії торгівлі людьми, Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. та Державна цільова програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року — розроблялись за активної участі представників неурядових організацій.

Це, зокрема, підготовка спеціальних доповідей, парламентські слухання, створення спеціальних органів, які відповідають за дотримання прав людини, координацію зусиль у напрямі протидії торгівлі людьми.

Так, у 2004 р. був підготовлений інформаційно-аналітичний звіт, узагальнений Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді «Стан виконання Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002–2005 роки та взятих Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері у 2003 році» про результати діяльності різних інституцій у даному напрямі. Звіт про діяльність у сфері протидії торгівлі людьми

за 2006 р. був підготовлений Центром «Ла Страда — Україна» і увійшов до доповіді правозахисних організацій «Права людини в Україні — 2006». На початку 2007 р. були проведені експертні консультації і вдосконалена методологія громадського моніторингу виконання Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 р., що сприяло ґрунтовнішій підготовці Державної цільової програми протидії торгівлі людьми до 2015 року.

Удосконалення механізмів захисту прав людини та протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні є суттєвим чинником поліпшення ситуації з розв'язанням цих проблем у багатьох країнах. Зміцнення гарантій прав людини на міжнародному рівні особливо активно відбувалося протягом останніх сорока років.

Неурядовим організаціям, уже з огляду на їх природу, властиві свобода вираження думок, гнучкість дій і свобода пересування, що за певних умов дає їм змогу виконувати завдання, які не можуть, а іноді навіть не хочуть виконувати уряди і міжурядові організації.

Для того, щоб голос неурядових організацій був почутий на міжнародному та національному рівнях, необхідно вивчати та використовувати актуальні міжнародні документи та механізми їх застосування. Прикладом участі неурядових організацій у прийнятті рішень на міжнародному рівні є практика паралельного проведення поряд із урядовими міжнародними конференціями форумів неурядових організацій, як це відбулося під час Четвертої всесвітньої конференції в Пекіні (вересень 1995 року).

Неурядові організації мають вивчати та розповсюджувати у своїх країнах міжнародні документи з прав людини та протидії торгівлі людьми. Використовуючи положення міжнародних документів, неурядові організації можуть здійснювати тиск на національні уряди з метою дотримання прав громадян, перегляду національного законодавства та приведення його положень у відповідність до міжнародних норм. Прикладом такого лобювання може бути ратифікація Україною (лютий 2004 р.) Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та двох протоколів до неї, одним з яких є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, ратифікації Європейської Конвенції про протидію торгівлі людьми (травень 2005 р.), а також Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (вересень 2010 р.).

Значна кількість неурядових організацій спрямовують свою діяльність на запобігання торгівлі людьми. Вони являють собою розвинену мережу неурядових організацій національного та регіонального рівнів, які працюють у напрямі запобігання торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим.

Міжнародна організація ЕКПАТ — це всесвітня мережа, що присвячує свою діяльність викорінюванню комерційної сексуальної експлуатації дітей. Існує 71 група у 64 країнах світу, що входять до складу мережі. В Україні до її складу входять 22 неурядові організації. Робота, що здійснюється організаціями мережі ЕКПАТ, включає поширення обізнаності щодо втягнення дітей до проституції та порнографії, захисту дітей, які ризикують стати жертвами торгівлі людьми та сексуальної експлуатації, підвищення рівня кваліфікації фахівців з протидії торгівлі людьми.

Створення мережі організацій, які могли б надавати соціальну допомогу потерпілим, що постраждали від торгівлі людьми, за місцем їхнього проживання є неодмінною умовою ефективної соціальної допомоги. Із цією метою із самопочатку своєї діяльності центр «Ла Страда — Україна»⁴⁹ налагоджував контакти з різними організаціями: державними, громадським, благодійними, релігійними тощо. Так були встановлені контакти з МВС України; Державною прикордонною службою України; Інтерполом; лінійними відділами МВС аеропорту «Бориспіль», морського порту «Одеса», станції Чоп; Консульським управлінням Міністерства іноземних справ; офісом Уповноваженого з прав людини; Українським державним центром соціальних служб для молоді; Центром роботи з жінками Київської міської адміністрації; дипломатичними представництвами України в 20 країнах, у тому числі Німеччини, Італії, Угорщини, Сирії; дипломатичними представництвами восьми іноземних держав в Україні, зокрема Бельгії, Нідерландів, Німеччини, США; міжнародними організаціями, зокрема

⁴⁹ Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна», який здійснює активну просвітницьку діяльність з метою запобігання торгівлі людьми в Україні з 1997 року. Необхідність охопити якомога більшу аудиторію з метою запобігання торгівлі людьми спонукала фахівців центру «Ла Страда — Україна» створити мобільну лекторську групу, члени якої працюють на всій території України. Члени лекторської групи Центру мають можливість проведення таких заходів для учнів і студентів з метою підвищення рівня обізнаності з проблеми та навчання моделей безпечної поведінки. Ця діяльність здійснюється за підтримки Посольства Фінляндії в Україні [21].

Міжнародною організацією з міграції; Організацією по безпеці й співробітництву в Європі. Результатом встановлення партнерських відносин стало створення мережі організацій, що надають соціальну допомогу потерпілим від торгівлі людьми. З метою полегшення пошуку даних щодо тієї чи іншої організації ця інформація систематизована, а на її основі створена «База даних організацій, які можуть надавати допомогу потерпілим від торгівлі людьми».

Як зазначив дослідник міжнародного права Г. Гуїллам, «...майбутній розвиток міжнародної правової системи буде базуватися не лише на діяльності держав, а дедалі більшою мірою на діяльності міжнародних організацій, що створюються для подолання обмежень спроможності національних урядів ефективно вирішити транснаціональні проблеми»⁵⁰.

Усі міжнародні відносини можна поділити на два основні типи:

- 1) відносини суперництва;
- 2) відносини співпраці⁵¹.

Переважає погляд, відповідно до якого, основними суб'єктами міжнародних відносин є держава і групи (союзи) держав.

Проте сьогодні існує об'єктивна тенденція до розширення учасників міжнародних відносин та дедалі вагомішими суб'єктами у таких відносинах стають міжнародні організації, які поділяються на:

- 1) міждержавні (міжурядові) організації;
- 2) неурядові організації.

Міждержавні організації це стабільні об'єднання держав, засновані на договорах. Для них властива певна злагоджена компетенція і постійні органи.

Неурядові організації мають складнішу структуру. Вони можуть бути суто неурядовими, а можуть мати змішаний характер, тобто включати й урядові структури, і суспільні організації, і, навіть, індивідуальних членів⁵².

Нині міжнародні організації як форма міжнародного співробітництва та багатосторонньої дипломатії відіграють надзвичайно важливу роль. Для сучасних міжнародних організацій визначальною ри-

⁵⁰ **Guillaume G.** The Future of international organization. New-York. 1995. — P.33

⁵¹ **Опрятний С. М.** Міжнародне спілкування (теоретичні основи) : Монографія / С. М. Опрятний. З., 2012, 212 с. — С. 29.

⁵² Там само.

сою є подальше розширення їх компетенції й ускладнення структури. Сьогодні загальна кількість таких організацій наближається до 5 тис., з яких понад 400 — міжурядові. Тому можна з упевненістю казати про світову мережу міжнародних організацій, у центрі якої, безперечно, ООН.

Недержавні організації України працюють на міжнародному, загальнодержавному, а також на місцевому рівнях (в області, місті, районі). Найбільш впливовими з них є Рада Європи, ЄС, Організація Об'єднаних Націй та її агенції (Рада безпеки, програма розвитку ООН, ЮНЕСКО і ЮНІСЕФ), Міжнародна організація з міграції, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародна організація праці, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна», Організація за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, Всесвітній банк тощо. Активну аналітичну діяльність у цьому напрямі також здійснюють Академія наук вищої освіти України, Академія безпеки відкритого суспільства, Глобальна організація союзницького лідерства. Ці та інші організації в межах своїх повноважень здійснюють вплив на органи влади з метою формування державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в Україні та впровадження її в життя за власною активною участю. Завдяки своїй базі і масштабам членства, міжнародні організації мають великі ресурси і технічний досвід. Партнерство з міжнародними організаціями дає істотне фінансування, професіоналізм, доступ до інформації, законність, вплив і визнання уряду і спонсорів. Контакти з міжнародними організаціями можуть сприяти цінному обміну інформацією. У них можна запросити документацію, технічні звіти та плани проектів.

Основними формами діяльності зазначених організацій у протидії торгівлі людьми є:

- 1) допомога потерпілим від торгівлі людьми, тобто всі дії, спрямовані на реабілітацію та реінтеграцію потерпілих: сприяння у поверненні в Україну, надання медичної, психологічної, юридичної допомоги, працевлаштування тощо;
- 2) організація роботи «гарячих ліній» із запобігання торгівлі людьми;
- 3) проведення досліджень з проблем насильства щодо жінок та експертизи законодавчих актів стосовно становища жінок в Україні;
- 4) ведення просвітницької роботи серед молоді, організація та проведення семінарів, конференцій тощо;

- 5) розповсюдження інформації щодо проблеми торгівлі людьми, видання збірників, матеріалів, бюлетенів, листівок;
- 6) організація та проведення семінарів і тренінгів для фахівців у даній галузі;
- 7) організація та проведення тренінгів для представників потенційної групи ризику.

Так, основними функціями *Міжнародної організації з міграції*⁵³ (далі — МОМ) є забезпечення впорядкованої регульованої міграції населення з урахуванням специфічних потреб країн еміграції та імміграції; перерозподіл кваліфікованих людських ресурсів з метою економічного, соціального, культурного розвитку держав; організоване переселення біженців, переміщених осіб та інших груп населення, змушених залишити батьківщину; забезпечення можливостей для урядів та неурядових організацій обмінюватись досвідом, координувати дії у сфері міграції.

Основними напрямками допомоги МОМ є:

- 1) для біженців — оформлення документації в країнах першого перебування і переселення до третіх країн, медичне обслуговування, мовна та культурна підготовка;
- 2) для міжнародних мігрантів — консультування, медичне освідування і відбір, мовна підготовка, організація переїзду, допомога в підборі житла, фінансове сприяння.

Бюджет МОМ формується за рахунок щорічних внесків країн-учасниць за спеціальними нормативами, а також добровільних внесків. Штаб-квартира розташована у Женеві.

⁵³ У партнерстві з USAID та іншими донорами МОМ працює з Урядом України, громадянським суспільством та приватним сектором задля викорінення сучасного рабства та реабілітації постраждалих. Із 2000 року МОМ та партнери змогли ідентифікувати та надати допомогу майже 9 тис. постраждалих від торгівлі людьми, українцям та іноземцям, яких експлуатували у понад 60 країнах світу. Наймолодший постраждалий було три роки, найстарший — більше 73-х (і одну, й другу експлуатували у примусовому жебрацтві). МОМ надає постраждалим безкоштовну медичну, психологічну допомогу, притулок, освітні курси, фінансове сприяння, правовий супровід та представництво в суді, іншу допомогу за потреби. МОМ пишається тим, що понад 90% учасників реінтеграційної програми зараз працюють чи навчаються в Україні. Зокрема, понад 230 колишніх постраждалих заснували близько 170 підприємств. МОМ також долучилася до розвитку профільного законодавства в Україні, зокрема до розробки відповідних положень Кримінального кодексу, написання Закону «Про протидію торгівлі людьми» та розбудови державного механізму допомоги постраждалим.

Впродовж останніх 15 років діяльності в Україні МОМ надала допомогу більш ніж 300 000 мігрантів, постраждалих від торгівлі людьми та іншим вразливим групам, безпосередньо або через своїх партнерів по проектах.

Забезпечення всебічного міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми, у тому числі в контексті головування нашої держави в ОБСЄ⁵⁴ залишається важливим напрямом взаємодії України з цією міжнародною організацією.

Можливості МОМ активно залучаються до здійснення евакуаційних заходів щодо громадян України, які перебувають у кризових регіонах. Зокрема, у 2012 році у зв'язку з ескалацією сирійського конфлікту в Україну було евакуйовано 499 наших співвітчизників. 139 з них повернулися на батьківщину за сприяння МОМ⁵⁵.

При цьому Представництвом МОМ в Україні постійно наголошується на необхідності подальшої активної взаємної підтримки та тісних партнерських стосунків, які склалися на цих важливих напрямках, та які поглиблюватимуться й надалі.

У січні 2013 року МОМ та Державна судова адміністрація України уклали угоду про співробітництво. Документ підписали Голова Державної судової адміністрації Р. Кирилюк та Голова Представництва МОМ в Україні Манфред Профазі.

Метою Угоди є консолідація зусиль Сторін у протидії злочинам, що пов'язані з торгівлею людьми, а також такими, що скоюються на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі. Документ покликаний сприяти забезпеченню дотримання прав як громадян України, так і іноземців та осіб без громадянства.

МОМ та Державна судова адміністрація України співпрацюють у сфері захисту свідків з 2009 року. В рамках проекту, фінансо-

⁵⁴ <http://glavnoe.ua/news/n119995>.

⁵⁵ МОМ має унікальний досвід проведення евакуацій, переселення та повернення мігрантів у кризових та посткризових ситуаціях, співпрацюючи з широким колом авіакомпаній та транспортних фірм. Нещодавно МОМ повітряними, морськими та наземними шляхами евакуйовувала тисячі втікачів від лівійської кризи, допомігши понад 200 тис. мігрантів із багатьох країн світу, зокрема українцям. МОМ також надала допомогу понад 63 тис. мігрантів, які поверталися до своїх домів після здобуття незалежності Південним Суданом 2011 року. Сьогодні Організація допомагає із транспортуванням людей із небезпечних зон до безпечних територій, зокрема на кордоні Сомалі та Кенії, від кордону Малі до таборів у Нігерії, а також від сирійського кордону до таборів біженців у Йорданії. <http://iom.org.ua/ua/home-page> [342].

ваного Державним департаментом США, МОМ встановила системи відеоконференцз'язку для опитування свідків, які перебувають під захистом, у Хмельницькому та Луцькому міськрайонних судах, Суворівському районному суді Херсона, Івано-Франківському, Луганському та Чернігівському апеляційних судах.

«Ці системи мають ключове значення для поліпшення захисту постраждалих та свідків, відокремлюючи їх від публіки під час судових засідань у кримінальних справах стосовно торгівлі людьми та інших подібних злочинів. Ми пишаємося тим, що встановлене нами обладнання використовувалося понад 250 разів під час судових слухань», — зазначив на церемонії підписання Голова Представництва МОМ в Україні Манфред Профазі.

У рамках нового проекту, фінансованого США, МОМ встановить системи відео- конференцз'язку для опитування свідків, які перебувають під захистом, ще у вісьмох українських судах.

5.1 ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Міжнародні організації відіграють суттєву роль у протидії торгівлі людьми, передусім це робиться шляхом розроблення, прийняття та впровадження в життя відповідних документів, які носять для держав-членів таких організацій як обов'язковий (конвенції), так і рекомендаційний характер (політичні декларації, рекомендації, плани дій тощо).

Впродовж останніх років у цій сфері активно виявляють свою позицію інституції Організації Об'єднаних Націй, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та інші. Істотний внесок у цю важливу справу робить Рада Європи. Ця авторитетна міжнародна організація створена в 1949 році. Україна є членом Ради Європи з 1996 року.

Основні завдання організації полягають у сприянні утвердженню принципів демократії, прав людини та верховенства права, а також у пошуку спільних рішень щодо проблем політичного, соціального, культурного і правового характеру, які постають перед державами-членами організації.

Саме тому наприкінці 1980-х Рада Європи розпочала діяльність, спрямовану на протидію торгівлі людьми.

Рада Європи — це міжурядова організація, заснована 10 державами — Бельгією, Данією, Ірландією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Сполученим Королівством, Францією та Швецією, до яких пізніше приєдналися Греція та Туреччина (у 1949 році).

Завдання Ради Європи:

- захищати права людини, плюралістичну демократію та верховенство права;
- сприяти усвідомленню та оцінці європейської культурної самобутності та розмаїттю європейських культур;
- знаходити вирішення проблем, що існують у суспільстві (національні меншини, ксенофобія, нетерпимість, захист навколишнього середовища, клонування, СНІД, наркотики, організована злочинність та ін.);
- допомагати стверджувати стабільність демократії у Європі через підтримку політичних, законотворчих та конституційних реформ.

У документах Ради Європи зазначається, що торгівля, об'єктом якої стає індивідуальна особа, підриває принцип рівної гідності всіх людей. На рівні суспільства це являє собою сучасну форму рабства та ставить під сумнів керівну роль закону та фундаментальні демократичні цінності⁵⁶.

Засновуючись на фундаментальних принципах плюралістичної демократії, поваги до прав людини та керівній ролі закону, Рада Європи на початку 1989 року поставила за мету організацію заходів щодо боротьби із торгівлею людьми.

Під керівництвом Спостережного комітету щодо рівності між жінками та чоловіками (CDEG) було проведено ряд заходів у сфері організації досліджень та поглиблення розуміння проблеми торгівлі людьми. Так, результатом семінару з питань діяльності проти торгівлі жінками, що вважається порушенням прав людини та людської гідності (Страсбург, 1991 р.) стало створення Групи експертів з проблем торгівлі жінками, яка діяла в 1992–1993 роках. За наслідками її роботи консультант п. Мішель Хірш (Бельгія), на прохання CDEG підготувала *План дій* проти торгівлі жінкам та примусової проституції (EG (96) 2). Як справжня платформа для урядових дій даний План охоплює багато чинни-

⁵⁶ Торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації. Заходи, що були запроваджені Радою Європи (січень 2001 р.).

ків для дослідження правового забезпечення, соціоекономічних, адміністративних, поліцейських, превентивних, освітніх засобів боротьби з торгівлею людьми.

Основна ідеологія Ради Європи у цьому питанні формувалася на основі впевненості, що боротьба з торгівлею людьми може здійснюватися тільки через мультидисциплінарний та скоординований підхід із залученням усіх сторін на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Комітет щодо рівності між жінками та чоловіками вважав необхідним підтримувати заходи, що були запроваджені різними комітетами Ради Європи, але при цьому взяв на себе ініціативу з визначення стратегії запобігання та боротьби з даним типом злочину. Після консультацій з різними комітетами Ради Європи стосовно юридичних, правових, соціальних, економічних, інформаційних аспектів було створено Мультисекторну групу дій проти торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації під керівництвом Спостережної ради стосовно рівності між жінками та чоловіками. Вона розпочала свою роботу в грудні 1997 року, а закінчила її в лютому 1999-го, після проведення трьох робочих зустрічей протягом усього періоду.

Мультисекторна група вивчила методи запобігання торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, зокрема, торгівлі жінками та дітьми, особливо молодими дівчатами.

Ще одна агенція — група фахівців з питань впливу нових інформаційних технологій на торгівлю людьми — розпочала роботу у грудні 2000 року.

Низка заходів, організованих за ініціативою Спостережної ради, була спрямована на підвищення рівня обізнаності та усвідомлення проблеми. Серед них слід зазначити:

- Міжнародний семінар про діяльність проти торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації: роль НУО (Страсбург, червень 1998 р.). Учасники цього семінару (150 осіб з більш ніж 40 країн) підтримали спрямування зусиль на спільні та узгоджені дії та, особливо, співробітництво між НУО в різних країнах.
- Семінар щодо «добрих» та «поганих» практичних заходів стосовно іміджу жінок у засобах масової інформації: торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації (Страсбург, вересень 1998 р.). Під час семінару журналісти, працівники мас-медіа з Європи працювали над проблемою запобігання сенсаційності у висвіт-

ленні проблеми торгівлі людьми й утвердження натомість поглибленого відображення реального становища.

Декілька семінарів відбулося в країнах походження жертв торгівлі (Албанія, Боснія та Герцеговина, Молдова, Україна). Їх метою було повернути увагу різних учасників (поліція, судді, соціальні працівники, працівники посольств, вчителі) до ролі безпосереднього спілкування з жертвами торгівлі людьми та небезпек, які супроводжують це явище.

Ряд інформаційних та превентивних кампаній з проблем ризиків від торгівлі людьми, головним чином, стосувалися проблем біженців з Косово.

У рамках Пакту про стабільність в Південно-Східній Європі Радою Європи було організовано Міжнародний семінар «Скоординовані заходи проти торгівлі людьми в Південно-Східній Європі: регіональний план дій». На запрошення уряду Греції цей семінар було проведено в Афінах 29 червня — 1 липня 2000 року. Він був організований у партнерстві з Верховним комісаром з прав людини ООН, Міжнародною організацією з міграції за підтримки Уряду Японії. Учасники семінару підготували та ухвалили рекомендації щодо заходів на національному рівні, включаючи початок та імплементацію *Національних планів дій* проти торгівлі людьми, були також підготовлені та ухвалені елементи *Регіональних планів дій* проти торгівлі людьми.

Для семінару було підготовлено огляд головних правових документів стосовно торгівлі на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

Проведено ще декілька регіональних та національних конференцій (Кишинів, 2000; Київ, 2001; Тбілісі, 2002 та ін.), на яких розроблено низку рекомендаційних матеріалів.

Загальний огляд Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми⁵⁷.

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми була відкрита Комітетом міністрів Ради Європи для підписання державами — членами у Варшаві 16 травня 2005 року. Це відкриття відзначилося рекордною кількістю підписань — 15 держав — членів РЄ висловилися на користь її подальшої ратифікації.

⁵⁷ Науково-практичний аналіз відповідальності українського законодавства положенням Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми / Колектив авторів; За заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, О. М. Литвинова. — Х., 2011. — 244 с. — С. 14–18

Станом на 15 грудня 2011 року Конвенція ратифікована 34 державами — членами РЄ, 43 є державами-підписантами. Конвенція набула чинності 1 лютого 2008 року після її ратифікації 10 країнами (відповідно до ст. 42 Конвенції): Албанією, Австрією, Болгарією, Хорватією, Кіпром, Данією, Францією, Грузією, Румунією, Словаччиною.

Україна ратифікувала Конвенцію наприкінці вересня 2010 року після кількох років підготовки ратифікаційного документа та лобювань важливості такої ратифікації.

Рішучість держав — членів РЄ імплементувати норми цього обов'язкового з юридичної точки зору, міжнародного документа в національні законодавства була підготовлена попередньою роботою організації на рівні Комітету міністрів та Парламентської асамблеї Ради Європи, які, обговорюючи європейські проблеми та шляхи їх подолання, ухвалили низку конструктивних рекомендацій, що пропонують паневропейську стратегію боротьби з торгівлею людьми.

До Конвенції можуть приєднатися інші країни, які не є членами Ради Європи, але брали участь в її розробці (ст. 43), як це передбачено Статутом Ради Європи.

Жодне застереження не може бути зроблене стосовно Конвенції (ст. 45), крім застереження щодо вжиття законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідні для поширення юрисдикції на будь-який злочин, скоєний одним з її громадян або особою без громадянства, яка зазвичай проживає на її території, якщо злочин карається за кримінальним правом там, де він був скоєний, або якщо злочин скоєний поза межами територіальної юрисдикції будь-якої держави, або проти одного з її громадян.

Дана конвенція є повномасштабним і цілковито зваженим договором, що кваліфікує торгівлю людьми як порушення прав людини й посягання на її гідність та підтверджує необхідність підвищення рівня захисту всіх жертв торгівлі людьми, інтегруючи у свої положення принцип гендерної рівності. Конвенція складається з преамбули, 10 розділів та 47 статей.

Розділ I «Цілі, сфера застосування, принцип недискримінації та визначення термінів» містить чотири статті: «Цілі Конвенції» (ст. 1), «Сфера застосування» (ст. 2). «Принцип недискримінації» (ст. 3) та «Визначення понять» (ст. 4).

Цілями Конвенції є: запобігання і боротьба проти торгівлі людьми, гарантуючи тендерну рівність; захист прав людини стосовно жертв тор-

гівлі людьми, розробка належних механізмів захисту й допомоги жертвам і свідкам із гарантуванням гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства і кримінального переслідування; сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі проти торгівлі людьми.

Серед понять, яким надається визначення, — «торгівля людьми», «згода жертви торгівлі людьми», «дитина», «жертва».

Конвенція багато в чому наслідує Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, але враховує особливості свого регіону та вдосконалює деякі положення.

Зокрема, розширена сфера застосування Конвенції (застосовується до всіх форм торгівлі людьми, національних або міжнародних, пов'язаних або не пов'язаних з організованою злочинністю), започатковано механізм ідентифікації жертв торгівлі людьми, встановлюються положення про необхідність криміналізації користування послугами особи, яка є постраждалою від торгівлі людьми, діянь щодо проїзних і посвідчувальних документів, закладено положення про координацію зусиль у сфері протидії торгівлі людьми та розроблено механізм моніторингу виконання Конвенції.

Зв'язок Конвенції із цим Протоколом та іншими міжнародними документами прописаний у розділі VIII.

Розділ II «Запобігання, співробітництво та інші заходи» включає статті «Запобігання торгівлі людьми» (ст. 5), «Заходи знеохочення попиту» (ст. 6), «Прикордонні заходи» (ст. 7), «Безпека й контроль документів» (ст. 8), «Легітимність і дійсність документів» (ст. 9). Цей розділ містить значну кількість положень, що стосуються системи заходів із попередження торгівлі людьми — заходи попередження як такі та спеціальні заходи з контролю, безпеки та співробітництва з огляду на багатоплановий і міжсекторальний характер явища.

Визначаючи попередження торгівлі людьми як пріоритетне завдання, Конвенція вимагає від держав системного програмного підходу, до якого, крім належної інституційної складової, мають входити адекватні соціально-економічні ініціативи, інформаційні, просвітницькі, виховні кампанії, запровадження навчальних програм для осіб, які можуть опинитися в групі ризику, та фахівців, які працюватимуть із ними. Вимагається належне регулювання міграційних процесів, про-

цедури оформлення та забезпечення якості документів для виїзду/в'їзду й здійснення прикордонного контролю, а також запровадження скоординованих заходів зі сприяння зменшенню попиту на експлуатацію людей.

Важливим розділом Конвенції, який принципово і позитивно відрізняє її від інших «тематичних» документів Ради Європи, є розділ III «Заходи захисту та підтримки прав жертв, що гарантують тендерну рівність»: ст. 10 — «Виявлення жертв», ст. 11 — «Захист особистого життя», ст. 12 — «Допомога жертвам», ст. 13 — «Період реабілітації та обмірковування», ст. 14 — «Дозвіл на проживання», ст. 15 — «Компенсація та законне відшкодування», ст. 16 — «Репатріація та повернення жертв», ст. 17 — «Гендерна рівність».

Його норми відображають загальновизнаний на міжнародному рівні підхід, який проголошує, що питання про права осіб, які стали жертвами торгівлі людьми, має стояти в центрі всіх зусиль щодо попередження торгівлі людьми та боротьби з нею, щодо захисту, допомоги й забезпечення компенсації шкоди, заподіяної жертвам.

При цьому слід наголосити на необхідності диференційованого підходу до роботи з жертвами торгівлі людьми. Так, окремі норми, передбачені цим розділом, стосуються всіх жертв, інші — тільки тих жертв, які незаконно знаходяться на території країни перебування, інші — тих, хто перебуває там легально, проте має тимчасовий дозвіл на проживання. Крім того, деякі норми стосуються осіб, які ще не визнані жертвами, але щодо них існують підстави вважати, що вони є жертвами.

З огляду на таку специфіку дуже важливим є питання про належну ідентифікацію, виявлення жертв торгівлі людьми. Ця умова є визначальною для забезпечення можливості жертвам користуватися правами, закріпленими цією Конвенцією.

Конвенція містить вимоги щодо запровадження системи заходів із допомоги жертвам торгівлі людьми, які мають охоплювати їх фізичну, психологічну та соціальну реабілітацію, матеріальну підтримку. У рамках реабілітації слід забезпечити безпечне житло, медичну, психологічну, консультативно-інформаційну, лінгвістичну, правову допомогу, допомогу в отриманні роботи та професійної освіти, легалізацію її статусу (у т. ч. через надання тимчасового дозволу на проживання). Окремо підкреслюється право дітей — жертв торгівлі дітьми на освіту.

Значна увага до питань захисту та підтримки потерпілих від торгівлі людьми, формулювання обов'язків держав у цьому плані — важлива складова ефективної протидії торгівлі людьми. Саме законодавчого закріплення цих зобов'язань держави не вистачало в Україні, що призводило до великих складнощів для потерпілих від торгівлі людьми в отриманні необхідної допомоги та підтримки. Це стосується і питання отримання компенсацій та законного відшкодування.

Розділ IV вміщує норми, що стосуються матеріального кримінального права, яке набуває гармонізації в трактуванні певних дій як кримінальних злочинів. Він включає статті «Криміналізація торгівлі людьми» (ст. 18), «Криміналізація користування послугами жертви» (ст. 19), «Криміналізація діянь стосовно проїзних документів і документів, що посвідчують особу» (ст. 20), «Замах на злочин і пособництво або співучасть» (ст. 21), «Відповідальність юридичної особи» (ст. 22), «Санкції та заходи» (ст. 23), «Обтяжуючі обставини» (ст. 24), «Попередні засудження» (ст. 25), «Звільнення від покарання» (ст. 26).

Зокрема, за цією Конвенцією, кримінальними злочинами визнаються: торгівля людьми, використання послуг жертви, дії, що стосуються документів для проїзду, або документів, що засвідчують особу, замах, допомога або співучасть у вищезазначених злочинах. Така гармонізація полегшує боротьбу зі злочинністю на національному та міжнародному рівнях. По-перше, завдяки гармонізації на загальноєвропейському рівні даних норм злочинець втрачає можливість уникнути покарання на території держави, де діють менш суворі норми. По-друге, однакові правові дефініції забезпечують можливість здійснення загальноєвропейських досліджень явища, створити відповідну базу даних на національному та регіональному рівнях. По-третє, створюються умови для скоординованого міжнародного співробітництва щодо надання взаємної правової допомоги, екстрадиції злочинців тощо. Крім того, розділ містить положення про корпоративну відповідальність, санкції та заходи з попередження, обтяжуючі обставини та фактор попереднього ув'язнення.

Положення статей цього розділу тягнуть за собою необхідність суттєвого перегляду українського національного законодавства, зокрема в доволі суперечливій частині щодо введення кримінальної відповідальності юридичних осіб, бо подібні підходи не застосовуються в українській національній правовій системі. Відповідно до чинного законо-

давства України, зокрема кримінального, суб'єктом злочину може бути фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України може наставати кримінальна відповідальність. Обмеження кола можливих суб'єктів злочину фізичними особами означає, що суб'єктами злочину за українським кримінальним правом не можуть бути юридичні особи. За злочинні діяння, що мали місце в процесі діяльності юридичної особи, відповідає винна фізична особа, яка вчинила такі діяння. Отже, український законодавець не може встановити кримінальну відповідальність юридичної особи за торгівлю людьми та пов'язані з нею злочини, оскільки це суперечить принципам кримінального права України. Ці принципи сформувався ще за часів СРСР і не відповідають вимогам сучасності.

Введення адміністративної відповідальності за торгівлю людьми також викликає неоднозначні думки в експертів, оскільки чинне адміністративне законодавство України не надає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і навіть не використовує такого терміна.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення використовується термін «особа», без чіткої вказівки на те, яка це особа: фізична чи юридична. За рамками КУпАП діє доволі велика група норм, що встановлюють відповідальність юридичних осіб за вчинення протиправних дій. І хоча такі дії не віднесені законодавцем до адміністративних правопорушень, а відповідальність за них не названа адміністративною, вони мають багато ознак саме такого характеру.

Розділ V «Розслідування, кримінальне переслідування і процесуальне право» передбачає правові норми, націлені на адаптацію кримінального процесу держав-сторін у двох напрямках — захист жертв торгівлі людьми та сприяння в судовому переслідуванні торговців людьми та містить п'ять статей: ст. 27 — «Заяви», ст. 28 — «Захист жертв, свідків та осіб, які спіробітничали із судовими органами», ст. 29 — «Спеціалізовані установи і координаційні органи», ст. 30 — «Судовий розгляд», ст. 31 — «Юрисдикція».

У Конвенції, зокрема, запроваджується можливість подати позов без безпосередньої участі жертви — від її імені; скарга або позов можуть бути подані до органів влади за місцем проживання жертви. Наголошується на необхідності запровадження заходів з ефективного захисту жертв, свідків та осіб, які співпрацювали з органами правосуддя,

а також членів їхніх сімей. До таких заходів можуть належати встановлення превентивного технічного обладнання, реєстрація телефонних дзвінків, узгодження способу повідомлення про загрозу, надання охоронця, зміна зовнішності, місця роботи або проживання тощо.

5.2 УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Переважна більшість інституцій Української держави, на жаль, досі перебувають у стані розбудови. Проте певні державні та національні механізми контролю за дотриманням прав людини діють доволі успішно.

Неурядові організації почали масово створюватись в Україні одразу після здобуття нею незалежності. Закон України «Про об'єднання громадян» (1992 р.) став тим нормативним документом, який ввів в правове поле України неурядові організації, визначив їх права та обов'язки та сприяв швидкому росту організацій даного типу. Українські громадяни почали використовувати нові можливості для заснування незалежних від держави, відкритих організацій.

Новостворені НУО віддзеркалюють реакцію суспільства на процеси демократизації. Велика кількість НУО намагаються заповнити ті ніші, в яких держава більше не надає послуг, за які несла відповідальність раніше. Також ці організації починають брати на себе зобов'язання підвищувати громадську поінформованість і виконання урядом ухвалених рішень.

Надзвичайно важливого значення в процесі розвитку неурядових організацій та громадянського суспільства загалом набули ті політичні процеси в Україні, які в народі отримали назву «помаранчевої революції». Цей вияв масової свідомості, здатність до відстоювання політичного вибору докорінно змінив політичне становище в Україні та за її межами. Україна продемонструвала усьому світу, як мирним шляхом, на принципах демократії, свободи та рівності відстоювати громадсько-політичну позицію, навіть якщо вона йде всупереч державній політиці.

Усе це спонукає науковців, насамперед політологів, на дослідження феномена «громадянське суспільство», особливо на рівні неурядових організацій.

Неурядові організації різняться між собою завданнями, статусом, походженням, структурою і системою фінансування. Міжнародні НУО мають відділення в багатьох країнах. Це, наприклад, Міжнародна амністія (Amnesty International), Католицька служба допомоги (Catholic Relief Services), Міжнародний комітет спасіння (International Rescue Committee), Лікарі без меж (Medians Sans Frontieres), Спасіть дітей (Save the Children).

Багато з міжнародних НУО — це приватні гуманітарні організації, які здійснюють екстрену допомогу жертвам збройних і громадянських конфліктів або стихійних лих, реалізують програми економічного розвитку, допомоги бідним країнам чи регіонам. НУО мають приватні органи управління, частину фінансових засобів одержують від урядів, міжнародних організацій і фондів.

Існують також фахові організації й асоціації — це групи людей, які об'єдналися для захисту професійних інтересів або інтересів промислового сектора. Це асоціації вчителів, видавців, юристів, науковців, письменників, журналістів, лікарів, фермерів, соціальних працівників тощо.

5.3 ВАЖЛИВА РОЛЬ ЗМІ В КОНСОЛІДАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Суспільно-політична дискусія в пресі і в суспільстві останнім часом зосереджена на питаннях удосконалення системи правоохоронних органів і особливо органів внутрішніх справ, та оскільки зрозуміло, що попри недоліки і регулярні негативні прояви, саме співробітники та інститути правоохоронної системи несуть на собі основний тягар у справі захисту суспільства.

Першочерговим завданням інститутів громадянського суспільства — засобів масової інформації, політичних партій, громадських ініціатив є не тільки конструктивна критика, а й підтримка правоохоронної служби, формування позитивного іміджу співробітників міліції, спецслужб. Адже тільки така безумовна підтримка в цілому надає право на критику окремих методів.

Великої шкоди правоохоронній системі можуть завдати недостатньо зважені дії керівників відомств і підрозділів з реформування систе-

ми, особливо в частині збереження висококласних професіоналів, накопичених баз даних, методів аналітичної та оперативно-розшукової роботи, напрацьованих оперативних зв'язків. Бюрократичне свавілля найбільш шкідливий і небезпечний «потикач» криміналу.

Однак відверта критика такого роду свавілля, особливо з боку експертів, колишніх і діючих співробітників, які добре уявляють приховані механізми роботи правоохоронної системи, почасти неможлива не лише через таємність, а й може завдати ще більшої шкоди.

З іншого боку, керівництво правоохоронних відомств не може бути водночас об'єктом критики й арбітром. У демократичних державах центром для зворотного зв'язку всередині правоохоронної системи, зазвичай, слугує парламентський комітет з безпеки. Для здійснення даної функції в масштабах цілої держави центру зворотного зв'язку потрібна підтримка в інститутах громадянського суспільства, передусім, у політичних партіях і засобах масової інформації.

Другий напрям необхідної взаємодії — участь експертних інститутів громадянського суспільства у вдосконаленні законів та інших нормативних актів у складі робочих груп при комітетах Верховної Ради України.

Особливо важливими виступають змістовність і коректність інформації стосовно торгівлі людьми, що належить до сфери відповідальності ЗМІ. У цілому ж слід визнати відповідальність і влади, і суспільства, і журналістської спільноти.

Сьогодні важко переоцінити роль вітчизняної преси у справі самоорганізації громадянського суспільства у протидії торгівлі людьми та цивільного демократичного контролю над функціонуванням інститутів держави. Насправді сильна влада завжди спирається на сильні та вільні засоби масової інформації. На жаль, в Україні інформаційний простір непідконтрольний владі, тож не може бути скерований на реалізацію державної політики в українських інтересах.

При висвітленні фактів торгівлі людьми мають застосовуватися принципи збалансованості та гуманності, протидії розколу громадянського суспільства та міжнародної спільноти, заперечення стереотипів міжнаціональної ворожнечі, нетерпимості до злочинів і злочинців. В Україні найбільш популярні телешоу ведуть Євген Кисельов, відомий приналежністю до спеціальних служб іноземних держав, та Савік Шустер, які фактично виступають головним джерелом дестабілізації ін-

формаційного простору й унеможливають реалізацію положень, поданих нами вище.

Справедлива критика дій влади з боку ЗМІ повинна супроводжуватися безумовним засудженням злочинців як найбільшого зла.

Наступним кроком ЗМІ для набуття «цивілізованого вигляду» може стати розроблення та узгодження на основі суспільного діалогу детальніших рекомендацій для репортерів і редакцій щодо висвітлення даної тематики. Необхідно розкрити та конкретизувати норми права та етичні принципи професійних конвенцій стосовно стандартних ситуацій або періодів, пов'язаних із загрозами та наслідками торгівлі людьми, громадськими акціями для психологічної підтримки та соціальної реабілітації жертв торгівлі людьми.

Одним із ключових завдань протидії торгівлі людьми для ЗМІ є демонстрація результатів діяльності спеціальних служб, які свідчать про невідворотність покарання. Найефективніше з них — детальне висвітлення судових процесів над торговцями людьми і їхніми помічниками.

За умов, коли Інтернет і телебачення не підконтрольні владі, адже власниками медіа груп почасти виступають іноземні громадяни, і головні новини готують також іноземці, казати про можливість реалізації державної політики протидії торгівлі людьми безглуздо.

Проте спробуємо визначити основні завдання ЗМІ щодо протидії торгівлі людьми. Це, на нашу думку, передусім:

- інформувати суспільство про торгівлю людьми як проблему в цілому;
- поширювати інформацію про механізм торгівлі людьми з метою запобігання цьому злочині;
- сприяти поширенню інформації про заходи протидії торгівлі людьми та боротьби з нею;
- поширювати інформацію про умови працевлаштування за кордоном;
- сприяти формуванню толерантного ставлення до потерпілих;
- поширювати інформацію про організації та соціальні проекти, що діють у сфері запобігання торгівлі людьми тощо⁵⁸.

⁵⁸ Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми. Посібник для журналістів. 2007. — К., 157 с. — С. 67.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 6.1 ПРОЦЕС ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 6.2 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЛІЦІЇ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 6.3 СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
- 6.4 «SOFT LAW» У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

«Какими высшими благами, кроме голой жизни, ни пользуется человек, — свободой и собственностью, семьей и личными правами, — всем этим он обязан государству.

Однако не только отдельная личность получает из рук государства высшие жизненные блага, но и вся совокупность людей, образующих государство, обязана ему своим, соответствующим человеческому достоинству существованием. Ведь государство создаёт благоприятные условия для стремления к высшим культурным целям, достижение которых вне государства было бы невозможным»⁵⁹.

Погоджуючись із тим, що соціальне призначення є іманентною ознакою держави, державної влади та її функцій, додамо, що соціальне призначення державної влади полягає в її різноманітній діяльності, спрямованій не на вирішення вузькокласових (олігархічних або партійних, як це зараз відбувається в Україні) завдань, а завдань, які детерміновані потребою нормального, збалансованого співіснування людини, суспільства і держави, їх прогресивного розвитку як цілісного організму.

Адже сучасна держава — соціальний арбітр, ефективний орган розв'язання загальних проблем, організатор чималої кількості важливих заходів, без ужиття яких не може нормально функціонувати суспільство. Тож передусім потрібно віддати перевагу закріпленню та захисту прав і свобод людини, інформаційній та екологічній безпеці, технічному прогресу, здоров'ю нації та збереженню самобутності та самоідентичності української нації, безконфліктному існуванню суспільства, забезпеченню належного прожиткового мінімуму (оптимального рівня заробітної плати, пенсій, інших соціальних виплат), підтримці науки, культури, освіти, захисту материнства та дитинства⁶⁰.

Таким чином, екстраполюючи на предмет нашого дослідження висновки та пропозиції, що зробив Ю. П. Лобода в контексті дослідження цінності держави як її соціальної сутності⁶¹, можна дійти висновку, що *соціальна сутність державної влади* — це її специфічна іманентна властивість, яка полягає в здатності державної влади та її суб'єктів

⁵⁹ Общее учение о государстве Людвиг Гумпловича. Санкт-Петербург, 1910. — 516 с.

⁶⁰ Еволюція державної влади в сучасній Україні (теоретико-правове дослідження) [Текст] : Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Мінченко Раїса Миколаївна ; Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2009. — 38 с.

⁶¹ Лобода Ю. П. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження) : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01. — О., 2001. — 20 с.

забезпечувати в процесі своєї організації, функціонування і розвитку задоволення основних потреб усього суспільства, а також за наявних конкретно-історичних обставин створювати умови для можливого задоволення потреб та інтересів окремих індивідів та їхніх спільнот (національних, соціально-економічних, демографічних, релігійних тощо).

Також у сучасному державознавстві неабиякого поширення отримав підхід, згідно з яким сутність держави вбачається в забезпеченні безпеки соціуму, інтереси якого вона відображає. Так, цілком показовою, наприклад, є концепція данського дослідника *Т. Хойрупа*, який вбачає основне соціальне призначення держави в захисті відповідної соціальної системи. На його думку, першою умовою, яка дозволяє взагалі говорити про державу, є те, що ми маємо справу із суб'єктом, який здатний захищати себе, щоб залишатися визнаним членом світової державної системи. У цьому розумінні поняття держави теоретично є кінцевим пунктом теорії державних відносин. Вчений підкріплює свій науковий погляд такою логічно послідовною теоретичною конструкцією: «Без боротьби за визнання або визвольних війн не може бути взаємного визнання суверенності або державної системи. Без суверенності немає держави. Таким чином, здатність захищати себе є першою теоретичною детермінантою концепції держави. Усі інші теоретичні детермінанти державної системи, а також її категорії, передбачають наявність можливості захисту і з теоретичної точки зору є похідними від неї»⁶².

Отже, одне із основних призначень державної влади полягає в створенні безпечного середовища і захисту населення від виникаючих загроз, в тому числі від загрози злочинних посягань, зокрема торгівлі людьми.

Відтак, **державна політика** України у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаними з нею злочинами спрямована на таке:

- профілактику та запобігання торгівлі людьми і пов'язаних з нею злочинів, насамперед шляхом активізації роз'яснювальної та пропагандистської роботи, особливо серед молодого жіноцтва; реабілітації та реінтеграції осіб, потерпілих від торгівлі людьми;
- забезпечення жорсткого контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами господарської діяльності, які працюють у сфері модельного, туристичного, розважального бізнесу, посередництва у працевлаштуванні за кордоном та невідвратно-

⁶² *Хойруп Т.* Модели жизни. Проблемы гносеологии, истории культур и теории государства / Т. Хойруп. — СПб., 1998. — С. 27.

го притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях чинного законодавства;

- максимально ефективної реалізації заходів із виявлення, викриття та припинення і розслідування фактів торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів;
- міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам.

Завданнями діяльності держави, міжнародних і неурядових організацій є забезпечення:

- скорочення масштабів торгівлі людьми та пов'язаної з нею злочинної діяльності;
- формування в українському суспільстві, передусім серед молодого покоління, адекватної оцінки суспільної небезпеки торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів, їх неприйнятності та заохочення до активного сприяння практичним заходам протидії торгівлі людьми;
- посилення міжнародної співпраці державних органів у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним із нею злочинам.

Виконанню завдань присвячені прийняті в Україні програми протидії торгівлі людьми, а також нова Державна цільова програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, заходи якої передбачають нормативне регулювання таких питань:

- підвищити ефективність взаємодії органів державної влади, міжнародних, громадських організацій та інших юридичних осіб у сфері протидії торгівлі людьми;
- збільшити кількість виявлених злочинів у зазначеній сфері та випадків притягнення до відповідальності осіб, причетних до їх скоєння;
- забезпечити надання щороку комплексу послуг більш як 1200 особам, що постраждали від торгівлі людьми;
- підвищити рівень обізнаності населення у сфері протидії торгівлі людьми;
- підвищити професійний рівень спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію.

Одними з найважливіших напрямів загальносоціального попередження торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів повинні стати

розвиток економічних можливостей для громадян в Україні та створення умов для безпечної трудової міграції.

Організація протидії торгівлі людьми — це функція державного управління, яка визначає місце і роль кожного суб'єкта протидії в досягненні мети. Вона надає відповідь на питання «Де?», «З ким?», «Навіщо?», «Чому?», «Коли?», визначає та встановлює зв'язки між цілями, завданнями, діяльністю та людьми.

В Україні організація протидії торгівлі людьми спрямована на захист прав людини як через створення умов у суспільстві для усунення цього явища, формування самосвідомості людей, так і через покарання тих, хто здійснює дану злочинну діяльність. Саме тому організація протидії торгівлі людьми включає два аспекти: функціональний (розподіл обсягу роботи між конкретними суб'єктами протидії), соціально-психологічний (організація взаємозв'язку окремих суб'єктів між рівнями повноважень та відповідальності).

Організаційні заходи протидії торгівлі людьми та пов'язаним із нею злочинам, повинні передбачати:

- здійснення постійного моніторингу та аналізу стану фактичного поширення торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів, завданої шкоди суспільству, вдосконалення на підставі цього моніторингу та аналізу програм і практичних заходів протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам на загальнодержавному й регіональному рівнях;
- створення міжвідомчої системи дослідження проблем торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів;
- створення спеціалізованого фонду сприяння протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам.

Для ефективної реалізації практичних заходів протидії торгівлі людьми та пов'язаним із нею злочинам також повинно бути забезпечено:

- зростання професійного рівня працівників правоохоронних органів, насамперед, спеціалізованих підрозділів органів внутрішніх справ України;
- збільшення штатної чисельності працівників підрозділів, які безпосередньо здійснюють заходи протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам;
- встановлення оптимального механізму міжвідомчої співпраці у сфері протидії торгівлі людьми шляхом обміну оперативною

та іншою інформацією, досвідом роботи, здійсненням спільних операцій та інших скоординованих заходів, участі в наукових дослідженнях.

При цьому слід враховувати гендерні особливості проблеми торгівлі людьми, адже здійснення заходів протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам неможливе без забезпечення:

- всебічної дієвої співпраці між державними органами, установами та організаціями, міжнародними та неурядовими організаціями;
- підвищення загального рівня добробуту громадян України;
- реалізації максимальної кількості можливих напрямів роботи з профілактики та запобігання торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам, зменшення спричинених ними шкідливих наслідків як для окремих осіб, так і українського суспільства та міжнародної спільноти; інформаційно-консультативної діяльності, виховної та освітньої роботи; реабілітації та реінтеграції осіб, що потерпіли від торгівлі людьми, надання цим особам можливості своєчасного отримання необхідної допомоги.

Профілактичні заходи повинні здійснюватися з урахуванням реального поширення торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів як у цілому по Україні, так і по окремих областях, а також серед окремих категорій населення, насамперед серед молоді.

Профілактичні заходи просвітницької спрямованості мають передбачати надання аргументованої, прийнятної, з урахуванням культурного рівня та етичних стандартів інформації, яка повинна сприяти виробленню в усіх верств населення негативного ставлення до явища торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів.

Через друковані, електронні, цифрові, у тому числі телекомунікаційні Інтернет-засоби масової інформації повинні оприлюднюватися матеріали, спрямовані на пропагування моральних цінностей, висвітлення негативних наслідків можливого втягнення у торгівлю людьми та пов'язані з нею злочини.

Доцільним є подальше сприяння проведенню конкурсів на створення кінофільмів, радіопередач та програм, документальних і художніх творів, Інтернет заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, із широким залученням неурядових організацій, благодійних фондів. Важливо систематично організовувати виступи представників правоохоронних та інших державних органів, провідних

експертів із проблем протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам.

Проведення зазначених заходів повинно спрямовуватися на:

- формування цілісної системи профілактичної роботи серед населення, особливо серед молоді та неповнолітніх; запровадження новітніх методів пропагандистсько-просвітницької діяльності; введення у вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців у сфері правоохоронної діяльності, соціальної роботи, соціальної педагогіки, вивчення соціальних аспектів протидії торгівлі людьми, пов'язаних з нею злочинів, їх профілактики та запобігання, вивчення особливостей груп ризику, потерпілих, змісту та технологій роботи з ними;
- реабілітацію та реінтеграцію осіб, що потерпіли від торгівлі людьми, яка повинна здійснюватися державними та недержавними установами із широким залученням неурядових організацій.

З метою **вдосконалення системи контролю** за суб'єктами господарської діяльності, що працюють у сфері туристичного та модельного бізнесу, здійснюють посередницьку діяльність щодо працевлаштування за кордоном потрібно:

- систематично перевіряти дотримання ліцензійних умов, встановлених для згаданих суб'єктів господарювання, запровадження ліцензування тих «ризикових» видів господарської діяльності, які до цього часу не були ліцензовані;
- зобов'язати згадані суб'єкти господарювання систематично надавати до спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ України відомості щодо груп молодих жінок та неповнолітніх, які планують виїзди за кордон.

Діяльність правоохоронних органів у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам має відповідати криміногенній ситуації у зазначеній сфері, яка склалася в Україні.

Пріоритетними напрямками протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам повинні бути:

- припинення діяльності організованих злочинних угруповань, що діють у сфері торгівлі людьми;
- своєчасне реагування на факти вербування для подальшого втягнення у проституцію, інші види сексуальної експлуатації, примусову працю;

- взаємодія з правоохоронними та іншими державними органами зарубіжних країн, іноземними неурядовими та міжнародними організаціями, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам;
- профілактика, запобігання, виявлення та припинення фактів торгівлі людьми, особливо торгівлі неповнолітніми;
- виявлення та ліквідація місць розпусти та інших осередків надання сексуальних послуг, виготовлення або збуту порнографічних творів і предметів, перекриття каналів контрабандного переміщення останніх через державний кордон;
- запровадження в діяльність правоохоронних органів новітніх передових методів ведення оперативно-розшукової роботи у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам;
- удосконалення системи збирання інформації щодо фізичних та юридичних осіб, причетних до торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів.

З урахуванням транснаціонального характеру торгівлі людьми, організацій протидії цьому виду злочинної діяльності потребує систематичного **удосконалення міжнародної співпраці**. Пріоритетними напрямками у цій сфері є:

- укладення міжнародних договорів у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам;
- апроксимація законодавства України до міжнародного, а також до відповідного законодавства Європейського Союзу;
- підтримання тісної взаємодії з відповідними державними органами та неурядовими організаціями зарубіжних країн, міжнародними організаціями для проведення спільних заходів у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів. Координації діяльності державних структур, міжнародних та неурядових організацій для підвищення ефективності запобігання торгівлі людьми можна сприяти шляхом створення офісу Національного координатора з протидії торгівлі людьми;
- запровадження на території якомога більшої кількості зарубіжних країн інституту представників Міністерства внутрішніх справ України з питань боротьби зі злочинністю.

6.1 ПРОЦЕС ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Нині у світовому масштабі глобалізаційні процеси зумовлюють зміну всіх систем та їх структурних елементів. Інституціональні складові зазнають докорінної деформації, викривлення, заміщення їх неформальними в усіх сферах суспільного життя. Так, інститути, які займаються виробництвом і розподілом благ, послуг, регулюванням грошового обігу, організацією праці, регулюють щоденні особисті контакти, полегшують взаєморозуміння, забезпечують рівномірний плин повсякденного життя, витісняються таким неформальним інститутом, як торгівля людьми⁶³.

Спершу суспільство у процесі еволюції створювало соціальні інститути, здатні вирішувати різні завдання з метою задоволення найважливіших потреб. Водночас, можна стверджувати, що певні інститути віддзеркалюють культурний образ суспільства у якому вони створені і діють.

Інституційна методологія є провідною при вивченні соціальної структури суспільства, а також у процесі виокремлення ціннісно-нормативних засад його розвитку. Соціальним інститутам у цьому контексті належить провідна роль як в організації суспільного життя, так і формуванні нормативно-впорядкованої структури суспільства в цілому. Сучасна кримінологія активно застосовує інституційні методи дослідження злочинності та криміналізації соціуму⁶⁴.

Будь-який соціальний інститут виникає тільки тоді, коли з'являється у ньому потреба, і функціонує доти, доки ця потреба існує. У випадку, коли потреба зникає, соціальний інститут стає недоцільним, оскільки гальмує суспільне життя. Відтак, інститут, виступаючи сукупністю взаємозв'язків і систем поведінки людей, визначається їхніми потребами та діє в їхніх інтересах.

Основним чинником розвитку інститутів суспільства *Г. Спенсер* уважав боротьбу за існування з сусідніми общинами (війну) та природним середовищем. Потреба вижити суспільному організму в умовах його еволюції, при ускладненні структури зумовлює, на думку до-

⁶³ Раковська Ю. Процес інституціоналізації торгівлі людьми в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. 2012. - № 5. — С. 146–149.

⁶⁴ Дремин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества. — О., 2009. — 616 с. — С. 143.

слідника, необхідність формування особливого регулятивного інституту. У державі, як і в живому організмі, неминуче виникає регулююча система⁶⁵.

Соціальні інститути виступають як особливі ціннісно-нормативні комплекси, що регулюють поведінку індивідів і стійкі конфігурації, які створюють статусно-рольову структуру суспільства. На думку У. Гамільтона, основою інститутів є звичний для певної групи людей або суспільства спосіб мислення та дії⁶⁶.

Соціальні інститути — це специфічні утворення, що забезпечують порівняну стійкість зв'язків і відносин у межах соціальної організації, окремі історично зумовлені форми організації та регулювання суспільного життя. Інститути виникають у ході розвитку соціуму, диференціації видів діяльності, поділу праці, формування специфічних видів суспільних відносин. Їх поява зумовлена об'єктивними потребами соціуму в регулюванні суспільно значущих сфер діяльності та соціальних відносин. В інституті відбувається предметнення певного виду суспільних відносин⁶⁷. Кожен інститут здійснює певний вид діяльності, включає соціальну спеціалізовану групу, норми, що регулюють відносини всередині системи, матеріальні засоби, необхідні для досягнення поставленої мети та виконання регламентованих функцій⁶⁸.

Основою торгівлі людьми є формування та функціонування специфічних соціальних груп, що утворилися на ґрунті інституційного оформлення у сфері злочинної діяльності певної групи людей. Сучасна інституціоналізація, як зазначає В. Дремин, є наслідком глобального поширення кримінальних практик⁶⁹.

Однак А. Бова вважає, що злочинна організація — це сукупність соціальних зв'язків індивідів і груп, що ґрунтується на системі соціальних статусів та ролей, ідентифікації, соціальних норм і цінностей (ті-

⁶⁵ Дремин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества. — О., 2009. — 616 с. С. 139–141

⁶⁶ Там само. — С. 149

⁶⁷ Черноус Л. С. Трансформація поняття «соціальний інститут» в умовах інтенсифікації соціальних процесів // Соціальні технології. 2010. — №45. С. 126–131.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Дремин В. Н. Институционализация преступности и институциональная криминология: концептуальные подходы // Криминология в Україні та протидія злочинності. — О., 2008. — С. 54–71

ньові конвенції, кодекси), що надають цій взаємодії цілеспрямованого, регулярного та стійкого характеру злочинної діяльності, спрямованої на досягнення економічних (прибуток), політичних (влада), соціальних (визнання, легітимація) або ідеологічних (престиж) цілей незаконними засобами, зокрема за допомогою корупції або насилля⁷⁰.

Торгівля людьми, як правило, здійснюється невеликими локальними кримінальними угрупованнями, що становлять розгалужену систему з прямими чи опосередкованими зв'язками. Злочинні угруповання можуть діяти на основі поєднання легального та нелегального бізнесу. Ця система доволі гнучка та мобільна. Руйнування однієї ланки жодним чином не впливає на її функціональність, оскільки ліквідована частина негайно замінюється аналогічною. Кожна організована група може входити до кількох таких систем⁷¹.

Я. Гилинський та В. Гольберт вважають, що ринкова лібералізація призвела до лібералізації сексуальних відносин і ринку сексуальних послуг (відносна легалізація проституції, менш ригористичне ставлення до неї населення, поява інституціоналізованих її форм тощо)⁷². Діяльність злочинних об'єднань, що спеціалізуються на сексуальній експлуатації, здійснюється переважно під прикриттям різних бюро добрих послуг, чоловічих салонів, масажних кабінетів, саун, шлюбних агентств, пунктів психологічного розвантаження, модельних агентств, а також фірм, що пропонують «розваги», «відпочинок» тощо⁷³. Трудова експлуатація здійснюється «фірмами», які працюють підпільно, без забезпечення санітарних, епідеміологічних норм, правил безпеки на «виробництві» тощо⁷⁴.

⁷⁰ **Бова А. А.** Громадська думка про роль організованої злочинності в українському суспільстві // Проблеми розвитку соціологічної теорії: Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства: наукові доповіді і повідомлення III Всеукраїнської соціологічної конференції / Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України. За ред. М. О. Шульги, В. М. Ворони. — К. — 2003.

⁷¹ **Казначеев Д. Г.** Правові й організаційні основи попередження та розкриття оперативними підрозділами ОВС торгівлі людьми : автореф. дис. ...канд. юр. наук : 21.07.04 / Д. Г. Казначеев. — Дніпропетровськ, 2007. — 20 с.

⁷² **Гилинский Я. И., Гольберт В. В.** Институциональные эффекты девиантности и социального контроля // Российский криминологический взгляд. — 2009. — № 1. — С. 218–233; С. 220–223.

⁷³ Протидействие торговле людьми / Под ред. А. М. Бандурки. — Х., 2003. — 312 с.

⁷⁴ **Раковська Ю.** Процес інституціоналізації торгівлі людьми в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. 2012. — № 5. — С. 146–149.

До злочинних угруповань, які на міжнародному рівні займаються торгівлею людьми, належать албанська, нігерійська, східна, латиноамериканська, китайська, азійська та російська групи⁷⁵. Кожна з них має особливості діяльності, свою спеціалізацію в рамках торгівлі людьми, ринки збуту, основні категорії населення, які виступають постачальниками потенційних жертв. Діяльність злочинних організацій, що спеціалізуються на торгівлі людьми, характеризується жорстокістю, широкомасштабним застосуванням насильства, примусу, порушенням правових і моральних заборон, використанням корупційних дій для досягнення власних цілей. Основна мета торгівлі людьми — отримання максимальної економічної вигоди. Цей злочинний промисел активно реагує на попит, а дохід від нього йде людям, які залишаються в тіні та не беруть безпосередньої участі у вчиненні злочину. Торгівля людьми як злочинна діяльність є складовою транснаціональної організованої злочинності; вона приносить величезні незаконні прибутки, що відмиваються та вкладаються в легальні ринки з малим ризиком судового переслідування і конфіскації майна⁷⁶.

Традиційні різновиди форм експлуатації людини (трудова, сексуальна) та нові форми експлуатації жертв (сурогатне материнство, жебрацтво, порнобізнес, участь у збройних конфліктах, трудова експлуатація) існують завдяки попиту.

Торгівля людьми як одна з форм організованої злочинності й інститут тіньової економіки охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання нелегальних благ і послуг. Організований характер цього «бізнесу» зумовлює «зміну спонтанних, випадкових, хаотичних дій на впорядковану, стандартизовану, нормативно врегульовану і стійку взаємодію злочинців»⁷⁷, що передбачає розподіл функцій і професіона-

⁷⁵ Іващенко В. О. Торгівля жінками та дітьми: сучасний стан та тенденції // Часопис Київського університету права. — 2004. — № 3. — С. 56–61; Основи боротьби с організованою преступностью / Л. И. Конпов, В. И. Куликов, А. С. Овчинский и др.; Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. — М., 1996. — 400 с. — С. 232–238.

⁷⁶ Брюссельская декларация о предотвращении торговли людьми и борьбе с торговлей людьми [Электронный ресурс]: Европейская конференция по предотвращению и борьбе с торговлей людьми — Глобальная Проблема XXI века, г. Брюссель, 18–20 октября 2002 г. — Режим доступа: http://www.lastrada.org.ua/content/doc/Brussel_decl.rtf.

⁷⁷ Бова А. Институційні ознаки організованої злочинності та її соціальна основа [Електронний ресурс]: Український центр політичного менеджменту. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=31&c=485&setcss=1&ncss=verybig>.

лізацію, формування статусно-рольової системи всередині злочинних спільнот, перенесення її в суспільство в цілому. Іншими словами, можна висновувати про інституційні та структурні аспекти торгівлі людьми. Ступінь їх інституціоналізації та вкоріненості в суспільстві зумовлені особливостями культурологічної сфери⁷⁸.

Відтак, на основі теоретичних положень інституціональної методології, викладених у працях А. Бови, В. Др'оміна, Л. Черноуса, А. Яковлева та інших учених, резюмуємо, що торгівля людьми як одна з форм організованої злочинності виконує низку функцій, притаманних соціальному інституту. Це, зокрема, задоволення потреб у нелегальних товарах (наприклад, у наркотиках) чи послугах, у тому числі сексуальних, створення робочих місць і залучення кваліфікованого та некваліфікованого персоналу, консалтингові послуги (рекомендації щодо технологій відмивання грошей, отриманих у результаті торгівлі людьми тощо).

Торгівля людьми виконує, окрім економічної, ще такі **функції як:**

- *регулятивна* (регулювання відносин між залежними людьми та їхніми власниками з метою економічної експлуатації перших);
- *інтегративна* (згуртування суспільства з боку як експлуататорів, так і експлуатованих);
- *трансляюча* (передання досвіду щодо володіння та поводження з експлуатованими, виконання певних трудових повинностей ними, їхньої покори тощо);
- *комунікативна* (у межах торгівлі людьми як сучасної форми рабства та соціального інституту відбувається спілкування, поширення, передання інформації щодо статусно-рольових аспектів її учасників);
- *захисна* (нівелювання бюрократичних перепон, фінансування тощо).

Характерною ознакою трудової експлуатації в результаті торгівлі людьми є те, що легальні організації можуть бути зацікавлені в діяльності злочинних груп із метою збільшення своїх доходів, посилення власного впливу тощо⁷⁹.

⁷⁸ Раковська Ю. Процес інституціоналізації торгівлі людьми в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. 2012. — № 5. — С. 146–149. — С. 147.

⁷⁹ Раковська Ю. Процес інституціоналізації торгівлі людьми в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. 2012. — № 5. — С. 146–149.

До спільнот, що продукують кримінальну поведінку, висуваються такі самі функціональні вимоги, як і до інших організацій. У їх межах забезпечується не лише виробництво, поширення, нагромадження, споживання ресурсів та оптимізація злочинного промислу, а й низка інших функцій: залучення нових членів, підтримання дисципліни та соціальної солідарності, розв'язання конфліктів, соціалізація, адаптація, мобільність. У кожному суспільстві є групи, для яких через низький соціальний статус або належність до національної чи релігійної меншини не існує законних способів і шляхів реалізації інтересів. Лише належність до певного злочинного угруповання, певної соціальної мережі надає можливість забезпечити свій матеріальний добробут⁸⁰.

Злочинна діяльність в організаційних формах породжує формування відповідних внутрішньогрупових норм і цінностей⁸¹. У процесі торгівлі людьми використовуються методи, форми та засоби, що свідчать про порушення ієрархії системи цінностей у торговців людьми: нівелюються права та свободи людини, гіпертрофується значення матеріальних ресурсів тощо. Деформована система цінностей характерна не лише для учасників злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі людьми, а й для значної частини суспільства, що безпосередньо чи опосередковано отримує прибуток або вигоду від експлуатації інших або свідомо допускає експлуатацію як один із способів матеріального збагачення.

Процес інституціоналізації здійснюється у три етапи: типізації, об'єктивації та легітимації⁸². Інституціоналізація має системний характер, тісні зв'язки з іншими соціальними процесами, що впливають на життєдіяльність людини⁸³.

⁸⁰ **Бова А.** Інституційні ознаки організованої злочинності та її соціальна основа [Електронний ресурс]: Український центр політичного менеджменту. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=31&c=485&setcss=1&ncss=verybig>.

⁸¹ Там само.

⁸² **Дремін В. Н.** Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества. — О., 2009. — 616 с. — С. 143; Островская-младшая Е. А. Концепции институционализации в германской теоретической социологии второй половины XX века // Вестник РУДН: Сер. Социология. — 2003. — № 1. — С. 96–113.

⁸³ Преступность и криминологические основы уголовной юстиции / Под ред. В. Н. Дремينا. — О., 2007. — 280 с. — С. 81

Сучасну торгівлю людьми можна розглядати як сучасний еквівалент работоргівлі XIX ст.⁸⁴. Рабство та сучасна його форма — торгівля людьми — як соціальні інститути сформувалися під впливом економічних інститутів, що притаманні кожній епісі суспільного розвитку. Торгівля людьми як протиправний інститут сучасності замінив неефективно діючі соціальні інститути, став одним із способів пристосування людини до життя, що дозволяє в сучасних умовах одним збагачуватися та задовольняти широкий спектр потреб, а іншим — виживати і задовольняти свої первинні потреби. Діяльність злочинних організацій, що спеціалізуються на торгівлі людьми, впливає на економіку держави, ринок її послуг, товарів, формує ціни на них. Тривалість існування торгівлі людьми та здатність пристосовуватися до різних умов суспільного життя зумовили її інституціоналізацію. Існування інституту торгівлі людьми свідчить про його великий потенціал пристосовуватися до суспільних формацій та здатність породжувати масову кримінальну активність⁸⁵.

Не можна стверджувати, що в радянському суспільстві торгівля людьми існувала поза межами інституційного порядку. Вона характеризувалася основними якостями, що дозволяють говорити про інституціоналізованість: відтворюваність, стійкість і відносну універсальність зразків взаємодії у просторі та часі. Однак у контексті та внаслідок соціальної трансформації торгівля людьми вийшла на новий рівень інституціоналізації, пов'язаний майже з легальним оформленням відносин та охоплюється поняттям «організована злочинність». Основою цієї «нової інституціоналізації» стало поєднання старих традицій бюрократичного соціалізму й нових ринкових відносин, що визначаються специфікою сучасного капіталізму⁸⁶.

Відтак, **торгівля людьми** як один із видів організованої злочинності виконує низку функцій, притаманних соціальному інституту та **характеризується такими ознаками:**

⁸⁴ Вайсбротт Д. Упразднение рабства и его современных форм — Нью-Йорк; Женева, 2002. — 55 с. — С. 17.

⁸⁵ Дремін В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества. — О., 2009. — 616 с. — С. 256–261.

⁸⁶ Гилинский Я. И., Гольберт В. В. Институциональные эффекты девиантности и социального контроля // Российский криминологический взгляд. — 2009. — № 1. — С. 218–233, С. 232–233.

- 1) установлення статусно-рольової структури, що ґрунтується на відносинах: жертва — торговець людьми — споживач (клієнт);
- 2) виробництво, обмін ресурсами (економічними благами) та надання послуг різноманітного характеру; у разі недотримання правил, установлених торговцями людьми, до жертв застосовуються неправові санкції (штрафи, фізичні покарання, психічний примус тощо);
- 3) наявність специфічної нормативно-ціннісної системи, що регулює відповідні типи поведінки;
- 4) формування ідентичності всіх членів відповідних злочинних спільнот;
- 5) здатність до самовідтворення;
- 6) налагодження стабільних, тривалих і стійких зв'язків, поділ праці, диференціація та спеціалізація в межах задоволення певних суспільних потреб у нелегальних і легальних товарах та послугах, виконанні інших суспільних функцій;
- 7) наявність матеріальної структури – організацій та установ, розгалуженої системи злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі людьми як одній із сучасних форм рабства;
- 8) інтеграція в економічну, соціально-політичну, ідеологічну та ціннісну підструктуру суспільства⁸⁷.

За останні 10 років змінився підхід донорських громад та міжнародних фінансових установ, які визнали, що там, де відсутні гарантії прав людини, неминучим результатом буде експлуатація, корупція, безлад — особливо у дедалі більш демократичному та конкуруючому світі.

Тож процес інституціоналізації такого явища як торгівля людьми ставить під загрозу основоположний принцип демократії — свободу.

Зрештою світ, в якому демократії більше — гуманніший, спокійніший, стабільніший та процвітаючий, а це, своєю чергою, зміцнює наші цінності та слугує нашим стратегічним інтересам.

Саме тому, з метою недопущення подальшого послаблення інституціональних ознак торгівлі людьми, необхідне удосконалення позицій правоохоронних органів, що здійснюють протидію їй.

⁸⁷ Раковська Ю. Процес інституціоналізації торгівлі людьми в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. 2012. — № 5. — С. 146–149. — С. 149.

6.2 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЛІЦІЇ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Проблема торгівлі людьми має глибоке коріння, і суспільство на різних етапах свого розвитку по-різному ставилось до неї. Проте лише на початку ХХ ст. розпочинається міждержавна робота, в рамках якої світове співтовариство розглядає торгівлю людьми як проблему боротьби зі злочинністю⁸⁸.

Торгівля людьми, особливо жінками, для використання їх переважно в секс-бізнесі це пекуча проблема для всієї світової спільноти, у тому числі сучасної України.

Ситуація в нашій країні ускладнюється не тільки кризовим станом економіки, а й тим, що процеси міграції набувають кримінального забарвлення. Адже дешева робоча сила, яку представляють українські жінки, та їх злочинне використання в секс-бізнесі становлять підґрунтя надприбутків посередників як в Україні, так і за її межами. Тому не можна усамітнюватися в національних рамках і вважати чинниками виїзду жінок за кордон суто внутрішні проблеми.

Отже, успішна протидія торгівлі людьми значною мірою залежить від ефективності роботи правоохоронних органів, зокрема Міністерства внутрішніх справ України, яке виступає головним підрозділом у системі органів виконавчої влади з питань формування та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань⁸⁹.

Вимоги сьогодення зумовлюють необхідність реформування усіх сфер суспільного життя. Нові виклики вимагають змін у діяльності правоохоронних інституцій, підтверджують потребу її відповідності міжнародним та європейським стандартам.

Враховуючи, що територія України розташована на перехресті Сходу та Заходу, вона перебуває на межі реальних загроз національній

⁸⁸ **Оксана Горбаль.** Протидія торгівлі людьми як сучасний виклик суспільній безпеці // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми». Х., 2010. — С. 86–87.

⁸⁹ **Сергій Рябий.** Боротьба з торгівлю людьми як складник протидії загрозам державній безпеці України // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми». Х., 2010. — С. 113–114.

безпеці, які динамічно змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Поряд із ескалацією міжнародною тероризму та екстремізму, незаконним обігом зброї та наркотиків, нелегальною міграцією, із суттєвими ризиками й загрозами пов'язана також торгівля людьми – один з найбільш небезпечних видів міжнародного злочинного бізнесу, що грубо порушує права людини.

Протиправна діяльність трафікерів є вагомим фактором посилення соціальної напруги, що перешкоджає оздоровленню національної економіки та ставить під загрозу здійснення позитивних перетворень.

Функціональним призначенням національної безпеки є забезпечення конституційних прав, свобод, законних інтересів громадян, територіальної цілісності і недоторканності кордонів, захист конституційного ладу, баланс самої системи національної безпеки, забезпечення національних інтересів як зсередини держави, так і за її межами, творення української нації, забезпечення функціонування системи захисту громадян від негативного впливу чинників, що мають джерела різного походження. Головним суб'єктом у даному разі виступає держава, яка за допомогою власного механізму, а також механізму права здійснює вплив на суспільні відносини і забезпечує через ефективне функціонування системи національної безпеки свої національні інтереси⁹⁰.

Нині свою діяльність на запобігання торгівлі людьми спрямовують уряди багатьох держав світу, а також міжнародні та неурядові організації. І оскільки вони були ініціаторами прийняття значної кількості документів та проведення практичних заходів, виникло своєрідне замкнене коло: відповідаючи на нагальні потреби сьогодення, вони звертали увагу лише на один підхід до проблеми торгівлі людьми — торгівлю жінками з метою використання у секс-бізнесі. Таким чином створювалося хибне враження, що лише у цій формі торгівлі людьми й полягає її сутність. Таке сприйняття проблеми стало доволі стійким, навіть парадигмальним, що продовжувало закріплюватися в міжнародних документах і, як наслідок — помилково дублюватися в національному законодавстві багатьох країн світу, в програмах запобігання тощо. Україна не виняток.

Контент-аналіз нормативно-правових, статистичних і доктринальних джерел дає змогу дійти висновку, що нині на загальнодержавному

⁹⁰ Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України : кримінально-правова охорона: Навчальний посібник. — К., 2007. — 292 с.

рівні вжито суттєвих заходів правоохоронного та правотворчого характеру, спрямованих на протидію торгівлі людьми, що полягає у наявності певної нормативної бази (хоч і не досконалої), яка закладає фундамент та надає можливість комплексної протидії цьому явищу.

Проведене нами дослідження нормативно-правової бази та наукових публікацій останніх років дає змогу констатувати деякі суттєві позитивні зрушення у сфері протидії торгівлі людьми [294]:

- 1) цей напрям діяльності визнано пріоритетним, таким, що потребує впливу державної політики та визначення місця у боротьбі з цим явищем правоохоронних та інших державних органів;
- 2) створена і діє система законодавства у сфері протидії торгівлі людьми та вперше ухвалено ряд програмних документів, які визначають тактику протидії цьому явищу (зокрема, прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми»);
- 3) завдяки успішній діяльності служби у 2010–2011 рр. Україну було переміщено з контрольного списку 2-ої групи до 2-ої групи країн у рейтингу, який щороку оприлюднюється Державним Департаментом США. *(Щороку Держдепартамент США на виконання Національного Акта щодо боротьби з торгівлею людьми готує доповідь про стан боротьби з торгівлею людьми в 184 країнах світу. Такі звіти готуються з 2001 року. Їх мета — підвищити глобальне розуміння проблеми і спонукати країни до ефективних дій проти торгівлі людьми. Збираючи та аналізуючи інформацію, Держдепартамент розподіляє країни на три групи — першого, другого та третього рівня реалізації політики протидії цьому виду злочинності. Зусилля урядів класифіковані за групами на основі суттєвих дій, вжитих протягом року: група 1 — країни, що відповідають мінімальним стандартам боротьби з торгівлею людьми; група 2 — країни, що не відповідають мінімальним стандартам боротьби з торгівлею людьми, однак докладають значних зусиль для досягнення такої відповідності; група 2 (контрольний список) — країни, що не відповідають мінімальним стандартам боротьби з торгівлею людьми і не повною мірою докладають зусиль для досягнення такої відповідності; група 3 — країни, що не відповідають мінімальним стандартам боротьби з торгівлею людьми і не докладають зусиль для досягнення такої відповідності);*

- 4) розширилася практика співробітництва щодо протидії торгівлі людьми України й інших держав;
- 5) зростає науковий інтерес до зазначеної проблематики, що знаходить віддзеркалення в проведенні комплексних досліджень у цьому напрямі.

Однак, незважаючи на заходи щодо протидії торгівлі людьми, існування цього явища зупинити не вдалося. Серед причин, які породжують таке становище, можна виділити:

- 1) постійну зміну тенденцій у сфері торгівлі людьми;
- 2) недооцінку необхідності позбавити організовану злочинність у сфері протидії торгівлі людьми її економічного підґрунтя;
- 3) суттєві недоліки в організації нормативно-правового, інформаційно-аналітичного, розвідувального та контррозвідувального забезпечення комплексного управління відповідними силами і засобами, в координації та взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- 4) інертність у розробленні та впровадженні в правоохоронну діяльність сучасного світового досвіду технічного та технологічного інструментарію.

Сфера протидії торгівлі людьми у різних країнах активно підтримується державою: розробляються та ухвалюються законодавчі й підзаконні акти, що регулюють відносини різних суб'єктів взаємодії у протидії цьому явищу; створюється інфраструктура щодо розв'язання проблем технічного й організаційного характеру та ін. Ця діяльність ґрунтується на принципах Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод [143].

Здійснений нами догматико-юридичний аналіз українського законодавства уможливив стверджувати, що в Україні існує нормативна база (хоч і недосконала), яка дає змогу комплексно протидіяти торгівлі людьми. Зокрема, Верховною Радою України прийнято новий Кримінальний кодекс України [295], до складу якого включена стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»; прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011, створено Національну координаційну раду щодо запобігання торгівлею людьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини; затверджено Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми [296, с. 67]; у системі МВС України створено підроз-

діли боротьби з торгівлею людьми (які наразі перебувають на стадії реформування); ратифіковано Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) [297]; у 2010 р. ратифіковано Конвенцію Ради Європи щодо протидії торгівлі людьми, ухваленої в 2005 р.; Кабінетом Міністрів України затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2015 р. (попередня — до 2010 р. [221]), метою якої є створення умов для протидії торгівлі людьми та пов'язаної з нею злочинної діяльності, підвищення ефективності роботи з виявлення таких злочинів та осіб, що їх учиняють, вирішення питання щодо реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Отже, вже діє доволі серйозний масив нормативно-правових актів, окремі елементи якого не завжди відповідають вимогам системності, узгодженості, доступності. Існує внутрішня суперечність у регулюванні тих чи інших відносин, диспропорція у співвідношенні між законами та підзаконними актами на користь останніх.

Саме тому вважаємо, що на сучасному етапі система і структура правового регулювання діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми потребує реформування, а система ПТЛ — реорганізації.

Досвід роботи самостійних підрозділів із боротьби з торгівлею людьми в Україні до 2012 року, коли кількість таких злочинів зменшувалася, довів: спільними зусиллями суспільства і держави, всіх конструктивних політичних сил можна успішно протидіяти торгівлі людьми.

Ключовою проблемою є вироблення консолідованої і узгодженої з державою позиції щодо причин сучасної торгівлі людьми і методів боротьби з нею.

Найбільш об'єктивним і загальноприйнятним для всього суспільства поясненням причин торгівлі людьми є мережева інформаційно-психологічна війна проти цивілізованих держав і суспільств з боку транснаціональної організованої злочинності, що здійснює кримінальний трафік наркотиків, зброї, работоргівлі, дитячої порнографії та інших подібних міжнародних злочинних мереж. Перераховані злочини виступають як авангард і силовий засіб тиску на державу і суспільство.

Таке порушення проблеми служить антизлочинній консолідації держави та суспільства не тільки в масштабах нашої країни, а й у масштабах всієї світової цивілізації. У цьому випадку сприяння торгівлі людьми, зумовлене помилковими стереотипами, окремих діячів чи політичних груп, державних інститутів чи ЗМІ інших країн має розглядатися не як привід для протистояння між державами та народами, а як прояв слабкості партнера перед спільною загрозою, що вимагає насамперед масованої критики і роз'яснювальної кампанії українських політичних партій, підконтрольних українській владі ЗМІ та інших інститутів громадянського суспільства, здатних захищати українські національні інтереси.

Однією з головних цілей злочинного світу є внесення розколу в цивілізовані суспільства, дискредитація держави в очах суспільства, включаючи провокування обмеження прав і свобод громадян.

Тому адекватною відповіддю є не посилення режиму, а консолідована взаємодія інститутів держави і громадянського суспільства, чіткіше виконання ними властивих їм функцій. Це означає не обмеження прав і свобод, а якнайповнішу їх реалізацію в інтересах усього суспільства. Ключовою умовою консолідації держави і громадянського суспільства є послідовна системна протидія корупції як основного руйнівного впливу організованої злочинності, включаючи транснаціональну, на чинні інститути держави та громадянського суспільства.

Відтак, основним принципом консолідації суспільства і держави проти торгівлі людьми є політична солідарність усіх громадських сил, створення загальної платформи всіх парламентських партій, виключення питань протидії торгівлі людьми з міжпартійної політичної боротьби.

Отож йдеться про вироблення концептуальних засад протидії торгівлі людьми — національної стратегії протидії торгівлі людьми, основні положення якої нами будуть викладені далі.

6.3 СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми: 1) це прийнята в державі система поглядів на характер сучасних загроз у цій сфері, на цілі й завдання, форми і способи захисту та реалізації національних інтересів, а також галузь практичної діяльності. Критерієм оцінки ефективності управління системою ПТЛ є рівень зменшення фактів торгівлі людьми на території держави; 2) система великомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності у сфері ПТЛ, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети основними суб'єктами; 3) генеральна лінія, спрямована на розв'язання завдань цілого історичного періоду, на досягнення фундаментальних цілей; 4) політико-правовий документ, в якому визначаються стратегічні цілі, пріоритети, завдання та механізми реалізації політики ПТЛ країни. Головна мета Стратегії розвитку системи ПТЛ — формування системи протидії торгівлі людьми якісно вищого рівня, в основу якої покладено інтереси людини і громадянина, суспільства і держави.

Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми в Україні визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від явища торгівлі людьми. Правовою основою розроблення та реалізації Стратегії розвитку системи ПТЛ є Конституція України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми», інші закони України та міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України, які в сукупності визначають засади політики держави у сфері протидії торгівлі людьми.

Головна мета Стратегії розвитку системи ПТЛ — забезпечити такий рівень системи ПТЛ, який гарантував би поступальний розвиток України на подальше зміцнення міжнародних позицій й авторитету Української держави в сучасному світі. Досягнення цієї мети можливе шляхом реалізації *державної політики протидії торгівлі людьми*, яка передбачає утвердження засад національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави. Державна політика протидії торгівлі людьми формується і реалізується за умов, коли в сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилкових (політичних,

економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення.

Відтак, *Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми* — довгострокова комплексна узгоджена за цілями, завданнями, умовами, засобами і часом програма практичних дій із розбудови та забезпечення якісно нового рівня системи ПТЛ.

Метою Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми є створення ефективної, динамічної та гнучкої в управлінні, на основі визначення раціональної просторової основи, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами системи ПТЛ приведення завдань, функцій і напрямів їх діяльності відповідно до сучасних потреб забезпечення прав і свобод людини, ефективного використання ресурсного потенціалу, реалізації державної політики у зазначеній сфері.

Головним завданням реформованої системи ПТЛ має бути підвищення ефективності забезпечення прав і свобод людини шляхом розмежування компетенції органів, що здійснюють таку протидію, усунення дублювання їх повноважень, оптимізація штатної чисельності співробітників даної системи із одночасним підвищенням рівня їхнього фінансового і матеріально-технічного забезпечення, соціального та правового захисту.

У Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми необхідно передбачити три окремі напрями:

- 1) підвищення рівня поінформованості громадськості;
- 2) удосконалення законодавства і, як наслідок, — підвищення ефективності взаємодії усіх суб'єктів і кінцевого результату ПТЛ;
- 3) допомога потерпілим та потенційним жертвам.

Що стосується оцінки ефективності діяльності системи протидії торгівлі людьми відповідно до позитивістського підходу, то погоджуємося зі слушною думкою *Н. М. Оніщенко*, який вважає, що найпоширеніше визначення ефективності полягає у з'ясуванні співвідношення фактичного результату дії законодавства й тих соціальних цілей, для досягнення яких це законодавство було прийнято [298].

Окремим питанням, що, на нашу думку, нині потребує удосконалення, є позбавлення підрозділів боротьби з торгівлею людьми статусу окремої служби і зарахування їх до складу служби карного розшуку.

Враховуючи актуальність зазначеного напрямку правоохоронної діяльності, суспільний резонанс, який викликають злочини, пов'язані з торгівлею людьми, підвищену увагу національних і зарубіжних ЗМІ та світової спільноти до зусиль України у цьому напрямі, істотний вплив оцінки останніх на міжнародний імідж нашої держави (Україна досі вважається однією з основних країн походження „живого товару» у світі) та характер зобов'язань, які взяла на себе Україна, приєднавшись до низки міжнародних договорів у цій галузі, вважаємо, що позбавлення підрозділів боротьби з торгівлею людьми статусу окремої служби є «кроком назад», проявом неналежного ставлення держави до проблеми міжнародного трафіка і може стати причиною суттєвого зниження позиції країни у відповідному рейтингу Держдепартаменту США (що поставить нашу державу на один рівень з Бірмою, Мавританією та Зімбабве й обумовить виникнення перед Україною загрози застосування до неї санкцій політичного й економічного характеру з боку Сполучених Штатів) [299].

Окрім того, позбавлення вказаних підрозділів автономії може негативно позначитися на залученні фінансової допомоги від міжнародних донорських організацій, які на сьогодні в умовах дефіциту бюджетних коштів є чи не єдиним джерелом забезпечення матеріально-технічних потреб служби та її розвитку, і унеможливить подальшу реалізацію зазначеними неурядовими структурами відповідних проектів.

Наприклад, з метою вирішення питань матеріально-технічного забезпечення було досягнуто домовленостей з міжнародними неурядовими організаціями щодо започаткування низки проектів з надання технічної допомоги та забезпечення подальшого поліпшення стану протидії торгівлі людьми і кіберзлочинності.

Так, у рамках проекту „Посилення спроможності українських інституцій у переслідуванні торгівлі людьми та наданні допомоги жертвам» у 2011 році Офісом Координатора проектів ОБСЄ в Україні на підставі відповідного Меморандуму про надання технічної допомоги для потреб УБКТЛ ДКМ МВС України було передано чотири багатофункціональні друкувальні пристрої, а в грудні 2011 р. УБКТЛ забезпечено 12-ма автономними робочими місцями (загальна вартість технічних комплексів майже 200 тис. грн).

У лютому 2012 р. реалізовано проект Американської Асоціації Юристів / Ініціативи з верховенства права (ABA/ROLI) „Зміцнення по-

тенціалу підрозділу Міністерства внутрішніх справ з питань протидії торгівлі людьми» з надання вказаному підрозділу технічної допомоги (обсяг фінансування — 750 тис. грн.).

Також у 2012 р. реалізовано проект Посольства США в Україні обсягом фінансування — майже 2,5 млн. грн.

Окрім того, у 2012 р. Офісом Координатора проектів ОБСЄ в Україні завершено проект зі створення за місцем дислокації Управління сучасного тренінгового центру для проведення навчальних занять з підвищення кваліфікації працівників підрозділів ПТЛ, який передбачає надання комплексу меблів, необхідної техніки, проведення монтажних робіт тощо.

При цьому більшість проектів, що реалізуються або плануються до реалізації, започатковані з метою підвищення ефективності протидії торгівлі людьми, однак фактично їх результати використовуються і для виконання завдань боротьби з кіберзлочинністю (тоді як діяльність донорських організацій в напрямі боротьби з кіберзлочинністю лише зароджується, активність останніх в напрямі протидії торгівлі людьми є доволі високою ще з 2004 р.).

Ураховуючи викладене, а також те, що реорганізація блоку кримінальної міліції є лише одним із вихідних етапів перспективного довготривалого реформування відомства та й системи кримінальної юстиції загалом, вважаємо за доцільне виокремити два підходи до формування структури підрозділів ПТЛ, які дадуть змогу уникнути негативних наслідків.

1. *Повернення до об'єднання напрямів боротьби з торгівлею людьми і кіберзлочинністю в рамках однієї служби, що надасть наступні переваги:*
  - а) оптимізація штату підрозділів (за рахунок скорочення посад керівного складу, а також підрозділів забезпечення (канцелярія, кадрова робота, обслуговування комп'ютерних мереж і устаткування, режимно-секретної частини та ін.);
  - б) раціональне використання трудових і матеріально-технічних ресурсів (заходи, що проводяться, часто є спільними для обох напрямів роботи);
  - в) забезпечення якісного й ефективного міжнародного співробітництва (транснаціональна складова, присутня у двох різновидів злочинів, об'єднує обидва напрями роботи підрозділу);

- г) збереження існуючих додаткових джерел фінансування та можливості їх оптимального розподілу за потребами обох підрозділів (наразі існує перспектива додаткового фінансування за більш ніж 20 проектами з міжнародними організаціями на суму понад 3,5 млн. доларів США);
  - д) підвищення потенціалу формування позитивного іміджу правоохоронних органів у суспільстві, а також держави на міжнародному рівні (виявлення злочинів за обома напрямками роботи має високий суспільний резонанс та дає змогу стабільно й ефективно висвітлювати результати діяльності у ЗМІ).
2. *Створення у структурі МВС окремого підрозділу боротьби з торгівлею людьми.*

Отже, аналіз організаційної структури системи протидії торгівлі людьми є підставою для формулювання таких висновків:

1. Адміністративно-правове регулювання, як і кожний конкретний вид суспільної діяльності, за свою сутність і результатами має бути ефективним — у цьому його призначення.
2. Хоча в Україні й існує система протидії торгівлі людьми, суб'єкти, що належать до цієї системи, фактично не об'єднані метою та спільними завданнями. Однак без визначення єдиних цілей та скоординованих взаємовідносин є проблемним створення логічно завершеного, дієвого механізму протидії торгівлі людьми. Отже, потрібен підхід до формування як самої системи правоохоронних органів, так і до побудови окремих її складових, зокрема підсистеми протидії торгівлі людьми, враховуючи, що генезис та еволюція суб'єктів зазначеної системи нерозривно пов'язані з розвитком статусу центральних органів державної виконавчої влади.
3. Із метою поліпшення наявної ситуації у сфері ПТЛ нами пропонується здійснення таких заходів:
  - а) оновлення та уніфікація загальнодержавного та відомчого законодавства, що його першим кроком ми вважаємо створення Стратегії розвитку системи ПТЛ, проект якої наводиться далі за текстом;
  - б) підвищення ефективності роботи правоохоронних органів через спрощення та полегшення процедури взаємодії шляхом чіткого закріплення повноважень.

4. Вважаємо, що запропонований нами правовий механізм взаємодії повинен стати більш ефективним, оскільки він сприятиме не лише зближенню суб'єктів такої взаємодії, а й забезпечуватиме уніфікацію правового регулювання, гармонізацію правових елементів, а також їх збалансованість у межах правового простору.

Окрім того, вважаємо, що Міністерство внутрішніх справ України має виступати координуючим органом контрольної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми, що надасть можливість підвищити дієвість здійснюваних заходів, забезпечить повноту та достовірність результатів такої діяльності, допоможе завчасно попереджувати порушення у даній сфері, усунути дублювання повноважень як у забезпеченні протидії торгівлі людьми, так і безпосередньо взаємодії.

А ухвалення Стратегії не лише слугуватиме сильним конструктивним і стабільним елементом на шляху формування системи протидії торгівлі людьми, а й відкриє нові шляхи до державотворення нашої соборної держави, а в цілому — до правовладдя як найвищої мети функціонування соціокультурних систем.

6.4 «SOFT LAW» У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Окремим питанням, на якому хочемо коротко зупинитися в межах даної монографії, це застосування норм «soft law» у протидії торгівлі людьми, оскільки не усі міжнародні договори у цій сфері наділені юридичною силою. Як підкреслює чеський правознавець К. Земанек⁹¹, «soft law» не вкладається у класичне розуміння норм міжнародного права. Як зазначає голландський юрист Ф. Снайдер⁹², «soft law» це «правила поведінки, які, в принципі, не є обов'язковими за своєю силою, але, при цьому, можуть на практиці бути дієвими». Класично до цих норм включають приписи, котрі не володіють обов'язковою юридичною силою, але виникають із публічно-владних інститутів і відіграють роль регуляторів суспільних відносин. Зазначені норми формуються у

⁹¹ Zemanek K. Is the Term «Soft Law» Convenient? // Liber Amicorum Professor Ignaz Seidl-Hohenveldern. / Eds. G. Hafner, G. Loibi, A. Rest, L. Sucharipa-Bergmann, K. Zemanek. — The Hague, 1998. — P. 843.

⁹² Snyder F. Soft Law and International Practice in the European Community // The Construction of Europe: Essays in honour of Emile Noël / Ed. S.Martin Dordrecht, 1994. — P.197.

процесі міждержавного спілкування та за своєю сутністю не є нормами права, але створюють альтернативу в соціальному регулюванні відповідних процесів.

Іншими словами «soft law» надає нам юридично субсидіарний механізм регулювання, що має власні особливості вираження і конкретне призначення.

Встановлення значимості таких норм у сфері протидії торгівлі людьми є доволі нескладним та зрозумілим процесом. Здебільшого зазначені положення не позбавлені повністю правового змісту і зазвичай на їх основі можливо об'єктивно визначити необхідну поведінку. Так, декларації, вказівки, нормативи, меморандуми про взаєморозуміння, резолюції ООН, інтерпретаційні тексти, заяви органів із прав людини та звіти спеціальних процедур Ради з прав людини ООН — вагомі джерела для визначення сутності та змісту прав і обов'язків.

У сфері протидії торгівлі людьми важливими неюридичними міжнародними інструментами є: Принципи та основні положення з питань прав людини і торгівлі людьми (2002), Брюсельська декларація з попередження торгівлі людьми і боротьби з нею (2002), Декларація Асоціації держав Південно-Східної Азії проти торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми (2004), Збірник методичних рекомендацій з питань боротьби з торгівлею людьми АСЕАН (2007) та багато інших.

В епоху застосування м'якої (розумної) сили («smart power») актуалізується значення застосування «soft law» як адекватного механізму регулювання суспільних відносин, котрі нерегульовані нормами права. «Soft law» у цьому значенні виступає дороговказом формування нормативно-правового регулювання найбільш актуальних суспільних відносин. Адже здебільшого врегулювання тих чи інших питань на міждержавному рівні є більш ефективним через підписання двосторонніх або багатосторонніх угод, аніж через увахалення міжнародної конвенції з подальшою необхідністю імплементації її положень до внутрішнього законодавства або отримання згоди на її обов'язковість законодавчим органом. У даному сенсі «soft law» певним чином заповнює прогалини і доповнює механізм правового регулювання.

На наш погляд у рамках української правничої науки постає низка актуальних наукових завдань щодо визначення сутності «soft law», а також з'ясування його місця та ролі в системі нормативно-правових актів, механізмів імплементації положень «soft law» у внутрішнє законо-

давство, а також механізмів трансформації «soft law» у «hard law» (звичайне право).

Відтак, констатуємо, що акти «soft law» наділені значним спектром додаткових переваг, які дають змогу активно впливати на міждержавні відносини з протидії торгівлі людьми та заповнювати не врегульовані законодавством прогалини у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки викладеного зазначимо, що у монографії надано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у з'ясуванні сутності взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, визначенні адміністративно-правових відносин, що виникають між зазначеними суб'єктами, а також виділення напрямів удосконалення механізму взаємодії у цій сфері з одночасним уточненням методологічних орієнтирів та критеріїв такої діяльності.

Нами констатовано, що сучасний стан правового регулювання взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми в Україні потребує кардинального поліпшення. Проте рівень наукового розроблення даної теми в теоретико-правових розвідках є невисоким.

За результатами проведеного дослідження проблем взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми України, вважаємо за необхідне сформулювати найбільш важливі, практично значущі та науково обґрунтовані висновки.

Визначено рівень розробленості наукових досліджень, присвячених проблематиці взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених окремим аспектам торгівлі людьми, комплексного та системного дослідження взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми не здійснювалось. Аналіз праць, присвячених дослідженню питань правового регулювання протидії торгівлі людьми та взаємодії у процесі такої протидії, а також їх зіставлення із правозастосовною практикою свідчать про те, що донині у юридичній науковій літературі не вироблено парадигмального поняття взаємодії і, відповідно, взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, не сформульовано критерію виділення видів та форм такої взаємодії, не визначено правових підходів до складових системи взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. До того ж, важливим дослідницьким етапом стало визначення правових та організаційних аспектів взаємодії, за допомогою яких ми

вийшли на новий рівень побудови еталонної моделі системи суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Аналіз робіт історичного та загальнотеоретичного характеру уможливив дійти висновку, що торгівля людьми не одне десятиріччя виступає об'єктом досліджень українських та іноземних вчених. Упродовж усього історичного періоду змінювались пріоритети у виборі підходів до розуміння цього явища, а також у визначенні інструментарію протидії. Одні науковці (Н. М. Ахтирська, В. І. Варивода, О. М. Бандурка, В. О. Глушков, В. А. Козак, В. М. Куц, К. Б. Левченко, Я. Г. Лизогуб, О. М. Надьон, А. М. Орлеан, В. М. Підгородинський, Л. М. Сергеева та ін.) досліджували явище торгівлі людьми в аспекті подальшої сексуальної експлуатації жертви, інші (С. І. Братков, Я. Ю. Кондратьєв, О. В. Кузьменко, В. І. Олефір, Ю. І. Римаренко, І. І. Серова, Ю. С. Шемшученко та ін.) паралельно досліджували нелегальну міграцію, іноді пов'язуючи ці два злочинні прояви та говорячи про певну взаємобумовленість зазначених явищ, або об'єднуючи їх під єдиним поняттям «міжнародна міграція». Натомість жоден із дослідників зазначеної сфери не спромігся подолати абстракції та вийти за межі суто теоретичних кордонів аналітичних досліджень та не розглянув механізму взаємодії суб'єктів протидії цим явищам, обмежуючись винятково інституційними засадами.

Утім, питання визначення поняття взаємодії, в т.ч. у сфері протидії торгівлі людьми виникає постійно, оскільки з'являються нові загрози у сфері протидії торгівлі людьми, а саме явище охоплює дедалі більше різних форм експлуатації. Тож мають утворюватися нові суб'єкти протидії торгівлі людьми зі специфічними повноваженнями, а отже, змінюється адміністративно-правовий статус, завдання чинних суб'єктів протидії, вдосконалюються форми та методи їхньої роботи.

Діяльність держави в усіх сферах є практичною, а тому вважаємо, що дослідження будь-якого явища, що прямо чи опосередковано пов'язане із реалізацією суб'єктами державних функцій, має обов'язково вивчати взаємодію цих суб'єктів із метою вироблення найефективнішого механізму діяльності у кожній окремій сфері. Лише такий підхід уможливить реально впливати на процеси державотворення та створить можливість гнучкого й ефективного управління цими процесами.

На наше переконання, наукову увагу потрібно зосередити на наявній нерозробленості і дискусійності окремих аспектів взаємодії

суб'єктів протидії торгівлі людьми, які вказують на те, що дослідження цього правового феномена потребує ретельного комплексного вивчення, яке має здійснюватись із використанням синергетичного, міждисциплінарного, системного, історичного, структурно-функціонального, термінологічного методів пізнання. Утім, необхідно використовувати такі загальні, спеціальні та часткові методи: абстрагування, аналіз і синтез, дедукція та індукція, формально-догматичний (юридико-технічний), порівняльно-правовий тощо. Крім того, *досліджуючи взаємодію суб'єктів протидії торгівлі людьми*, варто брати до уваги, що для торгівлі людьми у світі характерна перманентна динаміка, мінливість, нестабільність; тісний зв'язок із іншими явищами та, загалом, з економічним, політичним, культурним розвитком країни тощо.

З огляду на сучасний перегляд інструментарію методологічної бази правових досліджень, а також трансформацію їх евристично-пошукової спрямованості, дана монографія є першою в адміністративно-правовій доктрині України працею, у якій запропоновано константними передумовами формування взаємодії як соціокультурного феномена визначити аксіологічний, акмеологічний, інформаціологічний, онтологічний, гносеологічний, ідеологічний, праксеологічний, антропологічний та епістемологічний аспекти взаємодії, які автори вважають фундаментальними системостворювальними елементами взаємодії. Застосування системного підходу дозволило кожен із цих аспектів розглядати у єдності та сприяло глибшому розумінню характеристик системи протидії торгівлі людьми, процесу функціонування організації як системи.

Новаторським є антропологічний погляд на сутність взаємодії, який надав можливість проаналізувати головний імператив сучасності: посилення уваги до людиноцентризму, філософії гуманістично-орієнтованої політики та практики державотворення, а також практично-го і світоглядного орієнтуру; що дозволило зі зміною погляду на можливість пізнання інакше подивитися на процес взаємодії.

Даний підхід зумовлений об'єктивною тенденцією щодо антропологізації сучасних наук, бо антропологія взаємодії — той науковий напрям, який фокусує основну увагу на людині, а царина особистісно-індивідуальних інтересів того чи іншого суб'єкта протидії торгівлі людьми не обмежується суто правоохоронною та правозастосовною функціями цих суб'єктів, а нагадує складний, часто заплутаний клубок

відносин, зв'язків, дій. Ґрунтуючись на даних постулатах, нами розроблено визначення: **взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми з точки зору антропології** — це складна система взаємовідносин між людьми, яка отримує інституціоналізацію на певному рівні, концентруючи свої інтереси, передусім, на питаннях протидії торгівлі людьми.

Окреслені у нашій монографії ключові моменти у межах антропології права не є вичерпними щодо розгляду дослідницького концепту людського виміру взаємодії. Адже взаємодія на загал, а тим більше взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми — надзвичайно мінлива соціальна субстанція, що перебуває у перманентній динаміці. Отже, подальші дослідження даної проблематики мають бути спрямовані на наукове обґрунтування перспектив удосконалення взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми як складного соціально-правового феномена, зокрема через співставлення й окреслення можливих механізмів і моделей взаємодії зазначених суб'єктів у найближчому майбутньому, що прийдуть на зміну традиційним її варіаціям.

Окрім того, в монографії розроблено та уточнено ряд концептуальних для роботи визначень. Наведемо деякі з них, а решта понять, розроблених, уточнених або удосконалених нами, наведено в Тезаурусі.

Взаємодію суб'єктів протидії торгівлі людьми пропонуємо розглядати у широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми — це певна система правових засобів і процедур, що полягає у синтезі узгоджених дій різних суб'єктів ПТЛ як окремих організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети, якою є подолання торгівлі людьми, з найменшими витратами сил, засобів і часу.

У вузькому розумінні взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми — це заснована на законах та підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом діяльність різних суб'єктів ПТЛ, що полягає у раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам, з метою попередження, виявлення та припинення торгівлі людьми, а також усунення причин і умов, що їй сприяють.

Координацію спільних дій у взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми у структурно-функціональному та функціонально-рольовому значенні вважаємо спеціальною системою теоретико-методологічних і праксеологічних засад інтерпретації методів і методик упорядкування та взаємоузгодження управлінської діяльності усіх суб'єктів протидії

торгівлі людьми з метою створення ефективної управлінської та правової системи перманентного контролю за криміногенними процесами у зазначеній сфері та превентивної протидії торгівлі людьми.

Принципи протидії торгівлі людьми — це система однаково значимих, основних положень, які відповідають цілям діяльності системи державного управління та визначають вимоги до: 1) організації; 2) процесу; 3) забезпечення процесу управління у сфері протидії торгівлі людьми.

Зазначену систему принципів ми умовно поділили на дві групи: загальноправові (історизм; законність; науковість; об'єктивність; комплексність; гласність; плановість; безперервність; наступальність; демократизм; гуманізм) та приватні (які, своєю чергою, поділяються на три підгрупи): 1) *принципи побудови системи управління*: принцип ієрархічності, функціональний, територіально-галузевий, норми керованості; 2) *принципи здійснення процесу управління або функціонування системи управління (функціональні)*: спільності інтересів, цілеспрямованості, головної (основної ланки), відповідності, поєднання єдиначальності та колегіальності, відповідальності керівних органів і посадових осіб за дії або бездіяльність, раціонального співвідношення цілей та способів їх досягнення з ресурсним забезпеченням, політичного нейтралітету тощо; 3) *принципи здійснення власне процесу взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми*: сюди ми відносимо внутрішньогалузеві та зовнішньогалузеві принципи. Водночас доводиться стверджувати, що існує умовна межа між зазначеними нами принципами, які взаємопереплітаються та взаємодіють. Крім того, вони різняться за рівнем загальності, що унеможлиблює ставити деякі з них в один ряд. Але загалом, викладені положення формують певні елементи загального алгоритму взаємодії у протидії торгівлі людьми.

Форма взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми — це зовнішній прояв заснованих на правовій основі функціонально-обумовлених дій відповідних суб'єктів у процесі протидії торгівлі людьми, який, залежно від мети взаємодії, забезпечує узгодження та правильне поєднання повноважень, а також урегульований характер методів і засобів їхньої діяльності. Суттєвим моментом, який потребує врахування, є те, що об'єкти, на які спрямовано вплив суб'єктів взаємодії, складні, багатосторонні й динамічні, як і соціальні та інші процеси, що відбуваються в них. Під впливом загальноекономічних, політичних, культур-

них та інших факторів одні процеси у сфері вказаної протидії затухають, припиняють своє існування (відповідно, відпадає необхідність у впливі, управлінні цими процесами), інші — навпаки, посилюються та набувають нового якісного змісту. Тому характер взаємодії з приводу виконавсько-управлінської діяльності у сфері протидії торгівлі людьми не можна вважати стійким. Зміст взаємодії змінюється і в результаті зростання обсягів керованих процесів, більш глибокого та науково-обумовленого їх пізнання.

Адміністративно-правові відносини у сфері протидії торгівлі людьми — це врегульовані нормами адміністративного права специфічні суспільні відносини, що виникають між відповідними суб'єктами, внаслідок чого вони набувають суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами.

Суб'єкт протидії торгівлі людьми — це носій функціональних прав та обов'язків, що реалізує певне коло завдань із протидії торгівлі людьми для досягнення кінцевої мети, наділений владою, повноваженнями для участі у такій діяльності.

Система суб'єктів протидії торгівлі людьми — розгляд суб'єктів протидії торгівлі людьми як системи допомагає якнайповніше досліджувати сфери й умови оптимального функціонування кожного елемента та їх сукупності, враховуючи, що система розвивається відповідно до вимог і потреб забезпечення розвитку конкретного суспільства:

у вузькому розумінні — сукупність державних і громадських організацій, що цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і в різних масштабах планування заходів із протидії торгівлі людьми, управління цими заходами чи їх безпосередню реалізацію, забезпечення цієї реалізації; мають певні права та обов'язки, за невиконання яких настає відповідальність;

у широкому розумінні — сукупність трьох елементів — суб'єкта та його обов'язків, сфери функціонування суб'єктів та правоохоронних заходів — створює структурно-функціональну систему ПТЛ.

Модель даної системи ми подаємо через виділення трьох основних її складових — суб'єктів, що безпосередньо протидіють торгівлі людьми:

- державні — Міністерство внутрішніх справ України, Генеральний Прокурор і підлеглі йому прокурори, Служба безпеки Украї-

ни, Міністерство закордонних справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство доходів і зборів України, Міністерство юстиції України, Адміністрація Державної прикордонної служби;

- інші суб'єкти, що протидіють торгівлі людьми та визначаються Кабінетом Міністрів України — Інтерпол, Європол, Регіональний центр Південно-Східної Європейської ініціативи співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю (SECI) тощо;
- міжнародні та громадські організації — Міжнародна організація з міграції, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародна організація праці, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна», Організація за демократію та економічний розвиток — ГУАМ, Організація безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародна Організація Праці та інші

Критеріями класифікації взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є: 1) мета (постійна та тимчасова взаємодія); 2) характер зв'язків (безпосередня та опосередкована взаємодія); 3) спосіб розв'язання завдань (спільне або самостійне функціонування взаємодіючих служб); 4) кількість учасників (двостороння та багатостороння (змішана) взаємодія); 5) тривалість спільних дій (постійна, регулярна, періодична, разова, тимчасова взаємодія); 6) напрями (стратегічна, оперативна і тактична взаємодія); 7) відношення до системи або підсистеми органів, що здійснюють вказану протидію (внутрішньосистемна та зовнішньосистемна взаємодія); 8) ступінь конспірації або конфіденційності (гласна і негласна взаємодія); 9) організаційно-правова форма (координаційна, субординаційна та реординаційна взаємодія); 10) підстави виникнення (регламентована, за вказівкою вищестоящих органів або ініціативна взаємодія); 11) спрямованість функціонування (позитивна, негативна або нейтральна взаємодія); 12) положення суб'єктів ПТЛ у системі управління органів внутрішніх справ (вертикальна, горизонтальна та змішана). *Наведений перелік не претендує на те, щоб бути вичерпним при визначенні видів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Однак на наше переконання, він охоплює найбільш суттєві сторони їх узгодженої діяльності та дає змогу провести загальний аналіз сутності цього явища. Водночас від комбінацій*

взаємодії різних видів залежить її ефективність. Удосконалення взаємодії вимагає класифікаційного аналізу та організаційного впорядкування взаємодії за видами, формою, часом та обсягом робіт.

Враховуючи, що територія України розташована на перехресті Сходу та Заходу, вона перебуває на межі реальних загроз державній безпеці, які динамічно змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Поряд з міжнародною ескалацією тероризму та екстремізму, незаконним обігом зброї та наркотиків, нелегальною міграцією, з суттєвими ризиками й загрозами пов'язана також торгівля людьми – один з найбільш небезпечних видів міжнародного злочинного бізнесу, що грубо порушує права людини, посилює соціальну напругу, перешкоджає оздоровленню національної економіки та ставить під загрозу здійснення позитивних перетворень на шляху побудови правової демократичної держави.

Саме тому нами акцентовано увагу на тій обставині, що **торгівля людьми прямо загрожує громадській безпеці**, а тому злочинам цієї категорії повинна приділятися особлива увага держави як головного суб'єкта забезпечення національної безпеки. Оскільки одне з основних призначень державної влади полягає в створенні безпечного середовища і захисту населення від загроз, у тому числі від загрози злочинних посягань (зокрема торгівлі людьми), і саме держава за допомогою власного механізму, а також механізму права здійснює вплив на суспільні відносини і забезпечує через ефективне функціонування системи національної безпеки свої національні інтереси.

Крім того, тривалість існування торгівлі людьми та здатність пристосовуватися до різних умов суспільного життя зумовили її інституціоналізацію. А тому з метою недопущення подальшого розвитку інституціональних ознак торгівлі людьми, вкрай важливим є укріплення позицій правоохоронних органів, що здійснюють протидію їй. Натомість, головний підрозділ у системі МВС України з питань реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від торгівлі людьми нині позбавлений статусу самостійності та перебуває на межі зникнення.

Водночас, **державна політика України у сфері протидії торгівлі людьми** має спрямовуватись на:

- профілактику та запобігання торгівлі людьми і пов'язаним з нею злочинам, насамперед шляхом активізації роз'яснювальної та

пропагандистської роботи, особливо серед молодого жіноцтва, реабілітації та реінтеграції осіб, потерпілих від торгівлі людьми;

- забезпечення жорсткого контролю за дотриманням вимог законодавства суб'єктами господарської діяльності, які працюють у сфері модельного, туристичного, розважального бізнесу, посередництва у працевлаштуванні за кордоном та невідворотного притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях чинного законодавства;
- максимально ефективної реалізації заходів із виявлення, викриття та припинення і розслідування фактів торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів;
- міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам.

Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми до 2012 року мала поступальний характер: ратифіковано основні міжнародні документи; фактично створена і практично діє система законодавства у сфері протидії торгівлі людьми та вперше ухвалено ряд програмних документів, які визначають тактику протидії цьому явищу (Кримінальний кодекс України, до складу якого включена стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини», Закон України «Про протидію торгівлі людьми»); створено спеціалізовані підрозділи протидії, діяльність яких суттєво зменшила активність організованих злочинних груп у цій сфері; розширилася практика співробітництва протидії торгівлі людьми України й інших держав; спостерігається зростання наукового інтересу до зазначеної проблематики, що знаходить віддзеркалення в проведенні комплексних досліджень у цьому напрямі тощо.

Однак наявні й недоліки, до яких ми хочемо привернути увагу представників влади, політиків і науковців:

- нині діє доволі серйозний масив нормативно-правових актів, що його окремі елементи не завжди відповідають вимогам системності, узгодженості, доступності. Це спричинене, передусім, динамічністю розвитку усіх процесів у суспільстві в Україні за останні 20 років. Як наслідок — існує внутрішня суперечність у регулюванні тих чи інших відносин, диспропорція у співвідношенні між законами та підзаконними актами на користь останніх. Саме тому ми вважаємо, що на сучасному етапі система та

структура правового регулювання діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми потребує реформування;

- хоча в Україні й існує система протидії торгівлі людьми, суб'єкти, що входять до неї, фактично не об'єднані метою та спільними завданнями. Проте без накреслення єдиних цілей та скоординованих взаємовідносин доволі проблематично створення логічно завершеного, дієвого механізму протидії торгівлі людьми. Отже, потрібен підхід до формування як самої системи правоохоронних органів, так і до побудови окремих її складових, зокрема підсистеми протидії торгівлі людьми, враховуючи, що генезис та еволюція суб'єктів зазначеної системи нерозривно пов'язані з розвитком статусу центральних органів державної виконавчої влади. Тому, на нашу думку, система ПТЛ вимагає реорганізації.

Також з метою поліпшення наявної ситуації у взаємодії суб'єктів ПТЛ пропонуємо:

- оновити та уніфікувати загальнодержавне та відомче законодавство, що його першим кроком вважаємо створення Стратегії розвитку системи ПТЛ, котра не лише слугуватиме сильним конструктивним і стабільним елементом на шляху формування системи протидії торгівлі людьми, а й відкриє нові шляхи до державотворення нашої соборної держави, а в цілому — до правладдя як найвищої мети функціонування соціокультурних систем. Зазначена Стратегія сприятиме не лише зближенню суб'єктів такої взаємодії, а й забезпечуватиме уніфікацію правового регулювання, гармонізацію правових елементів, а також їх збалансованість у межах правового простору.

Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми: 1) це прийнята в державі система поглядів на характер сучасних загроз у цій сфері, на цілі й завдання, форми і способи захисту та реалізації національних інтересів, а також галузь практичної діяльності щодо ПТЛ. Критерієм оцінки ефективності управління системою ПТЛ є ступінь досягнутого зменшення фактів торгівлі людьми на території держави; 2) система великомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності у сфері ПТЛ, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети основними суб'єктами; 3) генеральна лінія, спрямована на розв'язання завдань цілого історичного періоду, на досягнення фундаментальних цілей; 4) політико-право-

вий документ, в якому визначаються стратегічні цілі, пріоритети, завдання та механізми реалізації політики ПТЛ країни. Головна мета Стратегії розвитку системи ПТЛ — формування системи протидії торгівлі людьми на якісно вищому рівні, в основу якої покладено інтереси людини і громадянина, суспільства і держави.

- підвищення ефективності роботи правоохоронних органів через спрощення та полегшення процедури взаємодії шляхом чіткого закріплення повноважень. Саме тому, вважаємо, що Міністерство внутрішніх справ України має виступати координатором контрольної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми, що надасть можливість підвищити дієвість здійснюваних заходів, забезпечить повноту і достовірність результатів такої діяльності, допоможе попереджувати порушення у даній сфері, усунути дублювання повноважень як у забезпеченні протидії торгівлі людьми, так і при здійсненні взаємодії безпосередньо. Тому нашою непохитною позицією є наполягання на необхідності повернення підрозділу боротьби (з одночасним уточненням «протидії») з торгівлею людьми МВС України статусу самостійності.

Заходи щодо реформування механізму функціонування зазначеної системи мають стати органічною частиною суспільно-політичного цілеспрямованого плану, зорієнтованого на стимулювання демократичної активності кожного громадянина, зміну суспільних умов, за яких виникає або поширюється торгівля людьми. Прогресивність кроків у цьому напрямі повинна підтверджуватись практикою мінімізації впливу небезпечних факторів, що містить у собі торгівля людьми, на суспільні процеси, на стан розвитку суспільства, позбавлення організованих злочинних формувань, організованих груп, злочинних організацій і злочинних угруповань, що діють у сфері ТЛ, соціально-політичного, соціально-правового, соціально-економічного, соціально-психологічного підґрунтя. Саме тому необхідним є впровадження стратегічного управління загальнодержавною системою ПТЛ в Україні;

- оскільки міжнародне співробітництво є важливою запорукою успіху в протидії торгівлі людьми, то з метою посилення реакції на транснаціональну злочинність правоохоронних і судових органів як доповнення до зусиль на внутрішньодержавному рівні вважаємо за необхідне створити всебічну транснаціональну

стратегію ПТЛ та прискорити укладення двосторонніх, регіональних і глобальних угод у цій сфері. При цьому необхідні сплановані спільні дії усіх суб'єктів ПТЛ, що матимуть довгостроковий, скоординований та стратегічний характер. Планування дій повинне відбуватися на реальній оцінці як самої проблеми, так і наявних можливостей реагування на неї та підкріплюватися готовністю різних заінтересованих груп та установ до співробітництва один з одним на місцевому рівні та з іншими суб'єктами на регіональному й міжнародному рівнях;

- урахуовуючи, що для України однією зі складних проблем є використання оперативного-розшукових даних у викритті трафікерів, а за кордоном (Німеччина, Швейцарія, Франція, США, Японія та інші країни) давно застосовують порядок проведення «особливих» слідчих дій (використання агентів «під прикриттям» тощо), що здійснюються лише за дорученням прокурора або слідчого судді й органом, який не бере участі у розслідуванні конкретної справи, вважаємо за доцільне розглянути можливості використання зарубіжного досвіду.

Не оминули увагою у своєму дослідженні ми і **діяльність неурядових організацій**, які вартують права та інтереси громадян та мають важливе значення для розбудови громадянського суспільства.

Виникає закономірне запитання «Чому?». Насамперед, тому, що нині у сучасному світі існує дві основні моделі управління, і ми спостерегаємо їх постійну конкуренцію та симбіоз. Одна з цих моделей звична і зрозуміла, пов'язана з публічною владою, національно-державним облаштуванням. Її ми називаємо владою державною. І друга модель світового управління — прозора, анонімна глобалізована транснаціональна система, відкрите суспільство, яка сьогодні набуває дедалі більшого поширення та чимраз, то більше контролює першу. Вона складається з міжнародних неурядових організацій і транснаціональних корпорацій. І ми не дарма порушуємо питання про її вагому роль. Адже така непублічна влада, добре володіючи схемами поліфункціонального організаційного управління, щораз збільшуючи міць і витонченість звичних правових інституцій, еволюціонувала від панування над матеріальними об'єктами до управління об'єктами соціальними, об'єднуючись таким чином із більш звичним контуром влади, проте надзвичайного рівня компетенції. Таке злиття нині тривіальне.

Тож, на наш погляд, **завдання міжнародних і неурядових організацій у протидії торгівлі людьми** — це передусім:

- сприяння скороченню масштабів торгівлі людьми та пов'язаної з нею злочинної діяльності;
- формування в українському суспільстві, передусім у молодого покоління, адекватної оцінки суспільної небезпеки торгівлі людьми та пов'язаних із нею злочинів, їх неприйнятності; заохочення до активного сприяння практичним заходам протидії;
- посилення міжнародної співпраці державних органів у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам.

Основними формами діяльності зазначених організацій у протидії торгівлі людьми є:

- допомога потерпілим від торгівлі людьми, тобто всі дії, спрямовані на реабілітацію та реінтеграцію потерпілих: сприяння у поверненні в Україну, надання медичної, психологічної, юридичної допомоги, працевлаштування тощо;
- організація роботи «гарячих ліній»;
- проведення досліджень з проблем насильства щодо жінок та експертизи законодавчих актів стосовно становища жінок в Україні;
- ведення просвітницької роботи серед молоді, організація та проведення семінарів, конференцій тощо;
- розповсюдження інформації про проблеми торгівлі людьми, видання збірників, матеріалів, бюлетенів, листівок;
- організація та проведення семінарів і тренінгів для фахівців у даній галузі;
- організація та проведення тренінгів для представників потенційної групи ризику.

Аксіоматичним є також **необхідність участі засобів масової інформації та громадськості в протидії торгівлі людьми**, оскільки показником ефективності протидії злочинності визначається, з одного боку, уповільнення темпів зростання, стабілізація чи навіть зниження рівня злочинності, а з іншого — якісне підвищення соціально-профілактичної активності населення, підтримка профілактичної діяльності громадською думкою.

Саме тому **одним із ключових завдань протидії торгівлі людьми з необхідною участю ЗМІ** є демонстрація результатів діяльності спе-

ціальних служб, які свідчать про невідворотність покарання. Одним з найбільш ефективних засобів є детальне висвітлення судових процесів над торговцями людьми та їхніми добровільними помічниками.

Крім того, до **основних завдань ЗМІ в процесі протидії торгівлі людьми** ми включаємо:

- інформування суспільства про торгівлю людьми як проблему в цілому;
- поширення інформації про механізм торгівлі людьми з метою запобігання цьому злочині;
- сприяння поширенню інформації про заходи протидії торгівлі людьми та боротьби з нею;
- поширення інформації про умови працевлаштування за кордоном;
- сприяння формуванню толерантного ставлення до потерпілих;
- поширення інформації про організації та соціальні проекти, що діють у сфері запобігання торгівлі людьми тощо.

Наостанок підкреслимо, що взаємодія суб'єктів протидії торгівлі людьми може привести до очікуваного результату тоді, коли матиме конкретний характер і ґрунтуватиметься на законі, дотриманні принципів взаємодії та правильному поєднанні форм і методів професійної діяльності, властивих кожному із суб'єктів взаємодії. Водночас має бути чітке розмежування повноважень та обов'язків кожного суб'єкта взаємодії відповідно до предметної компетенції кожного з них.

Відтак, дане видання — є своєрідним синтезом, спробою систематизації набутого, поєднання теорії та практики, демонстрації власних напрацювань і, безперечно, запрошення небайдужих до подальших конструктивних дискусій, які скерували б цю проблему з поля теоретичних обговорень у русло практики. Адже демократична, справді, правова держава має захищати і множити добро, законами і владою утверджувати в суспільстві, в суспільній свідомості вищі духовні цінності життя, що в них і полягає її призначення. І єдиний шлях до цього: забезпечення безпеки, добробуту і всебічного розвитку культури в суспільстві. Це основа, сенс життя кожної людини. І наша молода Українська держава, має вільно йти саме цим шляхом. Шляхом, де домінуватиме культ освіти, інтелігентності, міцного

добробуту, духовних гараздів, а не захланності та жаги багатства за всяку ціну.

Врешті-решт, подолання явища торгівлі людьми завдяки правильно організованій взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми свідчатиме про перехід на якісно новий рівень управління державним апаратом та зміщення вектора безпекової діяльності на такий, що лежить в основі демократії, народовладдя, конституціоналізму, розумного балансу концепцій людино- і державоцентризму.

CONCLUSION

The monograph provides a new solution of scientific objective to clarify the nature of interaction between the entities that combat human trafficking (HT), to identify administrative and legal relations between these entities as well as directions for cooperation improvement with simultaneous clarifying of methodological orientations and criteria for such activities.

We acknowledge that current state of regulation interaction between the entities combating human trafficking in Ukraine needs radical improvement. However, the level of scientific development in theoretical legal research of the issue is rather low.

By the results of the research we consider necessary to formulate the most important, practically meaningful and scientifically valid conclusions.

The R&D level of the issue on interaction of entities combating human trafficking has been determined. In spite of the numerous papers on specific aspects of human trafficking, a comprehensive and systematic study on interaction of the entities combating human trafficking has not been made. Analysis of the said papers and their comparison with the law enforcement practices indicates, that the paradigm concept of interaction has not yet been elaborated in the legal scientific literature as well as the notion of interaction of the entities combating HT. Criteria to distinguish types and forms of such interaction and legal approaches to the components of the system of entities combating HT have not been formulated. In addition, we have reached a new level to build a sample model of the system of entities combating HT by determining the legal and organizational aspects of interaction; this being an important stage of research.

Analysis of historical and general theoretic papers made possible to conclude that human trafficking has been the subject of studies by Ukrainian and foreign scientists for decades. Priorities to select approaches in comprehending this phenomenon and to identify combat tools were changing within the whole historical period. Some scholars (N. Akhtyrskaya, V. Varyvoda, O. Bandurka, V. Glushkov, A. Kozak, V. Kuts, K. Lev-

chenko, Y. Lyzogub, O. Nadjon, A. Orlean, V. Pidhorodynskiy, L. Sergeeva etc.) studied the trafficking phenomenon in the aspect of further sexual exploitation of victims. Other scientists (S. Bratkov, Y. Kondratiev, O. Kuzmenko, V. Olefir, Y. Rymarenko, I. Serova, Y. Shemshuchenko etc.) studied illegal migration, sometimes linking it with human trafficking and alleging an interdependence of these phenomena, or bringing them under a single concept of 'international migration'. However, all the researches in this field failed to overcome the abstractions to go beyond merely theoretical boundaries of analytic studies and to consider the mechanism of interaction of entities combating these phenomena, limiting only by institutional principles.

Nevertheless, the issue to define the notion of interaction (including in combating human trafficking) arises permanently, since new threats in combating human trafficking appear and the phenomenon itself covers new forms of exploitation. Therefore new entities having special powers to combat human trafficking should be formed in this sphere, the administrative and legal status, the tasks of existing entities are changing; forms and methods of their work are improving.

The state operation in all areas has practical nature. Therefore we consider that studying any phenomenon directly or indirectly connected with implementation of the state functions by the entities has obligatorily to study interaction of these entities to develop the most effective operation mechanism in each sphere of public administration. This approach will make possible to impact directly on the processes of state building and create opportunity for flexible and effective management of these processes.

We are convinced the scientific attention should be focused on the existing inadequately elaborated and debatable separate aspects of interaction between the entities combating human trafficking, which indicate that the study of this legal phenomenon requires a thorough integrated research. This study should be carried out by using the synergetic, multidisciplinary, systematic, historical, structural-functional, terminological methods of cognition. However, it is necessary to use the following general, special and fractional methods: abstraction, analysis and synthesis, deduction and induction, formal dogmatic (legal and technical), comparative law and so on. Furthermore, analyzing interaction of the entities combating HT, it should be taken into account that permanent dynamics, variability and instability characterize the world human trafficking phenomenon; its close ties with

the other phenomena and, in general, with economic, political, cultural development of the country should be also considered.

Given current revision of methodological tools for legal research and transformation of heuristic and retrieval orientation, this monograph is the first paper in the administrative and legal doctrine of Ukraine to suggest constant prerequisites for formation of interaction as a socio-cultural phenomenon to determine the axiological, acmeological, ontological, epistemological, ideological, praxeological, anthropological and informatiological aspects of interaction; they are the fundamental system-generating elements of interaction. Application of systematic approach made possible to consider each of these aspects in the integrity and promoted better understanding of anti-trafficking features, the process of the organization functioning as a system.

An anthropological aspect of the essence of interaction is innovative. It made possible to analyze the major imperative of contemporaneity: an increased focus on human-centrism, philosophy of humanistic-oriented policies and practices of the state-building as well as practical and ideological benchmark; this allowed to have another look at the interaction with the changing view on the possibility of cognition.

This approach is due to the objective trend to anthropologize modern sciences, because anthropology of interaction is the scientific direction to focus mainly on the person and the realm of personal and individual interests of the entity combating human trafficking is not limited to merely law-enforcement functions of these entities; it resembles a complex, often tangled skein of relationships, connections and actions. Based on these postulates, we have developed a definition: the interaction of anti-trafficking entities from the anthropology viewpoint — is a complex system of relationships between people, which gets a certain level of institutionalization, concentrating its interests, especially on the issues of combating human trafficking.

The key issues within the limits of anthropology of law outlined in our monograph are not exhaustive regarding the research concept of the human interaction dimension. Indeed, the interaction in general and especially between the entities combating human trafficking is an extremely variable social substance being in permanent dynamics. Therefore, further study of this issue should be aimed at scientific substantiating prospects of improving the interaction between entities combating HT as a complex socio-legal phenomenon, in particular, through the comparison and definition of the pos-

sible mechanisms and models of interaction of these entities in the near future, which will replace its traditional variations.

In addition, the monograph has developed and clarified a number of conceptual notions. Here are some of them.

We propose to consider *interaction of entities combating human trafficking* in a broad and a narrow sense.

In the broad sense interaction in combating human trafficking — is a definite system of legal measures and procedures which consists of the synthesis of the concerted actions by different entities combating HT as separate organizational systems, designed to achieve a common goal which is to overcome the trafficking, with the least expenditures of force, means and time.

In the narrow sense the interaction in combating human trafficking — is the activity of various entities combating HT based on the laws and regulations agreed upon for the purpose, place and time, which consists in rational combination of forces, means and methods peculiar to these entities aimed at prevention, detection and termination of trafficking and also elimination of the causes and conditions inspiring it.

We think that **coordination of joint actions in interaction of entities combating human trafficking** in the structural-functional and functional-role meaning is a special system of theoretical, methodological and praxeological interpretation principles of the methods and techniques to regulate and mutually coordinate the management activity of all anti-trafficking entities aimed at establishing an effective management and legal system for permanent control over criminogenic processes in the mentioned sphere and preventive combating human trafficking.

Principles of combating human trafficking is a system of equally important major provisions that correspond to the objectives of the public administration system and define the requirements for: 1) organization, 2) process, and 3) support to the management process in combating human trafficking.

We have conventionally divided the said set of principles into two groups: common law principles (historism, legality, scientific character, objectivity, comprehensiveness, publicity, planning, continuity, offensiveness, democratism, humanism) and private principles (which, in turn, are divided into three subgroups): 1) principles to build the management system: the principle of hierarchy, functional, territorial and sectoral, con-

trollability, 2) principles to effect the management process or management system functioning (functional): common interests, goal-orientation, major (key link), responsibility, combination of one-man management and collegiality, responsibility of governing bodies and officials for the acts or omissions, reasonable proportion between the goals and ways to achieve them with resource support, political neutrality, etc.; 3) principles to implement the interaction process itself in combating human trafficking: internal and external sectoral principles. At the same time, we have to insist on the existing of conventional margin between these principles, which are mutually overlapped and interacted. In addition, they differ in the level of generality, thus making impossible to rank them. But on the whole, the said provisions form certain elements of the general interaction algorithm in combating human trafficking.

Interaction form of the entities combating human trafficking — is the external manifestation of the legally based functionally caused actions between the relevant entities during combating human trafficking, which, depending on the interaction purpose, provides coordination and correct combination of powers as well as regulated nature of the methods and means for their activity. An essential point that needs consideration is the fact that the objects impacted by the interaction entities are complex, multilateral and dynamic, as well as social and other processes occurring in them. Influenced by general economic, political, cultural and other factors, some of the combating processes fade, stop to exist (hence, there is no need to impact, manage these processes), the others — on the contrary, are amplified and gain new quality content. Therefore, the nature of interaction in the executive administrative activity in HT combating cannot be considered stable. As a result of growth in controlled processes, deeper and more scientifically substantiated their cognition, the interaction content is changed.

Administrative and legal relations in anti-trafficking area — are specific social relations regulated by the administrative law provisions that arise between the respective entities as a result thereof they acquire legal rights and legal obligations established and guaranteed by the appropriate administrative and legal norms.

The entity in combating human trafficking — is a carrier of functional rights and responsibilities that implements a range of anti-trafficking tasks to achieve the ultimate goal; it is vested with power and authority to participate in such activities.

System of anti-trafficking entities — consideration of entities combating human trafficking as a system assists to fully explore the scope and conditions for optimal functioning of each element and in the aggregate, taking into account the system being developed in line with the requirements and needs to secure development of a particular society:

in the narrow sense — a set of state and public organizations that purposefully are engaged at different levels and different scales in planning measures for combating human trafficking, administering these measures or their direct implementation, ensuring this implementation; they have certain rights and responsibilities and bear liability for non-compliance;

in the broad sense — a set of three elements — the entity and its responsibilities, the area of the entities' functioning and law enforcement measures — creates anti-trafficking structural and functional system.

We present this sample system through emphasizing three of its major components — the entities directly combating human trafficking:

- State — Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Prosecutor General and subordinate prosecutors, the Security Service of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of incomes and charges of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine, State Border Service;
- other anti-trafficking entities established by the Cabinet of Ministers of Ukraine — Interpol, Europol, the Regional Center of Southeast European Cooperation Initiative in combating transnational crime (SECI), etc.;
- international and public organizations — the International Organization for Migration, the Organization for Security and Cooperation in Europe, the International Labor Organization, the International Women's Rights Centre «La Strada — Ukraine», Organization for Democracy and Economic Development — GUAM, Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and others.

Criteria to classify ant-trafficking interaction of entities include: 1) the goal (permanent and temporary interaction); 2) the nature of relations (direct and indirect interaction); 3) the way to resolve issues (joint or independent functioning of interacting entities); 4) the number of participants (bilateral and multilateral (mixed) interaction); 5) duration of joint actions (permanent, regular, periodic, single, temporary interaction); 6) directions

(strategic, operational and tactical interaction); 7) relation to the system or subsystem of bodies effecting the said combatting (internal and external system interaction); 8) degree of secrecy or confidentiality (overt and covert interaction); 9) organizational and legal form (coordinated, subordinated and reordinated interaction), 10) grounds for emerging (regulated, as directed by the higher authority or initiative interaction); 11) orientation of functioning (positive, negative or neutral interaction); 12) location of anti-trafficking entities in administrative system of internal affairs (vertical, horizontal and mixed). *This list does not purport to be exhaustive in determining the types of interaction between anti-trafficking entities. However, in our opinion, it covers the most essential aspects of their coordinated performance and enables to undertake the general analysis of the nature of this phenomenon. At the same time combinations of different types of interaction is a prerequisite for its effectiveness. Improving interaction requires classification analysis and organizational streamlining of interaction by the types, form, time and scope of work.*

In view of the fact that the territory of Ukraine is situated at the crossroads of East and West, it is on the verge of real threats to state security, which dynamically change under the influence of internal and external factors. Along with the escalation of international terrorism and extremism, illicit trafficking in arms and drugs, illegal migration, significant risks and threats are also associated with human trafficking — one of the most dangerous types of international criminal business that grossly violates human rights, increases social tension, prevents recovery of national economy and jeopardizes implementation of positive changes on the way to build a democratic rule of law state.

That's why we accented attention on the circumstance that **human trafficking directly threatens public security** and therefore these crimes should be given special attention by the state as the main entity to guarantee national security. Since one of the main missions of state power is to create a safe environment and protect the population against threats, including the threat of criminal assault (and human trafficking in particular), it is the state that using its own mechanism and the mechanism of law impacts social relations and exercises its national interests through effective functioning of the national security system.

Moreover, long time of human trafficking existence and its ability to adapt to different conditions of social life led to its institutionalization.

Therefore, *in order to avoid further development of the institutional characteristics of human trafficking*, it is important to strengthen law enforcement agencies combating HT. On the contrary, the main unit in the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on implementation of the state policy in the sphere of protection of the rights and freedoms of citizens and the interests of society and the state from human trafficking is now deprived the status of autonomy and is on the verge of extinction.

Meanwhile, the **state policy of Ukraine in combating human trafficking** should be directed to:

- prophylaxis and prevention of human trafficking and related crimes, primarily through increased awareness and advocacy, especially among younger women, rehabilitation and reintegration of trafficking victims;
- ensure strict control over legislation compliance by business entities that work in modeling, tourism, entertainment business, mediation in employment abroad and inevitable prosecution of persons guilty in violations of current legislation;
- the most effective implementation of measures to identify, detect, suppress and investigate the cases of human trafficking and related crimes;
- international cooperation in combating human trafficking and related offenses.

State policy in combating human trafficking till 2012 was progressive in nature: the basic international documents have been ratified; the legislation system in combating human trafficking has been actually established and implemented in practice; for the first time a number of program documents to define the tactics of countering this phenomenon have been adopted (Article 149 «Human Trafficking or Other Illegal Agreement on Human Transfer» was incorporated into Criminal Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Combating Human Trafficking»); specialized anti-trafficking units have been created, their operation has significantly reduced the activity of organized criminal groups in this area; the practice of cooperation against human trafficking between Ukraine and other countries has expanded; a growing scientific interest to this problem reflected in comprehensive research in this area is observed.

However, there also exist shortcomings to which we want to draw the attention of governmental officials, politicians and scientists:

- Currently quite great array of regulatory and legal acts are in force, their separate elements do not always meet the requirements of consistency, coherence and accessibility. This is primarily, due to the dynamic development of all processes in the Ukrainian society over the last 20 years. As a result there exists an inherent contradiction in regulation of certain relations, imbalance in the ratio between the laws and bylaws in favor of the latter. That is why we believe that at the present stage the system and structure of legal regulation of activities of anti-trafficking entities needs reforming;
- Although an anti-trafficking system exists in Ukraine, its entities are not actually united by the goal and common objectives. However, without common goals and coordinated relations it is fairly problematic to create a logically completed, effective anti-trafficking mechanism. So, we need an approach to form both the law enforcement system and its individual components, in particular, the sub-system combating human trafficking, given the fact that the genesis and evolution of the entities of the said system are inseparably linked with the development of the status of central state executive authorities. *Therefore, in our opinion, the anti-trafficking system requires reorganization.*

Aimed at rectifying the current situation in interaction between the anti-trafficking entities, we suggest the following:

- Renew and unify the national and departmental legislation. Its first step should be creation of the Development Strategy for anti-trafficking system to serve both a strong constructive and stable element on the way to form anti-trafficking system and open new ways to state building of our unitary country and in the whole — to the rule of law as the highest functioning goal of socio-cultural systems. The said Strategy will not only assist to approximate the interaction entities, but will also guarantee unification of legal regulation, harmonization of law components and their balance within the legal framework.

Strategy to develop anti-trafficking system: 1) it is adopted in the state the system of views on the nature of modern threats in this area, on goals and objectives, forms and methods of protection and implementation of national interests, and also a sector of practical activity for combating human trafficking. Criterion for assessing the effectiveness of anti-trafficking system is the reduction degree of human trafficking facts in the state; 2) the system of large-scale

public-policy decisions and activity directions developed in the anti-trafficking area. Their consistent implementation ensures achievement of strategic objective by the main entities; 3) the guide line aimed at resolving the tasks of the whole historical period to achieve the fundamental objectives; 4) the political and legal document which defines strategic goals, priorities, objectives and mechanisms for implementing anti-trafficking policy in the country. Main objective of anti-trafficking Development Strategy is to form the system of combating human trafficking at the qualitatively higher level based on the interests of the person and the citizen, the society and the state.

- Improve the efficiency of law enforcement agencies through simplification and facilitation of interaction by way of explicit recognition of authorities. Therefore, we believe that the Ministry of Internal Affairs of Ukraine should be a coordinator of supervising activities to combat trafficking. This will make possible to increase the effectiveness of the used efforts, ensure completeness and reliability of their results, assist to prevent violations in this area, to eliminate overlapping of powers in anti-trafficking activities and in implementation of the interaction itself. Therefore, our compelling stand is to insist on the need to return the status of autonomy to the department of combating HT of the MIA of Ukraine (and simultaneously specify the notion 'combating').

Measures to reform the functioning mechanism of the said system have to become an integral part of the socio-political targeted plan aimed at incentivizing democratic activity of every citizen, changing the social conditions in which trafficking arises or spreads. Progressive steps in this direction should be confirmed by the practice to minimize the impact of dangerous factors inherent to trafficking on social processes, on the state of society development, depriving the organized criminal groups, armed gangs, criminal organizations and criminal families operation in human trafficking of socio-political, socio-legal, socio-economic, socio-psychological background. That is why it is necessary to implement strategic management of the national system to combat human trafficking in Ukraine;

- Since the international cooperation is essential to succeed in combating human trafficking and also aimed at strengthening responses to transnational crime by the enforcement and judicial authorities in addition to the domestic efforts, we consider it necessary to create a comprehensive transnational anti-trafficking strategy and expedite

conclusion of bilateral, regional and global agreements in this area. At that, planned joint actions of all anti-trafficking entities are required. These actions will be of a long-term, coordinated and strategic nature. Actions should be planned based on the real assessment of both the challenges and the capabilities available to respond to them. They should be supported by the willingness of various concerned groups and agencies to cooperate with each other at the local level and with the other actors at the regional and international levels;

- Given the fact that the use of operational-search information in identifying traffickers is one of the difficult problems for Ukraine, while abroad (Germany, Switzerland, France, the USA, Japan and other countries) they have long used the procedure of 'specific' investigation (undercover agents, etc.) performed only by order of the prosecutor or the investigating judge and by the agency not involved in the investigation of a particular case, we think expedient to consider the possibility of using foreign experience.

In our study we also paid attention to the **activities of non-governmental organizations** that protect the rights and the interests of citizens and are essential for the development of civil society.

The logical question arises: why? First, because in the modern world there exist two major governance patterns now; and we observe their constant competition and symbiosis. One of these patterns is typical and understandable, associated with public authorities and the national-state system. We call it the state power. The second pattern of the world governance is a transparent anonymous globalized transnational system, an open society, which today is becoming more widespread and is greater controlling the first one. It consists of international non-governmental organizations and multinational corporations. No wonder that we raise the question of its essential role. Such non-public power is well in schemes of multifunctional organizational management, every time increasing the power and sophistication of conventional legal institutions; it has evolved from the domination over material objects to governing the social ones, thus uniting with the more common power profile, though having the extraordinary level of competence. This merger is now trivial.

Therefore, in our opinion, priority measures of **international and non-governmental organizations in combating human trafficking** are:

- assist to reducing scope of trafficking and related criminal activities;

- form in Ukrainian society, especially among the young generation, adequate assessment of public threat from trafficking and related crimes, their inadmissibility; encourage active support to practical countermeasures;
- strengthen international cooperation of state authorities in combating trafficking and related offenses.

Major forms of anti-trafficking activities of the said organizations include:

- assist to trafficking victims, i.e. all actions, aimed at the rehabilitation and reintegration of victims: facilitate the return to Ukraine, provide medical, psychological, legal assistance, employment, etc.;
- arrange 'hot line' operation;
- carry out research of violence against women and expertise of legislative acts on the status of women in Ukraine;
- conduct outreach and awareness raising work among the youth, hold seminars, conferences, etc.;
- disseminate information on human trafficking, publish digests, materials, newsletters, flyers;
- arrange and hold seminars and trainings for specialists in this field;
- arrange and hold trainings for the representatives of potential risk group.

The need of mass media and community participation in combating human trafficking is also axiomatic, since an indicator of anti-crime efficiency is, on the one hand, slowing the growth, stabilizing or even reducing the crime rate, and on the other hand — a quality increase of socio-preventive activity of the population, support to preventive measures by public opinion.

That is why ***one of the key anti-trafficking tasks under the obligatory participation of the media*** is to demonstrate the performance of special services, indicating the inevitability of punishment. One of the most effective tools is the detailed coverage of the trials of the traffickers and their voluntary assistants.

Besides, we think **major objectives of the media in anti-trafficking process** are:

- inform the community about human trafficking as a problem in general;
- disseminate information about the mechanism of trafficking in order to prevent this crime;

- effectively promote disseminating information about measures to combat human trafficking;
- disseminate information about employment conditions abroad;
- promote formation of tolerance to the victims;
- disseminate information about organizations and social projects involved in prevention of human trafficking, etc.

Finally, we emphasize, that the interaction of anti-trafficking entities can give the expected result only in case it has a targeted nature and is based on the law, observing the principles of interaction and correct combination of forms and methods of professional activities, specific to each of the interaction entities. At the same time, powers and responsibilities of each interaction entity must be clearly divided in line with the object competence of each of them.

Thus, this publication is a peculiar synthesis, an attempt to systematize the acquired experience, a combination of theory and practice, a demonstration of own elaborations and certainly an invitation of concerned persons to further constructive discussions, which will direct this issue from the field of theoretical debates to practical implementation. After all, a democratic, really legal state should protect and multiply the good, establish by laws and power the highest spiritual values of life in society and public mind, this being its designation. The only way to do it is to ensure security, welfare and comprehensive development of culture in the society. This is the basis, the sense of everyone's life. Our young Ukrainian state has to go freely this path, the path where education, intelligence, welfare and spiritual prosperity will dominate over greed and itch for gain at any cost.

Eventually, overcoming the human trafficking phenomenon through properly organized interaction of anti-trafficking entities will indicate the transition to a qualitatively new level of state apparatus control and shifting the vector of security activity to the one that forms the basis of democracy, constitutionalism, grassroots democracy and reasonable balance between the human-centrism and the state-centrism concepts.

ДОДАТКИ

*Проект В. А. Ліпкана
та О. В. Кушнір*

ДОДАТОК 1.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ДО 2020 РОКУ

Загальна частина

Однією з істотних проблем, що нині постали перед Україною та світовою спільнотою, є торгівля людьми. Жертвами цього злочину стають і жінки, і чоловіки, і діти, які потерпають від його різноманітних форм, серед яких примусова праця, сексуальна експлуатація, примусове жебрацтво, вилучення анатомічних органів.

Проблема торгівлі людьми — багатогранна, тому потребує комплексного підходу до її розв'язання, узгоджених дій законодавців, політиків і державних службовців, взаємодії з міжнародними організаціями, координованої співпраці неурядових організацій, спільних заходів правоохоронних органів і громадськості. Взаємодія у розв'язанні цієї проблеми має будуватися на засадах, які стали б підґрунтям для подальшого визначення механізмів, конкретних процедур і гарантій протидії торгівлі людьми.

Нині Україна є країною походження, транзиту, однак поступово стає країною призначення для чоловіків, жінок та дітей, які є жертвами примусової праці та проституції.

Підписання і ратифікація Україною Протоколу «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покаран-

ня за неї», що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, а також приєднання до інших міжнародних зобов'язань у цій сфері, засвідчили визнання Україною необхідності вжиття заходів щодо подолання явища торгівлі людьми через провадження державної політики у цій сфері на якісно новому рівні.

Оскільки тенденції у сфері торгівлі людьми постійно змінюються, їх вивчення та відповідний міжнародний досвід мають стати невід'ємною частиною Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми.

Мета та основні напрями реалізації Стратегії

Метою цієї Стратегії є визначення заходів законодавчого, організаційного та інституційного характеру, спрямованих на забезпечення стабільного та ефективного функціонування національної системи протидії торгівлі людьми в Україні.

Досягненню даної мети слугуватиме вирішення наступних завдань: забезпечити утвердження Україною статусу країни, що ефективно протидіє торгівлі людьми через:

- забезпечення реалізації положень Закону України «Про протидію торгівлі людьми»;
- здійснення заходів, спрямованих на виявлення та припинення протиправної діяльності організованих злочинних груп, що діють у сфері торгівлі людьми;
- поглиблення партнерських відносин із медичними закладами державної та недержавної форм власності у сфері протидії незаконній трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини;
- удосконалення та розширення єдиного інформаційного простору електронної взаємодії державних органів — учасників національної системи протидії торгівлі людьми;
- запровадження уніфікованого підходу, що полягає у проведенні оцінки ризиків усіма суб'єктами національної системи протидії торгівлі людьми в Україні;

удосконалення діяльності правоохоронних та інших державних та недержавних суб'єктів протидії торгівлі людьми через:

- підвищення ефективності розслідування правоохоронними органами кримінальних справ за статтями 149 та 143 Криміналь-

ного кодексу України, а також проведення оперативно-розшукових заходів, зокрема в частині виявлення та припинення діяльності організованих груп або злочинних організацій, що діють у цій сфері;

- удосконалення механізму взаємодії правоохоронних органів та недержавних суб'єктів системи протидії торгівлі людьми, зокрема під час розслідування кримінальних справ;
- розроблення та впровадження ефективних механізмів розшуку коштів та іншого майна, одержаних від торгівлі людьми та незаконної трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини, з метою їх подальшого арешту та конфіскації в установленому порядку;
- забезпечення подання недержавними суб'єктами протидії торгівлі людьми до Міністерства внутрішніх справ України виявленої під час виконання своїх функцій інформації про діяльність, стосовно якої існує підозра, що вони пов'язані з торгівлею людьми або незаконною трансплантацією органів та інших анатомічних матеріалів людини;

удосконалення механізму взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми через:

- проведення аналізу ефективності заходів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми в державі;
- впровадження нових форм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- організацію проведення навчання представників спеціально визначених суб'єктів;
- підготовку методичних рекомендацій для недержавних суб'єктів протидії торгівлі людьми з метою ідентифікації учасників торгівлі людьми;

підвищення кваліфікації спеціалістів суб'єктів протидії торгівлі людьми шляхом:

- забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів державних суб'єктів протидії торгівлі людьми, зокрема осіб, які беруть участь у виявленні, розкритті та розслідуванні фактів торгівлі людьми;
- запровадження механізму навчання за новітніми навчальними програми для працівників суб'єктів протидії торгівлі людьми з

питань застосування вимог Закону України «Про протидію торгівлі людьми»;

- підвищення кваліфікації працівників новоутворених суб'єктів протидії торгівлі людьми;

організація ефективного міжнародного співробітництва через:

- продовження роботи з підготовки та укладення міжнародних договорів (меморандумів) про співробітництво з питань протидії торгівлі людьми;
- забезпечення ефективної взаємодії та інформаційного обміну з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидію торгівлі людьми;

забезпечення інформування громадськості про взяті заходи щодо протидії торгівлі людьми шляхом:

- розроблення ефективного механізму доступу фізичних та юридичних осіб, а також засобів масової інформації до публічної інформації про результати діяльності державних суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- забезпечення прозорості діяльності державних суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Очікувані результати

Реалізація цієї Стратегії дасть змогу забезпечити:

- системну реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми;
- гармонізацію національної системи протидії торгівлі людьми з міжнародними правовими стандартами;
- дієву взаємодію та постійний інформаційний обмін між державними та недержавними суб'єктами протидії торгівлі людьми, а також компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в зазначеній сфері;
- дотримання та неухильне виконання вимог положень законодавства щодо діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми;
- підвищення кваліфікації спеціалістів державних суб'єктів із окремих питань протидії торгівлі людьми на національному рівні;
- стимулювання притоку іноземних інвестицій у сферу протидії торгівлі людьми.

Ухвалення Стратегії слугуватиме сильним конструктивним і стабільним елементом на шляху формування системи протидії торгівлі людьми, відкриє новий шлях до державотворення нашої соборної держави, і в цілому до правовладдя як найвищої мети функціонування соціокультурних систем.

ДОДАТОК 2.

**ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ,
ЗАКЛАДІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ ОСОБАМ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
Автономна республіка Крим				
1.	Правозахисний центр «Співдружність»	Черняк Людмила Іванівна	вул. К.Маркса 13/16 м. Сімферополь, 95000, т. (0652) 255-411, sodruzjestvo@mail.ru	– юридичні – консультаційні – реінтеграція
2.	Кримський республіканський заклад «Центр соціально-психологічної допомоги»	Іващенко Наталя Григорівна	вул. Свободна, буд.33, с. Ізумрудне, Джанкойський р-н, 96116, т/ф. (065664) 571-33 csr_help_ark@i.ua, http://familyhelp.at.ua	– психологічні – соціально-побутові – соціально-педагогічні – соціально-медичні – соціально-економічні – інформаційні – юридичні – працевлаштування
2. Вінницька область				
1.	Громадська організація «Прогресивні жінки »	Козлова Наталя Борисівна	просп. Юності 22, кв. 161, м. Вінниця, т. (0432) 66-20-65 progress.women@gmail.com	– психологічні – юридичні – інформаційні

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
2.	Вінницька обласна правозахисна організація «Джерело надії»	Студілко Алла В'ячеславівна	1-й туп. Петрусенка 8а, м. Вінниця, 21010, т. (0432) 69-02-10	– психологічні – інформаційні – консультативні – реінтеграційні
3.	Вінницька обласна громадська організація «Молодіжний центр Форум»	Бутківська Олена Олександрівна	просп. Космонавтів, 30, оф. 410, м. Вінниця, т. (0432) 56-01-53 mcforum@vinnitsa.com vinncei@gmail.com	– юридичні – інформаційні
3. Волинська область				
1.	Волинський обласний центр соціально — психологічної допомоги	Мишко Наталія Юрївна	вул. Вороніхіна, 8, м. Луцьк, т. (0332) 78-48-09	– соціальні
4. Дніпропетровська область				
1.	Обласний комунальний заклад «Дніпропетровський центр соціально-психологічної допомоги»	Остренко Сергій Андрійович	просп. Труда, 24, м. Дніпропетровськ, т/ф. (056) 376-53-83, e-mail: social help@yandex.ru	– соціально-побутові – інформаційні – психологічні – соціально-педагогічні – соціально-медичні – юридичні – соціально-економічні (Цілодобовий стаціонар (термін перебування до 3 місяців).

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
5. Донецька область				
1.	Донецький обласний центр соціально-психологічної допомоги	Ковальов Андрій Миколайович	вул. Красної Авіації 11-а, м. Донецьк, 83033 т. (062)213-04-57	<ul style="list-style-type: none"> - психологічні - соціально-побутові - соціально-педагогічні - соціально-медичні - інформаційні - юридичні
2.	Ліга ділових і професійних жінок	Горова Людмила Олександрівна	вул. Артема, 45 3-й та 4-й поверх м. Донецьк, 83086 т. (062) 334-20-43 ф. (062) 334-34-43	<ul style="list-style-type: none"> - консультативні - профлактивні - інформаційні
6. Житомирська область				
1.	Житомирський обласний центр соціально-психологічної допомоги	Романчук Людмила Михайлівна	вул. Маршала Рибалка, 32. м. Житомир, т. 8 (0412)25-59-89	<ul style="list-style-type: none"> - соціально-психологічні - юридичні - соціально-педагогічні <i>(Денний стаціонар)</i>
2.	Громадська організація «Жінка для жінки»	Бабенко Ірина Германівна	вул. Кафедральна 10, м. Житомир. 10014, т. (0412) 37-30-12, т. (0412) 41-87-96. Wiss_ir@zt.ukrtel.net	<ul style="list-style-type: none"> - консультативні - перекваліфікація - працевлаштування
3.	Громадська організація «Авенір»	Болкунова Ольга	вул. Перемоги, 26, м. Житомир, т. (0412) 44-85-25, avenir_zi@rambler.ru	<ul style="list-style-type: none"> - консультативні - правові - медичні - фінансові - перекваліфікація

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
4.	Житомирський обласний гендерний ресурсний центр	Склонна Валентина Михайлівна	вул. Бердичівська, 25 кімн. 74. м. Житомир, тел. (0412) 41-31-82	- просвітницько-консультаційні
7. Закарпатська область				
1.	Закарпатська обласна жіноча громадська організація «Веста»	Сабадош Інна Василівна	вул. Перемоги, 187/19, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000 т. (03122) 320-91 vestainna@gmail.com	- консультаційні - юридичні - психологічні - соціальний супровід
8. Запорізька область				
1.	Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги	Курачченко Ірина Євгенівна	вул. Північнокільцева, 22 а, м. Запоріжжя, т. (061) 213-88-20, kriziscentr@ukr.net	- соціально-медичні - соціально-економічні - інформаційні - соціально-педагогічні - психологічні - юридичні (Цілодобовий стаціонар)
2.	Запорізька обласна громадська організація «Об'єднання психологів, психоаналітиків «Взаємодія»	Курачченко Ірина Євгенівна	Комарова, 25а/17, м. Запоріжжя, тел. (061) 270-92-91	- інформаційні - соціальн-педагогічні - психологічні - юридичні

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
9. Івано-Франківська область				
1.	Консультаційний центр запобігання торгівлі людьми Благодійного фонду «Карітас. Івано-Франківськ. УГКЦ»	Козакевич Наталія Дмитрівна	вул. Лесі Українки, 1, м. Івано-Франківськ, 76018, т. (0342) 77-99-89 karitas-ivano-frankivsk@ukr.net	– інформаційно-консультаційні – психологічні – юридичні – медичні – соціально-економічні – перекваліфікації
2.	Центр соціально-психологічної допомоги	Понилюк Наталія Петрівна	селище Верховина, вул. Ковалія, 1, 78700, т. (034) 322-51-45 csprf@meta.ua	– психологічні – соціально-побутові – соціально-педагогічні – соціально-медичні – інформаційні – юридичні
10. Кіровоградська область				
1	Обласний центр соціально-психологічної допомоги	Вінницька Наталія Миколаївна	вул. Белінського, 3, м. Кіровоград, т. (0522)27-42-36	– медичні – психологічні – інформаційні
2	Обласна громадська організація «Територія успіху»	Дуднік Інга В'ячеславівна	вул. Єгорова, 19, офіс 2, м. Кіровоград, т. (0522)27-04-63	– юридичні – інформаційні – соціальний супровід
3	Дитяча громадська організація «Флора»	Шестакова Людмила Володимирівна	вул. Єгорова, 19, офіс 2 м. Кіровоград, т. (0522)27-04-63	– психологічні – інформаційні

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
4	Реінтеграційний центр для надання допомоги жінкам, які постраждали під час перебування за кордоном	Охрименко Марія Сергіївна	вул. В.Перспективна, 24, м. Кіровоград, т. (0522)36-10-33	- юридичні - медичні - психологічні - освітні - інформаційні
11. Луганська область				
1.	Регіональний правозахисний соціально-освітній центр «Жінки Донбасу»	Ковешникова Лілія Володимирівна	вул. Рядянська, буд. 54, кв. 233, м. Луганськ	- соціально-педагогічні - соціально-медичні - психологічні - соціально-економічні - юридичні - інформаційні
12. Львівська область				
1.	Центр соціально-психологічної допомоги у Львівській області	Бардовський Євген Григорович	(032) 237-99-20	- соціально-психологічні (Цілодобовий стаціонар)
2.	ГО ЗУЦ «Жіночі перспективи»	Максимович Л. В.	(032) 295-50-60	- консультативні, - соціально-психологічні
13. Миколаївська область				
1.	Обласний Центр соціально-психологічної допомоги	Губарева Світлана Євгенівна	вул. Жовтневої революції, 239, м. Вознесенськ, 56500, т. (0234)5-30-42 pprossvz@mail.ru	- соціально-психологічні

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
2	Миколаївський благодійний фонд «Любисток»	Пархоменко Маргарита Петрівна	вул. В. Морська, 45, м. Миколаїв, т. (0512) 47-82-69 margaritar@ukr.net	- превентивно-профілактичні - медичні - консультативні - працевлаштування - реінтеграція
14. Одеська область				
1.	Громадська організація «Молодіжний центр»	Олей Анастасія Сергіївна	вул. І. Рабіна, 7, м. Одеса, т. (048)6725731, ф. (048)49-14-74	- психологічні - медичні - юридичні
2.	Громадська організація «Асоціація прав людини і розвитку демократії «Юстиніан»	Арнаут Андрій Георгійович	вул. Лиманська, 121-Б, с. Утконосівка, Ізмаїльський район, Одеська область, т. (048)4148889	- інформаційно-просвітницькі
3.	Громадська організація «Верітас»	Савицька Наталя Володимирівна	вул. Неміровича-Данченка, 12-А м. Одеса, т. (096)2598678, т. (099)5556776, ukraine@inbox.ru	- інформаційно-просвітницькі
4.	Обласна комунальна установа «Обласний центр соціально-психологічної допомоги»	Драгнева Лілія Іванівна	вул. Сортувальна, 34 А, м. Одеса, 65102, т. (048)7184466(65)	- юридичні - психологічні - інформаційні - консультативні

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
5.	Громадський рух «Віра, Надія, Любов»	Семікоп Тетяна Євгенівна	вул. Успенська, 53 м. Одеса, 65011, т. (048)7772517, т. (048)7373041 www.vnl.com.ua	– консультативні – інформаційні – юридичні – соціально-психологічні – реабілітація
15. Рівненська область				
1.	Рівненське обласне об'єднання громадян «Центр підтримки громадських ініціатив»	Гуцько Лариса Петрівна	вул. Д. Галицького, 16 (5 поверх), м. Рівне, т. (0362) 23–43–48, т. (0362) 23–34–57 chayka@rivne.com	– інформаційні – консультативні – юридичні – медичні – соціально-педагогічні – соціально-психологічні – соціально-економічні – перекваліфікація – працевлаштування – реінтеграція
16. Сумська область				
1.	Сумська обласна організація Ліги соціальних працівників України «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини»	Тарасенко Юлія Анатоліївна	вул. Леваневського 26, м. Суми, т. (095)1841085	– соціально-побутові – соціально-медичні – консультативні – психологічні – працевлаштування – реінтеграція – соціальний супровід

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
2.	Сумський обласний центр соціально-психологічної допомоги	Малюта Ольга Миколаївна	вул. Іллінська, буд. 51-г, м. Суми, 40009, т. (0542) 60-18-58, ф. (066) 605-82-99	– соціально-психологічні – соціально-педагогічні – соціально-медичні – соціально-економічні – юридичні – інформаційні (Цілодобовий стаціонар)
17. Тернопільська область				
1.	Тернопільський обласний центр соціально-психологічної допомоги «Родина»	Лукович Вікторія Павлівна	вул. Коновальця, 18, м. Тернопіль, 46020, т. (0352) 28-79-29	– соціально-педагогічні – психологічні – реабілітаційні – юридичні (Цілодобовий стаціонар)
2.	Тернопільський міський жіночий клуб «Відродження нації»	Кравець Галина Омелянівна	вул. Б. Лепкого, 6/4, м. Тернопіль, т. (0352) 52-57-05 galina_kravets@ukr.net	– юридичні – консультативні – медичні – юридичні – психологічні – соціально-педагогічні
18. Харківська область				
1.	Харківська обласна громадська організація «Соціальний всевіт»	Аніщенко Алла Петрівна	пр. Л. Свободи, 41, кв. 63, м. Харків т. (095) 603-15-42 alla@socsyvit.org	– інформаційно-просвітницькі – соціально-психологічні – психотерапевтичні – соціально-педагогічні

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
2.	Харківський обласний благодійний фонд «Соціальна служба допомоги»	Андрієнко Андрій Анатолійович	вул. Полтавський Шлях, 1/3, кімн. 27 м. Харків т. (057) 712-30-16 office@ssa.kh.ua	- соціальні, юридичні - інформаційно-просвітницькі
3.	Харківська міська громадська організація «Шлях до життя»	Шарун Яна Олександрівна	пр. Гагаріна, 127-а, кімн. 319, м. Харків, т. (057) 759-69-71 т. (050) 576-90-81 yana_kharkov@mail.ru	- інформаційно-просвітницькі - реінтеграція
4.	Харківська міська організація Міжнародної організації «Жіноча громада»	Білецька Ольга Володимирівна	вул. Данилевського, 34, кв.1, м. Харків, т. (057) 714-38-50 obiletska@gmail.com	- інформаційно-просвітницькі - консультаційні
19. Херсонська область				
1.	Обласний транзитно-реінтеграційний центр для потерпілих від торгівлі людьми громадської організації Херсонський обласний центр «Успішна жінка»	Литвиненко Анжела Вікторівна	т. (095)97-88-679 т. (050) 195-06-46 alutyunenko.sw@gmail.com	- психологічні - юридичні - соціальні (Цілодобовий стаціонар)
20. Хмельницька область				
1.	Центр соціально-психологічної допомоги	Андрейчук Алла Федорівна	вул.Заводська, 61/1, м. Хмельницький, т. (0382) 74-64-72	- консультативні - психологічні - соціальна реабілітація (Цілодобовий стаціонар)

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
21. Черкаська область				
1.	Коаліція громадських молодіжних організацій Черкаської області «Молода Черкащина»	Феофілова Вікторія Вікторівна	вул. Ільїна, 266/2, оф. 2, м. Черкаси, 18000, т. (0472) 383878, mch_coalition@ukr.net	– юридичні
2.	Обласна громадська організація «Черкаський жіночий центр»	Кузьміна Вікторія Володимирівна	вул. Гоголя, 250, оф. 68, м. Черкаси, 18002, womencenter@gmail.com	– психологічні
22. Чернівецька область				
1.	Чернівецьке обласне громадське молодіжне об'єднання «Сучасник»	Мручковська Ельвіра Миколаївна	вул. Шевченка, 47/1, м. Чернівці, 58002, т. (0372) 585-596, т. (0372) 577-652	– соціально-психологічні – юридичні – реабілітація (Денний стаціонар)
2.	Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги	Хомік Анатолій Миколайович	вул. Білоруська, 22, м. Чернівці, 58021, т. (0372) 58-23-83	– психологічні – соціально-педагогічні – соціально-медичні – інформаційні – соціально-побутові (Цілодобовий стаціонар)
23. Чернігівська область				
1.	Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги	Коливошко Ірина Петрівна	вул. Елеваторна, 6, м. Чернігів, 14026, т. (04622)583-87 spocsp@ukrpost.ua	– психологічні – консультативні – юридичні – соціально-побутові – соціально-економічні – працевлаштування – перекваліфікація (Цілодобовий стаціонар)

№	Назва установи, закладу, служби та організації	Керівник	Адреса, контактний телефон, e-mail	Вид послуг
1.	Київський міський центр соціально-психологічної допомоги	Кругчинська Людмила Іванівна	<p>24. м. Київ вул. Ново-Дарницька, 26, 1 корпус. т. (044) 566-15-48.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - соціально-педагогічні - медичні, психологічні - юридичні - інформаційні - соціально-економічні
1.	КУ «Севастопольський центр матері та дитини»	Малахова Людмила Анатоліївна	<p>25. м. Севастополь вул. Пожарова, 28-а, м. Севастополь, 99008, т. (0692) 93-55-25, т. (0692) 93-67-95, т. (0692) 93-55-24 cspp@i.ua</p>	<ul style="list-style-type: none"> - соціально-побутові - соціально-медичні - соціально-педагогічні - психологічні - соціально-економічні
2.	Центр соціально-психологічної допомоги	Парахненко Олександр Петрович	<p>вул. Л. Толстого, 51, м. Севастополь, 99003, т. (0692) 54-94-12 т. (0692) 93-67-95</p>	<ul style="list-style-type: none"> - соціально- побутові - соціально-медичні - соціально-педагогічні - психологічні <p>(Цілодобовий стаціонар, одночасне перебування до 28 осіб віком від 18 до 45 років)</p>

**МІЖНАРОДНІ ТА УКРАЇНСЬКІ НЕУРЯДОВІ
ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ ФІНАНСОВО ПІДТРИМУЮТЬ
ТА РЕАЛІЗУЮТЬ ҐЕНДЕРНІ ПРОЕКТИ В УКРАЇНІ**

1. «Global Fund for Women».
2. Представництво німецького політичного Фонду ім. Генріха Бьоля в Росії та в Україні.
3. Фонд сприяння демократії Посольства США.
4. Міжнародний правозахисний центр «Ла Страда — Україна».
5. Харківська жіноча організація «Крона».
6. ХЖО «Сфера».
7. Фонд Розвитку ЗМІ Посольства США в Україні.
8. Міжнародна громадська організація — Школа Рівних Можливостей.
9. Open Society Foundation.
10. ЮНІФЕМ (Фонд ООН з ліквідації насильства щодо жінок).
11. Міжнародний фонд Дж.Сороса «Відродження».
12. AmnestyInternational.
13. Фонд Маршала «Німеччина—США».
14. Український Жіночий Фонд.
15. Український Освітній Центр Реформ.
16. Фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї».
17. Благодійні Фонди «Приятелі Дітей — Україна» і «Приятелі Дітей — США».
18. Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи».
19. Фонд Народонаселення ООН.
20. Об'єднана програма ООН щодо ВІЛ/СНІД (ЮНЕЙДС).
21. Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД.
22. Жіночий Фонд Розвитку ООН (UNIFEM).
23. Українська асоціація випускників Програми ім. Фулбрайта.
24. Австрійський культурний форум.
25. «Жіночий інформаційно-консультативний центр».
26. БХФ «Солідарність».

27. Кіровоградська обласна служба з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС).
28. Луцький «Гендерний центр».
29. Всеукраїнське об'єднання «Дія».
30. Болгарська Фундація Гендерних Досліджень.
31. Центр Репродуктивних Прав та Мережа Жінок Схід—Захід.
32. Міжнародна громадська організація «За рівновагу в суспільстві» (МГО «РУС»).
33. Консультативний центр з протидії торгівлі людьми (ХОБФ «Карітас»).
34. Координатор проектів ОБСЄ в Україні; на Першому національному з 27 травня виходить цикл програм «Незручна тема, СМГМО».
35. Сумський «Міський Кризовий Центр».
36. «Участь жінок у громадсько-політичному житті».
37. Тернопільський міський Адаптаційний чоловічий центр.
38. Обласні гендерні школи.
39. Міжнародний журнал «Каказія».
40. Кіровоградська обласна інформаційна служба з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС).
41. Світова Федерація українських жіночих організацій.
42. Українська Асоціація «Жінки в науці та освіті».
43. Волинська обласна громадська організація «Гендерний центр».
44. Інститут Відкритого Суспільства (Будапешт).
45. Український Жіночий Фонд.
46. «За професійну допомогу».
47. Кіровоградські тато-школи.
48. «Молодь ХХІ століття».
49. Інститут Роберта Шумана (Угорщина, Будапешт).
50. Асоціація молодих науковців «ILYSA».
51. Творче об'єднання «Технології оптимального розвитку особистості» (ТО «ТОРО»).
52. КМГО «Молода Черкащина».
53. Центр АХАЛАР (Чернігів, Україна).
54. Центр «ОПУС» (Лодзь, Польща).
55. Центр інформації і документації НАТО в Україні.

56. Київська міська громадська організація «Інститут ліберального суспільства».
57. Німецьке товариство Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit (GTZ).
58. Молодіжний Жіночий Центр «Шямс».
59. Донецька громадська організація «Альянс».
60. Німецьке товариство Технічного співробітництва GTZ.
61. Навчально-Інформаційний Центр зі Зменшення Шкоди для Європи та Центральної Азії (EHRN).
62. Інститут Відкритого Суспільства в рамках Міжнародної Програми Зменшення Шкоди та БФ «Дорога Додому», ВІЛ-сервісні організації України та Росії.
63. МБФ «МАМА CASH» (Нідерланди).
64. Ліга політологів-міжнародників «ДИПКОРПУС».
65. Національний університет «Кієво-Могилянська академія».
66. Херсонський обласний центр «Успішна жінка».
67. Фонд ІвРоше.
68. Корпус Миру США в Україні.

РЕГІОНАЛЬНІ ТА ЗАКОРДОННІ ВІДДІЛЕННЯ ЦЕНТРУ ДОПОМОГИ ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

**Список співробітників ЦА та ЗУ МЗС України,
відповідальних за співробітництво з Центром захисту прав громадян України за кордоном**

№	Установа	ПІБ	Телефони	Електронна адреса
1	ПУ в Азербайджані	Другий секретар Кононенко Сергій Анатолійович	8-10-99-412-441-27-06	ukremb@azeurote.com
2	ПУ в Бразилії	Третій секретар Магюшенко Дмитро Олександрович	8-10-5561-365-14-57	brucemb@zaz.com.br
3	ПУ в Білорусі	Перший секретар Сердега Василь Феодосійович	8-10-37517-283-19-66	emb_by@mfa.gov.ua
4	ПУ в Греції	Перший секретар Вовк І.З.	8-10-30-210-68-00-230	ukembas@otenet.gr
5	ПУ в Іспанії	Консул Коваль Анатолій Васильович	8-10-34-91-748-93-83 8-10-34-91-748-93-87	consul@ukremb.e.telefonica.net
		Віце-консул Христенко Світлана Олександрівна	8-10-34-91-748-93-79	khrystenko@embucrania.org.es
6	ПУ в Італії	Радник Михайленко Марина Юріївна	8-10-3906-841-26-30	emb_it@mfa.gov.ua
		Перший секретар Лещинська Жанна Валеріївна	8-10-3906-9969-83-79	zhanna@consolatoucraina.com

№	Установа	ІПБ	Телефони	Електронна адреса
7	ПУ в Казахстані	Другий секретар Марків Володимир Михайлович	8-107-3172-32-43-25	emb_kz@mfa.gov.ua
8	ПУ в Польщі	Другий секретар Брижатиї Анатолій Максимович	8-10-4822-621-39-79	emb_pl@mfa.gov.ua
9	ПУ в Португалії	Радник з консульських питань Красільчук Володимир Ярославич	8-10-351-21-301-50-49	lisboa@embaixada-da-ucrania.pt
10	ПУ в РФ	Перший секретар Тукаєв Віктор Васильович	8-107-095-229-72-97	ukremb@online.ru
11	ПУ в Румунії	Перший секретар Гончаров Олександр Миколайович	8-10-4021-222-52-30	gc_ukr@dnt.ro
12	ПУ в Словенії	Перший секретар Цибульник Володимир Володимирович	8-10-386-1-421-0604	emb_si@mfa.gov.ua
13	ПУ в ФРН	Перший секретар Хохун Олександр Анатолійович	8-10-4930-2888-7224	emb_de@mfa.gov.ua
	Відділення в Бонні	Другий секретар Ільницький Анатолій Валер'янович	8-10-49-02228-9418-13	aubonn@t-online.de
14	ПУ в Чехії	Консул Ігор Кушнір	8-10-420-2333-42-000	emb_cz@mfa.gov.ua
15	ГК в Барселоні	Консул Домарецький Леонід Петрович	8-10-34-6293-82936	gc_esb@mfa.gov.ua
		Консул Подойма Дмитро Григорович	8-10-34-6697-03833	consulado@ukrbcn.com
16	ГК у Гамбургу	Консул Трохименко О.А.	8 10 4940/229 498 11	gc_deg@mfa.gov.ua
17	ГК у Гданську	Консул Сидюк Сергій Вікторович	8-10-4858-346-06-90	kgu@kgu.internetdsl.pl
18	ГК у Кракові	консул Каневський Владислав Володимирович	8-10-4812 429 60 66	gc_plk@mfa.gov.ua
19	ГК у Любліні	Віце-консул Фуртус Лідія Станіславівна	8-10-4881-531-88-89	gc_pl@mfa.gov.ua
20	ГК у Мілані	Віце-консул Лемець О.В.	8-10-39-02-86-99-57-89	gkumilano@tiskali.it

№	Установа	ІПБ	Телефони	Електронна адреса
21	ГК у Мюнхені	Віце-консул Пауль Наталія Вікторівна	8-10-49-89-552-737-19	gkukraine@aol.com
22	ГК у Ростові-на-Дону	Консул Кочегов Ігор Парфентійович	8-107-863-227-05-51	gc_rur@mfa.gov.ua
23	ГК у Санкт-Петербурзі	Консул Лавриненко Віктор Миколайович	8-107812-271-47-77	gc_rus@mfa.gov.ua
24	ГК у Салоніках	Консул Владимиров Артем Олександрович	8-10-30-23-10-500045	gc_grs@mfa.gov.ua
25	ГК у Тюмені	Консул Вдовиченко Сергій Володимирович.	8-10-3452-4640-67	connsukr@tyumen.ru
26	ГК у Чикаго	Консул Олійник А.Г.	8-10-312-642-2360 (22) 8-10-312-642-4388 (24)	ukrchicago@sbglobal.net
27	ГК у Франкфурті-на-Майні	Віце-консул Шевиченко Володимир Олександрович	8-10-49-69-297-20-916	info@ukr-gk.de
28	ГК в Шанхаї	Віце-консул Семко А.М.	8-10-8621-629-53-196	ukrconsh@sh163.net
29	КА в Брно	Консул Буркало Володимир Юрійович	8-10-420-724-151-290	ua_consulate@volvy.cs
30	Представництво МЗС в Донецьку	Представник Лазаренко Максим Олександрович	8-062-304-14-87	mfa_dh@mfa.gov.ua
31	Представництво МЗС у Львові	Аташе Мацкевич Н.Г.	8-032-298-64-78	mfa_lv@mfa.gov.ua
32	Представництво МЗС в Одесі	Аташе Савотьянов О.В.	8-048-722-44-04	mfa_od@mfa.gov.ua
33	Представництво МЗС у Сімферополі	Головний спеціаліст Король Любомир Богданович	8-0652-25-0376	mzs@ark.gov.ua
34	Представництво МЗС в Ужгороді	Петрище Петро Андрійович	8-0312-61-74-20 8-0312-61-74-15	mzs@uzhgorod.ukrsat.com mfa_uz@mfa.gov.ua

**КІЛЬКІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ,
ПОРУШЕНИХ ЗА СТ. 149 КК УКРАЇНИ**

Рік	Кількість кримінальних справ, порушених за ст. 149 КК України («Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»)
1998	2
1999	11
2000	42
2001	90
2002	169
2003	289
2004	269
2005	415
2006	376
2007	359
2008	322
2009	279
2010	257
2011	197
2012	162

ТЕЗАУРУС

Безпосередня взаємодія — передбачає встановлення безпосередніх зв'язків між взаємодіючими суб'єктами та узгодження між ними взаємозалежних дій в процесі виконання спільних завдань. Прикладом такої взаємодії є прийняття спільних рішень керівниками органів, що зобов'язані здійснювати протидію торгівлі людьми, або прямий контакт оперативних працівників у ході проведення спільних заходів.

Взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми (у широкому розумінні) — це певна система правових засобів та процедур, що полягає у синтезі узгоджених дій різних суб'єктів ПТЛ як окремих організаційних систем, спрямована на досягнення загальної мети, якою є подолання торгівлі людьми, з найменшими витратами сил, засобів і часу.

Взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми (у вузькому розумінні) — це заснована на законах та підзаконних актах, погоджена за метою, місцем та часом діяльність різних суб'єктів протидії торгівлі людьми, що полягає у раціональному поєднанні сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам, з метою попередження, виявлення та припинення торгівлі людьми, а також усунення причин і умов, що їй сприяють.

Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми — це заведена в державі система поглядів на характер сучасних загроз у сфері протидії торгівлі людьми, на цілі й завдання, форми і способи захисту та реалізації національних інтересів, а також система великомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності у сфері ПТЛ, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети основними суб'єктами; це генеральна лінія, спрямована на розв'язання завдань цілого історичного періоду, на досягнення фундамен-

тальних, довготермінових цілей, в основу якої покладено інтереси людини і громадянина, суспільства і держави.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» — нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України 20 вересня 2011 року, який відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Ініціативна взаємодія — характеризується необхідністю організації спільних дій при виконанні спільних завдань за пропозицією одного з суб'єктів протидії торгівлі людьми.

Інформаційна взаємодія — обмін інформацією задля здійснення завдань і функцій, спрямованих на протидію торгівлі людьми.

Координаційна взаємодія полягає у кооперації управлінських зусиль для більш успішного виконання спільних завдань. Цей вид взаємодії здійснюється у тих випадках спільної діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми, коли завдання, що вирішуються, обопільно важливі для кожного з них, тобто стосуються загальних інтересів. Це взаємодія у вирішенні питань, пов'язаних із боротьбою з організованими злочинними угрупованнями. У системі координаційної взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, переважно на місцевому рівні, виникає необхідність стороннього елемента — суб'єкта, який координує їхні дії. Зокрема, роль такого суб'єкта виконує прокуратура.

Міграційна безпека — свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта управління на загрози і небезпеки, за якого забезпечується створення безпечних і комфортних умов як для учасників міграційних процесів, так і для держав-реципієнтів. Інституційно міграційна безпека передбачає наявність системи правових норм, що забезпечують домінанту національних інтересів у сфері регулювання міграційних процесів.

Національні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу як носія суверенітету й єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Негативна взаємодія функціонування суб'єктів протидії торгівлі людьми, спрямоване на досягнення протилежних цілей, при цьому вони спрямовують свій вплив та дії на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта, що зумовлено збігом окремих часткових завдань цих суб'єктів при розбіжності загальних.

Нейтральна взаємодія — це взаємодія, за якої суб'єкти ПТЛ, реалізуючи окремі власні функції, не здійснюють жодного: ані корисного, ані шкідливого впливу один на одного.

Неправові форми взаємодії — форми діяльності безпосередньо не пов'язані із правовими наслідками. До неправових форм належать: організаційні дії (проведення нарад, зборів, обговорень, перевірок, розроблення прогнозів, програм здійснення обліку, проведення прес-конференцій тощо); матеріально-технічні операції (діловодство: довідки, звіти, видання юридичних актів тощо).

Оперативна взаємодія — це узгоджена діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми з використанням сил, засобів і методів, що здійснюється в певних організаційних формах та відповідно до поставлених цілей. Наприклад, в ході реалізації справ оперативного обліку з викриття діяльності організованих злочинних груп тощо.

Опосередкована взаємодія — не передбачає встановлення прямих контактів між суб'єктами взаємодії. Тобто діяльність суб'єктів проводиться автономно і може бути не пов'язана з виконанням загального для них управлінського рішення, хоча виконання певних дій одним із них впливає на результати виконання завдань рештою. Цей вид взаємодії характеризується відсутністю безпосередніх контактів між окремими взаємодіючими службами (у таких випадках необхідно посередництво основного органу, в інтересах якого здійснюється взаємодія). Прикладом такої взаємодії є проведення розслідувань кримінальних справ, порушених за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, та необхідності залучення до цього процесу оперативних можливостей СБУ й Адміністрації Державної прикордонної служби України. Зазначені різновиди взаємодії можуть бути властиві як тимчасовій, так і постійній взаємодії.

Організаційна взаємодія передбачає дії, спрямовані на створення, удосконалення організаційної структури суб'єктів ПТЛ, вста-

новлення нормативів, різного роду регламентаційних процедур тощо.

Позитивна взаємодія полягає у налагодженні такого режиму взаємовідносин між суб'єктами протидії торгівлі людьми, за якого забезпечується їх погоджене функціонування з метою виконання спільних завдань.

Постійна взаємодія здійснюється між органами, підрозділами та окремими працівниками упродовж виконання покладених на них функцій. Вона необхідна під час усього процесу профілактики правопорушень, що вимагає постійного об'єднання зусиль кількох служб і впливає із характеру самої профілактики, а також основних цілей боротьби зі злочинністю. Наприклад, при виконанні Інтерполом України пошукових завдань щодо осіб, які перебувають у міжнародному розшуку по кримінальних справах, порушених за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України.

Правові форми взаємодії. Безпосередньо викликають правові наслідки, пов'язані з встановленням або застосуванням норм права. Серед них виділяють: видання правових актів; ухвалення адміністративних актів; укладання адміністративних договорів тощо.

Правовий статус суб'єкта адміністративно-правових відносин — це система закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів, порядок взаємовідносин і взаємодії між ними.

Принцип безперервності. Функції взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми потребують постійної реалізації і погодження дій відповідних органів та їх структурних елементів упродовж тривалого часу. Постійність взаємодії обумовлюється тим, що торгівля людьми не тимчасове явище. Задля мінімізації негативного впливу на розвиток суспільства заходи з протидії торгівлі людьми мають проводитись постійно.

Принцип взаємодії владних структур із інститутами суспільства і населенням потребує поєднання зусиль у протидії торгівлі людьми владних структур і суспільних інституцій. Протидія торгівлі людьми — це справа не лише держави, а й всього суспільства. Тобто кожен суспільний інститут у межах своїх повноважень має вжити всіх можливих антикорупційних заходів. Об-

меження протидії торгівлі людьми правоохоронною діяльністю державних органів не сприяє виконанню основних завдань з протидії торгівлі людьми.

Принцип взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми — система настанов, відправних положень, які відбивають об'єктивні закономірності розвитку правоохоронних відносин у сфері протидії торгівлі людьми і визначають сутність взаємовідносин між суб'єктами, які взаємодіють з метою виконання покладених на них завдань.

Принцип гласності. Даний принцип полягає у своєчасному інформуванні громадян про діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми, рівень злочинів даної категорії через звітування відповідних структур перед населенням, обговорення найбільш важливих питань та схвалюваних рішень, а також створення системи виховання і навчання (реалізовується МВС України у межах створення (на рівні світових стандартів) системи оперативного інформування про діяльність служби через Інтернет на сайті www.mvs.gov.ua). Принцип гласності — обов'язковий атрибут демократичного суспільства. У сфері протидії торгівлі людьми він ґрунтується на відкритості функціонування органів правопорядку; громадському контролю, зокрема й через засоби масової інформації (які є інструментом реалізації даного принципу); судовому контролю й контролю прокуратури. Цей принцип стимулює формування громадської думки, долучення населення до процесів розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, здійснення впливу суспільства на державу. У процесі аналізу правових основ принципу гласності в діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми ми доходимо висновку, що саме загальноправові принципи (в тому числі й принцип гласності) відображають систему цінностей, що мають правову форму виразу та забезпечення результативного, ціннісно-орієнтаційного, інформаційного, а також психологічного впливу на процес взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Це конституційний принцип.

Принцип гуманізму. Один із основоположних принципів управління у демократичному суспільстві. Виражає систему поглядів, що визнають цінність людини як особистості, її права на свободу, щастя, повноцінний розвиток; вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів. Цей принцип поєднує рівність, справедливість, людяність, що є бажаною нормою відносин

між людьми. З огляду на тему нашого дослідження, принцип гуманізму полягає у тому, що заходи з протидії торгівлі людьми повинні нормативно засновуватися на міжнародних стандартах у галузі прав людини, а практично — сприяти розвитку та захисту прав людини.

Принцип демократизму. Характеризує та передбачає участь громадян, державних і недержавних організацій у процесі правотворчості; ступінь забезпечення демократичного порядку підготовки й ухвалення правових актів; врахування суспільної думки й інтересів широких верств населення. Окрім того, врахування принципу демократизму у взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми є одним із визначальних чинників розвитку процедурних норм зазначеної сфери. Характерною рисою принципу демократизму є поєднання і взаємопов'язаність двох аспектів: внутрішньодержавного та міжнародно-правового. Принцип демократизму потребує, щоб міжнародний і внутрішній правопорядки спирались на загальні демократичні засади, оскільки лише на цій основі можна забезпечити необхідний рівень стабільності людської цивілізації. Демократичне і правове міжнародне співтовариство повинно складатися з демократичних і правових держав. Тому даний принцип зобов'язує держави забезпечити відповідність їхніх національних правових систем загальноприйнятим стандартам демократії. Демократизм має важливе значення і в тому, що він надає можливість усім заінтересованим суб'єктам брати участь у прийнятті рішень, спрямованих на його досягнення, з урахуванням інтересів учасників, шляхом компромісу, а не сили. Реальний демократизм — це не тільки формальна рівність правових можливостей всіх суб'єктів взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, а насамперед, їх всебічне забезпечення та реалізація.

Принцип єдності та цілісності системи (системності). Сучасне наукове знання є складним, багаторівневим, багатовимірним, глибоким. Тож сутність цього принципу полягає у вимозі діалектичної єдності кількісних і якісних параметрів взаємодії у системі ПТЛ. Це означає, що суб'єкти взаємодії повинні виступати як взаємопов'язані елементи, які володіють притаманною лише їм адміністративно-правовою компетенцією, місцем та роллю у ході здійснення заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми. Окрім того, заходи з протидії торгівлі людьми повинні бути взаємопов'язаними, мати певний субординаційний

характер і порядок виконання (головні та другорядні, термінові та розраховані на перспективу тощо) й підпорядковуватися стратегічній меті діяльності з протидії торгівлі людьми.

Принцип історизму — відображає закономірності соціальної дійсності, вихідні положення пізнавального процесу, що передбачає розгляд державно-правових явищ, які вивчаються, у їх внутрішньому постійному розвитку з урахуванням усіх причинно-наслідкових зв'язків, що утворюють те історичне середовище, у якому ці явища існують. Даний принцип походить не просто з визнання змінюваності в часі, але, власне, з переходу в процесі розвитку від одного до іншого історичного стану. Тому будь-яке явище може бути проаналізовано лише з урахуванням умов його виникнення в сукупній системі явищ певної історичної епохи, основних етапів розвитку та змін, що в ньому відбулися під час цього розвитку, з урахуванням того, чим воно стало на момент дослідження і які його подальші перспективи. Принцип історизму має важливе значення для відстеження змін в історичному розвитку як власне явища торгівлі людьми, так і шляхів протидії їй в правових системах, зокрема у вітчизняній. Він, однак, не повинен трактуватися як обґрунтування можливості виводити майбутнє з минулого, оскільки майбутнє багатоваріантне, часом — передбачене, у тому числі в державно-правовій сфері. Водночас врахування прогалін та прорахунків, або, навпаки, досягнень, сприятиме становленню більш чіткої, злагодженої та ефективної системи протидії торгівлі людьми.

Принцип законності має непересічне значення для будь-якої соціальної системи, тим більше — для системи взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми. Цей принцип полягає в обов'язковому виконанні законів і відповідних їм правових актів суб'єктами протидії торгівлі людьми, посадовими особами та громадянами. Він є конституційним (ст. 8 та 19 Конституції України) принципом політичної системи суспільства, державного ладу, системи соціального управління. Ані прагнення більшої ефективності чи результативності, ані будь-що інше у процесі протидії торгівлі людьми не можуть виправдати застосування заходів, що не відповідають чинному законодавству чи порушують його. Відсутність законодавчої основи для вжиття окремих заходів є підставою для розроблення і прийняття відповідних нормативно-правових актів. На наш погляд, принцип законності передбачає необхідність якомога більшої формалізації адміністра-

тивно-правової компетенції суб'єктів протидії торгівлі людьми, розпочати яку ми пропонуємо із затвердження на державному рівні Стратегії протидії торгівлі людьми.

Принцип імплементації норм міжнародного права у сфері протидії торгівлі людьми у національну правову систему полягає у тому, що в усіх країнах національне законодавство складається як із власної правової системи, так і норм міжнародного права, які імплементуються до нього. При цьому внутрішнє законодавство держав діє в межах кожної окремої країни і є наслідком реалізації правотворчої функції органів державної влади, що втілює усвідомлення мети та інтересів суспільства, зокрема у сфері протидії торгівлі людьми. Саме імплементація надає юридичної сили міжнародним актам на території держави і робить обов'язковим їх застосування національним судом. Водночас це означає, що все, що перебуває поза спільної сфери регулювання, є сферою національного регулювання.

Принцип комплексного використання сил та засобів — полягає у тому, що виконуючи свої основні завдання, суб'єкти правохоронної діяльності повинні водночас вирішувати завдання щодо протидії торгівлі людьми. Комплексний підхід уможливає не тільки раціоналізувати розподіл наявних сил та засобів, а й залучати до протидії торгівлі людьми додаткові можливості та збільшувати опір їй у разі ускладнення оперативної ситуації.

Принцип комплексності. Даний принцип знаходить свій безпосередній вияв у здійсненні невідкладних короткострокових, довгострокових, перманентних заходів соціально-політичного, організаційно-управлінського, правового та іншого характеру, спрямованих на подолання торгівлі людьми. Цей принцип передбачає: досягнення єдності цілей та основних напрямів у протидії торгівлі людьми; взаємодію наявних сил та засобів усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми на усіх рівнях суспільства; врахування об'єктивних та суб'єктивних умов, що визначають вибір найбільш ефективних засобів і методів вирішення нагальних питань; врахування наявності й цілеспрямоване використання організаційно-технічних, правових та соціально-економічних факторів; постійну перевірку ефективності діяльності у сфері протидії торгівлі людьми; органічне поєднання стратегічних і тактичних завдань, профілактичних (політичного, економічного, організаційно-управлінського, правового, соціально-

психологічного та іншого характеру), оперативно-розшукових, процесуальних, репресивних та інших заходів, що здійснюються з визначенням пріоритету профілактичних заходів загально-соціологічного і спеціально-кримінологічного характеру.

Принцип «маневреності» (оперативності та гнучкості) — згідно з ним запланована діяльність повинна піддаватися корегуючому впливу відповідно до змін в оперативній обстановці для більш ефективного використання сил, засобів, форм та методів, які є у розпорядженні учасників взаємодії. Вимоги маневреності необхідно виконувати таким чином, щоб можна було забезпечити зосередження сил і засобів на вирішальних напрямках та створити можливість їх перегрупування при різкій зміні ситуації. Для суб'єктів взаємодії у протидії торгівлі людьми це дуже важливий принцип, оскільки торгівля людьми — явище з високим рівнем динаміки: постійно змінюються існуючі види торгівлі людьми і виникають нові, що потребує негайного проведення активних заходів для подолання цих проявів.

Принцип науковості (наукової обґрунтованості, об'єктивності).

Необхідність акцентування уваги на дотриманні цього принципу є особливо актуальною для юридичної науки, адже висловлювання правознавців про перспективи розвитку конкретних державно-правових явищ нерідко ґрунтуються на загальних міркуваннях, а не на комплексних дослідженнях закономірностей і тенденцій розвитку цих явищ, широкому використанні даних практики і відповідній методиці обробки, в тому числі кількісній оцінці тих чи інших можливостей. Відтак, принцип науковості можна інтерпретувати як одну з центральних ідей, що лежать в основі всієї теорії взаємодії. Вимогами до принципу науковості є: 1) створення цілісної та упорядкованої системи термінів взаємодії, в якій виключалася б щонайменша понятійна неточність, невпорядкованість і неузгодженість; надмірна полісемія і синонімія; 2) залучення до процесу взаємодії усієї необхідної суми знань; 3) забезпечення проведення взаємодії належним чином підготовленими науковими кадрами; 4) розробки такої кількості варіантів взаємодії, яка необхідна для найбільш повного врахування усієї палітри можливостей розвитку подій у процесі взаємодії; 5) врахування при проведенні взаємодії усіх закономірностей побудови та функціонування як системи, так і самого процесу взаємодії; 6) створення і використання необхідного методологічного інструментарію у процесі взаємодії.

Принцип наступальності. Цей принцип полягає у реалізації суб'єктами протидії торгівлі людьми законодавчих вимог щодо проведення активного пошуку фактів торгівлі людьми, здійсненні відповідних організаційних і процесуальних дій для об'єктивного вирішення справи, застосуванні заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяють цьому явищу.

Принцип об'єктивності. Даний принцип дає змогу керівній системі використовувати знання об'єктивних законів для досягнення цілей управління. Він спрямований проти суб'єктивізму та волюнтаризму, свавільних рішень, поспішних дій, що слабо враховують реальні ситуації й суперечні процеси. Принцип об'єктивності припускає принаймні три рівні наукового обґрунтування управлінських рішень: суб'єкт управління повинен володіти системою загальних законів і категорій суспільного розвитку; теоретичними концепціями й результатами емпіричних досліджень; закономірностями управлінської діяльності. За такого підходу забезпечується взаємозв'язок принципів об'єктивності, законності, системності, комплексності в управлінні, створюється бар'єр від відомчих перешкод, роз'єднаних дій, ігнорування загальнодержавних завдань, що допомагає управляти компетентно та професійно. Цей принцип безпосередньо пов'язаний із принципом практичної спрямованості та радикальності заходів, який передбачає, що всі заходи із протидії торгівлі людьми повинні бути реальними і не мати декларативного характеру. Вони не повинні перетворюватися на політичну кампанію, а мають безпосередньо впливати на фактори, що детермінують торгівлю людьми, стосуватися правоохоронної діяльності у цій сфері та ін. Практична спрямованість заходів із протидії торгівлі людьми потребує чіткого визначення суб'єктів протидії, їхніх завдань та повноважень, конкретності певних заходів, строків їх виконання тощо.

Принцип персоніфікації відповідальності. З урахуванням наявних підходів передбачається: або встановлення для усіх взаємодіючих суб'єктів рівної відповідальності за виконання спільного завдання, або встановлення відповідальності лише за той обсяг роботи, який був покладений на них відповідно до їх компетенції, що є більш доцільним. На нашу думку, суб'єкти протидії торгівлі людьми не повинні відповідати «усі за все», а тільки кожний за результати власної діяльності. Інша річ, що системно виділені функції узгоджуються, взаємопідкріплюються та акумулюються.

Принцип плановості — дає змогу врахувати всі обставини, що можуть виникнути в процесі взаємодії, за рахунок розроблення комплексу узгоджених дій та можливості прогнозування змін оперативної обстановки. Діяльність взаємодіючих суб'єктів повинна також базуватися на положеннях відповідних директивних документів, які містять у собі завдання держави щодо протидії торгівлі людьми. З метою оптимізації координуючої функції планування необхідно: визначити головні завдання цього процесу; залучити до планування всі ланки соціального механізму протидії торгівлі людьми (органи державної влади, громадські інституції тощо) з урахуванням функцій окремо кожного суб'єкта; передбачити формування ресурсного балансу; здійснювати організацію діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми з урахуванням: а) особливостей різновидів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; б) специфіки територіальних зон та регіонів, де зареєстровано найбільше фактів торгівлі людьми та злочинів, пов'язаних із нею; в) меж ефективного застосування громадських, адміністративно-правових, цивільно-правових, кримінально-правових та дисциплінарних заходів впливу на осіб, причетних до торгівлі людьми; г) забезпечити можливість маневру силами і засобами в різних вимірах: територіальному, часовому тощо.

Принцип політичного нейтралітету — полягає у тому, що високий рівень політизації українського суспільства, відсутність сталих традицій цивілізованої політичної боротьби, зростаюча поляризація політичних сил призводять до необхідності введення більш жорсткого варіанта деполітизації суб'єктів протидії торгівлі людьми, ніж у чинних нормативно-правових актах.

Принцип права — ідеологічна категорія, а це означає, що, як і право загалом, є формою суспільної свідомості, яка здійснює ідейний, інформаційно-виховний вплив загального характеру, тобто виконує функцію загального закріплення суспільних відносин, що і надає можливість розглядати його з позиції певних ідей, керівних основ.

Принцип «пріоритетної мети» — діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми в процесі взаємодії, спрямована на розв'язання основного пріоритетного завдання, виконання якого допоможе вирішити усю сукупність існуючих у цій сфері проблем. Такою «пріоритетною метою» для суб'єктів протидії торгівлі людьми є запобігання торгівлі людьми, виявлення і припинення зазначеної

злочинної діяльності, а також усунення причин і умов функціонування даного явища та шкідливих наслідків, які воно викликає.

Принцип пріоритету міжнародного права над національним законодавством при міжнародній взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, оскільки міждержавні угоди є результатом узгодження інтересів окремих держав, які укладають їх між собою з метою підтримання міжнародного порядку, миру та безпеки. Проте слід зазначити, що у справі протидії торгівлі людьми не варто наосліп запозичувати досвід інших країн, навіть тоді, коли він ефективно діє у власній країні. Слід враховувати менталітет населення, особливості його суспільного життя, традицій і національної культури тощо, оскільки бездумне та невважене запозичення чужого досвіду може призвести до негативних наслідків.

Принцип розмежування компетенції. Співробітництво суб'єктів не повинно спричиняти делегування прав та обов'язків, якими наділений кожен із них — взаємодіючі сторони зобов'язані діяти в рамках власної компетенції. Обмеження випадків перетинання компетенції повинно здійснюватися не як виконання самостійного завдання, а в межах комплексного підходу для оптимізації внесків кожного органу з урахуванням його адміністративно-правового статусу. Для кожного цілеспрямованого заходу необхідно залучати всі органи, які уповноважені на реалізацію відповідних цілей та мають відповідні сили та засоби.

Принцип соціального управління — вихідна основоположна вимога, якою керується суб'єкт соціального управління, оскільки синтезує у собі соціальні закони та конкретний підхід до їх практичного втілення. На відміну від законів соціального управління, які об'єктивно виражають відносини між суб'єктом і об'єктом управління, принципи соціального управління встановлюють основні правила побудови та дії суб'єкта й об'єкта управління, які повинні: бути заснованими на законах розвитку суспільства, його соціальних та економічних законах, а також законах і закономірностях соціального управління; відповідати цілям соціального управління, відображати основні властивості, зв'язки та відносини управління; враховувати часові та просторові аспекти процесів соціального управління; використовуватися у різних нормативних документах, оскільки кожний принцип соціального управління цілеспрямований: його використовують для виконання конкретних організаційно-політичних та соціально-економічних завдань.

Принцип спеціалізованості (оптимального використання можливостей взаємодіючих суб'єктів) — цей принцип полягає у необхідності забезпечення використання окремими суб'єктами відповідно до повноважень тих сил, засобів, методів та форм, які їм властиві, походять з їх правової та соціальної природи. Застосування суб'єктом невластивих для його статусу методів та засобів діяльності може призвести до значних втрат сил, часу, зниження ефективності застосування притаманних йому прийомів протидії торгівлі людьми.

Принцип спільності інтересів («єдності мети») — цей принцип базується на спрямованості інтересів сторін, що взаємодіють у сфері протидії торгівлі людьми, до єдиної мети. Така спільність інтересів обумовлюється соціальною природою суб'єктів, їх призначенням та покладеними на них завданнями. Аналіз цілей, інтересів, установок, прагнень, завдань та функцій кожної з взаємодіючих сторін дає змогу дійти висновку про ступінь їх узгодженості та спланувати як саму спільну діяльність, так і її результати.

Принцип стійкості. Даний принцип передбачає збереження життєдіяльності системи протидії торгівлі людьми упродовж тривалого часу та перебування у стані творчої адаптації до обставин, що змінюються. При цьому не повинно існувати критичних залежностей (наприклад, здебільшого фінансування з боку зовнішніх донорів), які можуть негативно позначитись на довговічності заходів протидії.

Принципи управління — це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами.

Протидія торгівлі людьми — комплекс заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Разова взаємодія — суб'єкти, використовуючи власні функціональні методи та засоби, за разовим дорученням координаційного органу здійснюють окремі завдання. Наприклад, разовий обмін інформацією про осіб, що діють у сфері торгівлі людьми.

Регламентована взаємодія — такий різновид взаємодії, можливість здійснення якої передбачено у законодавчих або відомчих нор-

мативно-правових актах. Так, у ст. 17 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначено суб'єктів взаємодії у цій сфері, передбачено порядок призначення відповідальних за організацію взаємодії в різних міністерствах і відомствах, а у ст. 18 цього ж Закону містяться конкретні способи взаємодії між суб'єктами боротьби з організованою злочинністю та іншими державними органами. За вказівкою вищестоящих органів взаємодія організовується переважно при реалізації такими органами контрольних, наглядових або координаційних повноважень.

Реординаційна взаємодія — виражається у конкретних діях суб'єктів протидії торгівлі людьми, які відображаються в управлінських актах. Пріоритетне значення мають акти, які встановлюють, змінюють, скасовують правові норми або конкретні правовідносини. На відміну від спільних актів, що приймаються в ході координаційної взаємодії, суб'єктом прийняття документів при реординації є один орган. Їх характерною особливістю є те, що вони враховують не лише власні, а й «чужі» інтереси, відображають погляди, ініціативні пропозиції інших органів, які здійснюють протидію торгівлі людьми, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій тощо.

Система суб'єктів протидії торгівлі людьми (у вузькому розумінні) — сукупність державних і громадських організацій, що цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і в різних масштабах планування заходів із протидії торгівлі людьми, управління цими заходами чи їх безпосередню реалізацію, забезпечення цієї реалізації; і мають у цьому зв'язку певні права та обов'язки, за невиконання яких настає відповідальність.

Система суб'єктів протидії торгівлі людьми (у широкому розумінні) — сукупність трьох елементів — суб'єкта та його обов'язків, сфери функціонування суб'єктів та правоохоронних заходів створює структурно-функціональну систему ПТА.

Соціально-психологічна взаємодія — здійснення спільних заходів шляхом поєднання інтересів та цілей взаємодіючих суб'єктів на основі партнерства, співробітництва, усунення випадків конфліктів та антагонізму.

Стратегічна взаємодія — це узгоджена діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми між собою та з іншими державними ор-

ганами для досягнення стратегічної мети, визначеної законодавством України, а саме: запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, виявлення та припинення її проявів, поновлення прав та інтересів громадян тощо.

Стратегія розвитку системи протидії торгівлі людьми — довгострокова комплексна узгоджена за цілями, завданнями, умовами, засобами і часом програма практичних дій із розбудови та забезпечення якісно нового рівня системи ПТЛ. Метою Стратегії є створення ефективної, динамічної та гнучкої в управлінні, на основі визначення раціональної просторової основи, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами системи ПТЛ приведення завдань, функцій і напрямів їхньої діяльності відповідно до сучасних потреб забезпечення прав і свобод людини, ефективного використання ресурсного потенціалу, реалізації державної політики у зазначеній сфері.

Суб'єкт протидії торгівлі людьми — це носій функціональних прав та обов'язків, що реалізує певне коло завдань із протидії торгівлі людьми для досягнення кінцевої мети і наділений компетенцією для участі у такій діяльності.

Субординаційна взаємодія характеризується тим, що здійснюється між органами, які перебувають у субординаційних управлінських вертикальних відносинах. У таких випадках спільні узгоджені дії виконуються суб'єктами, які перебувають на різних рівнях системи управління.

Тактична взаємодія — це узгоджена діяльність суб'єктів протидії торгівлі людьми з використанням наявних сил, засобів і методів для виконання певного завдання. Основний зміст такої взаємодії полягає в узгодженні дій усіх сил та засобів, які беруть участь у спільній діяльності, за метою, місцем та часом. Прикладом тактичної взаємодії є спільне розроблення версій та узгодження плану проведення спільних профілактичних заходів, обмін документами, матеріалами про транснаціональну організацію злочинну діяльність у сфері торгівлі людьми; проведення спільних операцій та ін.

Тимчасова взаємодія спрямована на розв'язання невеликих за обсягом завдань, виконання яких потребує об'єднання зусиль взаємодіючих служб на нетривалий час. Така взаємодія характерна для органів, підрозділів (працівників), які об'єднують свої

зусилля при розв'язанні окремих конкретних завдань, і припиняється після досягнення мети взаємодії або з інших причин за вказівкою координаційного органу (особи). Наприклад, при проведенні профілактичного відпрацювання певного регіону або знешкодження організованої злочинної групи. Така взаємодія організовується винятково з локальними оперативними цілями.

Торгівля людьми — здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнається злочином.

Удосконалення законодавства — діяльність компетентних органів держави з підтримки якісного стану законодавства (його змісту та форми) відповідно до потреб розвитку суспільних відносин, яка спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання.

Уніфікація законодавства — своєрідна наука узагальнення і єднання різних структур механізму правової регламентації, що має двоєдиний характер. Уніфікація, з одного боку, процес вироблення загальних норм щодо подібних проблем соціального розвитку, з іншого — техніко-формалізована обробка вже прийнятих уніфікованих положень.

Уніфікація юридичних термінів — сукупність прийомів, правил і засобів, за допомогою яких досягаються термінологічна єдність і погодженість чинного законодавства.

Форма — це зв'язок і спосіб взаємодії частин та елементів предмета чи явища.

Форма взаємодії — зовнішньо виражена дія, волевиявлення суб'єкта, здійснені у рамках режиму законності та його компетенції для досягнення мети взаємодії.

Форма взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми — це зовнішній прояв, заснованих на правовій основі функціонально обумовлених дій відповідних суб'єктів у процесі протидії торгівлі людьми, який, залежно від мети взаємодії, забезпечує узгодження та

правильне поєднання повноважень, а також урегульований характер методів і засобів їхньої діяльності.

Форма управління — це прояв здійснення цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління.

Форми удосконалення законодавства: 1) обговорення проектів нормативно-правових актів; узгодження проектів нормативно-правових актів; 2) експертиза нормопроектів; 3) підписання законів Президентом України; 4) державна реєстрація підзаконних нормативно-правових актів відповідними органами юстиції; 5) новелізація та ревізія чинних нормативно-правових актів; 6) скасування незаконних чинних нормативно-правових актів; 7) офіційне нормативне тлумачення чинних нормативно-правових актів; 8) припинення чинності неконституційних та незаконних нормативно-правових актів судовими рішеннями; 9) систематизація нормативно-правових актів, у тому числі їх кодифікація.

Функціональна взаємодія — здійснення конкретних заходів, що є або безпосереднім виконанням дій для досягнення загальної мети, або необхідними додатковими заходами для її реалізації.

Шлях підвищення ефективності вітчизняного законодавства у сфері протидії торгівлі людьми — проведення широкомасштабної, поступової систематизації через три основні форми: інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію, розроблення Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми : [навч. посіб.] / за ред. акад. О. М. Бандурки. — Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. — 244 с.
2. Торговля людьми [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8C%D0%BC%D0%B8/.
3. Наден О. В. Торговля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності / О. В. Наден. — К. : Атіка, 2004. — 288 с.
4. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми / А. М. Орлеан. — Х. : СІМ, 2005. — 180 с.
5. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Ю. І. Римаренко (відп. ред.) [та ін.] ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1996. — 942 с.
6. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. Панькова // Статут Великого князівства Литовського : [у 3 т., 4 кн.]. — Одеса, 2002. — Т. 1. — 464 с.
7. Ліщишин П. О. Протидія торгівлі людьми — пріоритетний напрямок діяльності правоохоронних органів / П. О. Ліщишин // КРОК. — 2002. — № 8. — С. 5.
8. Международная защита прав и свобод человека : сб. док. / [сост. и вступ. ст. Г. М. Мелков]. — М. : Юрид. лит., 1990. — 589 с.
9. Конвенция о борьбе с торговлей людьми и с эксплуатацией проституции третьими лицами : одобрена резолюцией 317 (IV) Генеральной Ассамблеи от 2 декабря 1949 года // Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи ООН, первая часть третьей сессии, Резолюции / ООН. — Нью-Йорк, 1950. — С. 85.
10. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин : принята и открыта для подписания, ратификации и присоединения резолюцией Генеральной Ассамблеи 34/180 от 18 декабря 1979 года // Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, тридцать четвертая сессия. Дополнение / ООН. — Нью-Йорк, 1980. — № 46. — С. 250–254.
11. Віденська декларація й Програма дій [Електронний ресурс] : прийнята на Всесвітній конференції з прав людини 25 черв. 1993 р. у Відні, присвячена винятково торгівлі жінками. — Режим доступу : <http://elib.org.ua/internationallaw/>

ua_readme.php?subaction=showfull&id=1160421288&archive=&startfrom=&ucat=12&

12. Пекінська Платформа дій [Електронний ресурс] : прийнята Четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок 15 верес. 1995 р. — Режим доступу : <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20R.pdf>.
13. Гаазька Міністерська декларація : прийнята 26 квіт. 1997 р. // Реалізація державної політики щодо жінок : інформаційно-метод. вісник. — К., 1999. — Вип. 3. — С. 38–45.
14. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження й припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) : Закон України від 4 лют. 2004 р. № 1433-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 19. — Ст. 263.
15. Противодействие торговле людьми : [учеб. пособие] / [А. М. Бандурка, В. Н. Куц, Е. Б. Шевченко и др.] ; под общей ред. акад. АПрНУ А. М. Бандурки. — Х. : Консум, 2003. — 312 с.
16. Архів ДБЗПТЛ МВС України за 2005–2010 рр.
17. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В. А. Козак. — Х., 2003. — 20 с.
18. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Я. Г. Лизогуб. — К., 2003. — 20 с.
19. Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза»/ В. В. Пясковський. — К., 2004. — 20 с.
20. Політова А. С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / А. С. Політова. — К., 2007. — 20 с.
21. Варивода В. І. Адміністративно-правова протидія проституції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / В. І. Варивода. — К., 2006. — 20 с.
22. Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В. М. Підгородинський. — Одеса, 2005. — 19 с.

23. Возна Т. І. Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Т. І. Возна. — Х., 2003. — 19 с.
24. Святун О. В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О. В. Святун. — К., 2005. — 18 с.
25. Бровко Н. І. Захист права людини на особисту свободу в контексті протидії торгівлі людьми : філософсько-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / Н. І. Бровко. — К., 2010. — 16 с.
26. Негодченко Д. О. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми в Україні та інших країнах : порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / Д. О. Негодченко. — Х., 2011. — 22 с.
27. Іващенко В. О. Криминологічні та кримінально-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / В. О. Іващенко. — К., 2000. — 19 с.
28. Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / А. М. Орлеан. — Х., 2003. — 20 с.
29. Кохан Г. Л. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з рабством і работоргівлею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Г. Л. Кохан. — Х., 2002. — 20 с.
30. Сергєєва Л. М. Державна політика протидії торгівлі жінками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / Л. М. Сергєєва. — Х., 2006. — 20 с.
31. Шуміленко А. П. Міжнародні механізми імплементації норм міжнародного права у сфері боротьби з торгівлею жінками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / А. П. Шуміленко. — О., 2010. — 20 с.
32. Плахотнюк Н. В. Міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Наталія Вікторівна Плахотнюк. — К., 2002. — 201 с.
33. Теорія управління в органах внутрішніх справ : [навч. посіб.] / за ред. В.А. Ліпкана. — К. : КНТ, 2007. — 884 с.
34. Вербенський М. Г. Криминологічна характеристика та сучасні тенденції протидії торгівлі людьми в Україні / М. Г. Вербенський // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць / МВС України ; ДДУВС. — Дніпропетровськ, 2006. — Вип. 4. — С. 162–170.

35. Чепка О. В. Віктимологічна характеристика наркозалежних потерпілих від торгівлі людьми / О. В. Чепка // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць / МВС України ; ДДУВС. — Дніпропетровськ, 2007. — Вип. 1. — С. 230–236.
36. Кулакова Н. В. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми або іншою незаконною угодою щодо передачі людини / Н. В. Кулакова // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал. — К., 2006. — Вип. 1. — С. 226–232.
37. Лизогуб Я. Г. Торгівля людьми... А що по суті? / Я. Г. Лизогуб // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журнал / МВС України ; ЛДУВС. — Луганськ, 2007. — Спец. вип. : Проблеми застосування кримінального законодавства України. — С. 117–119.
38. Миронюк С. А. Уразливий стан як кваліфікуюча ознака злочинних діянь, пов'язаних з торгівлею людьми / С. А. Миронюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць / МВС України ; ДДУВС. — Дніпропетровськ, 2007. — Вип. 3. — С. 223–229.
39. Полуляхов О. В. Типові версії розслідування торгівлі людьми / О. В. Полуляхов // Вісник Національного університету внутрішніх справ / МВС України ; НУВС. — Х., 2004. — Вип. 25. — С. 32–37.
40. Казначеев Д. Г. Оперативно-розшукове забезпечення боротьби з торгівлею людьми / Д. Г. Казначеев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць / МВС України ; ДДУВС. — Дніпропетровськ, 2006. — Спец. вип. № 1 : Актуальні питання розкриття та розслідування злочинів. — С. 293–300.
41. Куценко О. В. Доказування у справах щодо торгівлі людьми / О. В. Куценко // Вісник прокуратури. — 2007. — № 5. — С. 32–37.
42. Розвадовський В. О. Принципи міжнародного співробітництва правоохоронних органів України у сфері протидії транснаціональній торгівлі людьми / В. О. Розвадовський // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журнал. — 2008. — № 1. — С. 83–87.
43. Юрченко А. Ф. Боротьба з торгівлею людьми в Німеччині (стан, динаміка, проблеми) / А. Ф. Юрченко // Вісник Національного університету внутрішніх справ / МВС України ; НУВС. — Х., 2004. — Вип. 25. — С. 19–27.
44. Торгівля людьми в Україні. Оцінка заходів, спрямованих на протидію / [Луценко Є, Матіяшек Л., Шваб І. та ін.] ; ЮНІСЕФ, ОБСЄ, АМР США, Британська Рада. — К., 2004. — 256 с.
45. Куц В. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : [наук.-практ. посіб.] / В. М. Куц, А. М. Орлеан. — К. : Варта, 2007. — 165 с.
46. Гернет М. Н.. Преступление и борьба с ним в связи с эволюцией общества / Гернет М. Н. — М. : т-во «Мир», «Итоги науки», 1914. — 180 с.

47. Гернет М. Н.. Моральная статистика. Уголовная статистика и статистика самоубийства : [пособие для статистиков и криминалистов] / Гернет М. Н. — М. : ЦСУ, 1922. — 264 с.
48. Гернет М. Н.. Преступность за границей и в СССР / Гернет М. Н. — М. : Сов. зак-во, 1931. — 201 с.
49. Гогель С. К. Юридическая сторона вопроса о торговле белыми женщинами в целях разврата / С. К. Гогель // Вестник права. — 1899. — № 5. — С. 108–119.
50. Дерюжинский В. Д. Пятый международный конгресс по борьбе с торгом женщинами / В. Д. Дерюжинский // Журнал Министерства юстиции. — 1914. — № 1. — С. 200–210.
51. Дурманов Н. Д. Понятие преступления / Дурманов Н. Д. ; отв. ред. М. Д. Шаргородский. — М. —Л. : АН СССР, 1948. — 213 с.
52. Ліст Ф. Нелегальна міграція та торгівля жінками : [у 2 кн.] / Ліст Ф. ; за ред. Ю. Римаренка. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ. ун-т права, Нац. акад. внутр. справ України, 2001. — Кн. 1. — 2001. — 286 с.
53. Шашков С. С. Исторические судьбы женщин, детоубийство и проституция // Шашков С. С. Собр. соч. : в 2 т. — СПб. : изд. О. Н. Попова, 1898. — Т. 1. — 1898. — 590 с.
54. Галенская Л. Н. Международная правовая борьба с преступностью / Л. Н. Галенская. — М. : Междунар. отношения, 1972. — 167 с.
55. Карпец И. И. Преступления международного характера / И. И. Карпец. — М. : Юрид. лит., 1979. — 264 с.
56. Лукашук И. И. Международное уголовное право : [учеб. для юрид. фак-тов и вузов] / И. И. Лукашук, А. В. Наумов. — М. : Спарк, 1999. — 287 с.
57. Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности / Ю. А. Решетов. — М. : Инфра, 1998. — 223 с.
58. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики / Г. А. Зорин. — М. : Амалфея, 2000. — 416 с. — (Фундаментальная криминалистика XXI века).
59. Эминов В. Е. Концепция борьбы с организованной преступностью в России / В. Е. Эминов // LEX RUSSICA (РУССКИЙ ЗАКОН). — 2007. — Т. LXVI. — № 5. — С. 1019–1020.
60. Куликов В. И. Организованная преступная деятельность / В. И. Куликов. — Ульяновск : СВНЦ, 1997. — 235 с.
61. Основы борьбы с организованной преступностью : [монография] / [А. И. Коннов, В. И. Куликов, А. С. Овчинский и др.] ; под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. — М. : Инфра-М, 1996. — 400 с.
62. Лунеев В. В. Преступность XX века : мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 912 с.
63. Александров Ю. В. Уголовно-правовая борьба в Украинской ССР с тяжким преступлением против нравственности / Ю. В. Александров // 50 лет советского социалистического государства и права : тезисы докладов и научных сообщений

- науч.-теорет. конф. профессорско-преподавательского состава. — К., 1967. — С. 170–176.
64. Адміністративне право : [підруч.]. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. — Х. : Право, 2010. — 624 с.
65. Актуальні проблеми теорії держави та права : [навч. посіб.] (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / [Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.]; за заг. ред. Є. О. Гіди. — К. : Ліпкан О. С., 2010. — 258 с.
66. Гишинский Я. И. Социология девиантности (новеллы и перспективы) / Я. И. Гишинский // Социологические исследования. — 2009. — № 8. — С. 70–73.
67. Голосниченко И. П. Проявление антиобщественного образа жизни в форме административной деликтности / И. П. Голосниченко // Актуальные проблемы административной деликтологии : сб. науч. тр. / КВШ МВД СССР. — К., 1984. — С. 35–42.
68. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні : [посіб.] / за заг. ред. О. М. Джужі. — К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. — 162 с.
69. Елистратов А. И. Административное право : [лекции] / А. И. Елистратов — М. : тип. тов-ва И. Д. Сытина, 1911. — 234 с.
70. Калюжний Р. А. Науково-практичний коментар Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк. — К. : КНТ, 2008. — 781 с.
71. Калюжний Р. А. Основи держави і права : [навч. посіб.] / Калюжний Р. А., Забарний Г. Г., Шкарупа В. К. — К. : ПАЛИВОДА А. В., 2002. — 384 с.
72. Основи держави і права : [навч. посіб.] / [С. Д. Гусарєв, Р. А. Калюжний, А. М. Колодій та ін.]; за ред. А. М. Колодія та А. Ю. Олійника. — К. : Либідь, 1997. — 208 с.
73. Коваль Л. В. Адміністративне право : [курс лекцій для студ. юрид. вузів та факультетів] / Л. В. Коваль. — К. : Вентурі, 1998. — 208 с.
74. Адміністративне право України : [підруч.] / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. — [2-е вид., змін. і доп.]. — К. : Істина, 2012. — 528 с.
75. Колпаков В. К. Адміністративне право і правова держава / В. К. Колпаков // Формування громадянського суспільства та правової держави в контексті Європейської інтеграції : тези доп. наук.-практ. конф., (Київ, 20–21 квіт. 2006 р.) / МВС України ; КНУВС ; ННІЗДН. — К., 2006. — Ч. 1. — С. 22–25.
76. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підруч.] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.
77. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : [монографія] / Колпаков В. К. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 528 с.
78. Коржанський М. Й. Проблеми кримінального права : [монографія] / Коржанський М. Й. — Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС, 2003. — 200 с.
79. Кримінологія : [учеб. пособие для юрид. вузов] / под. ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ю. Н. Аргуновой. — М. : Зерцало-М, 2001. — 132 с.
80. Кучерявенко М. П. Теорія права і держави : [навч. посіб.] / М. П. Кучерявенко — К. : Правова єдність, 2008. — 701 с.

81. Кондратьєв Я. Ю. Основи міграцієзнавства : [навч.-метод. посіб.] / Кондратьєв Я. Ю., Римаренко Ю. І., Олефір В. І. — К. : Ін-т держави і права НАН України, 2000. — 424 с.
82. Олефір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Віктор Іванович Олефір. — К., 2005. — 496 с.
83. Адміністративне право : [навч. посіб.] / [О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів та ін.]. — К. : Правова єдність, 2008. — 533 с.
84. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право. Університетський курс : [підруч.] / Римаренко Ю. І. — К. : КНТ, 2007. — 640 с. — (Міграційні процеси у сучасному світі).
85. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин : [монографія] / Рябченко О. П. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. — Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. — 304 с.
86. Інформаційні дані Міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.stoptrafficking.org/view.statis/>.
87. Мусієнко А. Злочини у сфері трансплантації органів або тканин людини / А. Мусієнко // Вісник прокуратури. — 2007. — № 10. — С. 115–118.
88. Аніщук Н. В. До проблеми торгівлі жінками / Н. Аніщук // Право України. — 1999. — № 9. — С. 27–30.
89. Горбунова О. Г. До 50-річчя ратифікації Конвенції ООН 1949 року «Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами» / О. Г. Горбунова // Про дотримання прав жінок та вдосконалення діяльності правоохоронних органів України : зб. наук. ст. — Х., 1999. — С. 4–10.
90. Гуторова Н. О. Проблеми кримінальної відповідальності за торгівлю жінками, вчинену організованими групами / Н. О. Гуторова // Вісник Університету внутрішніх справ. Спец. вип. : Боротьба з торгівлею жінками : проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України. — Х., 1999. — С. 26–28.
91. Гуторова Н. О. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з торгівлею людьми / Н. О. Гуторова // Преступление и наказание. — 2000. — № 34. — 25 августа.
92. Иващенко В. О. Торговля человеческими органами и тканями : правовые проблемы / В. О. Иващенко // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 7. — С. 58–60.
93. Левченко К. Б. «Торгівля людьми» та «торгівля жінками»: проблеми формування термінології сучасних документів / К. Б. Левченко // Вісник Університету внутрішніх справ. — Х., 2000. — № 11. — С. 24–30.
94. Левченко К. Б. Торговля жінками або проблема «білого рабства» / К. Б. Левченко, О. Г. Горбунова // Уряду України, Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Т. 10 : Боротьба з контрабандою : проблеми та шляхи їх вирішення : Аналітич-

- ні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / *Наук.-дослід. ін-т «Проблем людини»*. — К., 1998. — С. 327–349.
95. Максюта М. М. Вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми / М. М. Аксюта // *Вісник Університету внутрішніх справ*. — Х., 1999. — № 4. — С. 45–48.
96. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. — К.: Атіка, 1999. — 464 с.
97. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень неповнолітніх : [навч.-метод. посіб.] / В. М. Оржеховська. — К.: ВІАП, 1996. — 352 с.
98. Проневич О. С. Правові засади діяльності німецької поліції щодо протидії торгівлі жінками / О. С. Проневич // *Вісник Університету внутрішніх справ*. — Х., 1999. — № 11. — С. 37–43.
99. Ратушний С. М. Міжнародне співробітництво у протидії торгівлі жінками / С. Ратушний // *Проблеми міграції*. — 1998. — № 3 (6). — С. 13–22.
100. Хавронюк М. І. Торговля людьми (Коментар до ст. 124–1 КК) / М. І. Хавронюк // *Збірка матеріалів з питань боротьби з торгівлею жінками та дітьми / Відділ Радника з юрид. питань посольства США в Україні*. — К., 2000. — Кн. II. — С. 277–291.
101. Виявлення та припинення торгівлі людьми : навч.-практ. посіб. / [О. Л. Мельников, Н. М. Ахтирська та ін.] ; Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. — К.: Конус-Ю, 2009. — 214 с.
102. Батиргареева В. С. Особливості торгівлі людьми у Причорноморському регіоні України / В. С. Батиргареева // *Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад.* — Одеса, 2004. — Вип. 21. — С. 25–21.
103. Буряк М. Ю. Правовая борьба с перемещением женщин и детей : сравнительно-правовой анализ / М. Ю. Буряк // *Злочини проти особистої волі людини : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару, (Харків, 19–20 верес. 2000 р.)*. — Х., 2002. — С. 40–46.
104. Варивода В. І. Адміністративно-правова протидія організованій злочинності у сфері трафіку та проституції в Україні / В. І. Варивода // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. — К., 2005. — № 11. — С. 214–221.
105. Весельський В. К. Торговля людьми в Україні (проблеми розслідування) : [навч. посіб.] / В. К. Весельський, В. В. Пясковський. — К.: КНТ, 2007. — 268 с.
106. Власов П. О. Запобігання торгівлі людьми : [інформ.-практ. посіб.] / П. О. Власов; Дніпропетр. облдержадміністрація ; Управління у справах сім'ї та молоді ; Дніпропетр. міська громад. організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр». — Дніпропетровськ : Поліграфіст, 2002. — 68 с.
107. Возна Т. І. Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / Тетяна Іванівна Возна. — Х., 2003. — 248 с.

108. Воронов І. О. Інформаційне середовище Інтернет і торгівля людьми : науковий та практичний аспекти / І. О. Воронов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 21. — С. 40–42.
109. Гамарник О. В. Нелегальна міграція як деструктивний чинник впливу на безпеку регіонів України / О. В. Гамарник // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 20. — С. 49–55.
110. Глушков В. О. Застосування кримінально-правової норми — торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини / В. О. Глушков, Є. Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал / Коорд. комітет по боротьбі з корупцією і орг. злочинністю при Президентові України ; МНДЦ. — К., 2006. — № 13. — С. 81–90.
111. Денисова Т. А. Торговля женщинами и детьми с целью их сексуальной эксплуатации: криминологический аспект / Т. А. Денисова // Правові проблеми боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. — Х., 2002. — С.18–19.
112. Дрёмин В. Н. Миграция и проблемы обеспечения криминологической безопасности в Причерноморском регионе / В. Н. Дрёмин // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 20. — С. 123–131.
113. Дядюра К. О. Засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід [Електронний ресурс] / К. О. Дядюра // Форум права. — 2007. — №2. — С. 48–53 — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07dkompd.pdf>.
114. Зелинская Н. А. Регламентация противодействия торговле людьми, особенно женщинами и детьми, в европейском уголовном праве / Н. А. Зелинская // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 20. — С. 138–146.
115. Іващенко В. Проблеми боротьби з торгівлею жінками та дітьми в Україні / В. Іващенко // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 12. — С. 99–102.
116. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Вадим Анатолійович Козак. — Х., 2002. — 196 с.
117. Кривошеев С. А. Обзор механизмов, средств и правоохранительных мер для борьбы с торговлей людьми в Украине : [науч. изд.] / С. Кривошеев, В. Куц, В. Соколев. — К. : МОМ, 2002. — 111 с.
118. Ляпкіна Л. О. Аспекти розкриття злочинів, пов'язаних з незаконною торгівлею людьми / Л. О. Ляпкіна, Е. В. Максакова // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 21. — С. 138–143.
119. Михайлов М. П. Актуальні питання протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми (на матеріалах Одеської області) / М. П. Михайлов // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 21. — С. 155–164.

120. Політова А. С. Торгівля людьми як прояв транснаціональної організованої злочинності в Причорноморському регіоні / А. С. Політова // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — Вип. 20. — С. 274–278.
121. Серова І. І. Визначення понять «торгівля людьми» та «нелегальне переправлення мігрантів» у міжнародному праві : проблеми та перспективи / І. І. Серова // Юридичний журнал. — 2005. — № 12. — С. 1–5.
122. Запобігання торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. / [О. Г. Горбунова, К. Б. Левченко, О. В. Швед та ін.] ; НУВС. — Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. — 176 с.
123. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті : наук.-практ. та докум.-джерельний комплекс : [у 2 кн.] / ред. Ю. С. Шемшученко, Я. Ю. Кондратьєв ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. акад. внутр. справ. — К. : НАВС, 2001. — Кн. 1, ч. 1. — 2001. — 510 с.
124. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30.
125. Левковський В. Ф. Міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми / В. Ф. Левковський // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2001. — Вип 11. — С. 538–544.
126. Черненко В. В. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів у протидії торгівлі людьми / В. В. Черненко // Право і суспільство : наук. журнал. — 2006. — № 2. — С. 105–109.
127. Дебра Вей. Колличество секс-рабов в Австралии возрастает вчетверо / Дебра Вей // Австралийская Ассошиейтед Пресс. — 1999. — 9 декабря. — С. 32.
128. Шелли Л. Постсоветская организованная преступность в международной перспективе / Л. Шелли // Изучение организованной преступности : российско-американский диалог / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Л. Шелли, Ю. Г. Козлова. — М. : Олимп, 1997. — С. 15–32.
129. Дорчен Лейдхольд. Проституция : современная форма рабства [Электронный ресурс] : выступление на рабочей группе Объединенных Наций по вопросам Современных форм рабства, Женева, Швейцария, май 1998 года / Дорчен Лейдхольд. — Режим доступа : <http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/catw/slavery.htm>.
130. Рональд-Пьер Паринго. Проституция поворачивает на Запад / Рональд-Пьер Паринго // Ле Монде. — 1998. — 24 мая.
131. Майкл Спектер. Новый товар для торговцев : наивные славянские женщины / Майкл Спектер // Нью-Йорк Таймс. — 1998. — 11 января.
132. Энциклопедия государства и права : А–В. Вып. 1 / [Адоратский В. В., Берман Я. И., Берман Я. Л., Брауде Е. Б. и др.]. — М. : Ком. Акад., 1925.– 543 с.
133. Хубнерова С., Харальд Шу. Борьба с торговлей женщинами и проституцией по принуждению : государственный отчет Чешской республики / С. Хубнерова, Харальд Шу. — Вена, Австрия : Институт Прав Человека Людвиг Больцмана, 1999, сентябрь. — С. 8.

134. Шленхард Андреас. Организованная преступность и Бизнес по торговле мигрантами — Экономический анализ (Канберра : Австралийский Институт Криминологии, 10 ноября 1999 года). — 38 с.
135. Arutyunjan L. Armenia and Russia in a Common Migration Space. 2001 ; New Migration Trends in Armenia. 1999 ; Forced Migration in Armenia : Alternatives and Perspectives. 1998.
136. Ахметшин Х. М. Современное уголовное законодательство КНР. Уголовный кодекс КНР / Х. М. Ахметшин, Н. Х. Ахметшин, А. А. Петухов. — М. : Муравей, 2000. — 432 с.
137. Боровиков В. Б. Незаконное усыновление как один из факторов, способствующих распространению торговли несовершеннолетними / В. Б. Боровиков, А. И. Милевский // Следователь. — 1997. — № 4. — С. 36–38.
138. Бородин С. В. Преступления против жизни / С. В. Бородин — М. : Юристъ, 1999. — 356 с.
139. Волков К. А. Торговля людьми в Дальневосточном федеральном округе : попытка криминологической оценки / К. А. Волков, Д. В. Ивашкин // Вестник Дальневосточного юридического института МВД России. — Хабаровск, 2008. — № 1 (14). — С. 6–9.
140. Квалификация отдельных видов тяжких преступлений : [учеб. пособие] / [Г. С. Гаверов, Г. Б. Виттенберг и др.] ; редкол. : Г. Б. Виттенберг (отв. ред.) и др.] ; Иркут. гос. ун-т им. А. А. Жданова. — Иркутск : Иркут. гос. ун-т, 1974. — 199 с.
141. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений : закон, теория, практика / Гаухман Л. Д. — М. : Центр ЮрИнфоР, 2001. — 316 с.
142. Голубовский В. Ю. Настольная книга участкового уполномоченного милиции / В. Ю. Голубовский ; ДООП МВД России ; ВНИИ МВД России. — М. : Объединенная редакция МВД России, 2008. — 304 с.
143. Ерохина Л. Д. Торговля людьми. Социокриминологический анализ / Л. Д. Ерохина, Е. В. Тюрюканова. — М. : Academia, 2002. — 224 с.
144. Ерохина Л. Д. Торговля женщинами в целях сексуальной эксплуатации. Теория и практика борьбы : [учеб. пособие] / Л. Д. Ерохина, М. Ю. Буряк. — Владивосток : Дальневост. ун-т, 2001. — 196 с.
145. Евстифеева Е. В. Теоретические проблемы уголовно-правовой ответственности за торговлю людьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Екатерина Владимировна Евстифеева. — Саратов, 2002. — 197 с.
146. Усманов У. А. Практическое руководство следователя / У. А. Усманов, В. В. Васильев. — М. : Приор, 2002. — 224 с.
147. Шагинян Н. Торговля людьми : предупреждение, рекомендации и лучшие практики / Н. Шагинян // Предупреждение и пресечение торговли людьми : сб. материалов междунар. семинара, (Москва, 15–16 декабря 2004 г.) / [ред. кол. А. И. Абукирова, М. А. Регентова, Т. В. Холщевникова]. — М., 2005. — С. 28
148. Швед О. В. Необходимость разработки Национального Плана Действий для борьбы с торговлей детьми и детской проституцией / О. В. Швед // Палермская

- Конвенція, Протокол № 3 : контекст ООН и российские реалии : материалы конференции [Проект «Содействие МВД РФ в реализации норм Протокола ООН против торговли людьми»] / Центр помощи пережившим сексуальное насилие «Сестры». — М., 2005. — С. 49–51.
149. Шадрин О. Ю. Контрабанда людьми как элемент транснациональной преступности: геополитический аспект / О. Ю. Шадрин // Механизмы взаимодействия правоохранительных органов и неправительственных организаций по организации помощи жертвам торговли людьми: проблемы и возможности решения : материалы Междунар. конф., (Владивосток, 1–12 ноября 2005 г.) / ВГУЭС. — Владивосток, 2005. — С. 35–38.
150. Азаров М. Ю. Взаємодія органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю / М. Ю. Азаров // Юридична Україна. — 2007. — № 4. — С. 45–48.
151. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.1, кн. 1 : Процесс производства капитала / К. Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — [2-е изд.]. — М., 1960. — Т. 23. — С. 1–784.
152. Шамрай В. Поняття і суть взаємодії, її значення / В. Шамрай, І. Олійник // Прокуратура. Людина. Держава. — 2004. — № 1. — С. 60–67.
153. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 50 000 сл. / [уклад. І. М. Забіяка]. — К. : Арій, 2007. — 512 с.
154. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка : Более 5000 слов / Цыганенко Г. П. — К. : Рад. шк., 1989. — 511 с.
155. Русско-английский словарь : Ок. 55 000 слов / под общей ред. А. И. Смирницкого. — М. : Рус. яз., 1990. — 768 с.
156. АBBYU Lingvo 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lingvo.ru>
157. Longman Dictionary of Contemporary English, 5th Edition. — М. : Рус. яз., 2009. — А-Л, 639 с.
158. Webster's Desk Dictionary of the English Language. — New York : Portland House, 1997. — P. 474.
159. Міжнародна поліцейська енциклопедія : [у 10 т.] / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемчушенко ; НАВСУ ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; АПРН України. — К., 2003. — Т. 1 : Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. — 2003. — 1230 с.
160. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. — К. : Перун, 2002. — 1440 с.
161. Криміналістика : [підруч.] / за ред. В. Ю. Шепітька. — [2-ге вид., переробл. і допов.]. — К. : Ін Юре, 2004. — 725 с.
162. Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук (голова редкол) та ін.; наук. ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук]. — К. : Абрис, 2002. — 744 с.
163. Платон. Собрание починений : [в 4 т.] / Платон ; [пер. с древнегреч.] — М. : Мысль, 1993. — Т. 2. — 1993. — 528 с.

164. Философский энциклопедический словарь / [ред.-сост. Е. Ф. Губский и др.]. — М. : ИНФРА-М, 1997. — 576 с.
165. Лісіна (Гончар) О. В. Зіставний аналіз лексики ідіостилів С. Єсеніна й імажиністів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / О. В. Лісіна (Гончар). — Х., 1999. — 16 с.
166. Гегель Г. В. Ф. Наука логика / Гегель Г. В. Ф. ; [пер. с нем.]. — М. : Мысль, 1998. — 1067 с.
167. Березін Є. Є. Правові форми взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування / Є. Є. Березін ; Нац. служба посередництва і примирення в Луганській обл. — Луганськ : НСПП, 2011. — 34 с.
168. Кондович В. Ю. Соціологія : [опорний конспект для студ. всіх спец. і форм навч.] / В. Ю. Кондович, І. В. Субботіна, Н. М. Устименко; Чернігівський держ. ін-т екон. і управл. — Чернігів : Чернігів. держ. ін-т екон. і управл. 2003. — 100 с.
169. Соціологія : [навч. посіб.] / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк — К. : Кондор, 2009. — 550 с.
170. Кузьменко Т. М. Соціологія : [навч. посіб.] / Т. М. Кузьменко. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 320 с.
171. Соціологія : [підруч.] / [Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.] ; за ред. Н. П. Осипової. — К. : Юрінком інтер, 2003. — 336 с.
172. Кулініч І. О. Психологія управління : [навч. посіб.] / І. О. Кулініч. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
173. Про інформацію : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 32. — Ст. 313.
174. Ковалевський В. О. Інформаційна взаємодія у політико-владному полі великого міста / Ковалевський В. О. — К. : ПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2010. — 221 с.
175. Ермаков К. К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел : [лекция] / К. К. Ермаков — М. : Акад. МВД СССР, 1971. — 24 с.
176. Аксенов А. А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления : автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теория управления ; административное право и процесс ; финансовое право» / А. А. Аксенов. — М., 1974. — 38 с.
177. Жалінський А. Е. Ефективність профілактики злочинів і кримінологічна інформація / А. Е. Жалінський, В. М. Костецький. — Львів, 1980. — 212 с.
178. Гіда Є. О. Загальнолюдські стандарти прав людини і забезпечення їх реалізації в діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Євген Олександрович Гіда. — К., 2000. — 220 с.
179. Кутушев В. Г. Основные направления и формы взаимодействия городских и районных органов внутренних дел с государственными органами, общественными организациями и трудовыми коллективами : [лекция] / В. Г. Кутушев — М. : Акад. МВД СССР, 1976. — 39 с.

180. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 35. — Ст. 358.
181. Дульський О. О. Взаємодія у сфері боротьби з організованою злочинністю — стратегічний напрям діяльності правоохоронних органів : [лекція] / О. О. Дульський. — К. : Акад. управл. МВС, 2008. — 28 с.
182. Лунев А. Е. Теоретические проблемы государственного управления / А. Е. Лунев. — М. : Наука, 1974. — 246 с.
183. Кушнір О. В. Проблеми удосконалення нормативно-правового регулювання протидії торгівлі людьми в сучасних умовах / О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 104–106.
184. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підруч.] / В. М. Плішкін — К. : НАВСУ, 1999. — 700 с.
185. Сазонов Б. И. Правопорядок как сфера управления : [учеб. пособие] / Б. И. Сазонов, А. П. Герасимов. — М. : Акад. МВД СССР, 1984. — 83 с.
186. Шакун В. І. Реформа органів кримінальної юстиції. Стратегія і тактика / В. І. Шакун // Дзеркало тижня. — 2005. — № 32. — С. 14–18.
187. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Анатолій Миколайович Колодій. — К., 1998. — 371 с.
188. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления : [учеб. для вузов] / Кнорринг В. И. — [3-е изд., изм. и доп.]. — М. : НОРМА, 2007. — 544 с.
189. Кузьменко О. В. Принципи адміністративного процесу / О. В. Кузьменко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць / Донецьк. юрид. ін-т МВС при Донецьк. нац. ун-ті. — Донецьк, 2005. — № 1. — С. 127–135.
190. Кунев Ю. Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органів внутрішніх справ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Ю. Д. Кунев. — Х., 2001. — 17 с.
191. Шинкаренко І. Р. Проблеми організації взаємодії підрозділів боротьби з контрабандою митної служби з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ прикордонних регіонів при розкритті контрабанди / І. Р. Шинкаренко // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Спец. вип. : Адміністративно-правові та кримінологічні аспекти діяльності органів внутрішніх справ прикордонних районів — Луганськ, 2000. — С. 102–106.
192. Грохольський В. Л. Організаційно-правові засади управління спеціальними підрозділами МВС України по боротьбі з організованою злочинністю : [монографія] / Грохольський В. Л. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. — Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. — 312 с.
193. Полищук А. Д. Взаимодействие милиции с добровольными народными дружинами в сфере охраны общественного порядка : административно-право-

- вой аспект : [учеб. пособие] / А. Д. Полищук. — К. : НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1981. — 87 с.
194. Тропіна О. М. Організаційно-правові засади здійснення митного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний контроль України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. М. Тропіна. — Ірпінь, 2003. — 20 с.
195. Колодій А. М. Принципи права України : [монографія] / Колодій А. М. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — 208 с.
196. Колпаков В. К. Взаимодействие участкового инспектора милиции с формированиями общественности : [учеб. пособие] / В. К. Колпаков. — К. : НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1990. — 100 с.
197. Лукич Р. Методология права / Р. Лукич ; [пер. с сербско-хорват. В. М. Кулистикова] ; под ред. Д. Е. Керимова. — М. : Прогресс, 1981. — 304 с.
198. Сырых В. М. Метод правовой науки : (Основные элементы, структура) / В. М. Сырых — М. : Юрид. лит., 1980. — 176 с.
199. Керимов Д. А. Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права : [монография] / Д. А. Керимов. — [2-е изд.]. — М. : Аванта+, 2001. — 413 с.
200. Шемшученко Ю. С. Теоретичні принципи розвитку законодавства України / Ю. С. Шемшученко // Право України. — 1996. — № 8. — С. 3–4.
201. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : [навч. посіб.] / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. — К. : Атіка, 2002. — 576 с.
202. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 32. — Ст. 314.
203. Щодо надання для розміщення на WEB-сайті МВС України інформації про результати роботи структурних підрозділів Міністерства : вказівка МВС України № 12980 від 25 квіт. 2007 р.
204. Адміністративна процедура та контроль за діяльністю адміністративних органів в Угорщині, Польщі, Болгарії, Естонії та Албанії / Укр. Акад. держ. упр. при Президенті України, Центр дослідж. адм. реформи ; [пер. з фр. Л. А. Пашко, Л. А. Хомічак]. — К. : УАДУ, 2006. — 233 с.
205. Цимбалюк В. С. Концепція кодифікації законодавства України про інформацію / В. С. Цимбалюк // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 29 жовт. 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. — С. 73–91.
206. Баскаков В. Ю. Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Ю. Баскаков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К., 2011. — № 24. — С. 263–269.
207. Баскаков В. Ю. Інформація з обмеженим доступом : аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Ю. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 5. — С. 124–127.

208. Дімчогло М. І. Консолідація як вид систематизації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // *Правова інформатика*. — 2012. — № 33. — С. 15–25.
209. Череповський К. П. Окремі питання інкорпорації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // *Правова інформатика*. — 2012. — № 33. — С. 68–77.
210. Про затвердження Директиви Міністра внутрішніх справ України від 18 лют. 2008 р. № 1 «Про актуальні питання забезпечення правопорядку в країні та основні напрямки вирішення завдань, поставлених перед правоохоронними органами України Головою держави та Урядом України на 2008 рік»: затв. наказом МВС України від 25 лют. 2008 р. № 86 «Про оголошення рішення розширеного засідання колегії МВС України».
211. Про схвалення пріоритетів діяльності міністерств на 2008 рік [Електронний ресурс]: розпорядж. Кабінету Міністрів України від 22 лют. 2008 р. № 366-р — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/366-2008-%D1%80/>.
212. План заходів МВС щодо реалізації пріоритетів діяльності органів внутрішніх справ на 2008 рік: затв. розпорядж. МВС України від 22 лют. 2008 р. № 180.
213. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс: [підруч.] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 546 с.
214. Фулей Т. Загальнолюдські (загальноцивілізаційні) принципи права: деякі теоретичні аспекти / Т. Фулей // *Право України*. — 2003. — № 7. — С. 16–18.
215. Биргеу М. М. Види, форми і принципи координації профілактики злочинів / М. М. Биргеу // *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. — Х., 2004. — Вип. 25. — С.8–14.
216. Guiding principles for forming the conceptual framework for comprehensive anti-trafficking responses [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.icmpd.org>.
217. Заброта Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією. Адміністративно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Заброта Дмитро Григорович. — К., 2005. — 240 с.
218. Загорный А. В. Координация деятельности органов внутренних дел с другими государственными органами общественными организациями в предупреждении правонарушений и укреплении общественного порядка: [учеб. пособие] / А. В. Загорный — М.: Акад. МВД СССР, 1981. — 67 с.
219. Сухарев А. Я. О научных основах профилактики преступности переходных условиях России / А. Я. Сухарев // *Материалы Всероссийской научно-практической конференции по проблемам профилактики правонарушений*. — М., 1997. — С. 17–21.
220. Оперативний підхід до організації взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю // *Вісник Академії правових наук України*. — Х., 1997. — № 1. — С. 173–175.
221. Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року [Електронний ресурс]: постан. Кабінету Міністрів України від 7 бе-

- рез. 2007 р. № 410 — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP070410.html/.
222. Дульський О. О. Організаційно-правові основи діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / О. О. Дульський. — К., 2003. — 19 с.
223. Майдыков А. Ф. Организация начальником взаимодействия в ГРОВД / А. Ф. Майдыков. — М. : Акад. МВД СССР, 1977. — 63 с.
224. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя. — М. : Политиздат, 1978. — 651 с.
225. Адміністративне право України : [підруч.] / за ред. Ю. П. Битяка. — Х. : Право, 2000. — 370 с.
226. Рогожин В. А. Взаимодействие следователя с органами дознания при производстве расследования по делам о преступлениях : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика ; судебная экспертиза» / Василий Анатольевич Рогожин. — К., 1982. — 208 с.
227. Васильев А. С. Административное право Украины (общая часть): [учеб. пособие] / А. С. Васильев. — Х. : Одиссей, 2001. — 288 с.
228. Малюткин В. А. Организация взаимодействия подразделений органов внутренних дел в осуществлении профилактики преступлений : [лекция № 13] / В. А. Малюткин ; под ред. Г. А. Аванесова. — М. : РИО МВД СССР, 1976. — 40 с.
229. Шелухін М. Л. Правовий статус органів внутрішніх справ на транспорті та шляхи його оптимізації / М. Л. Шелухін // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. — Хмельницький, 2007. — № 1(21). — С. 178–183.
230. Алексеев С. С. Общая теория права / С.С. Алексеев. — М. : БЕК, 1994. — Т. 2. — 1994. — 389 с.
231. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.] : у 2 т. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юридична думка, 2004. — Т. 1 : Загальна частина. — 2004. — 584 с.
232. Адміністративне право : [навч. посіб.] / Гуржій Т. О. — К. : КНТ ; Х. : Бурун і К, 2011. — 680 с.
233. Адміністративне право : [підруч.] / за заг. ред. З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль. — [3-є вид.]. — К. : ЦУЛ, 2011. — 696 с.
234. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / Семен Григорович Стеценко. — К. : Атіка, 2008. — 624 с.
235. Павленко П. І. Правовий статус службовців органів внутрішніх справ : проблеми загальної теорії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Павло Іванович Павленко. — К., 2003. — 164 с.
236. Адміністративне право України : [підруч.] / [Ю. П. Битяк, В. М. Паращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 544 с.

237. Зуй В. В. Адміністративно-правовий статус громадян в Україні / В. В. Зуй // Правова держава Україна : проблеми, перспективи розвитку : короткі тези доп. та наук. повідомлень респ. наук.-практ. конф., (9–11 лист. 1995 р.). — Х., 1995. — С. 107–108.
238. Кисіль Л. Є. Адміністративно-правовий статус керівника підприємства: теоретичні питання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Л. Є. Кисіль. — К., 1998. — 18 с.
239. Бояринцева М. Адміністративно-правовий статус громадян : до питання про склад елементів / М. Бояринцева // Право України. — 2002. — № 8. — С. 21–25.
240. Орзіх М. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування / М. Орзіх // Юридический вестник. — 2000. — № 2. — С. 101–107.
241. Тлумачний словник української мови / [укл.: Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига]. — Х. : Синтекс, 2005. — 672 с.
242. Большой юридический словарь / [авт.- сост. : В. Н. Додонов и др.]; под ред. А. Я. Сухарева и др. — М. : ИНФРА-М, 1998. — 790 с.
243. Цабрия Д. Д. Статус органа управления / Д. Д. Цабрия // Советское государство и право. — 1978. — № 2. — С. 126–127.
244. Белкин А. А. Понятие и особенности правового статуса органа Советского государственного управления / А. А. Белкин, Л. Ш. Гумерова // Государственное управление и право : история и современность. — Л., 1984. — С. 6–12.
245. Петришин О. В. Статус службової особи : природа, структура, спеціалізація / Петришин О. В. — К. : УНКВО, 1990. — 76 с.
246. Государственная служба : теория и организация : [курс лекций] / под общ. ред. Е. В. Охотского, В. Г. Игнатова. — Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. — 640 с.
247. Битяк Ю. П. Державна служба та розвиток її демократичних основ / Битяк Ю. П. — Х. : Укр. юрид. академія, 1990. — 74 с.
248. Манохин В. М. Советская государственная служба / В. М. Манохин — М. : Юрид. лит., 1966. — 196 с.
249. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / Скакун О. Ф. — Х. : Консум, 2001. — 656 с.
250. Воробьев В. Особенности государственной службы в СССР / В. Воробьев // Советское государство и право. — 1984. — № 5. — С. 23–29.
251. Шульга В. М. Курс административного права и процесса / Шульга В. М. — М. : Юринформ, 1998. — 798 с.
252. Костюков А. Административно-правовой статус государственных служащих / А. Костюков // Советское государство и право. — 1988. — № 3. — С. 12–16.
253. Бачило И. П. Функции органов управления : правовые проблемы оформления и реализации / Бачило И. П. — М. : Юрид. лит., 1976. — 198 с.
254. Николов П. Е. Совершенствование правового статуса отделов и управлений исполкомов местных советов / П. Е. Николов // Вестник МГУ. Серия 11. Право. — 1978. — № 4. — С. 48–55.

255. Молдован В. В. Конституційне право : Опорні конспекти : словник-довідник / В. В. Молдован, В. Ф. Мелашенко ; відп. ред. О. О. Півень. — К. : Юмана, 1996. — 271 с.
256. Адміністративне право України : [підруч.] / за заг. ред. акад. С. В. Ківалова. — Одеса : Юрид. літ., 2003. — 896 с.
257. Виконавча влада і адміністративне право / [В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк та ін.] ; під ред. В. Б. Авер'янова. — К. : Ін Юре, 2002. — 668 с.
258. Овсянко Д. М. Административное право : [учеб. пособие для юрид. фак. и интов] / Д. М. Овсянко. — М. : Юристь, 1995. — 303 с.
259. Бахрах Д. Н. Административное право : [учеб. для вузов] / Д. Н. Бахрах — М. : БЕК, 1997. — 548 с.
260. Якимов А. Ю. Субъекты административной юрисдикции (правовой статус и его реализация) : [монография] / А. Ю. Якимов — М. : ВНИИ МВД России, 1996. — Ч. 1 : Правовой статус субъекта административной юрисдикции. — 1996. — 68 с.
261. Стародубцев А. А. Організаційно-правові питання діяльності інспекції особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Андрій Андрійович Стародубцев. — Х., 1999. — 185 с.
262. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 квіт. 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 27. — Ст. 382.
263. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : [навч. посіб.] / під заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 320 с.
264. Про реорганізацію підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (створення Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та підрозділів БЗПТЛ в ГУМВС, УМВС України) [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 29 серп. 2005 р. № 725. — Режим доступу : <http://www.stoptrafficking.org/view.publications/mode.download/id.6/f.file/>.
265. Про затвердження Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та Примірне положення про управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях та місті Севастополі : наказ МВС України від 20 жовт. 2005 р. № 931.
266. Про Конституційний Суд України : Закон України 16 жовт. 1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
267. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс] : указ Президента України від 8 квіт. 2011 р. № 410/2011. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/410/2011/>.
268. Про Положення про Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс] : указ Президента України від 6 квіт. 2011 р. № 389/2011. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/389/2011/>.

269. Захарчук Г. Роль органів прокуратури у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми / Г. Захарчук // Прокуратура. Людина. Держава. — 2005. — № 12. — С. 32–34.
270. Про Національне центральне бюро Інтерполу : постан. Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 220 // Зібрання постанов Уряду України. — 1994. — № 2. — Ст. 25.
271. Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, тендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми : постан. Кабінету Міністрів України від 5 верес. 2007 р. № 1087 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 67. — Ст. 2574.
272. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.
273. Протидія торгівлі людьми в Україні : зб. нормат.-прав. актів / [упоряд. : М. І. Андриєнко, В. І. Василичук]. — К. : Тютюкін, 2009. — 992 с.
274. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : [полный курс] / Ю. А. Тихомиров. — М. : Тихомиров М. Ю., 2001. — 652 с.
275. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров — М. : Тихомиров М. Ю., 2001. — 355 с.
276. Про затвердження Плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 25 січ. 2012 р. № № 53-р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/53-2012-%D1%80/>.
277. Скулиш Є. Міжнародне співробітництво у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності [Електронний ресурс] / Є. Скулиш // EAI. Бюлетень № 1(7). — Режим доступу : <http://www.eai.org.ua/ua/digest/issue7/1143/>.
278. Подшивалов В. Е. Незаконная миграция : международно-правовой поход / В. Е. Подшивалов // Изв. вузов. Правоведение. — 2002. — № 4. — С. 63–65.
279. Кримінальний Кодекс Німеччини (Strafgesetzbuch Deutschland) — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.
280. Кримінальний Кодекс Бельгії (Strafwetboek Belgie) — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1867060801/.
281. Кримінальний Кодекс Франції (Code pénal français) — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEX000006070719/>.
282. Кримінальний Кодекс Угорщини (Magyar Büntető Törvénykönyv) — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jogiangolfordito.hu/jogszabalyok/56-btkhu.html/>.
283. Belgium. Trafficking in Human Beings [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/41/topic/14>.

284. Уголовный кодекс Бельгии / Науч. ред. и предисл. канд. юрид. наук, доц. Н.И. Мацнева; пер. с фр. канд. юрид. наук Г.И. Мачковского. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2004.
285. BelgicshStaatsblad. — 2005. — № 9. — С. 15–18.
286. Trafficking in persons Report 2010 [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://www.state.gov/g/tiprpt/2010>.
287. Уголовный кодекс Италии. — СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002.
288. «Sulla prostituzione e contro coloro che profitto dalla prostituzione» : Legge numero 75. — 2002. — 23 p.
289. «Sulla lotta contro la prostituzione minorile, pornografia, turismo sessuale e altre forme moderne di schiavitù» : Legge numero 269. — 2002. — 16 p.
290. GLOBAL REPORT ON TRAFFICKING IN PERSONS [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Global_report_on_TIP.pdf.
291. Предотвращение торговли людьми в Российской Федерации [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.no2slavery.ru/ru/issledovaniya/>.
292. Белоруссия смогла противостоять угрозе современной работорговли [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.belta.by>.
293. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://www.base.spinform.ru/show.fwx?Regnom=1365>.
294. Запобігання торгівлі людьми : інформ.-метод. матеріали. — Луганськ, 2009.– 107 с.
295. Кримінальний кодекс України : прийнятий 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
296. Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми : постан. Кабінету Міністрів України від 25 верес. 1999 р. №1768 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 39. — Ст. 1947.
297. Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію (прийнята резолюцією № 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 лист. 2000 р.) : Закон України від 4 лют. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 19. — Ст. 263.
298. Оніщенко Н. М. Проблема ефективного законодавства та сучасний розвиток / Н. М. Оніщенко // Віче : теорет. і громад.-політ. журнал. — 2007. — № 12. — С. 3–6.
299. Інформаційні матеріали Управління боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми Департаменту кримінальної міліції за січень 2012 року.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МОНОГРАФІЇ

1. Кушнір О. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Юридична Україна. — 2008. — № 12 (72). — С. 47–53.
2. Кушнір О. В. Спеціально-галузеві принципи взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журнал. — 2009. — № 4 (160). — С. 149–151.
3. Кушнір О. В. Класифікація взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журнал. — 2009. — № 5 (161). — С. 96–99.
4. Кушнір О. В. Щодо необхідності прийняття Закону України «Про протидію торгівлі людьми та допомогу постраждалим від торгівлі людьми» / О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журнал. — 2009. — № 12 (168). — С. 27–29.
5. Кушнір О. В. Проблеми удосконалення нормативно-правового регулювання протидії торгівлі людьми в сучасних умовах / О. В. Кушнір // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журнал. — 2010. — № 9 (177). — С. 104–106.
6. Кушнір О. В. Поняття торгівлі людьми, її види та форми / О. В. Кушнір // 100-річчя розшуку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (10–12 жовт. 2008 р.) — Одеса : Одес. ун-т внутр. справ, 2008. — С. 16–17.
7. Кушнір О. В. Розуміння поняття «торгівля людьми» : адміністративно-правовий аспект / О. В. Кушнір // Адміністративне право в сучасному вимірі : матеріали ІV наук.-практ. семінару / [ред. колегія : В. К. Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух]. — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. — С. 138–141.
8. Кушнір О. В. Щодо необхідності здійснення взаємодії у протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 19 річниці незалежності України (Київ, 24 серп. 2010 р.) — К., 2010. — С. 48–51.
9. Кушнір О. В. Особливості правового статусу суб'єктів протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності: матеріали наук.-практ. конф., (20 груд. 2010 р.) — К. : О. С. Ліпкан, 2010. — С. 45–48.
10. Кушнір О. В. Концептуальні засади реформування районного органу внутрішніх справ на напрямку протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Рефор-

мування районного органу внутрішніх справ : матеріали круглого столу, (26 трав. 2011 р.). — К. : О. С. Ліпкан, 2011. — С. 52–56.

11. Кушнір О. В. Щодо необхідності удосконалення нормативного регулювання діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми / О. В. Кушнір // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конф., (26 груд. 2011 р.). — К., 2011. — С. 92–94.

КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми

1. **Буряк М. Ю.** Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / М. Ю. Буряк. — Владивосток, 2005. — 31 с.
2. **Варивода В.І.** Адміністративно-правова протидія організованої злочинності у сфері трафіку та проституції в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К., 2005. — № 11. — С. 214–221.
3. **Весельський В.К.** Торговля людьми в Україні : (проблеми розслідування : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Весельський, В. В. Пясковський. — К. : КНТ, 2007. — 268 с.
4. **Годуєв О.** Прокурорський нагляд — запорука ефективної протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми / О. Годуєв // Вісник прокуратури. — 2010. — № 12. — С. 14–18.
5. **Головкин Б.** Громадська думка щодо торгівлі людьми : криминологічний погляд на проблему / Б. Головкин // Право України. — 2003. — № 7. — С. 34–38.
6. **Домбругова А.** Відповідальність за торгівлю людьми / А. Домбругова // Юридичний вісник України. — 2006. — №51. — С. 9.
7. **Евстифеева Е. В.** Организованная преступность и торговля людьми : криминологический и уголовно-правовой анализ : [спец. учеб. курс] / Евстифеева Е. В. ; Саратов. центр по исслед. проблем орг. преступности и коррупции. — Саратов : Сателлит, 2004. — 88 с.
8. **Ємець О. М.** Особливості тактики проведення досудового слідства на початковому етапі розслідування транснаціональних злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / О. М. Ємець // Процесуальні, тактичні та психологічні проблеми, тенденції і перспективи вдосконалення досудового слідства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 30 трав. 2008 р.). — Одеса, 2008. — С. 215–217.
9. **Жинкин А. А.** Торговля людьми и использование рабского труда : проблемы квалификации и соотношение со смежными составами преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / А. А. Жинкин. — Краснодар, 2006. — 25 с.

10. **Іващенко В.О.** Торгівля жінками та дітьми : сучасний стан і основні тенденції / В. О. Іващенко, О. Ю. Галузін // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2007. — № 5. — С. 119–126.
11. **Кислова Е. А.** Уголовно-правовые средства противодействия рабству и торговле людьми : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / Е. А. Кислова. — М., 2005. — 31 с.
12. **Лизогуб Я. Г.** Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : [монографія] / Лизогуб Я. Г. ; наук. ред., д-р юрид. наук, проф. С. С. Яценко ; МВС України ; Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України. — Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. — (Серія «Кримінальне право»).
13. **Ляпкіна Л. О.** Аспекти розкриття злочинів, пов'язаних з незаконною торгівлею людьми / Л. О. Ляпкіна, Є. В. Максакова // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. — Одеса, 2004. — Вип. 21. — С. 138–141.
14. **Негодченко Д.** Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми в Україні та Грузії : порівняльно-правовий аналіз / Д. Негодченко // Юридична Україна. — 2011. — № 4. — С. 88–93.
15. **Организация работы по предупреждению торговли людьми** : пособие для педагогов, воспитателей, соц. педагогов, психологов, родителей / [И. А. Альховка, С. Н. Дудник и др.] ; под ред. В. В. Чечета. — Минск : Нац. ин-т образования, 2004. — 144 с.
16. **Підгородинський В. М.** Обтяжуючі обставини торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини / В. М. Підгородинський // Митна справа. — 2002. — № 6. — С. 84–86.
17. **Предборський В. А.** Розвиток тіньового ринку торгівлі людьми як наслідок процесів архаїзації соціально-економічної структури / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 9. — С. 26–31.
18. **Пяковський В.** Особливості забезпечення безпеки потерпілих від торгівлі людьми в сучасних умовах / В. Пяковський // Зовнішня торгівля : право та економіка. — 2007. — № 3. — С. 127–129.
19. **Розслідування торгівлі людьми** : навч. посіб. / [М. І. Андрієнко та ін.] ; за ред. П. В. Коляди. — К. : Конус-Ю, 2009. — 190 с.
20. **Санакоев Д.** Організаційно-тактичні засади виявлення слідів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, вчинених організованими групами / Д. Санакоев // Підприємництво, господарство, право. — 2008. — № 10. — С. 169–172.
21. **Скулиш Є.** Структурні компоненти формування теоретичних основ протидії торгівлі людьми в Україні / Є. Скулиш // Право України. — 2010. — № 4. — С. 283–291.
22. **Тимошенко Д.** Протидія торгівлі людьми в Україні : Характеристика злочину / Тимошенко Д. — К.: Атіка, 2006. — С. 38.

23. **Торговля людьми.** Социокриминологический анализ / под общей редакцией Е.В. Тюрюкановой и Л. Д. Ерохиной. — М. : Academia, 2002. — 224 с.
24. **Усенко О. В.** Торговля жінками як прояв кримінального бізнесу [Електронний ресурс] / О. В. Усенко. — Режим доступу : http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/6text/6_10.htm.
25. **Хавронюк М.** Врахування факторів криміналізації діянь в законотворчій діяльності (на прикладі складу злочину «Торговля людьми») / М. Хавронюк // Вісник Запорізького державного університету (юрид. науки). — Запоріжжя, 2001. — № 1, — С. 68–76.
26. **Олимпиев А. Ю.** Международное сотрудничество в противодействии торговле людьми / Олимпиев А. Ю. — М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2011. — 88 с.

Трансплантація органів

1. **Бантишев О.** Контрабанда трансплантаційного матеріалу / О. Бантишев // Крок. — 1999. — № 21. — С. 6–8.
2. **Бугаєв В. М.** Організаційні питання розвитку трансплантології в Україні / В. М. Бугаєв // Трансплантологія. — 2000. — Т. 1. — № 3. — С. 11.
3. **Гринчак С. В.** Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини : підстави кримінальної відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / С. В. Гринчак. — Х., 2007. — 20 с.
4. **Гринчак С. В.** Порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за незаконну трансплантацію / С. В. Гринчак // Проблеми законності : [респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій] ; Нац. юрид. акад. України. — Х., 2004. — Вип. 67. — С. 105–112.
5. **Гринчак С. В.** Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини / С. В. Гринчак // Право і безпека. — Х., 2004. — № 2. — Т. 3. — С. 40–45.
6. **Гринчак С. В.** Вбивство з метою використання органів або тканин потерпілого: проблеми кримінальної відповідальності / С. В. Гринчак // Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті (До Міжнародного дня науки за мир і розвиток) : тези наук. доп. та повідомлень учасників наук. конф. молодих учених (м. Харків, 25–26 груд. 2002 р.) / за ред. М. І. Панова ; Нац. юрид. акад. України. — Х., 2003. — С. 142–144.
7. **Гринчак С. В.** Незаконна трансплантація: законодавчий досвід пострадянських держав / С. В. Гринчак // Нове законодавство України та питання його застосування : тези доп. та наук. повідом. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів / за ред. М. І. Панова ; Нац. юрид. акад. України. — Х., 2004. — С. 122–124.
8. **Гринчак С. В.** Незаконна торгівля органами або тканинами людини: проблеми об'єкта злочину / С. В. Гринчак // Кримінально-правова охорона життя та

здоров'я особи : матер. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25–26 квіт. 2004 р.) / [редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін.]. — К. — Х., 2004. — С. 103–105.

9. **Гринчак С. В.** Фактори криміналізації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини / С. В. Гринчак // Наука і вища освіта ; тези доп. учасників XII міжвуз. студ. наук. конф., (м. Запоріжжя, 20 трав. 2004 р.) : [у 2 ч.] / Гуманітарний університет «ЗІДМУ». — Запоріжжя, 2004. — Ч. 2. — С. 74.
10. **Гуцесова Т. Г.** Кримінально-правові проблеми трансплантації органів і тканин людини / Т. Г. Гуцесова // Трансплантологія. — 2004. — Т. 7. — № 3. — С. 52–57.
11. **Гуцесова Т. Г.** Особливості об'єктивної сторони складів злочинів, пов'язаних з трансплантацією органів або тканин людини: Матеріали з'їзду трансплантологів / Т. Г. Гуцесова // Трансплантологія. — 2004. — Т. 5, № 3. — С. 52–58.
12. **Мартиненко Ю.** Україна — «чорний експортер» людських органів [Електронний ресурс] / Ю. Мартиненко. — Режим доступу : <http://health.unian.net/ukr/detail/186714>
13. **Скандал з «чорними трансплантологами»: хто винен? Коментарі** [Електронний ресурс] // Поступ. — Режим доступу : <http://postup.brama.com>.
14. **Скорбенко Д. Н.** Кримінально-правовий аспект трансплантації органів і тканин людини / Д. Н. Скобенко // Права людини в Україні : реалізація та захист : тези конф., (23–24 берез. 2001 р.) / Ін-т адвокатури. — К., 2001. — С. 165–167.
15. **Чеботарева Г. В.** Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов и тканей человека и донорства крови в Украине : [монография] / Чеботарева Г. В. ; Киев. нац. экон. ун-т им. Вадима Гетьмана. — К. : КНЭУ, 2006. — 180 с.
16. **Чеботарева Г. В.** Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов или тканей человека и донорства крови : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Чеботарева Галина Валентиновна. — К., 2003. — 219 с.
17. **Буряк М. Ю.** Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / М. Ю. Буряк. — Владивосток, 2005. — 31 с.
18. **Варивода В. І.** Адміністративно-правова протидія організованій злочинності у сфері трафіку та проституції в Україні / В. І. Варивода // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К., 2005, — № 11. — С. 16–20.
19. **Весельський В. К.** Торговля людьми в Україні : (проблеми розслідування) : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Весельський, В. В. Пясковський. — К. : КНТ, 2007. — 268 с.
20. **Годуєв О.** Прокурорський нагляд-запорука ефективної протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми / О. Годуєв // Вісник прокуратури. — 2010. — № 12. — С. 14–18.

ПОЛІТИЧНЕ ЕСЕ ШМАТУЮТЬ БІДНУ УКРАЇНУ

Шматують бідну Україну:
Все рвуть і тягнуть по кусках,
А мені болісно глядіти,
І гірко бідкатись в віршах.

Огидні покидьки плазують
Один пред одним, оком не мигнувши,
Такі обридлі — все плюндрують,
Із радістю державу обдуривши.

Отак і живемо́, у цій гидоті:
В цій рідній, водночас чужій землі,
Де люди в щасті, начебто в скорботі
Крадуть життя і власні і чужі.

Допоки ж будеш бідувати,
Допоки ти терпіти будеш їх,
Щоб потім долю нарікати
І все зіпихати на чужих?

На когось легше все звернути,
Сказати: він, бодай, не прав,
Бо важко в душу зазирнути,
Спитать себе: де рідний край?

Де мрія наша колискова,
Соборність й злагода сердечна на землі?
Де доля українська гонорова,
Що нас лишила всіх у самоті?

То є велика помилка народна,
Коли у бідах винимо чужих,
І особливо братів рідних,
Якщо не українців — все одно своїх.

То ж ми, панове українці,
Самі вже маєм зрозуміть:
Не слід чекати на чужинців,
Ніхто не зможе долю подарить.

Самі ми маєм згуртуватись,
Опанувати власний край,
Ми маєм, брате, шануватись,
Тоді і націю плекай.

Одвічне бідкання, гукання,
Постійний пошук власного шляху,
Невже для українця в тому щастя,
Щоб чубитись за владну булаву?

Немає іншої дороги,
Осмыслить маємо життя,
А всі ці блазнів застороги,
Нехай спливають в небуття.

Не треба нам когось винити,
Ми правду мусимо в душі шукать,
Тоді ми будем краще жити,
Лише на себе нарікать.

Бо ж наша доля у своїй руках,
Вона є птахом і вітрилом,
Якщо ми будем жити й далі так,
Вона нас більше не окрилить.

Нам слід вже зрозуміти накінець,
Що Україна — європейський це вінець,
Вона є обрій і буремний шлях,
Жива ідея проросте в серцях.

Омріяна воля, свобода, пісні,
Прекрасні дівчата, жінки чарівні —
Усе Україна для щастя ти маєш,
А як досягти, то і досі не знаєш.

То духом зберися, народ український,
Зберися, подумай: навіщо живеш?
Напевно подеколи може і вільний,
Але ж поза шляхом ти вічно ідеш.

Постійне гойдання: Європа чи схід,
Чи підемо в НАТО, чи може не слід?
Постійно, як мавпи, когось копіюєм,
Одвічно ми з тінню шалено воюєм.

Наразі ж біда полягає у тому,
Що ворога вічно шукаєм ми вдома,
Із піною в роті чуже вихваляєм,
А власне і краще постійно нехаєм.

Отож, українце, подумай ще раз,
Навіщо життя ти отак проживаєш,
Чому для чужих не жалієш прикрас,
Про долю ж братів так погане ще дбаєш.

Володимир Ліпкан,
13.05.07

СЛОВА ДЯКИ

Хочемо висловити слова щирої дяки тим, хто своїми змістовними порадами, неординарними думками, конструктивними рекомендаціями, організаційною підтримкою сприяли проведенню досліджень, результатом яких і стало видання цієї роботи.

Передусім хочемо щиро подякувати своїм батькам, близьким за їх довготерпіння та всіяке сприяння творчій атмосфері, що й стало запорукою нашого натхнення.

Особливу подяку автори висловлюють голові спеціалізованої вченої ради К 17.051.07 Запорізького національного університету *Коломоєць Тетяні Олександрівні*.

Щиро вдячні шановним опонентам: докторові юридичних наук, професору, завідувачці кафедри адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ *Кузьменко Оксані Володимирівні*, а також кандидату юридичних наук, доценту кафедри загально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ *Поліщуку Віктору Григоровичу*.

Під час захисту нами було отримано чимало конструктивних порад від членів спеціалізованої вченої ради, зокрема: *Володимира Михайловича Бевзенко, Валентина Васильовича Галунька, Олександра Олександровича Ганзенко, Петра Васильовича Діхтієвського, Анатолія Трохимовича Комзюка, Романа Сергійовича Мельника, Іллі Олеговича Сквірського та інших*.

Слова подяки також висловлюємо вченому секретареві спеціалізованої вченої ради К 17.051.07 у Запорізькому національному університеті, кандидату юридичних наук — *Павлові Сергійовичу Лютікову* за підтримку теми дослідження і чітке документальне супроводження.

Величезне спасибі за активну підтримку та дієву допомогу в підготовці видання, за інформативно місткі поради з теоретико-методологічних і практичних аспектів роботи підрозділів протидії торгівлі

людьми та конкретні рекомендації, за розуміння і моральне стимулювання; талановитому керівникові *Мельникову Олександрю Леонідовичу*, який надав можливість повірити у власні сили та усіляко допомагав під час написання кандидатської дисертації. Саме завдяки практичній роботі під його вимогливим керівництвом було обрано для дослідження цю цікаву тему.

Вихід цієї праці став можливий також завдячуючи всілякій підтримці керівництва Глобальної Організації Союзницького Лідерства і Академії безпеки відкритого суспільства.

Від себе особисто (*Ліпкан В. А.*) хочу низько вклонитися моїм вчителям.

Ушанувати світлу пам'ять свого батька *Анатолія Миколайовича Ліпкана*, який натхненно вкладав у мене свою любов, загартував мій дух до перемог, сформував незламний характер, дав мені шлях у житті, спрямував мою життєву енергію на досягнення шляхетних цілей.

Красно вдячний своїй першій вчительці *Катерині Іванівні Сидоренко*, яка підтримувала мене з перших років навчання, привчала до самостійного осягнення навколишнього середовища, готувала до майбутніх невдач і перемог, і в цілому сприяла становленню мене як особи з чітко сформованою громадянською позицією.

Шаную світлу пам'ять *Сергія Михайловича Штефана*, який після мого закінчення з відзнакою спеціалізованої фізико-математичної школи № 173 м. Києва зумів прищепити мені любов до права, спонукав до глибшого розуміння його сутності і призначення у сучасному буремному світі.

Слова дяки хочу сказати *Юрію Валер'яновичу Александрову*, який розпалив жаринку любові вже до юридичної науки, надав можливість повірити у власні сили та навернув мене до перших маленьких успіхів — у 1995 році саме під його керівництвом я виборов перемогу на Всеукраїнському конкурсі наукових робіт, що проводила Українська правнича фундація, отримавши премія імені Володимира Суміна.

Хочу згадати добрими словами людину, яка відкрила мені двері до тернистого шляху науки — керівника кандидатської дисертації — *Володимира Івановича Антипова*, який був джерелом життєдайної сили і насаги, еталоном наукового керівника та особистості. Саме він прищепив мені навички до копіткої аналітичної праці, навчив ефективно працювати з матеріалом, наполегливо рухатись вперед, постійно вчитись.

Особлива дяка своєму науковому консультанту по докторській дисертації — *Василю Івановичу Шакуну*, порядність і принципова наукова позиція якого сприяли становленню мене як доктора юридичних наук і вченого, здатного самостійно формувати наукові школи, пропагуючи науковий стиль мислення і буття.

Від себе особисто (*Кушнір О. В.*) хочу безмежно подякувати моему керівникові кандидатської дисертації доктору юридичних наук *Володимиру Анатолійовичу Ліпкану* за його професіоналізм, педагогічну майстерність, невтомну копітку працю, щоденну підтримку та допомогу в написанні дисертації й виданні монографії. Саме він, наче батько, який, узявши за руку, веде крізь терни до зірок буремним світом науки, де чимало клипнів, а головне — так важко повірити у власні сили, і так легко зневіритись у можливості наукових перемог. Втім, він повірив у мене, допоміг набути нових знань і неоціненного досвіду. Зустріч із такою непересічною особистістю, з його творчою наснагою та новаторським підходом і пропагандою системної науки в Україні змінили мое життя, скерувавши його до нових наукових звершень та розбудови науково прогресивної Української держави.

Низький уклін моїй першій вчительці *Бондарчук Глафірі Павлівні*, яка першою помітила мої здібності та усіляко допомагала їх розвинути. Ця неповторна українська жінка, талановитий педагог виховувала мене як рідну, прищеплювала любов до навчання та патріотизму, а також підтримувала перші несміливі кроки до розвитку моєї особистості.

Спасибі усім нашим Вчителям, ми щиросердно вдячні і завжди пам'ятатимемо та цінуватимемо вашу віру в кожного з нас.

Дякуємо усім, хто щиро підтримує нас.

Наукове видання

**Ліпкан Володимир Анатолійович
Кушнір Ольга Василівна**

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Монографія

Керівник проекту **В.А.Ліпкан**
Художній редактор *О. Г. Новіков*
Літературний редактор *О. О. Машкова*
Науковий редактор *О. В. Кузьменко*
Випускаючий редактор *О.О.Машкова*
Коректор *О. С. Ліпкан*
Дизайн обкладинки: *В. А. Ліпкан*
Комп'ютерне верстання *Д. Лепешин*
Відповідальний за випуск *І. Михайленко*

Підписано до друку 22.04.2013 р. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Умов.друк.арк. 30,55.
Наклад 500 прим. Зам. № 13-129.

Видавець ФОП Ліпкан Олена Сергіївна
03126, Київ, вул. М.Донця, 23, б, кв. 33
Тел. +38 098 00.77.888, факс: +38 044 4040 483
E-mail: book@market-ua.com., сайт: www.book.market-ua.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3535 від 27.07.09.

Виготівник ТОВ «Дорадо-Друк»
09000, м.Сквира, вул. Щорса, 7
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2600 від 01.09.2006 р.

